

# **Digitales Brandenburg**

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

## **beit ha-midraš**

...midrašim qeṭanim yašanim we-ma'amarim šonim yaqarim...

seder samiši.seder šiši

**Jellinek, Adolph**

**Wien, 1873**

שימח רדח שרדמה תיב

**urn:nbn:de:kobv:517-vlib-11089**

# בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קמנים ישנים ומאמרים  
שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל אומרים  
ועונים הננו להם לקונים:

## חדר חמישי

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים  
המערכה הזאת :

תפלת מרדכי ואסתר בלשון ארם ועבר; הלום מרדכי והוספות למגילת אסתר; סי' אלדר  
חדני נוסחא ג'; מעשה הנמלה; מדרש קרי ולא כתיב וכתיב ולא קרי; מדרש ר' עקיבה  
בן יוסף על הוינין; כסא ואיסודרומין של שלמה המלך; מדרש דאברהם אבינו; נן ערן  
וניגנס מדרש על הפסוק והוא עבר לפניהם; אגדת תפלת י"ח; אגדת עולם קטן; אגדתא  
דשמעון כוסא; מדרש ה' בהבטה יסד ארץ; מדרש שוחר טוב למזמורי תהלים ס"ח - ע"א  
וציו - צ"ט וק"ט; מדרש הלל; ענין חורם מלך צר; מדרש עשר נלוות נוסחא ב';  
מעשה דניאל ע"ה; מעשיות; לקוטי מדרשים; הגדת שמע ישראל; הוספות להיכלות  
רבתי; סי' הנוך; לקח טוב על ברכת יעקב אבינו ד"ל.

ולמען ירוץ הקורא בם מכוא שמתי כראשם אני הדורש לכבוד התורה

## אהרן יעללינעק

נן ונכד לררר האאן צבי הירש ברודא זצ"ל מחבר סי' ארץ צבו ותאומי צביה ודרשן  
בעדת ווינא.

---

## ווינא

בהוצאות האחים ווינטער, (פארטאלס הערצשעלד אונד בויער)

שנת תרל"ג לפ"ק.



UNIVERSITÄT POTSDAM  
Universitätsbibliothek

## Vorwort.

---

Nach einer Pause von funfzehn Jahren übergebe ich dem Publikum wieder einen neuen, den fünften Theil des „*Bet ha-Midrasch*“, der nicht bloß dieses Sammelwerk mit fünf und zwanzig grösseren und kleineren hagadischen Stücken bereichert, sondern für sich allein ein wichtiger Beitrag zur genauern Kunde der Hagada ist, deren Bedeutung für die Geschichte des Judenthums und die Erkenntniss des jüdischen Stammes noch nicht in dem Grade gewürdigt wurde, wie sie es von einem freieren und höhern Gesichtspunkte aus verdient.

Mit diesem fünften Theile aber ist das Werk nicht abgeschlossen. Sowohl in Leipzig, wo die ersten vier Theile erschienen sind, als in Wien habe ich so viel hagadisches Material angesammelt, dass ich, sobald meine Amtsthätigkeit mir Musse gewährt, noch einen sechsten Theil veröffentlichen werde, in welchem besonders Tobias bar Elieser's handschriftlicher „*Lekach-Tob*“ zu den fünf Megillot benutzt werden soll.

Für viele Beiträge zu dem vorliegenden Theile des „*Bet ha-Midrasch*“ bin ich den Herren Dr. A. Berliner in Berlin, S. Buber in Lemberg, S. J. Halberstamm in Bielitz — einem ebenso gediegenen Kenner der hebräischen Literatur wie liberalen und gefälligen Besitzer einer sehr werthvollen Handschriften-Sammlung —, Raphael



Kirchheim in Frankfurt a. M., Dr. Perles in München, Oberrabbiner Marco Mortara in Mantua und besonders meinem werthen Freunde Herrn Dr. M. Steinschneider in Berlin verpflichtet, denen allen ich den wärmsten Dank in meinem Namen und dem aller Freunde der ältern hebräischen Literatur öffentlich abstatte.

Zum Schlusse kann ich nicht umhin, mit Genugthuung zu constatiren, dass die frühern Theile des „*Bet ha-Midrash*“ von vielen Lehrern an deutschen Hochschulen — jüngsthin von Prof. Haug in München in seiner Schrift: „Ueber das *Ardai Viraf nameh*“ (München 1870), S. 38 ff. und von Prof. Dillmann in Schenkel's Bibel-Lexikon, Art. *Noa* — zur Aufhellung und zum Verständniss des nichtjüdischen Schriftthums verwerthet worden sind, und dass besonders dieser fünfte Theil viele Berührungspunkte mit arabischen und persischen Sagen, Anschauungen und Schriften enthält.

Gainfarn nächst Wien, 22. Juli 1872.

*Dr. Ad. Jellinek.*



# Einleitung.

## I.

### Gebet Mordechai's und Ester's, aramäisch und hebräisch.

(Hebräischer Text S. 1—8.)

## II.

### Zusätze zum Buche Ester <sup>1)</sup>.

(Hebräischer Text S. 9—16.)

Das kleine Buch *Ester* weicht von den übrigen historischen Büchern der Schrift gänzlich ab, indem es den prophetischen Pragmatismus in der Verknüpfung der Thatsachen verschmätzt und in den Geleisen eines nüchternen Rationalismus, der nur das Gesetz der Causalität in der Geschichte anerkennt, sich bewegt. Es muss zu einer Zeit redigirt worden sein, in welcher die Gemüther dem Glauben an Träume, Wunder und ausserordentliche Erscheinungen nicht sehr zugänglich waren, oder der Redacteur desselben schied absichtlich alles Ungewöhnliche und Wunder-

---

1) Vrgl. *Zunz*, *GV*, S. 121—122; *O. F. Fritzsche*, *exeg. Handb. z. d. Apokryphen d. A. T. I*, S. 69 ff.; *Ewald*, *Jahrb. d. bibl. Wissenschaft XI*, S. 222.



bare aus seiner Darstellung aus, um die Leser in dem Vertrauen und in der Zuversicht zu bestärken, dass die göttliche Vorsehung das israelitische Volk in den Tagen der Gefahr beschütze, auch ohne übernatürliches Eingreifen in das Rad der Geschichte, durch die gesetzmässige, causale Folge und Entwicklung der Begebenheiten <sup>1)</sup>.

Allein der Stoff, den das Buch Ester behandelt, war für die Phantasie zu verlockend, als dass sie sich hätte enthalten können, ihn auszuschmücken und ihm ein poetisches Colorit zu geben. An dichterischen Mitteln konnte es nicht fehlen. Die Traumerscheinung, das Gebet, die Erweiterung und Ausführung dessen, was bloß angedeutet oder hingeworfen ist, lagen dem dichtenden Genius eines Juden sehr nahe und boten sich gleichsam von selbst dar. Auf diese Weise sind in der griechischen Bearbeitung des B. Ester die sogenannten „Zusätze“ oder „Stücke in Ester“ entstanden, die später von den Targumim und Midraschim mit frei waltender Schaffungskraft erweitert wurden. So lassen das zweite Targum und Midrasch Rabba zu Ester dem schärfsten Sarcasmus und dem parodirenden Spotte die Zügel schiessen, indem sie die Anklagen, die Haman wider das jüdische Volk erhebt, mit spöttischem Behagen detailliren.

Die griechische Bearbeitung des Buches Ester mit den „Zusätzen“ verhält sich zu dem hebräischen Texte dieses Buches wie das zweite in griechischer Sprache abgefasste Buch der Makkabäer zu dem ersten. Denn auch dieses hält sich innerhalb der Grenzen des Thatsächlichen, und gewährt den phantastischen Zierden und Zuthaten keinen Raum, während jenes voll ist von Wundern, Erscheinungen, gezierten Schilderungen und moralisirenden Betrachtungen; und wie der Unterschied zwischen den beiden Makkabäerbüchern auf den nüchtern-hebräischen und den überschwenglich-

1) Vrgl. meine Rede: „Megillat-Ester“ in den Reden II, S. 282 ff.



alexandrinischen Geist zurückgeführt <sup>1)</sup> werden muss, so sind die „Zusätze zu Ester“ in der Phantasie eines alexandrinischen Juden entstanden und daher von Anfang an in griechischer Sprache geschrieben worden <sup>2)</sup>.

Nr. 1 dieser Sammlung enthält das Gebet Mordechai's und Ester's — welchem der Traum des Erstem vorausgeht — aramäisch nach de Rossi (Specimen variarum lectionum s. textus et chald. Estheris additamenta. Rom 1782; Tübingen 1783), und hebräisch nach einer uralten Edition und einer Handschrift des Josippon, im Besitze des Herrn Obberrabbiners Marco Mortara. Dass der aramäische Text auch punctirt, accentuirt und am Schlusse mit der Summirung der enthaltenen Verse versehen in Handschriften erscheint, spricht durchaus nicht, wie Langen (d. deuterokanon. Stücke d. B. Ester, S. 13) behauptet, für die kanonische Geltung desselben. Eine aramäische Handschrift der Megillat Antiochos in meinem Besitze — geschrieben Mittwoch am Neumond Ab 1559 — ist gleichfalls punctirt und accentuirt, und die Londoner Handschrift, nach welcher Filipowski diese Megilla 1851 in London herausgegeben hat, gibt auch am Schlusse die Zahl der Verse an, ohne dass man dadurch berechtigt wäre, auf das kanonische Ansehen der Meg. Ant. zu schliessen.

Nr. 2 bringt eine von Missverständnissen nicht ganz freie hebräische Uebersetzung der „Zusätze zu Ester“ nach dem lateinischen Texte des Hieronymus von Jacob ben Machir, die ich ebenfalls der freund-

---

1) Geiger (Urschrift, S. 206 ff.) hält den Verfasser des ersten Makkabäerbuches für einen Zadducäer und den des zweiten für einen Pharisäer. Allein wenn auch die erstere Annahme einleuchtet, so fällt es doch, die letztere Hypothese betreffend, auf, dass gerade ein Pharisäer griechisch geschrieben haben soll. Man muss daher, nach Analogie der griechischen „Zusätze zu Ester“, zum Verständniss des 2. Makkabäerb. die Eigenthümlichkeit des alexandrinischen Wesens in Anschlag bringen.

2) Auch der jüdisch-alex. Tragiker Ezekiëlos lässt Moses in einem Traume, den ihm Jetro deutet, dessen künftige Grösse voraussehen (s. S. 159 dieser Sammlung): ein Beweis, dass in Alexandrien Traumdichtungen beliebt waren.



lichen Mittheilung des Herrn Oberrabbiners Marco Mortara verdanke, von welchem auch die hebräischen Noten unter dem Texte herrühren. Das hohe Alter dieser Version rechtfertigt deren Veröffentlichung.

Die Correcturen, welche ich in dieser hebräischen Uebersetzung anbringen musste, sind in meinen hebräischen Zusätzen am Schlusse dieses Bandes begründet worden.

### III.

#### Eldad ha - Dani <sup>1)</sup>.

(Hebräischer Text S. 17—21.)

Das Geschick der zehn Stämme, welche einst das Reich Israel bildeten, weckte bis auf den heutigen Tag die Neugierde der meisten Juden, gab Veranlassung zu allen möglichen Vermuthungen und Combinationen und machte die Phantasie dem Märchenspiel und den farbenreichen Schilderungen, sobald die letzteren die Wohnsitze und die Lebensverhältnisse der versprengten Stammgenossen betrafen, sehr geneigt. Kein Wunder, dass der fabelhafte Bericht des alten Touristen Eldad, der anfangs wahrscheinlich durch mündliche Relationen sich verbreitete oder mindestens kürzer abgefasst war, später in mannigfacher Weise, sowohl in Beziehung auf die Darstellung als auf die Eintheilung des Stoffes, bearbeitet wurde und daher verschiedene Recensionen hervorrief <sup>2)</sup>.

Hier folgt nun eine dritte Recension des Reiseberichtes von Eldad ha - Dani, nachdem Th. II, S. 102 bis 113 und Th. III, S. 6—11 dieses Sammelwerkes zwei andere veröffentlicht wurden. Die vorliegende ist ein Abdruck der ed. Venedig vom Jahre 1544 —

1) Vrgl. Bet ha - Midrasch II, S. XXVIII ff. Th. III, S. XIV und Grätz, Geschichte der Juden V, S. 522—529.

2) Vrgl. auch Eschkol ha - Cofer Nr. 60 : נסֵּף הַדְּנִי מִיָּד : לְשׁוֹמְעִים וְכוּ' שְׁמוֹ אֵלְדָד מִשְׁבַּט דָּן תַּלְמִיד חַבְמַיִם וְכוּ'.



siehe Steinschneider, Oxf. Catalog. Nr. 3443 — und ist, abgesehen von den Varianten, die sie enthält, sowohl im Wortgefüge als in der Anordnung des Stoffes, wegen des Datums, dass Eldad nämlich seinen Bericht im Jahre 43 nach Spanien gesandt hat, bemerkenswerth.

Die Bezeichnung משונע S. 21 bezieht sich auf Muhamed, der in Recension I, S. 106 „der ismaelitische Prophet“ genannt wird, was wahrscheinlich in Rücksicht auf den Druckort Constantinopel geschehen ist.

#### IV.

### Salomo und die Ameise.

(Hebräischer Text S. 22—26.)

König Salomo — so wird hier erzählt — hatte eine sechzig Meilen lange und sechzig Meilen breite kostbare Decke, auf welcher er durch die Luft fuhr, so dass er in Damaskus frühstückte und in Medien zu Abend ass. Seine Befehle führten aus: aus der Classe der Menschen Asaf ben Berechja, unter den Dämonen Rahirât, von den Thieren der Löwe und von den Vögeln der Adler.

Einst kam er auf seinen Wanderungen in das Thal der Ameisen und wurde dort von der Königin derselben, Namens מחשמה, die er auf die Hand genommen hatte, beschämt, indem sie ihn an seinen irdischen Ursprung erinnerte und zur Demuth ermahnte. Später erblickte er auf seinen Luftreisen ein herrliches Gebäude, in welches er vergebens einzudringen suchte. Nachdem er den 700 Jahre alten Adler אלענאד, den 900jährigen אלאערף und den 1300jährigen אלתעמר befragt hatte, gelangte er in die Gemächer desselben, deren Thüren mit Inschriften versehen waren, die auf die Nichtigkeit alles Irdischen hinwiesen, und zog endlich aus dem Schlund einer



Statue eine silberne Platte hervor, deren Schriftzüge er nicht entziffern konnte. Da kam ein Jüngling aus der Wüste her und sagte dem Könige: Diese Buchstaben sind griechisch und ihr Inhalt ist folgender: „Ich Schedád ben Ad regierte über Tausende Provinzen, ritt auf Tausenden von Rossen, hatte unter mir Tausende Könige und erschlug Tausende Helden — und als der Engel des Todes mir nahte, war ich ohnmächtig!“

Das sind die Umrisse der vorliegenden Erzählung, die nicht dem massvollen hebräischen, sondern dem mehr phantastischen arab. Geiste entstammte, wenn sie auch nicht geradezu eine wörtliche Uebersetzung aus dem Arabischen ist. Denn bereits in der 17. Sure des Koran wird berichtet, dass König Salomo in „das Thal der Ameisen“ (וְאֵד אֶלְנִמְלִ) kam, wo, geradeso wie in unserem Stücke, eine Ameise ausrief: Begebet Euch, Ihr Ameisen, in Eure Wohnungen, dass Euch nicht Salomo und sein Heer unter die Füße treten. Die muhamedanische Legende weiss ferner davon, dass Salomo sich des Ostwindes auf seinen Fahrten bediente, in Jerusalem zu frühstücken, in Persepolis zu Mittag und in Palmyra zu Abend zu essen pflegte (Hammer, Rosenöl I, S. 147); dass der eine seiner Wesire Asaf und der andere der Vogel Simurg war (das. S. 151); und dass die Ameisenkönigin durch die Ueberreichung eines Fäserchens von einem Grashalm ihn belehrte, selbst die geringste Gabe in Berücksichtigung des Spenders huldvoll anzunehmen (das. S. 169). Auch zeugen die arabischen Namen in unserer Erzählung für den muhamedanischen Ursprung derselben. Bos die vereinzelte Bemerkung, dass Salomo durch die magische Kraft des Gottesnamens (Schem ha - meforasch) sich Gehorsam erzwang, hat ein jüdisches Gepräge. Die Hagada (zu Spr. 6, 6) verwerthet den Fleiss und die Vorsorge der Ameise bos zu dem Zwecke, um den trägen Sterblichen zu ermahnen, dass er die Busse und die Vorbereitung für das künftige Leben nicht aufschiebe,



während der muhamedanische Geist mehr als der normal hebräische geneigt ist, die Freude am irdischen Sein und Schaffen durch die Hinweisung auf Tod und Verwesung zu verbittern.

Dieses Stück: „Salomo und die Ameise“ findet sich am Ende eines handschriftlichen Midrasch Wajoscha, der Hrn. N. Coronel aus Jerusalem gehörte und in den Besitz der Universitätsbibliothek zu Cambridge übergegangen ist, und wurde auch, wahrscheinlich nach demselben Codex, zusammen mit dem genannten Midrasch in Jerusalem s. a. und ohne Seitenzahl, theils in Quadrat- und theils in rabbinischer Schrift gedruckt.

## V.

### Keri- und Ketib - Midrasch.

(Hebräischer Text S. 27—30.)

Ein Theil der Masora, die Orthographie, Vocalisation und Accentuation der Bibel stehen im Dienste der Halacha und der Hagada, und so lange dies nicht allseitig erkannt und berücksichtigt werden wird, werden gewisse Partien der hebräischen Grammatik mangelhaft bleiben, da sie grammatische Regeln aufstellen oder Ausnahmen anführen, die nicht im Wesen der hebräischen Sprache, sondern in der halachischen oder hagadischen Deutung der betreffenden Schriftstellen ihren letzten Grund haben. So sind z. B. die Accentuationen von **האלף** (Ex. 38, 28) und **וישחט** (Lev. 8, 15, 19, 23.) hagadischen Ursprungs, und das Makkef in **נשקו-בר** (Ps. 2, 12) ein Protest gegen die christlich-messianische Uebersetzung des Wortes **בר** mit „Sohn“, indem es vielmehr als Adverbium in dem Sinne von „rein“, „lauter“, zu nehmen sei.

Andererseits wurden masoretische Midraschim im Laufe der Zeit verfasst, d. h. solche, welche kleinere Masora-Stücke im hagadischen Interesse ausdeuteten



So entstanden **מדרש טעמי חסירות ויתירות**, der Midrasch über die Gründe der defectiven und vollen Schreibung biblischer Stellen (gedruckt in „Pletat Soferim“ von Dr. A. Berliner. Breslau, 1872), und der vorliegende über Keri und Ketib. In der grossen Masora zu Rut 3, wie in dem Werke „Ochlah we - Ochlah“ Nr. 97 und 98 sind nämlich zehn Wörter angegeben, die gelesen werden, ohne dass sie geschrieben, und acht, die nicht gelesen werden, obwohl sie geschrieben sind. Diese zwei masoretischen Angaben <sup>1)</sup> werden hier midraschisch behandelt.

Unser Midrasch ist einem alten grammatisch-masoretischen Sammelwerke entlehnt, das an der Spitze eines im Jahre 1390 geschriebenen Pentateuchs steht und von J. Derenburg unter dem Titel: „Manuel du Lecteur“, Paris 1871, veröffentlicht wurde. Norzi in „Minchat Schaj“ zu Richt. 20, 13 citirt die erste Stelle unseres Midrasch mit der Schlussbemerkung: **כך מצאתי בפ"י דברים נקרים ולא נכתבים**. Die Ueberschrift **מדרש** rührt von mir her.

## VI.

### R. Akiba's Alfabet - Symbole.

(Hebräischer Text S. 31—33.)

Im Midrasch Rabba zur Genesis c. 1 wird berichtet, dass R. Akiba als Knabe bereits die Doppelformen der Buchstabengruppe **מנצפך** hagadisch erklärte — in der Parallelstelle Megilla Jerusch. c. 1 fehlt der Name Akiba's; — im babyl. Talm. Menachot 29 b, dass Gott Moses vorausgesagt habe, dass R. Akiba einst die Krönchen an den hebräischen Buchstaben der

1) In unserem Midrasch ist die Bemerkung zu Jer. 39, 12 ausgelassen und eine ganz andere zu Ez. 9, 11 gesetzt worden, Vgl. Derenburg l. c. S. 234.



Thora halachisch auslegen werde; in der Entwicklung der Halacha ist er der Träger jener Methode, die aus einem einzelnen Textes-Buchstaben ein Gesetz eruiert: daher kam es, dass seinem Namen jene jüngeren Midraschin beigelegt wurden, welche mit dem hebräischen Alfabet sich beschäftigen. So der Alfabet-Midrasch im III. Th. unserer Sammlung S. 12—64 und der vorliegende, welcher die Striche oder kleinen Spiesse (זינין) an der Spitze des hebräischen Alfabets symbolisch deutet.

Der Abdruck unseres Midrasch geschah nach einem sehr alten Codex<sup>1)</sup> im Besitze der Josef Schlesinger'schen Buchhandlung in Wien; er findet sich aber auch mit einzelnen unbedeutenden Varianten in Abr. Portaleone's Schilte ha - Gibborim<sup>2)</sup> 177 cd und 178 a — wo für זינין überall צינין gelesen wird, in Bartolucci's Bibliothek IV, p. 275 ff. nach einer Pergamenthandschrift im Hause des Herzogs von Parma in Rom, in Sefer ha - Pelia ed. Koretz S. 41 bed und in dem von Bargès in Paris 1866 edirten Sefer Taggin nach einem Günzburg'schen Codex. Nach der Ueberschrift sollte dieser Midrasch sich auch auf die grossen und kleinen Buchstaben des hebr. Alfabets erstrecken; allein dieser Theil fehlt sowohl in meiner Handschrift wie in den angeführten Editionen mit Ausnahme der Pariser. Der Text ist aber dort so lückenhaft und unklar, dass ich ihn in dieser Gestalt nicht aufnehmen mochte. Auch geht er nach der Angabe von Senior Sachs (hebr. Einleitung S. 41) dem Midrasch voran.

---

1) Das werthvolle Epigraph ist leider an einzelnen Stellen verbrannt; soviel ist jedoch zu entnehmen, dass dieser Pergament-Codex, der u. A. Recanati's Comment. z. Pentat. u. z. d. Gebeten enthält, Freitag am 14. Tamus 1398 in קמרינו vollendet wurde. Der Copist nennt sich Zidkijahu aus der Familie מנגיסים קונטי בלעז.

2) Dort lautet der Schluss: כנגד הגמרא וספר דברי הימים  
Natürlich blieben diese Worte dem Herausgeber unverständlich.



## VII.

### Salomo's Thron und Hippodrome.

(Hebräischer Text S. 34—39.)

Die fortgeschrittene wissenschaftliche Forschung unserer Tage hat den Werth der Hagada erkannt, und anstatt in derselben „rabbinischen Aberwitz“ zu finden, holt sie aus deren Fundgruben Erläuterungen und Parallelen zu den Sagen und Legenden semitischer und arischer Völker. Durch die von verschiedenen Seiten unternommenen vergleichenden Untersuchungen kam man auch zur Ueberzeugung, dass das Alter mancher Hagada selbst in die biblische Zeit hinaufreicht. So wird die Scenerie des Buches Kohelet nur dann verständlich, wenn man es auf den Boden der Salomonischen Sage stellt, dass nämlich König Salomo gegen Ende seiner Regierung vom Throne gestossen wurde. In dieser Situation hat der Verf. des B. Kohelet sich ihn gedacht und in der düstern Stimmung eines entthronten Fürsten lässt er ihn die Nichtigkeit alles Irdischen ausrufen (vergl. Rapaport, Erech Millin S. 248 und meine Reden III, S. 33). Räumt man den sagenhaften Hintergrund des B. Kohelet ein, so begreift man auch, warum Salomo nicht unter seinem gewöhnlichen Namen in der genannten Schrift erscheint, weil nämlich nach biblischer und hagadischer Anschauung mit dem Wechsel des Geschickes einer Person auch deren Name sich ändern muss. Der seiner Krone beraubte Sohn David's heisst nicht mehr Salomo, d. h. „der Friedensfürst“, sondern Kohelet d. h. „der Prediger“, der über die Vergänglichkeit und Nichtigkeit aller Herrlichkeiten auf Erden trübe und ernste Betrachtungen anstellt.

An den Kern alter Sagen setzten sich aber im Laufe der Zeit immer neue Gebilde an, und so verhält es sich auch mit dem Salomonischen Sagenkreise. Salomo's



Weisheit, Ansehen, Prachtliebe und Reichthum bildeten allmählig die Ausgangspuncte ganzer Reihen von Legenden, die den berühmten König mit allen Schätzen der Einsicht, mit allen Mitteln unbeschränkter Machtvollkommenheit und mit den reichsten Abzeichen fürstlicher Würde schmückten und auf ihn übertrugen, was nur Grosses und Rühmeswerthes unter den Nationen sich vorfand. Sein Thron musste eines der grössten Weltwunder sein und auch an einem Circus durfte es diesem mächtigen Fürsten nicht fehlen. In unserem Stücke werden der Thron und die Hippodrome Salomo's beschrieben, beide Beschreibungen entlehnen ihre Farben fremden Völkern und statten den König in Israel mit dem aus, was den Ruhm persischer, römischer und byzantinischer Fürsten ausmachte (vgl. die Parallelen bei S. Cassel, „der goldene Thron Salomo's“ in den wissensch. Berichten der Erfurter Academie I, S. 35 ff. und Dr. Jos. Perles in Grätz's Monatschrift, 1872; siehe auch weiter unten.)

Unsere Hagada steht in cod. 222 der kön. Hof- und Staatsbibliothek zu München und wurde von Dr. Perles zuerst in der genannten Monatschrift und dann als besonderer Abdruck (Breslau, 1872) veröffentlicht. Sie beginnt dort mit einer aramäischen Schilderung des Salomonischen Thrones, die sich auch im II. Targum zu Ester findet, und mit einer Stelle, die auch im Midr. Rabba zu Num. C. 12 oder in der Pesikta Nr. 1 mit einigen Varianten zu lesen ist. Diese beiden Einleitungsfragmente schied ich aus, da die neue Hagada erst bei den Worten: **אמרו חכמים** anfängt, mit denen sie auch in dieser Sammlung eröffnet wird.

Was die Beschreibung des Thrones<sup>1)</sup> betrifft, so

1) Sie bildete einen Bestandtheil des „Midrasch Abba Gorion“ und findet sich auch in einer Londoner Handschrift desselben. Vgl. meinen Bericht in Frankel's Monatschrift III, S. 243. — Nach Fabricius, cod. pseud. V. T. p. 1049 hat Gaulmin, der Uebers. des Midrasch vom Tode Moses, ein libellum



findet man sie, wenn auch nicht so ausführlich und nicht ganz conform, in Bet ha-Midrasch II, S. 83—86 und im II. Ester-Targum; die Darstellung der Hippodrome aber ist ganz neu und war bisher ganz unbekannt. Die Letztere giebt zu der sehr wichtigen Frage Anregung, ob denn die Namen der dort genannten Autoren oder Hagadisten echt sind.

In der Bearbeitung des Textes habe ich einige verbessernde Conjecturen gemacht, die in Klammern [ ] eingeschlossen sind.

Von den werthvollen Worterklärungen und gelehrten Erläuterungen des Dr. Perles hebe ich folgende hervor: נרפית S. 34 ist der Vogel Greif; קנקלות S. 36 sind gr. Gitter und Stufen; קמארא<sup>1)</sup> das. gr. Bogen oder Wölbung; דיקסומין S. 38 gr. Cisterne; חרדל S. 39 ist gr. Charadra, Giessbach: דימוסיות richtiger דימוסיות das. gr. Factionen oder demoi der Wagenlenker des Circus; über die am Ende der Hagada erwähnten Farben blau, weiss, roth und grün sind Cassiodorus, *variæ epistolæ* III, 51 — wo eine Symbolik des Circus sich findet —, Procopius, *historia arcana* c. 7 p. 333 ed. Orelli und Joannes Malalas *Chronographie*, S. 137—176 ed. Bonn zu vergleichen. — S. 37 Z. 6 v. u. ist wohl מרכבה צבועה für מרכבה צבובה zu lesen.

## VIII.

### Abraham - Midrasch.

(Hebräischer Text S. 40—41.)

Die Erzählung, wie der Patriarch Abraham seinen götzendienerischen Zeitgenossen Widerstand bot und sie, besonders König Nimrod, verspottete, dass sie die

*de throno Salomonis sive Aethiopicam fabulam* in's Lateinische übertragen.

1) Im Midr. R. zu Num. c. 12 erscheint dieses Wort in den Formen קמורות und כמרוסא



Sonne und von Menschen angefertigte Bilder anbeten, war eines der beliebtesten und volksthümlichsten Themen der Hagada, weil es gegen den herrschenden Bilderdienst der Heiden und der spätern Christen verwerthet werden konnte; und wurde daher variirt, wie es mit allen Sagenstoffen der Fall ist, die der Volkphantasie besonders zusagen.

Im „Bet ha-Midrasch“ I, S. 25 ff. und II, S. 118—119 sind bereits zwei Bearbeitungen dieser Abraham-Legende zu lesen, von denen die erstere und längere die jüngere, die letztere und sehr kurze die ältere ist. Die vorliegende wäre ich geneigt, als die mittlere von den drei Bearbeitungen zu halten, und hat sie einige Züge, die hervorgehoben zu werden verdienen.

Nimrod umgeben hier 365 Könige, eine Zahl, die den Tagen des Sonnenjahres<sup>1)</sup> entspricht, und da er als Anhänger des Sonnencultus erscheint, so ist diese Zahl nicht zufällig. Diese 365 Könige huldigen Abraham, nachdem er aus dem Gluthofen errettet worden war, errichten eine Lehrkanzel aus Cedernholz für den Patriarchen, führen ihm ihre Kinder zu, damit er sie im wahren Gottesglauben unterrichte, und erklären dann selbst ihren Uebertritt zu demselben.

Dieses kleine Stück ist einer Handschrift im Besitze des Herrn S. J. Halberstamm in Bielitz entnommen und von demselben eigenhändig copirt worden.

---

1) Vgl. Schwarz, Sonne, Mond und Sterne, ein Beitrag zur Mythologie und Culturgeschichte der Urzeit (Berlin, 1864), S. 6 Anmerkung: „Wenn Nimrod den Abraham in einen feurigen Ofen geworfen haben soll, aus dem er dann aber unversehrt hervorgegangen, so dürfte dies auch auf den Sonnenriesen gehen, welchen der grosse Jäger Nimrod d. h. der Sturmestjäger, im Gewitterfeuer so zu behandeln schien, aus dem jener aber dann doch unversehrt hervorkam.“



## IX.

### Paradies und Hölle.

(Hebräischer Text S. 42—51.)

Bevor noch der poetische Genius Dante's Paradies und Hölle mit seinen Gebilden bevölkerte, haben Juden und Muhamedaner ihre Phantasie frei walten lassen, um die Belohnung und Bestrafung der Sterblichen nach dem Tode zu veranschaulichen. Diese freien Producte der Einbildungskraft — die bei den Juden massvoller als bei den Muhamedanern gehalten sind — haben nicht blos einen dichterischen Werth sondern sind auch ein Beitrag zur Religions- und Sittengeschichte. Man braucht nämlich blos zu lesen, wer in das Paradies und wer in die Hölle verwiesen wird, um zu erfahren, was zu bestimmten Zeiten als preiswürdig oder als verwerflich galt. So werden fast in allen Schilderungen des Paradieses die pflichtgetreuen Jugendlehrer und Gemeindevorsteher ausgezeichnet, und die Menge von kostbaren seidenen Gewändern, welche für die Frommen bereitet sind, hervorgehoben, weil die Juden auf schöne Kleider stets einen grossen Werth legten (vgl. der jüdische Stamm, S. 166 ff.). Würde Jemand z. B. in unserer Zeit eine Beschreibung des „Gehinnom“ entwerfen, so könnte er, den ihre Miethparteien masslos steigern den Hausherrn sowie den Gründern und Schwindlern den ersten Platz dort anweisen.

Die vorliegenden Schilderungen von „Paradies und Hölle“ bestehen aus acht Piecen. Die erste: „Schaare gan éden“ ist dem Anhang zu der in Salonich 1861 erschienenen „Borajta di-Samuel“, die zweite: „Seder gan éden“ einer Halberstamm'schen Handschrift,<sup>1)</sup> die dritte: „Agadat R. Josua b.

1) Diese Piece bildet den Schluss einer „Masechet gan éden“, welche mit dem „Seder gan éden“ im II. Theil dieser



Levi“ in aramäischer Sprache<sup>1)</sup> dem „Schaar ha-Gemul“ von Nachmanides, 11 b ed. Ferrara, die vierte: „Duma“ einem handschriftlichen Midrasch Tehillim zu Ps. 11 V. 7, die fünfte: „Sëudat gan éden, dem „Sidur R. Amram Gaon, S. 13 (vgl. Tana debe Elijahu sutta c. 20), die sechste: „Perek gan ha-chjim, die siebente: „Perek R. Jizchak b. Parnach“ und die achte: „Kezad din ha-keber“ einem Halberstamm'schen Codex entnommen.

Ueber die letzteren zwei Piecen muss ich noch Folgendes bemerken. Sie enthalten die im I. Th. dieser Sammlung veröffentlichten „Masechet Gehinnom“ und „Masechet chibbut ha-Keber“ und auch die Stellen, welche hier in diesem V. Th. erscheinen. Was daher bereits früher gedruckt war, wurde hier weggelassen, und sind blos die Zusätze abgedruckt worden. Isak Akrisch hat aber bereits um 1570 in Const. eine Sammlung erscheinen lassen, die auch in Prag s. a. nachgedruckt wurde, in welcher diese beiden Piecen enthalten sind. Vrgl. Steinschneider, Oxf. Catal. Nr. 3527 und 3528. Doch standen mir diese höchst seltenen Ausgaben nicht zur Verfügung.

---

Sammlung bis auf einige Varianten übereinstimmt. Sie zerfällt dort in 4 kleinere Perakim.

1) Vrgl. Bet ha-Midrasch II, S. 30—31; 35—36; 50—51, und Prof. Haug's Schrift: „Ueber das Ardai Viraf nâmeh“ München 1870. Die Bilder, dass die Seelen wie die Sterne, der Mond und die Sonne glänzen (Haug, S. 17—18), und dass die Frommen mit Kronen auf dem Haupte geschmückt sind (das. S. 9), trifft man auch in der Hagada. Vrgl. Sifre zu Deut. Nr. 10: פניהם של צדיקים דומים לעתיד לבוא לחמה וללבנה לרקיע צדיקים יושבים ועטרותיהם לכוכבים und Talmud Berachot 17b: בראשיהם. Diese Piece bildet den Schluss der „Geschichte — von R. Josua ben Levi“ in einem codex Halberstamm.

---



## X.

### Preis der Vaterliebe.<sup>1</sup>

(Hebräischer Text S. 52—53.)

Als der Feldherr Joab hörte, wie König David im 103. Psalm, Vers 13 ausrief: „Wie ein Vater seiner Kinder sich erbarmt, so erbarmt sich Gott derer, die ihn fürchten,“ wunderte er sich ob dieses Gleichnisses, da doch gewöhnlich angenommen wird, dass die Liebe der Mutter zu den Kindern stärker und aufopferender als die des Vaters ist! Er fasste daher den Entschluss, sich in der Welt umzusehen, um die Wahrheit des Davidischen Ausspruches zu erproben. Da kam er auf seinen Reisen in die Wohnung eines armen Greises, der zwölf Kinder hatte, die er alle durch seine mühevollen Arbeit, wenn auch kümmerlich, ernährte. Joab machte ihm den Vorschlag, ihm eines der zwölf Kinder für Geld zu überlassen, um mit dem Kaufpreis sich und die Seinen besser erhalten zu können; allein der gute Vater wies ihn barsch ab. Da suchte der Feldherr die Mutter zu bewegen, dass sie ihm für hundert Golddenare eines der Kinder verkaufe. Anfangs sträubte sie sich, auf den Vorschlag Joab's einzugehen, doch endlich gab sie nach. Als der Vater Abends nach Hause kam, vermisse er bei der Vertheilung des Brodes, das er in vierzehn Stücke für sich, sein Weib und die Kinder schnitt, eines derselben, und nachdem er energisch darauf beharrt hatte, das Schicksal des fehlenden Kindes zu erfahren, gestand die Mutter, was während seiner Abwesenheit vorgefallen war. Er nahm weder Speise noch Trank zu sich, und am anderen Morgen ging er aus mit dem festen Vorsatze, Joab die hundert Denare zurückzugeben und ihn zu erschlagen, wenn er sich weigern sollte, das verkaufte Kind

1) Vrgl. Schocher Tob und Jalkut zu Ps. 103, 13.



herauszugeben. Nach vielem Hin- und Herreden und nachdem der Vater Joab mit dem Tode gedroht hatte, übergab der Letztere dem armen Greise das Kind und rief aus: „Ja, David war im Rechte, die Liebe Gottes zu den Menschen mit der eines Vaters zu seinen Kindern zu vergleichen! Probatum est! Denn dieser arme Mann, der zwölf Kinder ernährt, wollte einen Kampf auf Tod und Leben um eines seiner Kinder willen eingehen, während die Mutter, die ruhig zu Hause sitzt, eines derselben verkaufte!“

Das ist der Inhalt dieses aramäisch geschriebenen Midrasch, der in dem Münchener Codex 260 fol. 166 sich findet und dort mit den Anfangsworten: an Genes. מדרש רבותינו על הפסוק והוא עבר לפניו 33, 3 sich anlehnt, wo die muthige und aufopferende Liebe des Vaters Jakob zu seinen Kindern erzählt wird.<sup>1)</sup>

Es liegt auf der Hand, dass Joab d. h. „Gott ist Vater“ hier nicht zufällig gewählt wurde zum Vertreter der Ansicht, dass die väterliche Liebe mächtiger und preiswürdiger als die mütterliche ist, und was die Tendenz dieser Hagada betrifft, so will sie — worauf mein Freund Herr Prof. Lazarus mich im mündlichen Gespräche über diesen Midrasch aufmerksam machte — gegenüber der Kirche, welche die Mutter Gottes, oder Maria mit dem Jezuskinde verherrlichte, betonen, dass die Liebe des göttlichen Vaters zu seinem Volke energischer und kraftvoller ist. Ist diese Auffassung richtig, so gewinnen auch die Einzelheiten der Erzählung an Farbe und Bedeutung. Die kümmerliche Art und Weise, wie die Kinder ernährt werden, spiegelt die Noth der Juden ab, die trotz allem Elend die Ihrigen nicht um Geld hingeben, und selbst den Tod nicht scheuen, wenn es gilt ein Kind ihrem Hause d. h. ihrem Glauben zu erhalten. Psychologisch aber ist es in der That nicht

1) Vrgl. Midrasch Rabba zur Stelle: והוא עבר לפניו  
הה' כרחם אב על בנים.



entschieden, dass die Mutter mehr als der Vater die Kinder liebt. Die erstere verbraucht ihre Liebe in tausenderlei kleinen Diensten, während der letztere seine ganze männliche Thatkraft zusammenrafft, wenn es sich um das Wohl und das Leben seiner Kinder handelt. —

S. 52 Z. 4 v. u. muss דאָס פֿאַר דאָס געלעזט  
werden.

## XI.

### Tefilla - Hagada.

(Hebräischer Text S. 54—56.)

Die Tefilla oder die achtzehn Benedictionen <sup>1)</sup>, die den ältesten Bestandtheil der frei componirten hebräischen Liturgie bildet, und deren älteste Stücke in ihrer Grundform der Epoche des „grossen Vereins“ angehören, erlangte durch die dreimalige Recitation derselben an jedem Tage ein solches Ansehen im Laufe der Zeit, dass die Hagada sie mit der Urgeschichte Israels in Verbindung brachte und gleichsam wie Schrifttexte behandelte. In Pirke derabbi Elieser (vgl. die hebräischen Zusätze am Ende dieser Sammlung S. 203) wird einigen Benedictionen ein sehr hohes Alter vindicirt und deren Ursprung selbst auf die Patriarchen zurückgeführt, und hier wird die Entstehung der ganzen Tefilla in die Zeit von Abraham bis Salomo verlegt.

Unser Stück ist aus z w e i Theilen zusammengesetzt. Der erste ist dem handschriftlichen „Schibole ha-Leket“ von R. Zidkijahu dei Pietosi entnommen und findet sich auch in dem dieses Werk excerpinenden „Tanja Rabbata“ c. 4, der zweite, welcher die Tefilla hagadisch erläutert, steht in dem bereits erwähnten handschriftlichen Midrasch Tehillim zu Ps. 29.

1) Vgl. Zunz, GV. S. 367 ff.



## XII.

### Mikrokosmos.

(Hebräischer Text S. 57—59.)

Bereits in „Abot derabbi Natan“ c. 31 wird der Mensch als Mikrokosmos dargestellt, und hier wird dieses Thema ausführlicher behandelt. Den Hauptgebilden am Himmel und auf Erden entsprechen auch der menschliche Körper und der menschliche Geist. Es werden daher am und im Menschen Parallelen nachgewiesen für Sonne, Mond, Sterne und Sternbilder; Luft, Stürme und Feuer; Wolken, Regenbogen, Blitz, Wetterleuchten, Schnee und Regen; Berge, Hügel, Felder, Wälder und Bäume; Thiere; Kälte, Wärme und Winde; Wüsten und bewohntes Land. Den Schluss bildet eine Schilderung der Thätigkeit des Herzens, die sich auch in Midr. Rabba zu Kohelet 1, 16 findet, und eine Vergleichung der Zunge mit dem Meere, die man auch in etwas veränderter Form in Bet ha-Midrasch III, S. 13 liest.

Dieses Stück ist cod. München Nr. 222 fol. 68b—71 entnommen und nach einer Abschrift Dr. Steinschneider's abgedruckt worden. Die Ueberschrift: **אגדת עולם קטן** rührt von mir her, und halte ich es nicht für überflüssig hier hervorzuheben, dass die Bezeichnung **עולם קטן** für Mikrokosmos der hagadischen Terminologie fremd ist und erst durch den Einfluss der arabischen Philosophie in den hebräischen Sprachschatz übergang. Ueber die Bearbeitung der mikrokosmischen Symbolik vrgl. meine Einleitung zu Josef Ibn Zadik's Mikrokosmos (Leipzig, 1854) §. 4 und Beer in Frankel's Monatsschrift III, S. 159 ff.



### XIII.

#### Petrus - Legende.

(Hebräischer Text S. 60—62.)

Die Nazarener waren zu Tausenden und Myriaden angewachsen, ihr Glaube breitete sich immer mehr aus, zwölf Männer aus ihrer Mitte, die sich die Gesandten Jesu nannten, verkündeten ihn in zwölf Königreichen und verleiteten auch viele Israeliten zu demselben. Sie, die Nazarener nämlich, waren den Juden sehr feindselig gesinnt und verhinderten sie nach Jerusalem zu wallfahren. Darüber waren die Weisen in Israel sehr betrübt, ohne der grossen Noth abhelfen zu können. Da erhob sich ein Greis Namens Simon Kaïpha und versprach ihnen die Nazarener von den Juden zu trennen und die letzteren dadurch zu retten, unter der Bedingung, dass die Weisen in Israel die durch seinen Plan entstehende Sünde auf sich nehmen wollten. Nachdem er die Zustimmung erhalten hatte, ging er in den Tempel, schrieb dort den Namen Gottes auf, schnitt sich in's Fleisch, legte den geschriebenen Gottesnamen hinein und zog dann nach der Hauptstadt der Nazarener. Dort rief er aus; „Wer an Jesum glaubt, komme zu mir, denn ich bin sein Sendbote“, beglaubigte seine Sendung durch die Heilung eines Aussätzigen und die Belebung eines Todten, und nachdem er sich Vertrauen in seine Sendung verschafft hatte, sprach er: „Wisset, dass Jesus die Juden hasste, und dass Gott sie darum nur fortbestehen lässt, damit sie als lebendige Zeugen für den Erlösungstod Jesu dienen. Darum gebietet euch der Meister, dass ihr den Juden nichts Böses zufügen und nicht gemeinschaftliche Feste mit ihnen feiern sollet. Anstatt des Mazzotfestes begehet seinen Todestag, anstatt des Wochenfestes seine Himmelfahrt und anstatt des Hüttenfestes seine Geburt und seine Beschneidung am achten Tage. Die



Nazarener willigten ein, und forderten ihn auf bei ihnen zu bleiben. Simon Kaipha oder Petrus ging auf ihren Wunsch ein und stellte die Bedingung, dass sie ihm einen Thurm erbauen, in welchem er bei Wasser und Brod bis an das Ende seines Lebens weilen wolle. Dies geschah auch, Petrus blieb dort sechs Jahre bis zu seinem Tode, betete den Gott Abraham's, Isak's und Jakob's an, und verfasste hebräische Gebetstücke, die er seinen Lehrern und seinen Glaubensgenossen sandte, damit sie seinen Namen der Nachwelt aufbewahren.

Nach seinem Tode wurde er in dem Thurm begraben, auf welchem später ein Gebäude errichtet wurde. Dieser Thurm existirt heute noch in Rom und wird „Peter“ genannt, d. h. Stein, weil Simon Kaipha auf demselben bis zu seinem Tode sass.

Das ist die jüdische Petrus-Legende<sup>1)</sup>, welche den Apostel im Gegensatze zu Paulus zum Märtyrer für die Juden macht. Die Notiz, dass er hebräische Gebetstücke für die Juden verfasst habe, steht in dieser Legende nicht vereinzelt, da auch andere Schriftsteller (vgl. die hebräische Note S. 61) ihm liturgische Poesien zuschreiben, z. B. ein Stück, welches heute noch an Sabbaten und Festtagen recitirt wird und unter dem Namen „Nischmat“ bekannt ist.<sup>2)</sup>

---

1) Nach dem Tode des Petrus, erzählt die Legende weiter, kam ein Weiser Namens Elijah nach Rom, beschuldigte Simon Kaipha der Täuschung und sprach im Namen Jesu, dass es Jedem überlassen bleibe, seine Kinder beschneiden oder taufen zu lassen, dass dessen Anhänger anstatt des Sabbats den Sonntag feiern sollen und traf noch andere Einrichtungen für die Nazarener. Die Zuhörer forderten von ihm ein Zeichen, dass Jesus ihn gesandt habe, und kaum hatte er den Mund zur Antwort geöffnet, da ward er von einem herabfallenden Steine zerschmettert. Dieser Schluss erinnert an Simon Magus, den Pseudoapostel und Gegner des Petrus. Vgl. Lipsius, die Quellen der römischen Petrussage (Kiel, 1872) S. 1.

2) Vgl. D. Oppenheim in Frankel's Monatschrift X. S. 218.



Diese Legende habe ich dem von Wagenseil veröffentlichten „Sefer Toldot Jeschu“ S. 19—23 entnommen und bloß einige Ausdrücke gemildert, welche einen christlichen Leser verletzen könnten. Auch habe ich die Schreibung כִּפֶּס für קִפֶּס gewählt. S. 60 Z. 10 v. u. muss der Druckfehler יִדָּה in יִדָּה verbessert werden.

#### XIV.

### Die göttliche Sophia.

(Hebräischer Text S. 63—69.)

Spr. 3, 19, wo die im Weltall sich manifestierende göttliche Weisheit gepriesen wird, bildet das Grundthema für hagadische Bearbeitungen. Eine solche findet man im II. Th. dieser Sammlung S. 23—39, und hier folgt eine andere, die mit der ersten bloß in einigen Stellen (vgl. S. 64 unten bis S. 66 Mitte mit II, S. 37—38) übereinstimmt. Zuerst erscheint die göttliche Weisheit als Erbarmen und Liebe zu Israel, zur Menschheit überhaupt und zu den Thieren, die alle durch die weise Einrichtung des Kosmos erhalten werden; dann wird sie als das göttliche Gesetz geschildert, indem in der Thora die Weisheit Gottes sich noch herrlicher offenbart als im Weltall. In der ältern palästinischen Hagada vertritt die Thora als Ausdruck der göttlichen Chochma oder Sophia die Stelle des alexandrinischen Logos, und so werden z. B. gleich im Anfange von Bereschit Rabba der Thora oder Chochma dieselben Epitheta beigelegt, mit denen Philo den Logos charakterisirt<sup>1)</sup>.

<sup>1)</sup> Für die Worte ראשית, פדנונו, מנוסה מוצנע, אומן, כלי in Beziehung auf die Thora oder Chochma als Princip der Welterschöpfung, findet man bei Philo dieselben



Hervorheben möchte ich noch die Bemerkung unseres Midrasch S. 67, dass der gute Wein vom Paradiese und der schlechte von der Hölle getränkt wird.

Diese Piece ist cod. München Nr. 117 fol. 209 b — 213 (Steinschneider'sche Copie) entnommen und die Aufschrift: **מדרש ה' בחכמה יסד ארץ** habe ich nach R. Eleasar aus Worms in Rasiël 12 b gemacht. Vgl. Bet ha-Midrasch II, S. XII der Einleitung. Die in cod. 12 der Leipziger Raths-Bibliothek sich findenden **דרש לשבועות** und **דרש לסוכות** enthalten Stücke aus unserem Midrasch. Vgl. Bet ha-Midrasch I, S. XXX. Nach Steinschneider Oxf. Catalog Nr 3527 enthält die von Isak Akrisch um 1570 in Const. veröffentlichte Sammlung ein Stück, dass mit denselben Worten, wie unser Midrasch beginnt, und die Angabe Carmoly's in Frankel's Monatschrift III, S. 67, dass diese Worte den Anfang des Midrasch R. Jizchak b. Parnach bilden, beruht auf einem Irrthum.

## XV.

### Schocher Tob. zu Psalm 68—71, 96—99 und 119.

(Hebräischer Text S. 70—86.)

Ausser der Thora war kein biblisches Buch so populär wie das der Psalmen, das zu liturgischen Zwecken oft benutzt wurde. Kein Wunder, dass gerade der Psalm-Midrasch — bekannt unter dem Namen

griechischen Bezeichnungen des Logos, der auch „der ewige Nomos“ genannt wird. Nur dem Einflusse Alexandriens ist es zuzuschreiben, dass in Palästina die Thora personificirt wurde.



„Schocher Tob“ wegen seines Anfanges —, der in seiner ersten Anlag eunvollständig und kurz war<sup>1)</sup>, im Laufe der Zeit mit Zusätzen bereichert wurde, die in älteren Handschriften fehlen (vgl. S. 83—86); diesen Midrasch traf aber noch ein anderes Geschick! Die ersten Ausgaben, die von demselben gemacht wurden, sind corrupt und lückenhaft, wie kaum eine Edition eines andern Midrasch. Besonders herrscht in der Abtheilung und Zählung der Psalmen eine grosse Unordnung.

In der ersten Ausgabe, die zu Constantinopel 1512 erschienen ist und bis zu Ps. 118 reicht, bilden Ps. 42 und 43 einen einzigen und zwar 42, dann variirt die Zählung um Eins weniger als in unseren Psalmausgaben bis 46 — bei uns 47 —, 48 fehlt, worauf 49 gleich unserer Abtheilung folgt. Ps. 70 und 71 sind wieder zu einem einzigen zusammengezogen, wodurch unser 72. zum 71. wird und so fort bis unser Ps. 78 dort in zwei Theile zerfällt und mit dem 38. Vers ein neuer Psalm mit der Zahl 78 beginnt. Das Zahlzeichen 86 fehlt. Unter Ps. 96 stehen Erklärungen, die bis 99, 6 reichen, dann wird die falsche Zählung fortgesetzt, so dass unser 100. Psalm dort den 97. bildet, und dieser Irrthum geht bis zu Ende, bis zum 118. Psalm, der dort den 114. ausmacht, indem unser 118. Ps. in zwei getheilt wird, in 113 von Vers 1—4 und 114 von Vers 5—29.

In der Venediger Ausgabe vom Jahre 1546, bei welcher nach der Versicherung des Herausgebers Cornel. Adelkind, ausser der türkischen Edition und dem in Salonich 1515 erschienenen Supplement-Midrasch zu Ps. 119 bis Ende, auch Handschriften zu Rathe

<sup>1)</sup> Vgl. Zunz GV. S. 267 und Aron Moses Padua in der Einleitung zu seinem Midrasch-Commentar, Warschau 1865. — So ging es auch mit dem Midrasch zu dem populären Buche Ester. Der Grundstock desselben war der „Midrasch Abba Gorion“, welcher später erweitert und bereichert wurde.



gezogen wurden, stösst man auch auf Unordnung in der Zählung der Psalmen, wenn auch nicht mehr in derselben horrenden Weise wie in der Constant. Beide Ausgaben aber, denen alle späteren <sup>1)</sup> folgen, sind an vielen Stellen lückenhaft oder durch Zusätze verunstaltet, an den meisten corrumpt, und in der Vertheilung des hagadischen Stoffes auf die betreffenden Psalmen gedankenlos.

Dankbar habe ich daher das Anerbieten des Herrn Raphael Kirchheim in Frankfurt a. M., mir einen mit handschriftlichen Noten versehenen Midrasch Schocher Tob zur Verfügung zu stellen, angenommen und den letzteren in folgender Weise benutzt.

Den Midrasch zu den Ps. 68—71 und 96—99, der in allen Ausgaben corrumpt, lückenhaft und verworren ist, liess ich in der neuen Textesrecension ganz, und zu Ps. 119 blos zum ersten Verse abdrucken, dann machte ich ein Verzeichniss aller in den Editionen gedruckten Stellen, welche in den ältesten Codices sich nicht finden und daher spätere Zusätze sind. Ausserdem habe ich noch grössere und kleinere Stücke, die in unseren Ausgaben des Midrasch Schocher Tob vermisst werden, in Nr. IX, XI und XXI dieser Sammlung excerptirt,

Die handschriftlichen Noten stehen in einem Midrasch-Exemplar ed. Venedig am Rande oder über dem Texte, zwei Mal auf besondern Blättern, sind nach sechs alten Codices gemacht worden und rühren von Abraham Provenzali <sup>2)</sup> in Ferrara her, Arzte, Philosophen und Lehrer des Abraham Portaleone und

1) Die Prager Edition vom Jahre 1613 beruft sich auf dem Titelblatte auf eine sehr alte Handschrift. Dort findet man die Zahlzeichen bei Ps. 71 und 99, die auch in der Venediger Ausgabe fehlen.

2) Auf der Rückseite des Titelblattes schrieb er: אני הקטן אברהם סרובניצאל בכמה"ר דוד זצ"ל עשיתי הגהות למדרש תילים זה בסירארה סתוך שישה מופסים ישנים נושני' מכתובת



rühmlichst genannt von Asarja de' Rossi. Vrgl. Zunz, Kerem Chemed V, S. 157—158.

## XVI.

### Hallel-Midrasch.

(Hebräischer Text S. 87—110.)

Der liturgische Gebrauch, der seit uralten Zeiten von den unter dem Namen „Hallel“ bekannten Psalmen 113—118 an Neumonden und Festtagen in Israel gemacht wird, musste für die Hagada ein mächtiger Sporn sein, diese Psalmen ausführlich zu bearbeiten und zu erklären. Und gerade diese Psalmen sind im Midrasch Schocher Tob verstümmelt und sehr verwahrlost! Die Unordnung, die hier in der Constant. Ausgabe herrscht, ist bereits oben bei Nr. XV angegeben worden. Psalm 113 erstreckt sich der Midrasch in allen Editionen bloss auf den 1. und 2. Vers; zu Psalm 115 fehlt er gänzlich, wahrscheinlich weil die Polemik gegen den Bilderdienst in christlichen Ländern Bedenken erregte; zu Psalm 116 und 118 ist er sehr lückenhaft. Diesem hagadischen Nothstande hilft der hier zum ersten Male veröffentlichte Midrasch ab. Er umfasst das ganze „Hallel“, benutzt die vorhandenen Stücke des Schocher Tob und vermehrt sie durch andere Hagada's (vergl. die Anmerkungen S. 205) und ganz neue Auslegungen. Für die Bestimmung seines Alters ist S. 97 massgebend, indem dort von R. Akiba ausgesagt wird, dass er die „Merkaba“ gleich Ezechiel geschaut hat, was auf eine Zeit hinweist, da ähnliche Schriften, wie die „Hechalot“, welche die „Merkaba“ zum Inhalte haben und in denen R. Akiba figurirt, verbreitet waren. In der That correspondirt auch S. 102 oben mit

יד מסקומות מתחלשות וגם טן הכוזב סבלתי מנהם עד סקום שירי  
מנעת לי.



Beschreibungen, die in Henoch-Büchern vorkommen. Noch ist die Anspielung auf der genannten Seite 102 unten hervorzuheben, dass Juden Geld für christliche Zwecke spendeten. Auch darf ein eclatantes Beispiel, wie unter der Hand von Copisten der Text der Midraschim alterirt wird, hier nicht mit Stillschweigen übergangen werden.

S. 105 oben wird in einem Gleichniss erzählt, dass ein אסטרטיון - ein „Stratiotes“ — dem Könige קידוסין giebt, während man in Midrasch Schocher Tob zu Ps. 116, 15 liest, dass einem Könige in der Wüste das אריסטון oder „ariston“ mangelte und ihm Jemand eine גלוסקא oder „Kollix“ zur Stillung des Hungers schenkte! Ebenso steht S. 108 oben לפרוש לפרוש דוגמניות על רשתו ויכנס לכל המדינות כל המדינות in Schocher Tob zu Ps. 118, 11!

Unser Midrasch ist cod. München Nr. 222 fol. 1—23b entnommen. Die mir von Dr. Steinschneider brieflich mitgetheilte Vermuthung, dass die Ueberschrift: בשם האל עושה נסים אתחיל ספר המעשים sich nicht auf diesen Midrasch sondern auf den Inhalt des ganzen Codex bezieht, der 26 midraschartige Piecen enthält, ist sehr wahrscheinlich.

## XVII.

### König Hiram.

(Hebräischer Text S. 111—112.)

Der Prophet Ezechiel richtet eine seiner Strafreden (Cap. 28) gegen den ob seiner Weisheit und seiner Schätze hochmüthigen Fürsten von Tyrus, der sich Gott gleichstellte. Dieser vermessene Dünkel wird von unserer Hagada geschildert. Der Fürst von Tyrus liess vier eiserne Säulen in die Tiefen des Meeres einsenken und auf denselben sieben Himmel aus Glas und verschiedenen Metallen errichten, in denen auch Donner und Blitz durch mechanische Vorkehrungen



hervorgebracht wurden. Da ward der Prophet Ezechiel zu ihm in die Luft emporgetragen, um ihn wegen seines Hochmuthes zurechtzuweisen. Allein keck und trotzig erwiederte ihm der Fürst, dass er wie Gott im Meere und in sieben Himmeln throne und bereits David, Salomo, 21 Könige in Israel und 20 Könige in Juda, 10 (20) Propheten und zehn Hohepriester überlebe <sup>1)</sup>. Darauf sprach Gott: Wie, ein Sterblicher wagt es sich einen Gott zu dünken, weil er Cedern zum Aufbau meines Tempels gesandt hat: wohlan denn, so will ich mein Haus zerstören, damit ihn die verdiente Strafe treffen könne! Dies geschah auch, indem Nebukadnezar, der Zerstörer Jerusalem's, ihm täglich ein Stück vom Leibe herausschneiden und es denselben verzehren liess, bis er endlich eines qualvollen Todes starb! Der wunderbare Palast aber sank in die Erde, wo er für die Frommen zur Zeit der Welterneuerung aufbewahrt wird.

Der Fürst von Tyrus ist also jener König Hiram, der ein Freund Salomo's war und so lange lebte, dass Ezechiel ein Orakel gegen ihn richten konnte. Diese hagadische Meinung von der langen Lebensdauer <sup>2)</sup> Hiram's, des Zeitgenossen Salomo's, war auch den Kirchenvätern Ephräm und Hieronymus bekannt (vgl. Grätz in Frankel's Monatsschrift III, S. 384), und hängt mit einer andern Hagada <sup>3)</sup> zusammen, nach welcher König Hiram als Lohn für seine Förderung des Tempelbaues 400 Jahre im Paradiese lebte, bis er wegen

1) S. 112 Z. 3 v. o. muss *וכן כ' מלכי יהודה* gelesen werden, wie es in der Salonicher Ausgabe und in cod. München heisst, während Jalkut 21 Könige von Juda rechnet. Ferner zählt Jalkut 50, Cod. München 20 und die Salonicher Ed. 10 Propheten.

2) Vgl. Bereschit Rabba c. 85.

3) In Bereschit Rabba c. 9 heisst es, dass der Tod in die Welt kam, weil Gott vorausgesehen hatte, dass Nebukadnezar und Hiram sich für Götter halten werden. Vielleicht ist dies ein versteckter Angriff auf die römischen Kaiser, die sich göttliche Ehren erweisen liessen und „divi“ nannten.



seines Hochmuthes bestraft wurde (vgl. Schorr in He-Chaluz VIII, S. 172, Anmerkung.)

Dieses Stück findet sich in meiner Salonicher Sammlung unter den מעשיות S. 24 — wahrscheinlich nach einem ältern Drucke —, in dem Cod. München Nr. 222 fol. 71 und im Jalkut zu den Propheten Nr. 367. Der Schluss in Paranthese fehlt in der Salonicher Sammlung und in der Münchner Handschrift, wo mit einer Legende über den Hochmuth Salomo's und Aschmedai fortgefahren wird, die auch unter den Erzählungen in der Salon. Ausgabe S. 9b zu lesen ist, und ist nach der Version des Jalkut hinzugefügt worden.

## XVIII.

### Exil - Midrasch.

(Hebräischer Text S. 113—116.)

Eine zweite Recension des im IV. Th. dieser Sammlung S. 133—136 veröffentlichten Midrasch, welcher zehn Exile des israel. Volkes aufzählt. Beide Recensionen weichen in vielen Punkten von einander ab. Die I. rechnet 4 Exile unter Sanherib, 4 unter Nebukadnezar, 1 unter Vespasian und 1 unter Hadrian, während die II. blos 3 unter Sanherib kennt und 1 unter Titus hinzufügt und allerdings gegen die chronologische Ordnung verstösst. Die Letztere kümmert sich überhaupt sehr wenig um die Zeitrechnung sondern mehr um die hagadische Ausschmückung des Stoffes und ist daher die jüngere Bearbeitung.

Sie ist dem Codex Nr. 312 fol. 7b der Münchner k. Hof- und Staatsbibliothek (Steinschneider'sche Copie) gntnommen. In derselben Handschrift stehen auch die שהאומות קורין אותו und אותות המשיח (Bet ha-Midrasch II, S. 60) liest man dort fol. 3b: וזהו שקורין אותו גוג ומגוג. In einem



Halberstamm'schen Codex fehlt der Passus vom „Antichrist“ gleichfalls.

## XIX.

### Erzählung Daniel's.

(Hebräischer Text S. 117—130.)

Der verewigte Prof. Munk theilte in den Zusätzen zu seiner „Notice sur R. Saadia Gaon“ S. 87 mit, dass in der Pariser Bibliothek anciens fonds Nr. 45 eine „Erzählung Daniels“ in persischer Sprache enthalten ist (vgl. auch den Catal. d. hebr. Handschriften der kais. Bibl. in Paris Nr. 128). Diese wurde in Merx' „Archiv für wissensch. Erforschung d. A. T.“ I, S. 386 mit einer deutschen Uebersetzung von Herm. Zotenberg veröffentlicht und folgt hier in einer hebräischen Uebersetzung. Sie ist apokalyptischen Charakters und im Geiste der „Mysterien des R. Simon b. Jochai“ (Bet ha-Midrasch III, 78—82 und IV, 117—126) gehalten.

Daniel, dem Heros der alten jüdischen Apokalyptik, werden die fernsten Zeiten enthüllt und die Geschieke des jüd. Volkes im Zusammenhange mit der Geschichte der asiatischen Länder bis zur Erscheinung des Messias geoffenbart. Das Alter dieser Apokalypse lässt sich nur ermitteln, wenn man die in derselben aufgezählten Herrscher kennt, deren Regierungsjahre aber nicht streng historisch berechnet werden dürften. Dass auf Muhamed<sup>1)</sup> angespielt wird, wurde schon von Munk hervorgehoben, der auch eine Hinweisung auf die Kreuzzüge in

1) S. 124. Was die rothe Farbe Muhamed's betrifft, so sind meine Beiträge z. Gesch. der Kabbala I, S. 57 zu vergleichen, und was die Kennzeichnung anlangt, dass er auf einem Kameel erscheinen wird, so ist die Erklärung dieser messianischen Andeutung in den „Mysterien“ (Bet ha-Midrasch III, 78 und IV, 119) zu finden.



unserer Erzählung fand und deren Abfassung daher in das 12. Jahrh. versetzte, als ein christliches Reich in Palästina gegründet war. Ich glaube ferner, dass unter dem erwähnten Pseudo-Messias (S. 127) David Alrui gemeint ist, der um 1160 als Messias auftrat.

Unsere Apokalypse verarbeitet am Ende hagadische Elemente über die Ankunft und die Zeichen des Messias sowie über die Hölle und das Paradies, und braucht gerade nicht eine Uebersetzung aus einem aramäischen Original zu sein. S. 126 Z. 2 v. o. steht im Original פסול für בליעל. Auch das Wort שכינה wird in der persischen Handschrift häufig gebraucht. Der S. 130 genannte Engel נגרוסנאל ist nach dem „Alfabet-Midrasch des R. Akiba“ S. 63 der Fürst der Hölle.

## XX.

### Erzählungen.<sup>1)</sup>

(Hebräischer Text S. 131—154.)

Den Quellennachweis für die hier veröffentlichten dreizehn Erzählungen habe ich in den hebräischen Zusätzen S. 206—207 gegeben, das hohe Alter von Nr. 3—8 ist von Rapaport in der Biographie des R. Nissim S. 79 constatirt, die Verwandtschaft von Nr. 2 mit der 18. Sure des Koran von Zunz GV. S. 130 hervorgehoben, und die von Nr. 8 (die Liebe des Natan-de Zuzita zur schönen Hanna) mit einer Erzählung in 1001 Nacht (IV, 89 nach der Weil'schen Uebersetzung) von Dr. Perles in Grätz Monatsschrift V, 81ff. erörtert worden. Ich beschränke mich daher auf nachstehende Bemerkungen und Erläuterungen.

Das Epitheton „de-Zuzita“ in Nr. 8 bedeutet

1) Vrgl. Steinschneider, Oxf. Catal. Nr. 1363, 1364, 3752, 3873 und 3874.



nach dem Schlusse der Erzählung: „der Mann mit der Gloriole oder dem Lichtstrahl um das Haupt“. Vrgl. צוציטא דנורא in Baba Batra, 73a. Liest man aber „de-Zizuta“, so heisst es: „der Mann mit der Locke“ (s. Raschi, Sabbath 56b) oder „mit dem härenen Büssergewande“ (s. Aruch s. v. נתן 1). Der Text unserer Erzählung, der dieses Epitheton selbst erklärt, erfordert die erstere Lesart, die sich auch in der Amsterd. Ed. findet, während die Ven. die letztere hat.

Nr. 12. erzählt von einem Mortara-Kinde, dem Sohne des R. Simon ha-Gadol in Mainz, das Papst wurde und später zum Judenthum zurückkehrte. Der historische Hintergrund dieser Sage ist die geschichtliche Thatsache, dass Petrus aus der Familie der Pierleoni und Urenkel eines getauften Juden in Rom um 1130 zum Papste gewählt wurde und den Namen Anaclet II. annahm. Er sah wie ein Jude aus (s. Monum. Germ. XII, 711) und wurde von seinen Gegnern beschuldigt, die Kirche geplündert zu haben. Siehe Gregorovius, Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter IV, 391—417.

Diese Erzählung ist, wie in den hebr. Zusätzen S. 207 angegeben wurde, aus dem Jüdisch-deutschen übertragen, sie findet sich aber auch nach einer Mittheilung des Herrn Prof. Dr. Schiller-Szinessy in Cambridge in einer veränderten hebräischen Bearbeitung in einem Codex der Universitätsbibliothek zu Cambridge (MS. Add. 858 (Nr. 1), fol. 46a—47a).

Nach dieser handschrift. Relation erkennt R. Simon ha-Gadol seinen Sohn den Papst nicht an einem Schachzuge sondern an einem Mal am Rücken und an der Hand.



## XXI.

### Midrasch - Fragmente.

(Hebräischer Text S. 155—164.)

Diese 31 Midrasch-Fragmente, die theils aus seltenen Druckwerken gesammelt und theils Handschriften, besonders den bereits oben erwähnten Noten zum Psalm-Midrasch, entnommen sind, enthalten neue Hagada's, oder variiren von bereits bekannten, oder sind Zeugnisse für die Lücken in einzelnen hagadischen Schriften, vorzüglich in Pirke derabbi Elieser, Tanchuma und Midrasch Tadsche. An dieser Stelle sollen bloß einige dieser Fragmente illustriert werden.

Nr. 1 bringt die interessante Ansicht eines Hagadisten von der allmäligen Evolution der Schöpfungskeime. Nr. 4 enthält die bei Indiern, Arabern und Persern heimische Mythe (vgl. „Schemchasai und Asaël“ in IV. Th. dieser Sammlung, S. 127—128, und von Hammer, die Geisterlehre der Moslimen, S. 7—8 über die Engel Harut und Marut und die Lautenspielerin Anahid) von einer keuschen Jungfrau, welche den Engeln, die sie verführen wollten, die Flügel entlockte, gen Himmel fuhr und dort zum Lohne für ihre Tugend als Jungfrau unter die Sternbilder versetzt wurde, während ihre Verführer solange auf Erden weilen mussten bis sie die Leiter des Patriarchen Jakob fanden. (Bei den Indiern wird die keusche Jungfrau in den Planeten Merkur und bei den Arabern in den Planeten Venus versetzt.) Nr. 8 erzählt von dem Kleide, das seinen Träger unbezwingbar machte, und das anfangs Adam gehörte, später in den Besitz des gewaltigen Jägers Nimrod gelangte, bis Esau ihm dasselbe entlockte — eine Sage, die arischen Ursprunges ist. Vgl. Julius Braun, Naturgeschichte der Sage I, S. 281. Nr. 14 erwähnt einen Midrasch für das Chanuka-Fest. Nr. 15 ist aus des



alexandr. Tragikers Ezekielos' Drama: „die Ausführung Israel's aus Aegypten“ überetzt und beweist, dass die Form des Traumes als poetisches Mittel in Alexandrien häufig gebraucht wurde und von dort aus den Weg nach Palästina fand. Vrgl. oben die Einleitung zum I. und II. Stücke. Nr. 23 berichtet, dass die Gemeinde an Hoschana Rabba ihre Umzüge mit Bachweiden um den Cantor in der Synagoge hielt, der mit der Thora-rolle im Arme wie ein Engel Gottes dastand. Solche Cantoren gehören entweder in das Gebiet der Sage oder haben nur zur Zeit des Midrasch Schocher Tob existirt, da die jüdische Literatur von heftigen Klagen über die Gemeinheit jüdischer Vorbeter widerhallt! Nr. 25 sagt aus, dass die Juden nicht gern die Wahrheit eingestehen, worüber meine Schrift über den jüdischen Stamm S. 92 zu vergleichen ist.

In den hebr. Zusätzen S. 207—208 steht noch ein Fragment, das 33., aus der Salonicher Ausgabe des Jalkut über Bileam, das aus Censurrücksichten in den anderen Editionen fehlt.

## XXII.

### Schma - Hagada.

(Hebräischer Text S. 165—166.)

Bevor Moses das Bekenntniss der Gotteseinheit, das (Deut. 6, 4) mit dem Worte „Schma“ beginnt, verkündet, erzählt er dem israel. Volke, wie er im Himmel das dreimal „Heilig“ aus dem Munde der göttlichen Scharen vernommen, den vom Throne Gottes hervorbrechenden Feuerstrom, die obersten Engel Kemuel, Hadarniel, Sandalfon, Rasiel, Michael und Gabriel geschaut hat, und knüpft daran die Mahnung, den Glauben an den einen Gott rein zu erhalten.

Die Hagada ist mit dem V. Stücke im I. Th. und mit dem XV. im II. Th. dieser Sammlung verwandt, gehört in die Kategorie der „Hechalot“ und ist



Ziuni's Petanteuch-Commentar 93cd und 94a entlehnt.

### XXIII.

#### Hechalot-Zusätze.

(Hebräischer Text S. 167—169.)

Das Thema von dem Martyrium einiger Mischna-Lehrer unter den Römern und von den Leiden, die des israel. Volkes harren, das am Ende des 4. und am Anfange des 5. Cap. der „Hechalot“ (B. ha-M. III, S. 86 und 87) behandelt wird, liest man hier in einer correcten und ausführlichen Darstellung, die besonders auch sehr reich an Tröstungen ist.

Das Stück ist dem „Siddur des R. Amram Gaon“ 3b, 12b und 13a und dem Werke „Jichus ha-Zadikim“ ed. Mantua, 47b—49a entnommen. Das hohe Alter desselben wird durch die zuerst genannte Quelle bestätigt. Der die Herrlichkeit des Königs David betreffende Passus (S. 168) findet sich in „Or Sarua“ ed. Sitomir II, S. 18d.

### XXIV.

#### Henoch - Buch.<sup>1)</sup>

(Hebräischer Text S. 170—190.)

In der Einleitung zu den „grossen Hechalot“ (Bet ha-Midr. III, S. XXIII) hatte ich die Vermuthung ausgesprochen, dass mehre hebräische Bearbeitungen jener Themen, welche in die Weisheitsoffenbarungen H e n o c h 's gehören, vorhanden sein müssen. Ist doch auch das uralte, durch Dillmann's deutsche Uebersetzung hinlänglich bekannte H e n o c h - B u c h aus ver-

<sup>1)</sup> Vergl. Ewald, Abhandl. über d. Aethiop. B. Henokh Entstehung, Sinn und Zusammensetzung. Göttingen 1854; Dillmann's Einleitung zum Buche H e n o c h. Leipzig 1853; Betha-Midrasch II, Einleitung zum XIV. und III, Einleitung zum VIII Stücke; Zunz, Literaturgeschichte Jer synagogalen Poesie. S. 606



schiedenen kleinern Werken<sup>2)</sup>, welche auf Henoch zurückgeführt wurden, zusammengesetzt! Diese Vermuthung findet ihre Bestätigung durch das vorliegende Henoch-Buch, das von Recamati, Petanteuch-Commentar ed. Ven. 1545, S. 35a, Ziuni (zu den Belegen in den Noten zum hebräischen Texte muss noch Ziuni 9c hinzugefügt werden, wo die richtigere Lesart עוֹא וְעוֹאֵל für שְׂמֹחַי וְעוֹאֵל<sup>ל</sup> Moscatto und Ruben Höschke nach älteren Quellen benutzt wird. Dasselbe reflectirt Theile des alten Henoch-Buches und zerfällt in fünf Abtheilungen: die erste (S. 170—176) enthält den Bericht R. Ismael's, des Sprechers im ganzen Buche, wie er in dem 7. himmlischen Tempel (S. 170 Z. 6 v. unten muss wohl להיכל השביעי gelesen werden) den in den Engel Matatron Sar ha-Panim verwandelten Henoch geschaut und dieser ihm die Veranlassung seiner Metamorphose mitgetheilt hat. Als nämlich das Menschengeschlecht verderbt und besonders durch die bösen Geister Schemchasai und Asaël zum Götzendienste verleitet ward, wurde Henoch in den Himmel entrückt, um dort als Zeuge zu dienen, dass Gott trotz der über alles Lebende auf Erden verhängten Sintfluth nicht grausam ist. Dort wurden ihm, nachdem er in den Engel Metatron verwandelt und mit allen Herrlichkeiten geschmückt war, alle Pforten der Weisheit erschlossen, alle Geheimnisse enthüllt und die Herrschaft über die Engelschaaren zuerkannt.

Die zweite Abtheilung (S. 176—180) schildert die Winde, welche aus den Fittigen der Cherubim hervorgehen, anlehnend an die Stellen in der Bibel, wo das Wort רוּחַ vorkommt, zählt die göttlichen Thronwagen auf und beschreibt einige Engelfürsten wie Afafniël und Darwiël oder Dabriël.

Die dritte Abtheilung (S. 180—181) führt die

<sup>2)</sup> „Das Buch über den Umlauf der Himmelslichter“ im Buche Henoch c. 72—75 entspricht dem hebräischen סֵדֶר הַעֵיבֹר, in dessen Besitz Henoch war. Siehe Pirke derabbi Elieser c. 8.



Geister 'Irin vor, die vor dem himmlischen Richter plaidiren und die gefällten Urtheile executiren.

Die vierte Abtheilung (S. 181—182) entwirft ein Bild vom himmlischen Gerichtsverfahren.

Die fünfte Abtheilung (S. 183—190) schildert die Engelschaaren, welche Gott preisen, ergeht sich in kosmogonischen Erörterungen, beschäftigt sich mit dem Lose der Frommen und der Bösen nach dem Tode und schliesst mit messianischen Tröstungen. Was dann folgt, ist, obwohl es mit Henoch zusammenhängt, ein späterer Zusatz aus einem Henochbüchlein, das dem Alfabet-Midrasch einverleibt wurde. Vrgl. das 16. Stück im II. Th. dieser Sammlung.

Unser Henoch-Buch ist dem Cod. München Nr. 40 fol. 94—132 (Steinschneider'sche Copie) entlehnt. Die Ueberschrift rührt von mir her.

## XXV.

### Lekach-Tob zum Segen Jakob's,

(Hebräischer Text S. 191—201.)

Tobia b. Elieser, der um die Zeit des ersten Kreuzzuges blühte, schrieb unter dem Namen „Lekach-Tob“ einen Commentar zum Petanteuch, von dem blos der auf die letzten drei Bücher sich beziehende Ven. 1546 unter dem Titel פסיקתא זוטרתא gedruckt ist, und zu den fünf Megillot, der handschriftlich existirt und von dem ich Excerpte in den von mir edirten Commentaren zu den genannten Megillot (Leipzig, 1855) mitgetheilt habe. Der Vert. wird von Abraham Ibn Esra in der Einleitung zu seinem Petanteuch-Commentar scharf getadelt, weil er blos Midraschim reproducirt. Für uns aber, die Spätgeborenen, sind Tobia's Werke sehr werthvoll, weil sie den Text vorhandener Midraschim controliren und Fragmente von verloren gegangenen aufbewahren.

Hier folgt nun die hagadische Erklärung zum



Segen Jakob's nach einer Halberstamm'schen Hands. und einer Copie des Herrn S. Buber in Lemberg. Aus derselben hebe ich Folgendes hervor. S. 192 liest Tobia Hiob 40, 17 יחפוץ für יחפון. Ich glaube, dass die Lesart Tobia's die ursprüngliche ist, und dass wegen des darauf folgenden Sajin in זנבו das erstere in Zade sich verhärtete, da zwei Sajin hintereinander nach althebr. Aussprache sich schwer aussprechen liessen. Einen entgegengesetzten Fall bemerkt man in der Masora, welche angiebt, dass das letzte Zade in ציין (Ex. 28, 36) gross geschrieben wird, weil unmittelbar darauf ein Sajin in dem Worte זרב folgt und der Schreiber durch die Aehnlichkeit der Laute verleitet werden könnte, anstatt eines Zade ein Sajin zu setzen. Auf derselben Seite wird die treffliche Bemerkung gemacht, dass die Thora nicht den Thoren sondern den Weisen übergeben wurde, damit sie dieselbe vernünftig auslegen. S. 193 wird שור in dem Verse וברצונם עקרו שור mit Mauer übersetzt. Vrgl. Geiger's Urschrift, S. 442.

## Zusätze.

Zu Nr. II: „Zusätze z. B. Ester“. In Nr. 83 der hebr. Handschriften zu Leyden findet sich: אגרת מהמלך אחשוורוש ששלח המן הרשע בכל מדינות הודו וכוש בשם המלך, נעתק מביבליא הנכתבת בלשון יון מהשבעים זקנים בימי תלמי המלך ונכללו הפרשיות הללו בתוך ספרים אפוקריפי"א פי' ספרי הנסתרים. Steinschneider (Leydener Catal. p. 300) vermuthet, dass dieser Brief zu den „zwei Briefen des Ahasveros“ in Rapport stehe, welche in tamulischer Sprache noch 1757 im Besitze des Josef Hhalogua zu Cochin, eines Verwandten des Jecheskel Rachabi, vorhanden waren. Ein Urenkel des genannten Rachabi, Salomon Reinmann, der Indien, China, Persien und Arabien bereist hat, ist hier in Wien am 4. Januar 1873 gestorben. Sein zurückgelassenes Reisewerk wird von Peter Smolensky in dessen







## Anhang.

### I.

#### Matthäus 23, 15.

Die Stelle Matth. 23, 15: „Wehe euch, Schriftgelehrte und Pharisäer, ihr Heuchler! die ihr Meer und Land durchziehet, Einen Judengenossen zu machen“ ist noch von keinem Exegeten des N. T. genügend erläutert worden, da das eifrige Proselytenmachen den Juden im Allgemeinen fremd war — ja, Vers 13, wo das erste „Wehe“ über die Pharisäer ausgerufen wird, denselben den Vorwurf macht, dass sie das Himmelreich vor den Menschen verschliessen — und da hier auf ein bestimmtes Factum angespielt wird. Ich glaube, dass dieser Vers in Matth. durch folgende Stelle in Midrasch Rabba zur Genesis c. 28 und zum H. L. 1, 4 aufgehell't wird. Sie lautet mit Beziehung auf Zefanja 2, 5, wo von Küstenbewohnern die Rede ist:

אמר ר' חנינא [בב"ר חנין] נאמר בכרכי הים מה שלא  
נאמר [בב"ר נעשה והוא שעות] בדור המבול הוי יושבי  
הים גוי כרתים (צפניה ב') גוי שחייב כרת ובזכות מי ניצל?  
ובב"ר ובאי זו זכות הן עומדין בזכות גר אחד וירא  
שמים אחד לפי גירסת פי' רש"י לב"ר ובמדרש שה"ש  
בזכות ירא שמים אחד ובב"ר בזכות גוי אחד בזכות ירא  
שמים אחד שמעמידין בכל שנה ושנה ובב"ר שהן  
מעמידין בכל שנה.

Aus dieser Stelle geht hervor, dass die jüdischen Schriftgelehrten einen Werth darauf legten und es sich wahrscheinlich auch angelegen sein liessen, dass aus der Mitte der Heiden, besonders der heidnischen



Küstenbewohner, jedes Jahr ein Proselyt dem Judenthum sich zuwende. Dies geschah aber nicht aus der Sucht, Proselyten zu machen, sondern im Interesse der Heiden, damit der eine Proselyt gleichsam seine heidnischen Stammgenossen vor Gott vertrete und schütze, indem er die Hoffnung erweckte, dass einst alle Heiden zum Monotheismus sich bekehren werden. Die Bitterkeit und die Heftigkeit der neutestamentlichen Polemik gegen die jüdischen Schriftgelehrten wird nun begreiflich. Denn während die pharisäischen Vertreter des Judenthums mit einem einzigen Proselyten als Repräsentanten des bekehrungsfähigen Heidenthums sich begnügten, bildet die Bekehrung der Heiden zum wahren Glauben den Mittelpunkt des N. T.

Ueber die verschiedenen jüdischen Ansichten über das Proselytenwesen, vergl. „eine alte Schutzrede für die Proselyten“ im 2. Th. meiner „Zeitstimmen.“

## II.

### Hagadische Aussagen über Thiere.

Vieles was in hagadischen Schriften absonderlich klingt, unwissenden und geschmacklosen Gegnern der Juden als Zielscheibe des Spottes diene, wird durch Parallelen aus nichtjüdischen Werken verstanden und in das rechte Licht gestellt.

So lesen wir (Pesikta I. Ende, Bamidbar Rabba 14, Schocher-Tob 111), dass die Thiere, welche von den zwölf israel. Stammfürsten dem heil. Dienste bei der Errichtung des Stiftzeltes in der Wüste geweiht wurden (Num. 7, 3), nach dem Einen von dem Richter Gideon und nach dem Anderen von König Salomo als Opfer dargebracht worden sind. Ein dritter Hagadist that sogar den Ausspruch, dass sie nie altern und immer fortleben. Solche Meinungen in Beziehung auf das lange Leben oder die Unsterblichkeit von Thieren sind nicht die Ausgeburt „rabbinischen Aber-



witzes“, sondern finden sich auch bei anderen Völkern.  
So sagt Achilleus (Il. 23, 276—78):

„Denn ihr wisst, wie an Tugend hervor mein edles  
Gespann ragt.

Auch unsterblich ja ist es: Poseidon schenkte dem  
Peleus,

Meinem Vater, die Rosse, der mir darauf sie gewähret.“

An einem andern Orte (Pesikta derab Kahana 15, Anfang, Bet ha-Midr. I, 74) lesen wir, dass die Kuh eines Juden, die einem Heiden verkauft wurde, dem Letztern die Arbeit am Sabbat versagte. Sie war nämlich seit einer Reihe von Jahren, so lange sie einen jüdischen Herrn hatte, am Sabbat von der Feldarbeit befreit, und es ward ihr daher zur Gewohnheit, am siebenden Tage zu ruhen. Dies mag unglaublich klingen und von Manchem in das Reich „rabbinscher Märchen“ versetzt werden — und doch berichtet der Verfasser der Schrift: „La Parole nouvelle“, Paris 1866, p. 110 Folgendes: „J'ai connu un cheval appartenant à un juif. Pendant sept ans, ce cheval se reposait le samedi. Vendu à un paysan catholique, cet animal n'a jamais voulu travailler le samedi. Frappé inhumainement par son maître, il est mort un jour de sabbat sur le champ de labour.“

### III.

#### Adam-Prometheus.

Die Hervorbringung von Feuer und Licht durch Menschenhände bildet den Mittelpunkt des Mythos von Prometheus bei Indern und Griechen. Den Juden blieb er nicht unbekannt; doch konnten sie als Monotheisten ihn nicht unverändert annehmen, sondern mussten ihn umdichten. Dies geschah in folgender Weise (Bereschit Rabba Cap. 12):

Zum ersten Male sah Adam die Sonne sich neigen und ihr Licht allmählig hinschwinden. Namenlose



Angst überfiel ihn, als die Welt zum ersten Male in Dunkel sich hüllte, und Furcht ergriff ihn, dass die Schlange sich ihm nähern und ihn verwunden könnte. Da zeigte ihm Gott selbst zwei Steine oder Holzstücke, er schlug sie an einander bis der schlummernde Funke hervorbrach, es ward hell um ihn und er pries den Schöpfer, dass er zum Nutzen und zur Beruhigung des Menschen Feuer und Licht auf Erden geschaffen hat! Daher stammt die Sitte, dass die Juden am Ausgange des Sabbat, sobald es dunkel geworden ist, ein Licht anzünden und die Benediction sprechen: „Gelobt seist du, Adonai, König der Welt, der Feuer und Licht geschaffen hat.“

Entsprechend dem monotheistischen Glauben ist es nach dem umgedichteten hagadischen Mythos Gott selbst, der dem Menschen Feuer und Licht bringt, um dessen Erdendasein aufzuhellen.

Uebrigens ist Prometheus in der fortlaufenden Entwicklung des ursprünglichen Mythos kein Gott, sondern der Urtypus des Menschen. Vrgl. Bunsen, Gott in der Geschichte II, 251: „Bei dem Zurücktretten des kosmogonischen Gedanken trat der andere Pol der Dichtung mit gleicher Nothwendigkeit hervor, der menschliche. Da wird Prometheus Genius der Menschheit. Sein Geschick ist das ihrige. Er will dem Rathschluss der Gottheit entgegenhandeln . . . . . muss die grimme Pein des durch das wiederkehrende Leiden nur gesteigerten Leidens tragen, bis er sich dem höhern Willen fügt und die Symbole der schrankensetzenden Gesunkenheit und der Reue wählt, den eisernen Ring am Finger, und das Weidengeflecht um das Haupt“.

Auch von Adam sagt die Haggala (Bereschit Rabba 21), dass Gott ihm die Pforte der Reue und der Busse nach dessen Ungehorsam geöffnet hat.



#### IV.

### Proselyten-Bilder.

In der Halacha ist der Verstand thätig, der nach bestimmten logischen Gesetzen seine Denkopoperationen vollzieht; auf dem Gebiete der Hagada machen sich Herz und Phantasie geltend, aber nichtsdestoweniger ist es ein Irrthum zu glauben, dass der Hagadist keine Regeln kennt und nach Belieben verfährt. Die Hagada hatte ihre allgemeinen Anschauungen, welche den einzelnen Redner beherrschten, knüpfte auch an gewisse Ueberlieferungen an und gebrauchte Bilder, welche im Laufe der Zeit Gemeingut des Volkes geworden waren. Diesen stereotyp gewordenen Bildern muss man nachspüren, um die Reden der Hagadisten zu verstehen, und hat man jene einmal gefunden, so gewinnen diese an Schönheit und Rundung. Ein Beispiel soll dies erläutern.

Als viele Männer und Frauen aus der Heidenwelt dem Judenthum sich anschlossen, lag es sehr nahe, die Formalitäten, welche bei der Aufnahme von Heiden in's Judenthum beobachtet wurden, und die Redewendungen, die das Proselytenwesen veranlasst hatte, auf jene Zeit zu übertragen, in welcher Israel selbst zum ersten Male in den Bund Gottes trat, auf die Zeit der Offenbarung. Der Proselyt wurde durch den Anschluss an das Judenthum als ein neugeborener Mensch betrachtet — ein Bild, welches durch die Bezeichnung „Wiedergeburt“ auch vom Christenthum in Beziehung auf die Taufe adoptirt wurde; — daher die schöne Wendung der Hagada, dass der Sinai einem Mutterhause gleicht, in welchem ganz Israel das neue Leben eines neugeborenen Kindes annahm. (Midr. z. H. L. VIII, 2.) Bevor die Aufnahme des Proselyten ins Judenthum stattfand, musste er aufmerksam gemacht werden, dass das Judenthum von seinen Bekomern viel fordere und auf die Uebertre-



tung der göttlichen Vorschriften Strafen setze, dass es ihm aber frei stehe, einer Religion fern zu bleiben, die es so streng und ernst mit der Erfüllung ihrer Gebote nimmt. (Jebamot 47 a.) Die Hagada benutzt dieses Moment, das gegen die Sucht des Christenthums, Seelen zu gewinnen und durch Ueberredung Proselyten zu machen, so scharf absticht, um eine phantasiereiche Schilderung zu entwerfen. Als Gott seinem Volke sich offenbaren wollte, sagt sie, durchschritt ein Engel die Reihen der Israeliten, näherte sich jedem einzelnen derselben, fragte ihn, ob er die Worte, welche Gott offenbaren werde, mit all' den Gesetzen, welche aus denselben hervorgehen, und all' den Strafen, welche des Uebertreters derselben harren, auf sich nehmen wolle, und nachdem die Frage bejaht worden war, und jeder einzelne Israelit sich bereit erklärt hatte, den einen Gott und keinen ausser ihm zu bekennen, küsste der Engel dessen Mund. (Midr. z. H. L. I, 2.) Vielleicht war es zur Zeit jenes Hagadisten Sitte, dass dem Proselyten der Bruderkuß gegeben wurde in dem Momente, als man ihn als vollgiltigen Bekenner des Judenthums erklärte; und wenn dies nicht geschah, so ist das hagadische Bild des Engelkusses ein schönes Zeugniß für das Judenthum, das Niemanden zwingt in seinen Kreis einzutreten, und keine Ueberredungskünste anwendet, um eine Seele zu gewinnen, sondern der erwachenden Liebe zum Gotte Israels allein es überläßt, dass sie die Lippen des Nichtjuden sanft öffne, um Israel's Glaubenskenntniß gleichsam als ein Liebesgeständniß zu Adonai auszusprechen. Der Kuss war überhaupt in der Bildersprache der Hagada ein Symbol für die innigste Berührung und sanfte Verbindung zweier Wesen, auch des Menschen mit Gott; daher stellt sie dar, wie Moses' Seele ohne Todeskampf auf die lieblichste Weise durch einen Kuss gleichsam sich mit Gott verband (Baba Batra 17); und die ältere Hagada im Sifré sagt geradezu, dass Gott die Seele Moses' in der mildesten und schmerzlosesten Weise ohne



vorausgegangenes Ringen zwischen Leben und Tod zu sich nahm. —

Hält man sich nun bei der Lectüre jener von uns angeführten Stellen, welche auf die Offenbarung sich beziehen, vor Augen, dass die Strahlen des Proselytenwesens hineinspielen, so erhalten sie sofort eine schöne Beleuchtung und fügen sich porträtartig in den Rahmen ihrer Zeit; wird dies aber ausser Acht gelassen, so werden sie dem Boden entrückt, aus dem sie hervorgewachsen sind, erscheinen sonderbar und wunderlich und werden der Tummelplatz willkürlicher und abgeschmackter Deutungen. Die Hagada ist bis jetzt wie herrenloses Gut behandelt worden, und jeder masste sich das Recht an, mit ihren grossen Schätzen nach eigenem Belieben und Gutdünken zu schalten; allein sie erschliesst sich nur demjenigen, der mit methodischer Zucht und wissenschaftlichem Ernste in ihren Schacht hinuntersteigt, die Gesetze ihres Entstehens, ihres Wachsthums und ihrer Bildung zu erforschen sich bemüht.

---



## V.

**Salomo's Weisheit in hagadischen Bildern.**

Die Weisheit des Königs Salomo, welche in der Bibel bloß in allgemeinen Umrissen angedeutet ist, bot den Hagadisten reichen Stoff für Detailschilderungen, aus denen der Geist der Zeit zu uns redet, so dass alles, was als die höchste Blüthe der Weisheit zu gewissen Zeiten galt, auf König Salomo übertragen wurde. Als durch den Einfluss der Essäer der Glaube Nahrung erhielt, dass man zu dem Geisterreiche in Rapport treten und es durch Beschwörungsformeln sich dienstbar machen könne, wurde Salomo vermöge seiner Weisheit Herr der guten und bösen Geister, welche bei der Erbauung des Tempels mithelfen mussten. (Midr. z. H. L. Anf.) Der herrschende Glaube der Zeit, der König Salomo zum allmächtigen Gebieter im Geisterreiche machte, liess einen Hagadisten (das.) in den zwei Frauen, welche vor dem Richterstuhle Salomo's erschienen, nicht Menschen sondern Geister erblicken, welche die Weisheit des Königs gleichsam auf die Probe stellen wollten. In der That wäre ich geneigt, die biblische Erzählung von den beiden Frauen nicht für eine geschichtliche Thatsache, sondern für eine Allegorie gegen die Theilung des Reiches und die Spaltung der Stämme zu halten. Denn schon zur Zeit Salomo's regte sich der Secesionsgeist unter den Stämmen gar mächtig. Die Einen wollten, dass das Reich zusammen bleibe, die Anderen, dass es, wie es später geschah, getheilt werde, und die Letzteren sind es, welche in dem Urtheilsspruche Salomo's gebrandmarkt werden, indem man sie mit jenem herzlosen Weibe vergleicht, welches das Kind in zwei Stücke zerschneiden lassen wollte.

Die praktische Weisheit Salomo's wird durch ein Bild bezeichnet, das, soll es nicht an's Lächerliche streifen, erläutert werden muss. Es wird nämlich



gesagt (das.), dass er es verstanden habe, Senf und Feigenbohnen zu verstüßen. Dies war eine sprichwörtliche Redensart, um auszudrücken, dass der Mensch durch die Macht seines Geistes die geschaffenen Dinge zu vervollkommen und nutzbar zu machen versteht, dem Senf z. B. die Schärfe mildert, um ihn geniessen zu können. (Vrgl. Bereschit Rabba C. 11.) Es wird daher von König Salomo gerühmt, dass er durch seine tiefe Kenntniss der Natur das Geschaffene dem Dienste des Menschen unterwarf und die Benutzung desselben möglich machte. Ueberhaupt war Salomo nach der Hagada der Führer der Menschen im Reiche der Natur, was durch ein Gleichniss veranschaulicht wird (Midr. z. H. L. das.), welches, wie schon vom sel. Dr. Sachs bemerkt wurde, an das Labyrinth und den Ariadne-Faden erinnert: ein Beweis, dass man das, was zu verschiedenen Zeiten als Weisheit bewundert wurde, auf Salomo übertrug. Es ist aber interessant, dass dasselbe Gleichniss in demselben Sinne, unabhängig von König Salomo, am Anfange des 12. Cap. in Bereschit Rabba gebraucht wird, was zu der Annahme berechtigt, dass das in der Hagada eine so grosse Rolle spielende Maschal in einer und derselben Form bei verschiedenen Gelegenheiten benutzt wurde.



## VI-

**Ueber das Redactionsprincip der Mischna.**

Der unter dem Namen Mischna bekannten Sammlung liegt folgendes leitende Princip zu Grunde, nach welchem der Stoff verbunden und geordnet wurde.

Drei Hauptgegensätze trennten nach alter Anschauung das Heidenthum vom Judenthume. Sie heissen: עבודה זרה oder Götzendienst, גילוי עריות oder geschlechtliche Unsittlichkeit, שפיכות דמים oder Blutvergiessen. Dass das Heidenthum dem Götzdienst huldigte und der Sinnenlust in der ausschweifendsten Weise, besonders zur Zeit der römischen Kaiserherrschaft, fröhnte, braucht nicht erst bewiesen zu werden. Aber auch der dritte Gegensatz enthielt keine falsche Beschuldigung des heidnischen Wesens, wenn man blos an die Machtvollkommenheit der Herren über ihre Sklaven, an das Aussetzen der Kinder, an die Grausamkeit gegen Kriegsgefangene und an das Willkürregiment der Herrscher denkt. Dem jüdischen Monotheismus steht also der heidnische Polytheismus gegenüber; der jüdischen, im Familienleben ausgeprägten Sittlichkeit oder Kedeschä die heidnische Unsittlichkeit in geschlechtlicher Beziehung; der jüdischen, in der Staats- und Gesellschaftsordnung realisirten Gerechtigkeit die heidnische Gewaltthätigkeit, deren höchster Ausdruck die Geringshätzung des Menschenlebens ist. Für diese jüdische Auffassung und Charakteristik des Heidenthums giebt es zahlreiche Belegstellen in den Talmuden und Midraschim.

Dieser drei Gegensätze, welche eine Scheidewand zwischen dem Heidenthum und dem Judenthum bilden, das erstere schänden und das letztere verherrlichen, sollten die Leser der Mischna vor Allem sich bewusst wenden.



Der erste Theil beginnt daher mit den Vorschriften über das Sch'ma oder über das täglich zwei Mal abzulegende Bekenntniss des Monotheismus, denen sich Normen über die den einen Gott preisenden Benedictionen anschliesen. Nun berichtet eine alte Boraita (Jebamot 47 a), dass man einen Heiden, der als Proselyt in die jüdische Gemeinschaft eintreten wollte, mit den Lev. 10, 9, 10; 24, 22; Deut. 24 19; 26, 12 behandelten Gesetzen oder mit לקט שכחה ופאה bekannt machte. Daher folgen dem Tractate Berachot, der dem Bekenntniss des Monotheismus gewidmet ist, jené, welche mit den soeben erwähnten Gesetzen sich beschäftigen, wie מסכת פאה u. s. w.

Mit dem Monotheismus stehen die heiligen Zeiten oder die Festtage, die dem einem Gotte geweiht sind, in engster Verbindung; daher bildeten die Gesetze über die heiligen Zeiten des Judenthums den nächsten oder zweiten Haupttheil der Mischna. Hier ist noch hervorzuheben, dass während ein ganzer Tractat auf das Purim-Fest sich bezieht, das Makkabäer- oder Chanucafest mit allen gesetzlichen Normen, die dasselbe betreffen, von der Mischna mit Stillschweigen übergangen wird. Dies kann nicht zufällig sein sondern beruht auf politischen Motiven. Der Redacteur der Mischna vermied es eines Festes zu gedenken, das an den Kampf Judäa's gegen die Fremdherrschaft und an den Sieg der Makkabäer erinnert, um nicht den Argwohn Rom's wachzurufen. Ueberhaupt scheint es, dass die Feier des 9. Ab und der Chanukatage, wegen ihres politischen Hintergrundes, von den Römern zu gewissen Zeiten mit mistrauischem Auge betrachtet wurde. Vergl. die Erzählung über die beiden Erinnerungszeiten im Anfange des Midrasch z. B. Ester.

Der dritte Haupttheil oder die dritte Ordnung der Mischna umfasst die Gesetze, welche das eheliche Zusammenleben betreffen und den zweiten Fundamentalgegensatz des Judenthums zum Heidenthum zum Ausdruck bringen. Diese Ordnung beginnt



daher mit jenem Tractate, der die Eheverbote erläutert.

Die Vorschriften, welche zur Wahrung der Gerechtigkeit im Staate und in der Gesellschaft dienen, machen den Inhalt der vierten Mischna-Ordnung aus, welche der im Heidenthum herrschenden Gewalthätigkeit entgegentritt.

Dann folgen noch zwei Ordnungen, die Opfer- und Reinheitsgesetze umfassend, deren Geltung, bis auf einige Ausnahmen, einen autonomen jüdischen Staat mit dem Bestand des Tempels in Jerusalem voraussetzen und die daher auf die Hoffnungen des jüdischen Volkes zur Zeit der Mischna hinweisen. Diese Sammlung brachte demnach die scharfen Gegensätze des Judenthums zum Heidenthum zum Bewusstsein und eröffnete dem jüdischen Leser eine hoffnungsvolle Perspective in die Zukunft.

Was aber die Reihenfolge der einzelnen Abschnitte und Tractate betrifft, so waren oft äusserliche und weithergeholte Motive massgebend. Die wissenschaftliche Architektonik oder die streng systematische Verarbeitung und Gliederung des Stoffes war nie die starke Seite des jüdischen Stammes. Zeuge dessen ist fast die ganze alte jüdische Literatur.

---



## VII.

## Die ursprüngliche Eintheilung der Mechilta.

Die Mechilta oder der älteste Midrasch über Exodus zerfiel ursprünglich in Tractate (מסכתות), Abschnitte (פרשיות) und kleinere Absätze oder Kolon's, die הלכות genannt wurden, d. h. nicht etwa halachische Regeln sondern Absätze, gleichwie die „grossen Hechalot“, die doch nichts weniger als halachischen Inhalts sind, in vielen Handschriften in הלכות, d. i. in kleinere Unterabtheilungen zerfallen, so dass das ganze mystische Werk bald היכלות רבתי, bald הלכות רבתי heisst. Am Schlusse eines jeden Tractates der Mechilta stand eine kleine Masora in aramäischer Sprache, die für die Namen und Reihenfolge der einzelnen Abschnitte Merkwörter enthielt. Deutliche Spuren dieser Eintheilung haben sich in Midrasch Tanchuma ed. Ven. 1545 erhalten,

Dort finden sich nämlich zu den Abschnitten בא und בשלח lange Excerpte aus der Mechilta, unter ausdrücklicher Angabe der Quelle: ממכילתא דר' ישמעאל: פרשתא י"ד Bl. 30 c d הלכות כ"ו; פרשה ט"ו הלכות כ"ה; פרשה י"ו הלכות פרשה י"ז הלכות ט"ג פרשתא קמיתא דויהי מ"ד; Bl. 31 a b בשלח הלכות כ"ח. Alle diese Stellen sind in der That im 14., 15., 16. und 17. Abschnitt der מסכתא דפסחא und im ersten Abschnitt der בשלח in der Mechilta zu lesen. Bl. 32 b heisst es: חסלת מסכת ויהי בשלח ופרשיאתא שבעה וסיגן והוה ומלול נרדף ואמר. Diese masoretischen Zeichen beziehen sich auf die Anfangswörter der sieben Abschnitte: 1. ויהי, 2. וידבר, 3. וירדפו, 4. ויאמר, 5. ויבאו, 6. ואתה הרים את מטך, 7. ויבאו ואתה הרים את מטך, und geht aus denselben hervor, dass die in der Wiener Ausgabe



der Mechilta vom Jahre 1870 Bl. 23 b bezeichnete פתיחתא — eine schriftstellerische Form übrigens, die dem hebräischen Schriftthum aus der Abfassungszeit der Mechilta fremd ist — den 1. Abschnitt des Tractates ויהי בשלח bildet.

Unmittelbar nach dieser Masora folgt die Note: וְשִׁירָתָא פִּרְשִׁיאַתָּא קְמִיתָא הַלְכוֹת ל"ו und dann auf demselben Bl. d: הַלְכוֹת ל"ד פִּרְשִׁתָּא כִּי גָאָה גָאָה mit der Schlussbemerkung חֲסֵלַת פִּרְשִׁתָּא.

Aus diesen Angaben zuden Tanchuma-Excerpten aus der Mechilta, die in allen späteren Editionen, mit Ausnahme der Glosse מִמְכִּילתָא דר' יִשְׁמַעֵאל am Anfange, fehlen, ist man zu dem Schlusse berechtigt, dass die ganze Mechilta in הַלְכוֹת eingetheilt und jeder Tractat am Ende mit einer Masora versehen war. Für das Letztere bieten „die grossen Hechalot“ auch eine Parallele, da sie gleichfalls mit der Eingangzformel: וְסִימֵן דְּהוּדָא הֵילְכָתָא eine Masora zur Unterstützung des Gedächtnisses haben. Vrgl. Betha-Midrasch III. S. 92-93. Die Mechilta hatte demnach einem Sifra analoge Form gehabt, da auch dieser die einzelnen Capitel פְּרָקִים in kleinere Absätze zerfallen lässt, welche in unseren Editionen durch die Buchstaben des Alphabets ersichtlich gemacht sind. Möglich dass die „Halachot“ oder kleineren Absätze in der Mechilta mit folgendem Umstande zusammenhängen.

Rapaport hat in G. Polak's „Halichot-Kedem“ (Amst. 1847) S. 9—19 über die Zahl der Verse im Pentateuch eine sehr scharfsinnige Untersuchung angestellt, in welcher er darauf hinweist, dass man in Folge des palästinischen Usus, die öffentliche Vorlesung der Thora in den Synagogen in einem dreijährigen Cyklus zu vollenden, genöthigt war, einen Vers (פְּסוּק) in mehre, zumeist in drei Pausen oder Absätze zu zertheilen, und dass auch ausserhalb Palästina's dasselbe in den Jugendschulen geschah, damit die Kinder die vorgetragenen kleineren Verse dem Lehrer leichter nachsprächen. Siehe Talm. Jerusch. Megilla IV 5. Es



könnte nun sein., dass die Mechilta dieselbe Methode, die Verse in kleinere Theile zu zerlegen, befolgte, wodurch eine so grosse Anzahl von הלכות in jedem Abschnitte entstanden sind. Auch dürfte jede neue Auslegung einer und derselben Stelle (דבר אחר) einen besondern Absatz oder eine besondere „Halacha“ gebildet haben.

---



## Verzeichniss der im Bet ha-Midrasch benutzten Hand- schriften.

(Fortsetzung von Bet ha-Midrasch IV, S. XV.)

- 35) תפלת מרדכי ואסתר } im Besitze des Herrn Ober-  
 36) הוספות למגלת אסתר } Rabbiners Marco Mörtaara.  
 37) מעשה הנמלה, cod. heb. des Herrn Coronel aus  
 Jerusalem, jetzt Eigenthum der Universität  
 in Cambridge.  
 38) מדרש ר' עקיבה בן יוסף על הזינין, cod. heb. der  
 Schlesinger'schen Buchhandlung in Wien.  
 39) מדרש דאברהם אבינו  
 40) סדר גן עדן }  
 41) פרק גן החיים } codd. heb. des Herrn  
 42) פרק ר' יצחק בן פרנך מגיהנם } Halberstamm.  
 43) מדרש רבותינו על הפסוק והוא עבר לפניהם, cod. heb.  
 Nr. 260 der königlichen Hof- und Staats-  
 Bibliothek in München.  
 44) שבלי הלקט ח"א, cod. heb. des Hrn. Halberstamm.  
 45) אגדת עולם קטן, cod. heb. Nr. 222 in München.  
 46) מדרש ה' בחכמה יסד ארץ „ „ 117 „ „  
 47) הגהות כ"ר אברהם פרובינצאל בכמהר"ר דוד זצ"ל  
 למדרש תהלים מתוך ששה טופסים ישנים  
 נושנים, im Besitze des Herrn Raphael  
 Kirchheim in Frankfurt a. M.  
 48) מדרש הלל והוא חלק מספר המעשים, cod. heb. Nr.  
 222 in München.  
 49) מדרש עשר גליות, cod. heb. Nr. 312 in München.  
 50) מדרש ילמדנו, cod. heb. Bodlej.  
 51) ס' חנוך, cod. heb. Nr. 40 in München.  
 52) לקח טוב על ס' בראשית, cod. heb. Halberstamm  
 und Copie des Herrn S. Buber in Lemberg.  
 53) מגלת אנטיוכוס, aramäisch, in meinem Besitze.



# מפתח

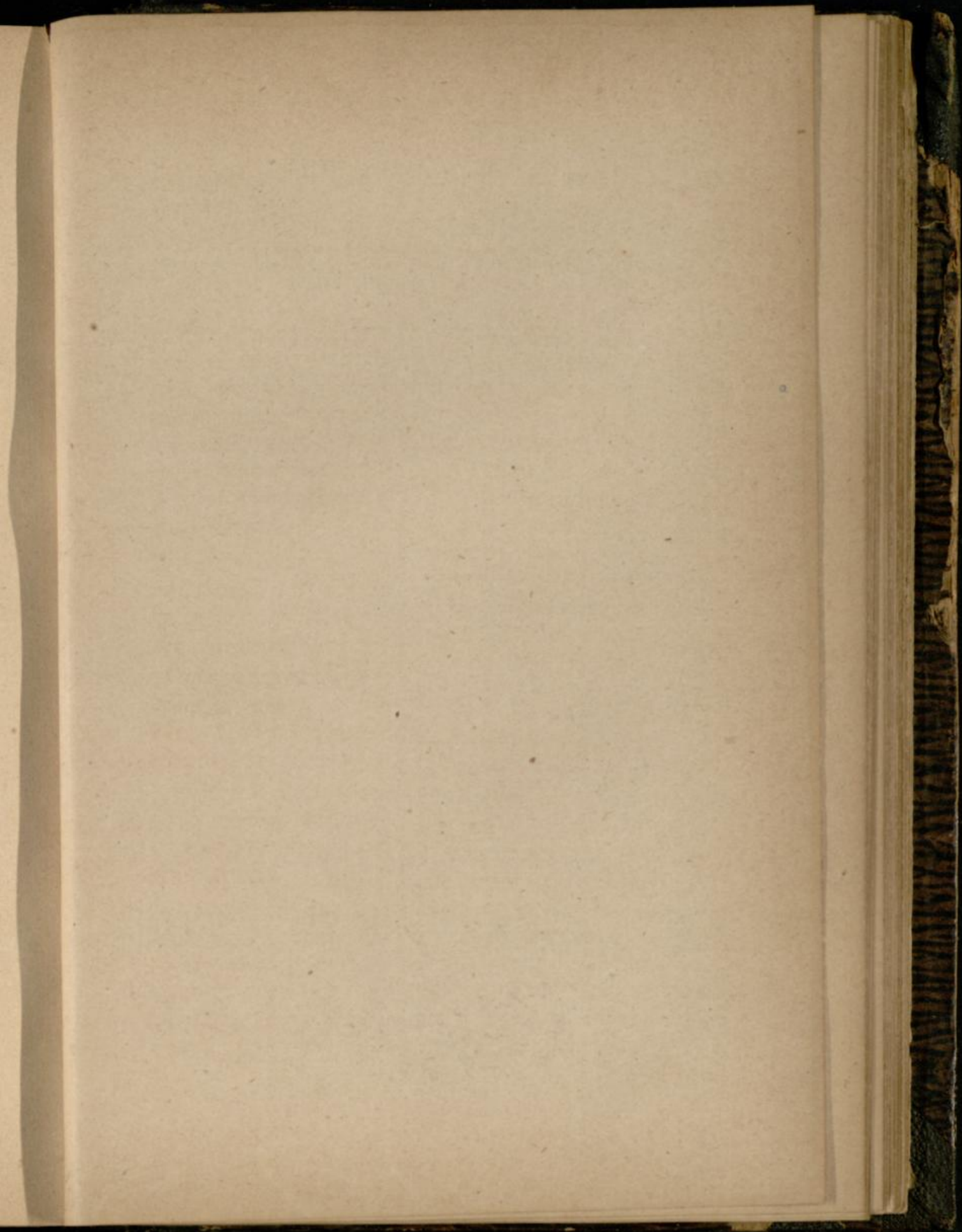
## (Inhalts-Verzeichniss.)

Seite		
1	תפלת מרדכי ואסתר בלשון ארם ועבר . . . . .	I
9	חלום מרדכי והוספות למגלת אסתר . . . . .	II
17	ספר אלדר הדני (נוסחא נ') . . . . .	III
22	מעשה הנמלה . . . . .	IV
27	מדרש קרי ולא כתיב וכתיב ולא קרי . . . . .	V
31	מדרש ר' עקיבה בן יוסף על הזינין . . . . .	VI
34	כסא ואיפורומין של שלמה המלך . . . . .	VII
40	מדרש דאברהם אבינו . . . . .	VIII
42	גן עדן וגיהנם . . . . .	IX
52	מדרש רבותינו על הפסוק והוא עבר לפניהם . . . . .	X
54	אגדת תפלת שמנה עשרה . . . . .	XI
57	אגדת עולם קטן . . . . .	XII
60	אגדתא דשמעון כיפא . . . . .	XIII
63	מדרש ה' בהכמה יסד ארץ . . . . .	XIV
	מדרש שוחר טוב למומורי תהלים ס"ח—ע"א וצ"ו —	XV
70	צ"ט וקי"ט . . . . .	
87	מדרש הלל והוא חלק מספר המעשים . . . . .	XVI
111	ענין חירם מלך צר . . . . .	XVII
113	מדרש עשר גליות (נוסחא ב') . . . . .	XVIII
117	מעשה דניאל ע"ה . . . . .	XIX
131	מעשיות . . . . .	XX
155	לקוטי מדרשים . . . . .	XXI
165	הגדת שמע ישראל . . . . .	XXII
167	הוספות להיכלות רבתי פרק ד' וה' . . . . .	XXIII
170	ספר היכלות ונקרא ג"כ ספר חנוך . . . . .	XXIV
	לקח טוב לר' טוביה בר אליעזר על ברכת יעקב	XXV
191	אבינו ז"ל . . . . .	
202	הערות ותקונים . . . . .	



מדרשים קטנים ואגדות שונות







## תפלת מרדכי ואסתר.

בשנת תרתין למלכות  
אחשורוש ומרדכי יהודי חלם  
חילמא והא זעיא רבא ואכליותא  
(ג"א: ואכליותא) וקל בהולתא על  
(ג"א מוספת: אנפי) כל ארעא  
ודחלא ורתיתא אחדו ית יתבהא  
ואיתבהילו כל דיירי עלמא (ג"א  
מוספ': לחדא).

באדין איתחזיו תרין תניניא  
רבכיא ואתו דין כל קביל דין  
לקרבא ותמהו כל עממי ארעא  
לכל איתרגושיהון.

והוה בין תרין תניניא האינון  
עם חד זעיר וקמו כל עממיא  
דארעא עילויה לסלעמותיה  
ולחוכרא דוכרניה מעילוי ארעא.  
והוה עננא וחשוכא וקיבלא  
על אפי כל ארעא ועקת לעמא  
זעירא ההוא לחדא וקבילו וצלו  
קדם ה' בכל לבא.

ותניניא מניחין באכזריותא  
ברוגזיהון ולית מפריש בני  
תרויהון — ואיסתכל מרדכי והא  
מבועא דמיין היין עביר ונגיד  
בני תרין תניניא דמניחין  
(ואפריש בין תרויהון) ופסקו  
מן קרבא.

בשנה השנית למלך  
אחשורוש (מרדכי) בחלומו ראה  
והנה רעש גדול ורעם חזק ועצום  
ותהי בהלה בכל הארץ ופחד  
ורעש ורעד ונעש על כל יושביה.  
(כ"י ל"ג ועצום ולא ונעש).

ויריעו אזשני תנינים גדולים  
זה לקראת זה למלחמה וירוצו  
לקולם כל גויי הארץ.

והנה (ג' הכ"י והיה) ביניהם  
גוי אחד קטן ויקמו כל הגוים  
(החם ג' הכ"י) על הגוי הקטן  
הזה לאבד שמו ולמחות זכרו  
מעל כל הארץ (הכ"י ל"ג כל).  
ויהי ביום ההוא חשך ואפלה  
לכל העולם וייצר לגוי הקטן  
מאד מאד והיו צועקים לה' (ג'  
הכ"י ויצעק לה' בבכי ובתחנונים  
ובמר נפש).

והתנינים נלחמים באכזריות  
ובחמה גדולה (כ"י חמה) ואין  
מפריש (כ"י מציל) ביניהם. וירא  
עוד (כ"י ל"ג) מרדכי שנית (כ"י  
ל"ג) והנה מעין קטן עובר בין  
שני התנינים האלה (מעין מים  
קטן נובע מבין שני ג' הכ"י)  
ויפריד ביניהם מן המלחמה אשר  
היתה ביניהם.



והמעין ההוא הקטן גדל עד  
מאד (כ"י הכ"י ויתגדל המעין)  
ויהי לנהר שוטף כשטף ים גדול  
ורחב ידים ויהי הולך ושוטף  
בכל הארץ.

וירא והנה השמש זרחה על  
הארץ, ויהי אור על כל העולם  
ויתרומם ויתגדל הגוי הקטן ההוא  
והגבוהים השפלו ויהי שלום  
ואמת בכל העולם.

ויהי מחיום ההוא והלאה  
וישמור מרדכי בלבו את החלום  
אשר ראה (ככ"י חלם) ויהי אז  
כראות מרדכי את החלום  
ויספרהו לאסתר והנה נערה  
קטנה בחיקו (כ"י ל"ג כל זה).

ויהי כאשר הצר לו המן  
ויאמר לאסתר המלכה בת דודו  
(כ"י ל"ג בת דודו) לאמר בא  
החלום אשר ספרתי לך בימי  
נעורייך.

ועתה קומי ובקשי רחמים  
מאת אדון הרחמים (ככ"י לאדון)  
על כל הארץ בעל הרחמים).

ובואי נא לפני המלך  
אחשורוש ובקשי לפניו על עמך  
ועל מולדתך.

ויתפלל מרדכי היהודי אלה'  
אלהיו (כ"י אלהי ישראל) ויאמר:

גלוי וידוע לפני כסא כבודך  
אדון כל העולם כי לא טגובה  
לבי ולא מרום עיני עשיתי זאת

והוא מבוועא לנהרא רבא  
וסתי תחומין היך ימא רבא אזיל  
ושטיף בארעא.

ודנחת שמשא ונגהי נוגהא  
דנהורא על אנפי כל ארעא ורכא  
עמא זעירא ואתרומם לחדא  
ועטמיא רמיא וגיזותניא מאכו  
ושדוכת כל ארעא ארום רבת  
היסנותא והויא שלמא ליתבי  
ארעא.

ומן יומא ההוא ולהלן נטר  
מרדכי ית חילמא בלביה ולא  
אישתעי לגברא אילהין לאסתר  
בלחודה.

והוה כד עק ליה המן ואעיקה  
ואמר מרדכי לאסתר מלכתא בת  
אביחיל אח אבוהי למיטר: הא  
אתי פיתגמא חילמא דאישתעיתי  
ליך ביומי טליותיך והא מעיקתא  
דאמרי לך.

וכדון קומי כען וצליאי קדם  
ה' אלהא דאכהתנא ואקדימי  
יתיה בכעותא למיתן לך  
לחיסדא ולרחמין בלבא דמלכא  
אחשורוש.

ובכנ תעולי קדם אפוהי  
בשופריך למיקום טטול עמיך  
ומטול ייחוסיך.

וצלי מרדכי יהודאה קדם ה'  
אלהיה ואמר:

בבעו רבוניה דכל עלמא ה'  
לא איתכסי לבי מן קדמך ולא  
מן גובהא דרוחי ורוטא דלכבי



אשר לא השתחווית לעמלקי המן  
הרע הזה הצר הצורר לעם קדשך  
ותפארתך (הכ"י לא גרים הרע  
ולא הצר וכו').

אמנם מיראתך התגדתי בו  
ולא השתחווית לו כי יראתי  
מפניך ה' אלהי ואלהי אבותי  
לתת (והכ"י המיר) את כבודך  
לאחרים (כ"י לבשר ודם ודפוס  
קדמון גר' לבלתי תת כבוד לבשר  
ודם) ולא רציתי להשתחוות  
לזולתך.

כי מי אני אשר לא אשתחוה  
להמן אשר נשאו זמנו וגדלו  
המלך אחשוורוש (ד"ק וב"י ל"ג  
אשר וכו') והלא על תשועת  
ישראל אלחוך (כ"י וד"ק גור'  
הייתי לוחך) נעליו אשר ברגליו  
ועפר הארץ אשר ידרוך.

ועתה אלחינו הצילנו נא  
מידוי ויפול הוא בשחת אשר טמן  
ובכור אשר כרה וילכד ברשת  
אשר טמן (כ"י הכ"י וד"ק ויפול  
בשחת אשר כרה וילכד ברשת  
אשר טמן) לרגלי חסדיך.

וידעו כל העמים (ג"א הכל)  
כי לא שכחת את השבועה אשר  
נשבעת לאבותינו ולא הפרת  
אותה (כ"י וד"ק ל"ג) גם ידעו כי  
לא נתתנו בגלות מקוצר ירך כי  
לא יכלת להושיענו כי אם  
בעונות אבותינו (כ"י וד"ק  
בעונותינו) נמכרנו וכחטאינו  
נגלינו כי חטאנו לך.

⌘

עבדית דא כגין דלא למיסכד  
להמן עמלקאה הדין.

אילהין מדחלתך עבדית  
ואיתגדתי ביה מטול דלא  
למיגחין ליה ארום דחילית מן  
קדמך אלהא עלמיא דלא למיתן  
יקרך לבר נשא בישראל ודמא.  
כגין כן סריבית למנחן  
לעראלה מסאבא הדין אילהין  
לשמך רבא וקדישא דאיתקרי  
עלנא.

ארום מאן אנא ובית דאיכא  
(אולי צ"ל מאיכא) דלא אסגיד  
לאינשא על פורקנא דישראל  
וסיועהון ולמלחך ית עפר רגלוהי  
דהמן באתר די תדריך פרסת  
רגלוהי דהמן.

כרם במיטרך סברת נפשן  
ארום אנת בלחורך לנא  
ולאבהתנא לאלהא.

וכדון אלהנא שזיכנא כען  
מידיה ויפול בשיחא די כרא  
ויתאחד במצדתיה די טמן (ג"ל  
שאין להוסיף וכמן ולא זומן  
ולא בזמן. אלא אולי ויטמן  
במה דזמן) לרגלוי דחסידיך.

מטול דינדעון כל עממיא  
דלא איתנשיתא ית קיימא  
דקיימתא לאבהתנא עבדיך ולא  
מסרתנא בגלותא כיומא הדין  
מחלשות ידא אילהין בחוביינא  
איזדכנא ובסורחנא גלינא ארום  
חבנא לך.



ועתה אלהינו רב להושיע  
המחיה מתים ריבה את ריבנו  
נקום את נקמתנו והושיענו מיד  
הטן (ד"ק וכ"י להושיע הושיענו  
מידו) כי צר לנו מאד ואנחנו  
עליך עינינו ועדיך נברה להיותך  
למגן בעדנו ולעמוד בקרבנו  
להלחם את מלחמותינו ולשפוט  
על כל הקמים עלינו (ד"ק וכ"י  
ולעמוד בקרב להלחם לנו מיד  
כל הקמים עלינו).

וזכרנו ה' אלקינו כי חלקך  
אנחנו בבני אדם ומאז בהנחילך  
גוים ובהפרידך בני אדם ונחי  
בגורלך אנחנו ותפול עלינו  
בגורל אשר השלכת ונחי סגולים  
(כן ג' הכ"י וד"ק).

ועתה אלהינו למה יאמרו  
צרינו כי אין אלהים לישראל  
(ד"ק כי אין להם אלוה וכ"י לנו)  
ויפתחו פיהם לבלוע את חלקך  
את עם קדש (כ"י וד"ק ל"ג)  
ולהלל עצביהם והבליהם.

אנא אלהינו הצילנו נא מידו  
(ד"ק וכ"י הושיענו נא) ויבושו  
מתקותם (ד"ק וכ"י מהבליהם  
ומעצביהם) וישימו יד על פה  
בראותם את ישועתך ה' ורחם  
על עמך ועל נחלתך ואל תסתום  
פיות מהלליך ערב ובקר תמיד  
(כ"י וצהרים).

והפוך יגוננו לששון ואבלנו  
לשמחה ויום טוב (ד"ק וכ"י ל"ג  
ויום טוב).

וכל ישראל צעקו אל ה' על  
דבר הצר אשר הצר ואשר

וכרון אלהנא רב למיפרוק  
פרוקינן כען מן ידיה ושיזבינן  
מבישית רעינוי ארום כד עיק לן  
קדמך נצלי ולוותך געירוק  
למיתרם אמטילנן אנת בלחודך  
למיקום לימינא דחשיבן  
ולמיפרקינן מן דקיימין עלנא.

ואדכר כרון ארום חולקך  
אנחנא ארום מן לקדמין מחביין  
מאחסנתא דעמטיא ובאפרשותך  
בני נשא אפרשיתנא למחוי  
בערכך ולאפרשותנא מן עמטיא  
למחוי לך לחביבא וקדישתנא  
לשמך אפרשותא מן כל עמטיא.

וכרון אלהנא למה ימרון  
מעיקנא ארום לית להון אלהא  
למיפרוקהון ויתפתחון פומהון  
לסלעמותא חולקך ולשבחא ית  
פסליהון והבליהון למימר בהון  
איסתיענא למכבש ית עמא הדין.  
בבעו אלהנא פרוקינן כרון

מן ידיהון ויבהתון עמטיא מן  
פסליהון והבליהון ומעוותהון  
וישוון ידא לפומא במיחזיהון ית  
פורקנך ה' וחוס כרון על עמך  
ועל אחסנתך ולא יסתתמון פומיא  
משבחתא דמיחדן ית שמך  
רמשא וצפרא תדירא.

והפוך איבלינן לבדהא וחידוא  
וגיחי ונשבחך על פורקנא  
טבתא די תפרקינן.

וכל ישראל ויהודה קבילו כחדא  
קדם ה' אלהיהון על עיסק עיקתא  
דאעיק להון בזמן דאעיקינן המן



בר המדתא עמלקאה דמזרעית  
אנג.

ולחוד אסתר מלכתא עקת  
(ונ"א ערקת) ואיפכת עד ה'  
לאקדמותיה בצלו ארום דחלת  
מן קדם בישתא די צמחת מן  
מחשבתא דהמן בישא.

ואשלחת ית לבושי מלכותא  
וית תקון תושכחתא ולבשת  
שקא ופרעת ית שער רישה  
ומלאתון עפר וקטם ועניאת  
בצומא ואיטמרת כמזמרא ונפלת  
על אנפאה וצליאת ואמרת:

בבעו ה' אלהא דישראל  
מלכא על כל מלכיא וברי כולא  
דקניניה שמיא וארעא ושליט  
ברום מרומי שמיא ועל ארעית  
ארעא ובימיא ובתהומא ובכל  
תניניהון.

בבעו סייע כרון לאמתך  
דיתבא בלחודא דלית ליה סעיד  
בר מינך ארום בלחודוי יסבית  
הלכא ובלחודוי אנא יתבא  
בבית מלכא הדין בלא אבא  
ואמא ולחוד כיתמא ענייתא  
דשאלה מזונא מן ביתא לביתא.  
הכדין שאלית רחמך וחיסרך  
מן כוותא לכוותא בבית מלכא  
אחשורוש הדין למן יומא  
דאיתדברית הלכא ועד יומא  
הדין.

וכרון אלהנא הא נפשי  
כדעל גב ידיי לאיתקמלא סב  
יתח מידיי אין שפיר קדמך.

הציקס המן בן המדתא העמלק  
(כן גי' הכ"י והד"ק).

ותנס (כ"י גר' ותאנח) אסתר  
המלכה עם (כ"י ותבקש) רחמי  
שדי (כ"י ה') כי פחדה מן הרעה  
אשר צמחה על עמה (ד"ק נצמחה  
כ"י ראתה).

ותפשוט את בגדי מלכותה  
ואת עדיי תפארתה ותלבש שק  
ואפר ותפזר שערת ראשה  
ותמלא עפר ואפר ותענה בצום  
נפשה (שלשה ימים ושלשה  
לילות כ"י וד"ק ל"ג) ותפול על  
פניה ותתפלל ותאמר:

ה' אלהי ישראל אשר משלת  
מימי קדם ובורא ועושה כל  
העולם כלו.

עזור נא לאמתך אשר אין  
לה עוזר אחר בלעדריך ופרה אותי  
ואת עמי מיד הצר הצורר אותנו  
(כ"י וד"ק ל"ג ופרה וכו') כי בדד  
אני יושבת הנה ובדד אני בבית  
המלך בלא אב ואם כיתומה עניה  
שואלת מבית לבית.

כן אני שאלתי רחמך מחלון  
לחלון בבית המלך אחשורוש מן  
היום אשר נלקחתי הנה ועד היום  
הזה (כי אראה שמך ואגדלה  
שמך על כל מעשיך בודדת  
ויחידה כ"ז ל"ג כ"י וד"ק).

ועתה אלהים הנה נפשי  
בכפי קחנה מידי אם ייטב  
בעיניך.



ואם לא תרצה לקחתה  
 (ותאכה להחיותני להודות את  
 שמך כי לא יספר בקבר חסדך  
 ל"ג כ"י וד"ק) הצילה נא צאן  
 מרעיתך מן האריות האלה אשר  
 קמו עליהם למרפס (ד"ק ל"ג).  
 כי אבי ואמי ספרו לי ומרדכי  
 עבדך אומני למדני ובתורתך  
 כתוב לאמר (כ"י וד"ק גר' כי  
 למדני אבי וכו') אשר הוצאת  
 את אבותינו ממצרים והרגת  
 בכוריהם.  
 ועמך הקדוש הוצאת מתוכם  
 ביד חזקה ובזרוע נמויה ואחרי כן  
 העברתם בים סוף בסוס העובר  
 בבקעה.  
 והולכתם במדבר ותתן להם  
 לחם מן השמים ומים מצור  
 החלמיש.  
 וגם בשר לשובע נתת להם  
 (כ"י גם בשר האכלתם לתאותם).  
 ותך לפניהם מלכים גדולים  
 ואדירים ואת ארצך הטובה  
 הקדושה והטהורה הנחלת להם.  
 וכאשר חטאו אבותינו לשמך  
 הגדול (ואינם ל"ג כ"י וד"ק) נתת  
 אותם (ואותנו ל"ג כ"י וד"ק)  
 בשבי והנה אנחנו כגולה כיום  
 הזה (כי עונותיהם סבלנו ל"ג כ"י  
 וד"ק) (ג"י ד"ק וכו' ועוד ספר לי  
 אבי כי דברת ביד משה עבדך  
 לאמר ואף גם זאת בהיותם  
 בארץ אויביהם וגו') גי' דפוס  
 וויניציא: ואתה ה' טאו רחמיך

ואין לא תצבי למיטכי שיויב  
 כדן ית עאן רעיתך מן פום  
 אריותא האילין די פתחו ית  
 פומיהון למיכל יתהון.  
 ארום שמעית מאבהתי ולחוד  
 אישתעי לי ארום את דברת ית  
 אבהתנא מבניעממיא ואפיקתינון  
 ממצרים וקטלת כל בוכרא  
 דמצראי בנינהון.  
 וית עמך דברתא מביניהון וית  
 ירך תקיפתא ואדרעא מרמס  
 אחזיתא למצראי מטול עמך  
 ואעברתינון ביכשתא היך סוסא  
 במדברא והיך בעירא בבקעתא.  
 ויהבת לחמא מן שמיא  
 לכסנהון ולצחותהון אפיקת להון  
 מיא מן שמיר מינרא.  
 ולחוד מזונא דבישרא וצפורי  
 שמיא לשובע אנרתא להון מיא  
 מן מינרא רבא לאשלמא  
 רעותהון ונתהון ארבעין שנין  
 במדברא בארעא דלא יתבא.  
 ומחיתא קרמיהון מלכין רכרכין  
 וגיוותנין ואחסנתנון ית ארעהון  
 ויהבתא להון ארעא משכחתא  
 אחסנתא מבתא בסוני טוכך.  
 וכד חבו אבהתנא לשמך  
 רבא מסרתינון ביד שוביהון והא  
 אינון בגלותא יומא הדין.  
 ולחוד אנא איסתעא לי  
 למימר דמלילתא בידא דמשה  
 עבדך ולחוד כרם הא במהויהון  
 בארע בעלי דכביהון לא ארחקינון  
 במלכותא דבבל (תרגום ירוש'  
 ויב"ע גרים לא מאיס) ולא  
 אשבקינון במלכותא דמדי ופרס



(ל' ת"י ויב"ע רחוק) לשיציותהון  
 (תיב"ע למשצאיתהון ותרגום  
 ירושלמי ולא שיצית יתהון)  
 במלכותא דיון לאשנאה (תרגום  
 יב"ע למיססוק תי"ר למפסה)  
 קיימי עמהון במלכותא דארום  
 ארום אנא ה' אלהיהון ביומי  
 דנוג ומנוג.

וכדון לא סני לנא גלותנא  
 דאינון מפלחין יתנא בקשיו  
 אילהין הינון אמרין ארום לא  
 מסרתנא אנת בדיהון אילהין ית  
 פסליהון יודון ולהון יסנדון  
 וישבחון למיטר ארום אתון  
 מסרתון ית עמא דיהודאי בידינן.

בנין כן עקת נפשא לרחקא ית  
 עמא הדין ולמיסני יתהון היך  
 ריחוק בועא דלבוש איתתא  
 דוותא הכדין סניתינון וברם אסני  
 וארחיק ית כל לבושי תושבחת  
 וית כל מאני תקוני שבהורי  
 וית כלילא דמלכותה דברישי  
 ולא חדיתי מן יומא דאיתוני  
 הלכא עד הכא אילהין במיטרך  
 בלחודך מלכי ואלהי.

ואנת אלהא אבוה דיתמי  
 קום כרון לימינא דאמתך  
 יתימתא יומא דין די סברית  
 במיטרך כטובך זכרחמך.

והב לירחמין קדם אחשוורוש  
 מלכא ארום דהילא אמתך יתיה  
 היכמה דדחיל נדיא מן קדם אריה.

גברו על פשעינו ותשפטנו לפי  
 חסדותי עדנו סליחה כי נזעק אליך  
 בעת צרה וכה דברת ביד משה  
 עכרך נאמן ביתך בצר לך ומצאוך  
 כל הדברים האלה וכו' כי אל  
 רחום וכו' על יד משה הבטחת  
 חסרך הגדול לבלתי הפר בריתך  
 אתנו ולזכור לנו ברית ראשונים  
 להיותך לנו לאלהי וכן כתוב ואף  
 גם זאת וכו' ועתה ה' אלהינו רב  
 לצרים הצוררים האלה כי יעבדו  
 אותנו בפרך גם כי המה אומרים  
 כי לא וכו'.

<sup>כ</sup>  
 ועתה לא די להם שמעבדים  
 אותנו בפרך והם אומרים כי לא  
 נתתנו אתה בידם כי לפסיליהם  
 יודו ולהם ישתחוו לאמר אתם  
 נתתם את היהודים בידינו.

<sup>כ</sup>  
 על כן אני שפחתך תעבתי  
 ושנאתי אותם שנאה גדולה (כ"י  
 מוסיף: עד תכלית) כאשר ישנא  
 אדם בנד אשר לאשה נדה כן  
 אני אשנא את בגדי תפארתי  
 ואת כתר מלכותי אשר בראשי  
 ולא שמחתי מיום אשר הביאוני  
 הנה כי אם כך.

ועתה אלהינו אבי היתומים  
 עמוד לימין היתומה הכוטחה  
 כך.

ותן לי רחמים לפני האיש  
 הזה אחשוורוש כי יראתיו כאשר  
 ירא גדי העזים מפני האריה.



והשפילוהו עם כל יועציו ויהי  
כנוע וכבוש בחן וכיופי אשר  
תתן לי אתה אלהי (עת אבוא  
אליו לבקש מלפניו על עמי ל"ג  
כ"י וד"ק).

ותן בלבו לשנא את אויביך  
(ד"קוב"י גור' אויבינו) ולא חוב את  
עבדיך (חמה בני ישראל עמך  
הקדוש ונחלתך המהורה כ"י וד"ק  
ל"ג) כי לב הטלבים בידך לכל  
אשר תחפוץ תטנו אל אדיר  
ונורא ונשגב.

הצילני נא היום הוה מהוראה  
ומהמגור אשר יראתי ויגורתי  
ואבואה לפניו בחסד שמך  
ואצא מלפניו בשלום.

בבעו אלהא אמאיך יתיה עם  
כל יעטוהי למיהווי כניע ומיתכביש  
קדם אמתך בחנא והסרא  
ובשיבהורא ובשופרא די תתן  
לאמתך אלהי.

והב בלבביה למיסני ית  
בעלי דבכיהון דעמך ולטרחה ית  
עבדך ארום לכהון דמלביא  
בידך אלהנא משכחא ודחילא  
ותקיפא.

ושיוביני כרון מדחלתיה  
ואיסתפיתי ועלית קדמוהי בשום  
מיטרך והב דחלתך עלוהי  
ומיתברך דתעילבלבביה למידחל  
מן קדמך בגלל דאיפוק מן  
קדמוהי בשלום.

מניין פסוקי דספרא ג"א

סליק חלומי של מרדכי ותפלתו ותפלתה של אסתר.



## חלום מרדכי והוספות למגלת אסתר.

נעתק מלשון לאמינו אל לה"ק מאת ר' יעקב בן מכיר.

(אמר הנעתיק ביונינוס שמו הנה העתקתי זאת המגלה כפי אשר נלחתי לחתם בעברי בלחם ומה שכתוב אחר זה הם דברים נלחתי ביד היונים ככתבם וכלטונם).

יא (א) בשנה הרביעית למלך תלמי וקלפטררה המלכה הביא דוריינוס הכהן למלך תלמי אגרת הפורים בלשון יון והעתיקו אותה בירושלם 1):

ג) בשנה השנית לארתחששתא המלך הגדול בראשון לחדש ניסן חלום חלמתי אני מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני 2):

ג) העומד בעיר שושן אחד משרי המלך הגדולים:

ד) אשר הגלה מירושלים עם יכניה מלך יהודה:

ה) וזה החלום נראו בארץ קולות וברקים רעש ורעם בהלות ואימות:

ו) ועם זה נראו שני גורי אריות מתעתדין זה לקראת זה

למלחמה:

ז) ולקול צעקתם נאספו עמים רבים להלחם נגד הישרים (כ"י

השרים) ועם קדושים:

ח) ויהיה להם היום הזה יום ענן וערפל בהלות ומצוקות:

ט) ופחד גדול מיראת הצרות הגדולות המגיעות להם וחיותם

נמסרים למות:

י) ויצעקו אל ה' וכצעקתם מעין אחד קמן גדל ויהי לנהר

גדול ממים רבים מלא על כל גדותיו:

יא) ואור השמש זרח השפלים התרוטמו והגבוהים השפלו:

יב) וכאשר ראה מרדכי זה החלום קם ממטמו וחשב ואמר מה

רוצה לעשות ה' והשתומם לדעת מספר החלום ומה ישברו:

יג) ויהי מקץ ימים ויאמר מרדכי על יד האל נעשו אלה הדברים:

1) זוכיאנוס והוטיאוס הורחמם בלשון יוני מתן ומתן אל.

2) אחר מלות אים ימיני כ"י בורס בעטום רע ומר ונ"ל ברור של"ל העומד הנעטך

לסקוק ג' וכן סקנתי.



ס) וזכור אני מהחלום אשר חלמתי המורה על זה ושאינו דבר בטל:  
ו) המעיין היה לנהר גדול ממים רבים היא אסתר לקחה המלך  
לאשה (1):

ז) והשני אריות אני והמן:

ח) ועמים רבים הנאספים הם אשר החזיקו עם הארץ להשכיח  
שם מהיהודים:

ט) ועם הישרים (כ"י הישרים) הוא ישראל והאור ושמש אשר  
זרח היה האורה אשר זרח ליהודים כי ה' הושיעם מכל צרה ועשה  
אותות ומופתים לעיני העמים:

י) וצוה שיהיו שני גורלות האחד מעם האל והאחד מכל הגוים:

יא) ויהיו נבדלים עד בוא יום הנועד מאת ה' על העמים (2):

יב) וה' זכר עמו ורחם על נחלתו:

יג) ולכן יהיו נשמרים אלו שני הימים יום ארבעה עשר ויום  
חמשה עשר בכל מיני ששון ושמחה וכל העם להיות נאסף בחברה  
אחת לשמוח בהם וכן ימשך בכל שנה ובכל הדורות עם ישראל:

גם זה מלחמי בלשון יון במקום צינים הסם ומלככי יוסף וכו' קלף בגמון.

יד) וירא אותם מתלחשים והכיר עצתם וחשב שהם חושבים  
לשלוח יד במלך ויגד זה הענין אל המלך:

יז) והמלך חקר את הדבר וראה וידע אותו מהודאת פיהם ויצו  
המלך לתלותם:

יח) והכתב בספר הזכרונות ולמרדכי צוה המלך לעמוד בבית  
מלכותו ויתן לו מתן רב על זה:

יט) והמן האנגי היה נשא ונבחה לפני המלך וירע בעיניו מאד  
ויאמר בלבו להשטין למרדכי ולעמו בעבור אלו שני סריסים אשר  
מרדכי היה סבת מיתתם:

אמר המעתיק גם זה מלחמי במקום הסתב הכלשון אשר עלה סמן:

כ) ארתחששתא המלך הגדול המולך מהודו ועד כוש לכל  
האחשדרפנים והפחות אשר בכל מדינות מלכותו שלום:

כא) מאשר שרתי על עמים רבים ושעכרתי העולם כלו תחת  
ידי וכלם סרים אל משמעתי לא להתנהג עמהם עם כחי ועוצם ידי

(1) סרגוס יוני בוכס לצד: אור וסנש זרחו ומים רבים ממעין קטן.

(2) נוסחאות אחרות יש במקום הזה קדונוס יוסף לדברי המעתיק.



אך שיעמדו בשלום תחתי ולנהלם בהשקט ובטח ובעבור אשר  
העמים יתנהגו הנהגה טובה ועצת שלום תהיה בינם אשר היא  
תאותם להם יותר מכל חייהם ויבלו ימיהם בטוב :

(ג) הייתי חושב בזה ושואל עצה ליועצי לעשות להם חקים  
טובים וסדרים נאותים להתנהג ולהתעסק בהם היה שם אחד מעולה  
מכלם בחכמתו ואמונתו משנה למלך ושמו המן :

(ד) הראה לנו עם מפוזר ונבדל בנימוסים משונים הילכים ארחות  
עקלקלות וחקים נגד חקי כל הגוים מבזים המלכי מחללים דת  
המסכמת כבוד כל הגוים בעבור דתם ההפכית אשר להם :

(ה) וכאשר הגיע זה הדבר אלינו וידענו שלא נראה עם מורד  
כזה מתנהג בדעות שונות מכל העמים אשר מבטלים שלום  
והסכמה מהאקלימים המשוועבדים לנו :

(ו) כפי אשר הראה לנו המן אשר הוא פטרוני ומשנה למלך  
ושמנו אותו לאב נזרנו כי העם אשר הראה לנו עם נשיהם ובניהם  
ישמדו ויגזרו מארץ החיים ולא יחמול אדם עליהם ביום שלשה  
עשר לחדש אדר מהשנה הזאת (1) :

(ז) בעבור כי הנבלים כלם ירדו ביום אחד שאולה וישוכו  
בממשלתנו החיים והשלום אשר מנעו ממנה :

נכתב ונחתם בחדש ניסן שנת שתיים עשרה למלך ארתחששתא  
בשושן הבירה :

לומר סגועתיק גם זה מלחמי צאקוס ויעש מרדכי ככל אשר נזכר עליו בספר .

(ח) ויחל מרדכי את פני ה' אלהיו וזכר את מעשיו :

(ט) וכך אמר בתפלתו המלך הגדול ארון העז והיכולת אשר  
הכל הונח תחת ממשלתך ואין מי ימחה בידך ויחלוק על רצונך  
(אם) אתה אמרת להושיע את ישראל מיד צריהם :

(י) אתה עשית את השמים ואת הארץ וכל מה שעומד תחת  
חוג השמים :

(יא) אתה ארון הכל ואין יחלוק על אלהותך :

(יב) אתה תשכול כל הדברים וידעת כי לא מגאה וגאון וקנאת  
הכבוד מנעתי את עצמי מלהשתחות להמן הגאה מאד :

(יג) כי ברצוני אני מוכן לנשק כפות רגליו ולהרחיק נזק מכל ישראל :

(1) יוסף ותכנוס יוני בורכים בטעות יוס' י"ד ולחריסם עשם היכונינוס וסגועתיק  
ללח"ק חקן .



(ז) אכן יעצוני לבי וכליותי לכל אתן כבוד לשום אדם ולא  
אתפלל לאחר בלתי לאל:  
(ח) ואתה השם אלהים מלך גדול על כל הגוים אלהי אברהם יצחק  
ויעקב עבדיך רחם על עמך כי רצו אויבינו להשמידנו ולאבד נחלתך:  
(ט) אנא ה' אל תבוז נורלך ולא תשקץ נחלתך אשר פדית ממצרים:  
(י) העתר והדרש לנו ומחול לעונינו ותהפוך לנו היגון לשמחה  
ובהיותנו חיים נודה לשמך ולא תסגור פיות המהללים אותך:  
(יא) וכל ישראל כאחד בלב שלם קוראים אליך וצועקים אליך  
כי הם רואים המות והאבדון אשר מניעים להם:  
(יב) ואתה המלכה שבה לאל בכל לבה יראה וזוהלת מאימת  
המות אשר נפלה עליה (1):  
(יג) ותפשוט בגדי המלכות מעליה ותקח בגדי האבל הראויים  
למספד ובמקום הכשמים והמור הניחה העפר והאפר על ראשה:  
(יד) ותתפלל לשם ותאמר אתה אדני מלכי ואני אמתך עורני  
והושיעני כי אין לי עוזר וזולתך:  
(טו) כי אימות מות נפלו עלי:  
(טז) והנה שמעתי מאבי כי הצלת את ישראל מכל הגוים  
והושעת אותם מיד ערצים אשר היו לפנים מפני אשר תחזיק להם  
נחלת עולמים ותעוו להם כאשר דברת בסוף ובירך מלאות:  
(יז) ועתה חטאנו לך ועוינו לפניך ולכן מסרת אותנו ביד אויבינו:  
(יח) אנא ה' אלהי ישראל ישר אתה וישרים משפטך:  
(יט) ועתה לא די להם להעבירנו בסרך ולהכריחנו להטות שכמנו  
לסבול עולם אך שנותנים כח ידיהם לאלהיהם:  
(כ) ורצו להחליף שמך ולהאביד יעודך ונחלתך ולסגור פיות  
המהללים אותך ולכבות מאור מקדשך ומזבחך:  
(כא) בעבור אשר הגוים יפצחו את פיהם ויודו לחזק ממשלת  
האלילים ויספרו בכל עת תהלות מלך בשר ודם:  
(כב) אל תתן עזרת תפארתך לאשר הם לאין ובעבור שלא  
ישמחו לאידנו תהפך עצתם ויפלו ממועצותיהם תשמיד האויב  
המתנפל עלינו ומתנכל אלינו:  
(כג) אנא השם זכרנו וסקרנו וראה בעת צרתנו אנא מלכ.  
ואלהי ארון כל יכולת ועצמת תן לי מבטח ועצמה:

(1) כ"י קדמון מהוואלנאטס (סניחו Calmet) נוקט הספלים סזחז גלזסן חזח  
קרוב יוסר לבי יוססון.



(יג) ותשים בפי מענה רך ישיב חמת הארי בבאי לפניו ותהפוך  
לבו לשנוא את אויבינו בעבור אשר יאבד המסית 1 :

(יד) ואנחנו ננצל בדרך עורני ה' כי אין לי עוזר וסומך זולתך  
ה' אשר ממך לא יפלא כל דבר :

(טו) אשר הכרת וידעת כי שנאתי כבוד הזרים קללתי משכב  
הערלים וכל איש נכרי :

(טז) אתה ידעת עניי ומרודי כי אנכי תעבתי חותם הנאה  
והכבוד אשר על ראשי אקלל ואמאם אותו כטומאת הנדה לא  
אשאנו על ראשי בימי שתיקתי .

(יז) לא אכלתי בסעודת המן לא הפצתי להתנאל בלחם המודות  
המלך ולא שתיתי יין מקחם [נסכם] :

(יח) ולא שמחה ישפחתך מאז באתי הנה עד היום הזה לבד בך  
אלהי אברהם :

(יט) החזק על כלם ענה לקולי אין לי תקוה זולתך הוציאני  
מיד הזרים ומהיגון הגדול אשר לי תוציאני לשלום :

למך סנעתיק גם זה מלאהי בלסון יון במקום לבא על העלך להסתכן לו ולבקט  
ולפניו על עמם . וכך אמר :

(כ) זכרי עניך ושפלותך ואיך היית ואיך טפחתך ורכייתך כי  
המן השר הגדול משנה למלך הסגירנו למות :

(ג) לכן בתי באי אל המלך ודברי אליו בעבורנו :

(ד) ביום השלישי הסירה אסתר בגדי האבל ותלבוש בגדי הוד  
והדר ותזרח אורה ואור בגדי מלכותה :

(ה) ובקומה קראה (כ"י הראה) לארון הכל רועה ישראל להושיע  
אותה ולקחה עמה שתי נערות :

(ו) היתה נסמכת על אחת כי לא יכלה להצג כף רגלה על  
הארץ מרוב ענוייה :

(ז) והנערה האחרת הולכת אחריה :

(ח) והיא נושאת חן בעיני כל רואיה ולכה דופק מיגון הפחד :

(ט) ובבאה פתח אחר פתח עד היכלו ותעמוד לפני המלך  
והמלך עומד על כסא מלכותו עם לכוש מלכות מזהב ואבן יקרה  
פניו נוראים :

1 (1) במקום הסתקח מלת et caeteri quiei consentiunt , ככ"י , והנס  
כמ"ס" וחולי סקר והסוללים אחריו או כדומה לו עמו אחר נפל כאן .



י' וכאשר נשא עיניו כאימת לבו נפלה המלכה ונהפכו פניה לירקון ותנח ראשה על כתף הנערה ההולכת עמה:

י"א ויהפוך ה' לב המלך לענות צדק ובוריוות וביראה קם מכסאו והחזיק בזרועה עד אשר השיב נפשה וידבר על לבה ויאמר לה:

י"ב מה לך אסתר המלכה אל תפחדי:  
י"ג ואל תמותי כי זאת הדת לא נתנה בעבורך רק בעבור חורים:

י"ד התחזקי והכנסי והגיעי במלכות:  
י"ה וישא שרביט הזהב ויניחהו על לבה וישק לה ויאמר לה

י"ו למה לא תדברי עמי ואנכי טוב לך:  
י"ז ותען אליו ותאמר הנה ראיתך כמלאך אלהים ונפלו פני מפני דמות אימת כבודך:

י"ח כי נפלאות מאד ונוראים פניך ומלאים חן וחסד ורחמים:

י"ט ובעודה מדברת נפלה פעם אחרת וכמעט לא פרהה רוחה:

י"י ויבהל המלך וסריסיו כלם מחזיקים אותה ויאמר לה המלך

י"ג מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעשי:  
לומר המעתיק גם זה מלשון בל יון: סתמנ סכתנ אשר עלה סולך על יד מרדכי לסיום הסודים עתידים להנקם מאלויניהם.

י"ד ארתחששתא המלך הגדול המולך מהודו ועד כוש אל כל האחדים ופחות אשר תחת ממשלתו שלום:

י"ה מאשר אנשים רבים התנהגו הנהגה רעה מהחסד וכבוד המלכים הנתן להם:

י"ו ולא לבד החזיקו לשום אנשי המלכות מרמס לרגליהם אך מאשר לא יוכלו לסבול הכבוד הנתן להם יתנכלו לאדון אשר מאתו הממשלה באה אליהם:

י"ז ולא לבד שלא יחזיקו טובה לאשר טובה בידו וחיותם מחללים גם כן יושר האנשים אך כי יחשבו אשר כח בהם מיעודי השם הרואה הכל: (אולי צריך להוסיף: להמלט)

י"ח ויפילו הוללות בלבבם עד כי לשומרים אמונת דתם והחוק אשר הפקד להם ועושים כל דבר כדרך אשר ראוי להודות להם יחזיקו להפקד בחבל כזב:

י"ט ובעודם מסיתים אזנים השומעות הפשוטות מהמלכים בתרמית חושבים בזולתם את אשר בהם:

י"י וזה דבר מפורסם במסורים ראשונים ישנים ונראה בכל יום באיזה דרך יפסק הנהגת המלך בעבור עצות רעות:



(ח) ואם כן ראוי אלינו להביט בשלום כל המדינות:  
(ט) ולא תחשבו אם אנחנו מצוים דברים הפכיים שיבאו מקלות  
דעתנו אך שתדינוני לזכות בעשות הצווים כפי צורך העת והזמן:  
(י) ולמען תשכילו את אשר אנחנו עושים ואומרים יודע לכם  
כי המן העמלקי היה מלב מקדוניה וממשפחתם ונכרי ממשפחת  
הפרסיים טמא וגל הרחמים אשר לנו בעבור אכזריותו:  
(יב) ואנחנו החזקנו בו עם היותו נכרי אלינו וגדלנו אותו  
ונשאנו אותו על כל השרים ועל כל הפרתמים והמשכנו האדנות  
אליו עד אשר נקרא אבינו והשתחוו לו כמשנה למלך:  
(יג) והנה הוא קם בהפלגת הגאווה לגרשנו מן המלכות ולגזור  
אותנו מארץ חיים:

(יד) כי חשב להמית מרדכי היהודי שכאמונתו ובטובו אנו  
עומדים ומפיו אנו חיים ואסתר ריעת המלך עם כל עמה בעלילות  
חדשות אשר לא נשמעו מעולם:  
(יז) במחשבתו אשר חשב ובנפלאות אשר יזם כי כאבדם יותר  
המלך לבדו ויתנכל עליו להמיתו ומלכות הפרסיים — לאנשי  
מקדון:

(יח) ואין אנחנו מוצאים ביהודים הנידונים למות על ידי הרוצה  
האכזרי שום עלה להשחיתם (כ"י ושחיתה) אך שנראה אותם  
מחזיקים בדת יושר:

(יט) ובני עליון ואלהים חיים ומלך המלכים אשר מחסדו וטובו  
נתן המלכות לאבינו ולנו וישמור אותה לנו ולעמנו עד היום הזה:  
(כ) ובעבור הכתבים אשר שלח בשמנו שתחשבו לאין:  
(כא) בעבור מחשבתו הרעה הנה הוא תלוי על העץ אל עיר  
שושן ולא תחזיקו טובה לנו רק למלך עליון אשר השיב גמולו  
בראשו:

(כב) זאת הצואה אשר אנחנו שולחים עתה תנתן בכל המדינות  
שיעזבו היהודים להחזיק בדת הראויה להם:

(כג) וכל האנשים אשר הבינו את עצמם להרע להם יוכלו  
היהודים להנקם מאויביהם ולכלותם ולהמיתם ביום שלשה עשר  
לחדש אדר:

(כד) זה היום יום בכי ומספר יהפך מינון לשמחה:

(כה) לכן זה היום תשימו כמועדיכם ושמנו אותו לעשותו יום



משתה ושמחה, לבעבור אשר יהיו נכרים לפני עובדי פרסיים  
אשר יש להם שכר טוב באמונתם ואשר יתנכלו להם יאבדו  
ברישעתם:

(\*) כל מדינה שלא תרצה לקבל המועד הזה תאבד ותדלק  
באש ובחרב ולא האנשים והנשים לכד אלא אף מקניהם וקנינם וכל  
בהמתם בדרך שיהיו לאות ולמופת והמקיימים אותו יתענגו על  
רוב החיים והשלום:

נכתב ונחתם בשלשה ועשרים יום  
לירח סיון שנת יתים עשרה למלך  
ארתחששתא בעיר שושן הבירה:

היום העשירי זס ושלסון סגויס וחולי כן סיס וחנז וננוו כס' טלו וס' כרוך.

אני הכותב יעקב ב"ר מכיר.

תם



## ספר אלדר הדני

(נוסחא נ')

בשם יי' אלהי ישראל

ישתבח שמו של מלך מלכי המלכי' הב"ה שבחר ישראל מכל האומות ונתן להם תורה ומצות והכדילם משבעים לשונות וצוה אותם לקיי' שש מאות ושלוש עשרה מצות לקיי' כל מצוה ומצוה בזמנה וכל זמן שישראל עושין רצונו של מקום לא שלטה בהם אומה עד שעמד ירבעם בן נבט חטא והחטיא את ישראל ועשה שני עגלי זהב ונחלקו במלכות בית דוד וכינס עשרת השבטים ואמר להם קומו והלחמו עם רחבעם ועם ירושלם. אמרו לו למה אנחנו נלחמים עם אחינו ועם בן אדוננו דוד מלך ישראל ויהודה. אמרו זקני ישראל אין לך בכל שבטי ישראל נכורי חיל כי אם שבט דן. מיד אמר לבני דן קומו והלחמו עם יהודה. אמרו לו בחיי ראש בן אבינו אין אנו עושין מלחמה עם אחינו ולא נשפוך דמם חנם. מיד נטלו בני דן חרבות ורמחים וקשתות ומסרו עצמן למות ולעשות מלחמה עם ירבעם עד שהצילם הקב"ה משפיכת דמי אחיהם. והיו מכריזין בכל שבטי דן ואימרון נוסו וצאו לארץ מצרים ואחר כן יתיעצו על ארץ מצרים להחריבה ולהרוג כל יושביה. אמרו להם נשיאיהם והלא כתוב בתורה לא תוסיפו לראותה עוד והיאך אנו יורדין למצרים. ועוד היו יועצים על אדום ועמלק ועמון ושמעו שכתוב בתורה שהקב"ה מנע ישראל מלהוריש נבולם נתן להם ה"בה רוח ועצה טובה והיו עולי' בנהר פישון נוסעים על הנמלים וחונים עד שהגיעו לארץ כוש ומצאו אותה ארץ שמנה וטובה שדות וכרמי' גנות ופרדסים ולא מנעו בני דן לשבת עמם וכרתו להם ברית והיו בני כוש פורעים להם מס לישראל וישבו עמם שנים רבות עד שפרו ורכו עד מאד. ועוד נסעו שלשת שבטים מישראל נפתלי' גד ואשר והיו נוסעים וחונים במדבר עד שבאו אצל נבולם והרגו באנשי כוש הרבה מאד. מהלך ד' ימים על ד' ימים והם נלחמים עם ז' מלכיות עד היום. והללו ד' שבטים דן נפתלי' גד ואשר הם חונים בחוילה הקדומה אשר שם הזהב כנויים ובקונים



ובעזורים (?) במלכות פרוים ממלכות הורינות ושמו שבטים אדו  
ידיהם בעורף אויביהם.

ובכל שנה ושנה עושין מלחמה עם שבע מלכות ושבע לשינות  
והנה שמותם ארץ תוסינא וקמטוא וקובא ומראוניא ותקול ובכמא  
וקאקוא והם מעבר לנהרי כוש לקיים נבואת חזיו מעבר לנהרי  
כוש, והללו השבטים יש להם זהב וכסף ואבנים וצאן ובקר וגמלים  
וחמורים הרבה מאד, וזורעים וקוצרים ויושבים באהלי' ונוסעים  
וחונים מנבול לנבול מהלך ד' ימים על ד' ימים ואין חונים אותם  
כי אם במקום שיש שם פירות שדות וכרמים. ושם מלכם עוזיאל  
בן מלכיאל ישם הנשיא הגדול ניקולי מבני אהליאב ושם השופט  
שלחם עבדן בן מישאל משבט אשר, וארבע מיתות בית דין עומדות  
על אופניהם ובעת אשר יבקשו לצאת למלחמה יצעק הצועק בקול  
השופר ויצאו עם שר הצבא החיילות מאה ועשרים אלף פרישים  
ומאה אלף רגלים, והנה ארבעה שבטים אלו כל חדש וחדש יוצא  
שבט א' מהם למלחמה והשבט עומד לשם ג' חדשים ולסוף שלשה  
חדשים כל מה שיביאו משלל אויביהם יחלקו עם שבט שלחם,  
ושבט בני דן מבני שמשון כחול הים מהלך ד' ימים והנה הם גבורי  
חיל ועת ילחמו יאמרו לא טוב לגבור שינוס יפי' הייחוס ימות  
הבחור ואל ינוס יחזק לבו ביי' הזקי ובטחי ונשקי ובחודר הרבי  
תתמה רוחי בקרבה להראות משושי בסיפיות סוסי כמה פעמים  
שבית נשי כוש ובכך משתבחין במלחמה וכך הם עושין עד  
משלם ג' חדשים וחוזרין ומביאין את כל השלל למלך עוזיאל ומחלק  
את הכל עם כל ישראל השוכנים בארצם גם נותנין לכל שהוא  
חלק ה' וכן בשלשה חדשים אחרים יוצא שבט נפתלי ועושה מלחמה  
ובשלשה חדשים אחרים יוצא שבט גד ובשלשה חדשים יוצא שבט  
אשר עד משלם שנים עשר חדש וחוזרין חלילה.

ועוד שבט משה רבינו הצדיק עבד ה' ונקרא שמו שבט ינוס  
שנס מע'ז' ודבק ביראת ה' והנחל סובב עליהם מהלך ג' חדשים  
על שלשה חדשים מדובע והם שוכנים בבתים מפוארים ובנינים  
חדורים ובמגדלי' והם יבנו לעצמם ואין עמהם דבר טמא ועוף טמא  
וחיה טמאה או בהמה טמאה לא חיה רעה ולא זבוב ולא שועלים ולא  
פרעושים ולא כנים ולא נחשים ולא עקרבים ולא כלבים ולא שום  
מזיק זולתי צאן ובקר וצאנם יולידו שני פעמים בשנה וזורעים  
וקוצרים ולהם גנות ופרדסים וכל מיני פירות וכל מיני קטנית



ואבטיחים וקשואים ובצלים ושומים וחטים ושעורים וכאחד יצמחו  
ק' והם בעלי אמונה בעלי תורה בעלי משנה בעלי תלמוד ואנדרה  
ותלמוד שלהם בלשון הקדש וכך הם שונים ככה למדונו  
אבותינו ולמדונו חכמינו מפי יהושע בן נון מפי משה מפי הנבורה  
ואינם יודעים תנאים ואמוראים שהיו בבית שני מפני שלא השיגום  
ולא ידעום, ואינם יודעים לדבר כי אם בלשון הקדש ומחמירים  
בין נסך ומטה שהחמירו רבנן בהלכות שחיטה וטריפות כדברי  
סופרים החמיר משה רבינו יותר מדברי סופרים ואינם נשבעים  
בשם עד שתצא נשמתם ועל פיהם יחרה אפס על מי שנשבע  
בפניהם ויוכיחו אותם ויאמרו להם אי עניים למה אתם נושאים  
הזכרת השם על פיכם הכל על פיכם אם פת הוא תאכלהו או מים  
תשתהו הלא תדע שבעון שבועה בניכם מתים כשהם קמנים וכן  
יזחירו הכל לעבוד את יי' באימה וביראה ובתום לכב שבעי משה  
עבד יי' מאריבין ימים ויחיו מאה שנה או מאה ועשרי' שנה לא  
בת ולא בן ימות בחיי אביו וישינו לג' או לארבעה דורות ויראה  
לנפשו בנים ונכדים וצאצאים והם חורשים וקוצרים לפי שאין  
להם עבדים ושפחות והם בעלי הנויות ויש בתיהם מסגרת ואינם  
סוגרים אותם בלילה כי אין ביניהם לא גנב ולא אדם רע ולא שום  
נזק וגם כן נער קטון הולך עם המקנה מהלך כמה ימים ואינו  
מתירא כלום לא מן הלסטים ולא מן השדים ולא מן חיה רעה ולא  
מן כלום נזק בעולם מפני שהם קדושים וטהורי' ואלה הלויים הם  
עמלים בתורה ובמצוות ועדיין הם בקדושתן של משה רבינו לפיכך  
נתן להם הק"ב כל זאת ועוד אינם רואים בני אדם ואין בני אדם  
רואי' אותם אלא ארבע שבטים הללו שהם יושבים מעבר לנהרי  
כוש ורואין אותם אלו את אלו ומדברים עמהם ונהר סכטיון ביניהם  
שכתוב בהם לאסורים צאו:

ועוד יש אצלם כסף וזהב הרבה מאד ויזרעו פשתן ומגדלים  
תולעת שני ועושים כנדים נאים ומעילי' והם כיציאת מצרים כפלים  
וכפלי כפלי' עד אין קץ, ורוחב הנהר סכטיון ק"ק אמה כמטחוי  
קשת והנהר מלא חול ואבנים בלי מים והאבני' קולם ירעים כרעם  
קול גדול או כנלי הים וכמו רוח סערה ובלילה ישמע קולו עד  
מהלך חצי יום ויש שם מעיינות ויקצו כלם לאגם אחד וישקו  
מהם ארצם ואותו אגם ישרצו כו' דגים ועל כל סביבותיו יפריחו  
כל מיני עופות טהורות והנהר ההוא מאבנים ומחול ירעים כל ששת



ימי המעשה וכשבת ישבות וינח ומיד תעלה אש סביבות הנחל מערב שבת עד למוצאי שבת ואש תלהט ליהטתה ולא יוכל אדם לנגוע אל הנחל ומשני עברי הנחל כמו חצי מיל והאש מלחך כל מה שישריש סביבות הנחל עד שתשאנו את הארץ. וד' שכמים הללו דן ונסתלי נד ואשר עומדים עם מקניהם אצל שפת הנחל לגזוז את צאנם כי היא ארץ שטוחה ומישור ונקייה שלא יעלה בה לא קוץ ולא ירק וכשיראו שבט משה הם מתקבצו ועומדים על שפת הנחל והם צועקים ואומרים אחינו שבטי ישורון הראונו הנמלים והכלבים והחמורים ויאמרו כמה ארוך גמל זה וכמה ארוך צוארו וכמה קטן זנבו והם נותנין שלום אלו לאלו

ובא אלינו צדיק זה ששמו אלדרד והוא משבט דן ובקש לצאת דרך מישור ללכת להגיד לכל בני ישראל המפוזרים בארצות ולבשר אותם נחמות טובות. וכך היה יציאתו מעבר לנהרי כוש היה נכנס בים הוא ואחד משבט אשר כדי לסחור עם אנשי הספינה ולקנות מהם בגדים ותכשיטים ונכסו שניהם בספינה קטנה הם ונעריהם ונשתכרה הספינה בחצי הלילה וימן יי' להם לשני האנשים האלה לוח אחד והיו עולים ויורדים בים עד השליך אותם אצל אוטה אחת שישמה אמרנ"ו הם כושיים שחורים כעורב בעלי קומה והם אוכלים בני אדם כשנטלו הצדיקי' הללו היה אותו האיש שמן ובריא מעינג מאד מיד לקחו ואכלו אותו כשהוא חי והוא צועק ובוכה ואומר אוי לה לאמי על גוית לבי ועל שמסרני וצרי למיתה משונה שהכושיים אוכלים את בשרי. אחר שאכלו אותו חסיד נטלו זה הצדיק אלדרד הדני ונתנו אותו בקולר עד שיכריא ויהיה שמן כי היה הולה ורזה והיו נותנין לו מאכל והיה עמהם זמן הרבה עד שעשה לו הקב"ה נס שבאו אליהם חיילות ממקום אחר על אותם כושיים ושבו אותם וגזזום והרגום בתוך אותה שביה ונשכה זה הצדיק הדני והיו אותם הרשעי' עובדי אש והיה זה הצדיק עמהם ד' שנים עד שהביאוהו למדינת אצ"ן עד שקנה אותו מהם יהודי אחד בשלשים ושנים זהובים והלך בים עד שיצא ליבשה ונסל בשבט יששכר והם שרויים בהררי תהום והם תהת ארץ סדי ופרס והם מקיימים לא ימוש ספר התורה מפיך ולא עליהם עול מלכות כי אם עול שמים ואינם נלחמי' עם אדם בעולם כי אם במלחמת של תורה והם בשלוח והשקט ואין שטן ואין פגע רע והם חונים מהלך עשרה ימים על עשרה ימים מרובע. ויש להם



מקנה הרכה וגמלים וחמורים ועבדים ושפחות ואין בידם כלי זין  
כי אם מאכלת לשחיטה והם בעלי אמונה ואין בידם עושק וגולה  
ואפילו עבדים שלהם נאמנין שאם ימצאו בדרך ממון הרכה לא  
יושימו ידיהם לקחתו. ויש כיניהם שעובדי' לאש וישאו אמותם  
ואחיותיהם לנשי' ואין להם עבודת אדם לא קוצרים ולא עמל כרמים  
בלתי הכל יקנו בכספים ויש להם שופט ונשיא וישמו נחשון וארבע  
מיתות בית דין בידם ומדברים בלשון הקדש ובלשון פרס ובלשון  
קדר. ובני זבולון חונים בהרי פארן ומגיעי' בשכונתם ונטועים אוהלי'  
של שער ממדינת אג'י'א מ'י'אה עד נהר פרת. ושכט ראוכל נגד  
מאחורי הררי פארן ויש כיניהם שלום ואהבה וביחד הולכים למלחמה  
וכורתים הדרכי' וכל שללם יחלוקו והולכים בדרך פרס ובכל ומשא  
גמל אצלם ממאכל בשני כספים ומדברי' בלשון קדר ועמם מקרא  
ומשנה ותלמוד ואגדה וכל שבת ושבת פותחין דרשות בלשון קדש  
והסברא בלשון קדש. ואפרים וחצי שבט מנשה שם כהררי נגב  
מדינת משונע זעמי נפש וקחויי בעלי סוסים יכרתו הדרכי' לא  
יחוסו על אדם ואין להם מחיה כי אם השלל והם גבורי מלחמה  
אחד מהם ינצח מאה. ושכט שמעון וחצי שבט יהודה בארץ כוזרים  
והם עד אין הקר ועד אין מספר והם יקחו מס מעשרים וחמישה  
מלכיות ומצד הישמעאלים פורעין להם מס.

וזה הצדיק שבא אלינו שמו אלדר בן מחלי בן יחזקאל בן  
חזקיה בן עלון בן אבנר בן שמעיהו בן חפר בן חור בן אלקנה בן  
הלל בן אפרים בן טוביה בן פדת בן עונן בן נעמן בן מעם בן מעמי  
בן אונם בן גאול בן שלד בן כלב בן עזרם בן דורום בן עובדיהו  
בן אנרהם בן יוסף בן משה בן יעקב בן כפור בן אריאל בן אשר  
בן איוב בן שלם בן אליהוא בן אהליאב בן אחיסטך בן חושים בן  
דן בן יעקב אבינו הקב"ה שהודיענו נא נחמות טובות כשכיל אחינו  
עשרת השבטים הב"ה יקבץ נדהינו מארבע כנפות הארץ לבית  
המקדש עם כל ישראל חברים ונאמר אמן.

שבר איגרות הללו מר אלדר זה לספרד שנת ארבעים  
ושלש וזה מר אלדר מלא תורה ומצות ואם ישב אדם עמו מבקר  
עד ערב לא יפסק לשונו מטעמי תורה בלשון קדש ומתוקי' דבריו  
מדבש ונופת צופים הב"ה יתן לו שכר טוב בעולם הזה ובעולם הבא.

תם ונשלם ספר אלדר הדני.



## מעשה הנמלה

זה מה שאירע בימי שלמה המלך ע"ה בשעה שנתן הקב"ה  
מלכות לשלמה בן דוד והמשילו על כל מיני חיות ובריה שבעולם  
ועל בני אדם ועל חיות ועופות ועל כל מה שברא הקב"ה ונתן לו  
אדרת גדולה שישב עליה והיא ממשי ירוק ארוגה מזהב מוב וכל  
מיני ציורים שבעולם והיה ארכה ס' מיל ורחבה ס' מיל והיה לשלמה  
ד' שרים. ישר אחד מכני אדם ושר ב' מן השדים ושה ג' מן החיות  
ושר ד' מן העופות. והשר שהוא מכני אדם אסף בן ברכיה שמו.  
והשר שהוא מן השדים רמיראט שמו. ושר חיות אריה. ושר עופות  
נשר. ולא היה הולך כי אם על הרוח. והיה אוכל סעודת בקר  
בדמשק וסעודת ערב במדי. ר"ל במזרח ובמערב. ויהי היום ההוא  
והיה מתנאה בעצמו ואמר לא יש כעולם כמוני שנתן לי הקב"ה  
חכמה ובינה ודעת והשכל והמשילני על כל בריותיו. באותה שעה  
נתנדנד הרוח ונפל מעל האדרת מ' אלף איש. כשראה שלמה כך צעק  
על הרוח ואמר הרוח שוב הרוח תשב. השיב הרוח ואמר שב אתה  
עם אלהיך ולא תתנאה ואשוב אני עמך. באותה שעה נכלם  
שלמה מדברי הרוח. ועוד שהיה הולך יום אחד ועבר על נחל  
אחד שהיו בו נמלים ושמע קול אחת נמלה שחורה שהיתה אומרת  
לנמלים הכנסו לבתיכם שלא ישחיתו אתכם חיילותיו של שלמה  
המלך. כששמע שלמה את דברי הנמלה חרה אפו ואמר לרוח רד  
למטה לארץ. וירד. שלח אחר הנמלים ואמר מי מכס אמרה הכנסו  
לבתיכם שלא ישחיתו אתכם מחנות שלמה. אמרה אותה הנמלה  
אני אמרתי להם. אמר לה למה אמרת כך. אמרה לו יראתי שמא  
יבואו לראות מחנותיך ויבטלו מהשבח שמשבחין להקב"ה ויחר  
אפו עלינו ויהרגנו. אמר לה למה לא דברה סכל הנמלים אחת  
אלא את. אמרה לו אני מלכה שלהם. אמר לה מה שטך. אמרה  
לו "מחשמה". אמר לה אני רוצה לשאול אותך שאלה אחת. אמרה  
לו אינו ראוי שיהיה השואל למעלה והנשאל למטה. העלה אותה  
לפניו. אמרה לו אינו ראוי שיהיה השואל יושב על כסא והנשאל לארץ  
אלא תשא אותי על ידיך ואחזיר לך תשובה. ולקח אותה על ידו.



נשארה לו כנגד פניו אמרה שאל. אמר לה יש בעולם גדול יותר  
ממני. אמרה לו הן. אמר לה מי הוא. אמרה לו אני. אמר לה  
כיצד את גדולה ממני. אמרה לו אלו לא הייתי גדולה ממך לא  
שלחך הקב"ה אצלי שתשאני על כפך. כשמוע שלמה את דברי  
הנמלה חרה אפו עליה והשליך אותה על הארץ ואמר לה נמלה  
אינך יודעת מי אני. אני שלמה בן דוד המלך ע"ה. אמרה הנמלה  
לשלמה תדע לך שאת. מטפה סרוחה ולא תתנאה בעצמך. באותה  
שעה נפל שלמה על פניו ונתכייש ונכלם מדברי הנמלה. אח"כ  
אמר לרוח תשא את האדרת ונלך. נשא הרוח את האדרת. אמרה  
נמלה לשלמה לך אבל לא תשכח את הישג ית' ותתנאה בעצמך  
הרבה. והיה הרוח הולך ועולה למעלה בין השמים והארץ ונשאר  
עשרה ימים ועשרה לילות. יום מימים ראה מרקלין אחד גבוה כלו  
בנוי מזהב טוב. אמר שלמה לשריו לא ראיתי כמו זה מרקלין בעולם  
כלל. באותה שעה אמר שלמה לרוח תרד למטה. ירד הרוח למטה והלך  
שלמה הוא ושר שלו אסף בן ברכיה. והיו הולכים ומטיילים סביבות  
המרקלין. וריח עשב שהיה בו כריח גן עדן ולא היו מוצאין לו  
פתח להכנס בו והיו תמהים על זה הדבר כיצד נעשה שיכנס  
בתוכו. הם בזה הענין ושר השדים בא למלך. אמר ליה אדוני  
למה אתה דואג כל כך. אמר שלמה אני דואג על המרקלין זה  
שאין לו פתח. איני יודע כיצד אעשה. אמר שר של שדים אדוני  
המלך עתה אנזור על השדים שיעלו למעלה מנג המרקלין אולי  
ימצאו שום דבר או אדם או עוף או שום בריה. באותה שעה  
צעק על השדים ואמר מהרו ועלו לראש הנג וראו אם תמצאו שום  
דבר. הלכו ועלו וירדו ואמרו אדוננו לא ראינו שם שום אדם  
כלל אלא עוף אחד גדול ושמו נשר והוא יושב על אפרוחיו.  
באותה שעה קרא לשר העופות ואמר ליה לך והבא לי את הנשר.  
הלך הפרס והביא את הנשר לפני שלמה המלך ע"ה ופתח פיו  
בזמר ושבח לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ונתן שלום למלך  
שלמה. אמר ליה שלמה מה שמך אמר ליה "אלענאד". אמר ליה  
בן כמה שנים אתה. אמר ליה בן ת"ש שנים. אמר ליה ראית או  
ידעת או שמעת שיש לזה הבית פתח. אמר ליה אדוני בחיך וחיי  
ראשך אני לא ידעתי אבל יש לי. אח גדול ממני מאתים שנה  
והוא יודע ומבין ויושב במעלה שנית. אמר שלמה לפרס תוליד  
זה הנשר למקומו ותביא לי אחיו הגדול ממנו. ולא ראתה אותו



עין. אחר שעה בא לפני שלמה ועמו נשר גדול מן הראשון ואמר  
שירות ותשבחות לבוראו ונתן שלום למלך שלמה ועמד בין ידיו  
ואמר לו מה שמך, אל אל עוף אל כמה ימי שני חייך, אמר  
ליה תת'ק שנה. אמר ליה ידעת או שמעת שיש פתח לזה המרקלין.  
אמר ליה אדוני חייך וחיי ראשך אני איני יודע אבל יש לי אח  
גדול ממני ת' שנה והוא יודע וסבין ויושב במעלה שלישית.  
אמר שלמה לשר העופות תוליך את זה ותביא לי אחיו הגדול  
ממנו. והוליך אותו ולא ראתם עין. לאחר שעה בא הנשר הגדול  
והיה זקן מאד ולא היה יכול לעוף נשאו אותו על כנפיהם והביאו  
אותו לפני שלמה ונתן שכח ותהלה לפני בוראו ונתן שלום למלך.  
אמר לו שלמה מה שמך, אמר ליה אל תעמר, אמר בן כמה שנים  
אתה, אמר ליה בן אלף ושי' שנה, אמר ליה ידעת או שמעת שיש  
לזה המרקלין פתח, אמר ליה אדוני בחייך לא ידעתי אבל אבי  
קפד לי שיש לו פתח מצד מערב אבל כסחו העפר מרוב השנים  
שעברו עליו, ואם תרצה תנזור על הרוח שיסיר העפר מסביבות  
הבית ויתגלה הפתח. גזר שלמה על הרוח ונשב והסיר העפר  
מסביבות הבית ונתגלה הפתח והיה הפתח גדול מאד מכוול עשוי  
ונשאר כמו שרוף וכלוי מרוב הזמנים וראו על הדלת מנעול והיה  
כתוב עליו, יודע לכם בני אדם שאנחנו ישבנו כזה המרקלין  
כטובות ובתענוגים שנים הרבה וכשבא עלינו הרעב טחנו המרגליות  
תחת החטה ולא הועיל לנו והנחנו הבית לנשרים ואנחנו שכבנו  
על הארץ, ואמרנו להם כל מי שישאל להם על זה המרקלין תאמרו  
בנוי מצאנוהו. ועוד כתוב לא יכנס אדם בבית הזה אלא אם הוא  
נביא או מלך, ואם ירצה להכנס בו יחפור לצד ימין הפתח ויראה  
ארגז (ר"ל ארון מזכוכית) וישכור אותו וימצא בו מפתחות ויפתח  
הפתח וימצא שער אחד מזהב ויפתח אותו ויכנס בתוכו וימצא שער  
ב' ויפתח אותו ויכנס בתוכו, וימצא שער ג' ויפתח אותו ויכנס  
בתוכו ויראה בנין נאה עד מאד ויש בו כריכה אחת מאודם  
פטרך וברקת ומרגליות ויראה בתוכו קובה אחת מכל מיני  
מרגליות ויראה כמה וכמה חדרים וחצרים טובים רצופים בלבנים  
אחת של כסף ואחת של זהב ויסתכל בארץ ויראה צורת עקרב  
ויסיר העקרב שהוא מכסף וימצא בית תחת הארץ ויפתח אותו  
ויש בו כמה מיני מרגליות עד אין מספר וכמה מיני זהב וכסף  
וימצא פתח אחר ועליו מנעול וכתוב על הדלת בעל זה המרקלין



קודם היה בכבוד וגבורה תפחד האריות והדובים ממלכותו והודו.  
וישב בזה המרקלין בטובות וכתענונים ומלך וישב על כסאו ובא  
זמנו למות בלא עתו ומת ונפל הכתר מעל ראשו. הכנס במרקלין  
ותראה תמיהה. אח"כ פתח הדלת ונכנס וראה פתח ג' וכתוב עליו  
שהיו יושבין בכבוד ועושי גדול ונשאר הממון והם מתו והלכו  
עברו עליהם צרות הזמן נסעו בקברים ולא נשאר להם הליכת רגל  
בארץ. ויפתח את הפתח ומצא כריכה אחת מן אודם פמדה וברקת  
וכתוב עליה. כמה עמדתי. כמה קריתי. כמה אכלתי. כמה שתיתי.  
וכמה לבשתי מלבושים נאים. כמה הפחדתי וכמה פחדתי. והלך  
עוד ומצא דירה נאה מן פמדה וברקת ולה ג' כתחים. וכתוב על פתח  
הא' בן אדם לא ישקר כך הזמן. תבלה אתה ותלך ותסע כמקומך  
ותשכב תחת הארץ. וכתוב על הפתח הב'. אל תסחר. מעט מעט  
לך כי העולם מזה לזה תנתן. וכתוב על פתח ג'. קח לך צדה  
לדרך ותקן לך מאכל מבעוד יום כי אתה לא תשאר על האדמה  
ולא תדע יום מותך. ופתח הדלת ונכנס וראה צלם אחד יושב.  
והרואה אותו יחשוב שהוא חי. וילך לפני הצלם ויגש אליו. ויתרעש  
ויצעק בקול גדול כואו בני השטנים. ראו בא שלמה לאבד אתכם.  
והיה יוצא איש מנחיריו ועשן. באותה שעה היתה בתוכם צעקה  
גדולה ומרה והיה עליהם רעש ורעם. צעק שלמה בקול עליהם  
ואמר אתם תפחידו אותי. אין אתם יודעים שאני שלמה המלך  
מולך על כל בריה שברא הקב"ה ואני רוצה ליסר אתכם בכל מיני  
יסורין ואתם מורדים בי. וקרא עליהם שם המפורש. באותה שעה  
שתקו כלם ולא שום אחד מהם יכול לדבר ונפלו הצלמים כלם  
על פניהם ואותם בני השטנים ברחו והשליכו עצמם לים הגדול  
כדי שלא יפלו ביד שלמה. קרב שלמה אל הצלם ולקח לוח כסף  
מגרונו ושלשלת וכתוב בלוח כל עניני המרקלין ולא היה יודע  
לקרות בו ודאג דאגה גדולה ואמר לשריו הלא ידעתם כל כך  
יגעתי ונתקרבתי אל הצלם ועתה לקחתי הלוח ואיני יודע מה כתוב  
בו. והיה מתבונן ואומר כיצד אעשה וראה והנה בחור אחד בא  
מן המדבר ובא לפני שלמה והשתחוה לו ואמר לו מה לך שלמה  
המלך שאתה דואג. אמר לו על זה הלוח אני דואג שאיני יודע  
מה כתוב בו. אמר אותו בחור תן לי ואני אקרא אותו לך שאני  
הייתי יושב במקומו והשי"ת ראה אותך שהיית דואג ושלח אותי  
לקרוא לך הכתב. נתן אותו לידו והביט בו וראה והשתומם שעה



אחת ובכה ואמר, אי שלמה זה הכתב כלשון ייני כתוב ואומר:  
אני שדאד בן עאד מלכתי על אלף אלפי מדינות ורכנתי על אלף  
אלפי סוסים, והיה תחת ידי אלף אלפי מלך, והרנתי אלף אלפי  
נכור. ובשעה שבא אלי מלאך המות לא יכולתי עליו. והיה כתוב  
כל מי שיקרא זה הכתב לא ייגע את עצמו הרבה בזה העולם  
שסוף כל אדם למות ולא ישאר ביד האדם שום דבר אלא שם  
טוב. וזהו מה שבא על ראש שלמה בזה העולם.

וזכר כל הצדיקים לברכה כן יהי רצון אמן.

ת ם



## מדרש קרי ולא כתיב, וכתיב ולא קרי

### קרי ולא כתיב

„ולא אבו בנימן“ (סוסיס כ' י"ג) חיסר הכתוב „בני“ כי עשו תכל ונבלה וזמה בישראל וראוי להם לגרוע ייחוסן מבנימן הצדיק ולהרחיקם מתולדתו ומכללו ולא כנס בני בנימן כי לא אבו לשמוע בקול אחיהם ובשאר מקומות שקראם בני בנימן נתן להם תקוה ודרך תשובה אם יחזרו ממעשיהם [הרעים] ויעשו תשובה יקראו על שם אחיהם בני בנימן.

„בלכתו להשיב ידו בנהר“ (שמואל ג' ח' ג') כתיב בספר שמואל עילתו שהזכירו הכתוב בשני מקומות בשמואל ובדברי הימים (ד"ס ח' י"ח ג') ואמרו הכתוב בשני זמנים ובשני עתים פעם ראשון אמר להשיב ידו בנהר, ופעם שני אמר להשיב ידו בנהר פרת ולא עסק הכתוב בפעם ראשון להודיע שהוא נהר פרת או נחל מצרים כתבו חוצה לו פרת קרי.

„כאשר ישאל בדבר“ (ש"ב י"ו כ"ג) חיסרו הכתוב „איש“ בפנים כי בן אדם מחוסר מאלהים וכן הוא אומר „ותחסרהו מעט מאלהים“ (ספלים ח' ו') ולא דברו יקום כדבר אלהים לכך חיסרו הכתוב מבפנים „איש“ ותלה לו הכתב מבחוץ אם זיכה מעשיו ועשה לשם שמים תהיה עצתו כדבר אלהים.

„כי על בן המלך“ (ס"ט י"ח כ') חיסרו „כן“ לפי רוע מעשיו כי בקש להמית אביו וכפר בעיקר ובא בזדון אל פילגשי אביו ואמר יואב „כי על בן המלך מת“ תלה לו „כן“ מבחוץ כי באמת הומת בן המלך. וכן הוא אומר „כן בנות צלפחד“ (במדבר כ"ז ז'). „כדבריכם כן הוא“ (בדברים מ"ד י').

„ואדרמלך ושראצר הכהו בחרב“ (מ"ג י"ט ל"ז) נכתב מבפנים „ושראצר בניו“ נקרא מבחוץ. אלו נקרא „ואדרמלך ושראצר הכהו“ לא גודע מי הכהו. אם בניו או אחרים ותלה לו מבחוץ „בניו“ להודיע לכל באי העולם נקמת אלהים בו ולקיים עליו „הגני מקים עליך רעה מביתך“ (ש"ב י"ב ח').



„קנאת ה'“ (מ"ג י"ט ל"ה) כתב הוסיף „צבאות“ ותלה לו מבחויץ  
כי נקמה גדולה יעשה ה' בו ראשונה ואחר כך על ידי צבאות  
מלאכיו. וכן הוא אומר „ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה  
שמנים וחמשה אלף“ (מ"ג י"ט ל"ה) לכך תלהו מבחויץ להודיע לשתי  
נקמות נקם בו אלהים.

„הנה ימים נאם ה'“ (יחמ"ג ל"ח ל"ז) כתב עלתו „כי הנה ימים  
נאם ה'“ דבר סתום הוא והיה לנו לומר כי זאת הבשורה לעתים  
רחוקות ולימים רבים כאשר נקרא „באים“ מבחויץ קירב הקץ וקירב  
הבשורה בקריאת „באים“ בצווי הנביא הרחמן יטהר הקץ.

„אל יהי פליטה“ (יחמ"ג ל"ט) כתיב בפנים עלתו כי ככל הוא  
כסא המלוכה ובית המלכות. וכן הוא אומר „הלא דא היא בבל  
רכתא די אנא בנייתה לבית מלכו“ (ויחמ"ג ל"ז) ובה שקעה מלכות  
ישראל ובטלה מלכותן ובשר ירמיה לשארית ישראל בנקמת  
אלהים אשר ינקום ממנה בעולם הזה ולעתיד לבא וכתב „אל יהי  
פליטה“ בעולם הזה ולהוסיף מבחויץ אל יהי „לה“ לעתיד לבא.

„כל אשר תאמרי אעשה“ (יוס ג' ס') כתב יצא מזה כי צותה  
נעמי את רות שני פעמים בראשונה אמרה רות „כל אשר תאמרי  
אעשה“. ובצוניה שניה אמרה „כל אשר תאמרי „אלי“ אעשה“  
לכך הוא תלוי מבחויץ.

„כי אמר אל תבאי“ (יוס ג' י"ז) כתיב מלמד כי רות הגירה  
לנעמי חמותה הדבר שני פעמים. בראשונה לא אמרה „אלי“  
ובשניה אמרה „אלי“ לכך נתלה מבחויץ.

### כתיב ולא קרי

„כי אם אמנון“ (ט"ז י"ז ל"ז) כתב לפי שבראשונה אמר יונדב  
בן שמעון כי אמנון לבדו מת שלא נודע לו הדבר על אמתתו  
כי אמנון לבדו מת וכשחישב בלבו אמר „אל ישם אדוני המלך  
[אל] לבו לאמר כל בני המלך מתו כי אם אמנון לבדו מת“ שהוא  
היה ראש הדבר על אמתו וחסרו הכתוב תיבה לפי כיעור מעשיו  
ומיתה משונה לכך „אם“ כתיב ולא קרי.

„כי אם במקום אשר יהיה שם אדוני המלך“ (ט"ז ט"ו כ"ה) כתב  
כי אתי הגתי דבר. ככל לבנו ובכל נפשו וחוזק דבריו „כי אם  
במקום אשר יהיה שם אדוני המלך אם למות אם לחיים כי שם  
יהיה עבדך“ והיה בלב דוד הצדיק כי נכרי הוא וחסרו המקרא „אם“



וכן הוא אומר "שוב ושב עם המלך כי נכרי אתה וגם נולה אתה למקום" (ט"ז ט"ט י"ט) לכך כתב "אם" ולא קרי .

"יסלח נא ה' לעבדך" (מ"ג ה' י"ח) חיסרו הכתוב תיבה אחת כי נעמן דבר דברים שלא כהוגן לכן השיבו אלישע הנביא על דבריו כאשר אמר "בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה" חיסרו הכתוב "נא" לפי חסרון דעתו ודבריו. לכך כתיב ולא קרי .

"חי ה' את אשר עשה לנו את הנפש הזאת" (יכמיה ל"ח ט"ז) חיסרו הכתוב "את" לפי שנשבע פעם ראשון וכפר. וכן הוא אומר "וגם במלך נבכדנצר מרד אשר השביעו באלהים" (דס"ג ל"ו י"ג) . ועוד הוכיח יחזקאל "אם לא אלתי... אשר הפיר" וגו' (יחזקאל י"ז י"ט) . ועוד אמר ירמיהו "ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו" (יכמיה ס' ז') לכך חיסרו הכתוב וחסרו שבועתו שהיה בה תיבה נכתבת ולא נקראת .

"אל ידרך ידרך הדרך" (יכמיה ל"ח ג') כתיב זה מלמד על שתי נקמות ועל שתי פורעניות אשר ינקום ה' לעמו ממלכות כשדים ונכתב שני פעמים. ידרך הראשון נקמת העולם הזה במהרה. וכן הוא אומר "הנני רב את ריבך ונקמתי את נקמתך" (ס"ט ס"ו ל"ו) ידרך השני כתיב ולא קרי כי הוא צפון ותלוי לעתיד לבא .

"עשיתי ככל אשר צויתני" (יחזקאל ט' י"ח) כתיב תלמד מזה כי אומר "כאשר צויתני" יש בו תקוה וחסיה וחמלה מעט מהרבה ואין הוא דבר כליה ויש בו תקוה ותוחלת לתשובה וכאשר צפה המלאך לבוש הבדים גדול רוע מעשיהם. וכן הוא אומר "עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד" (ס"ט ס"ט ט') עשה בהם כליה ואמר והשיב דבר "עשיתי ככל אשר צויתני" כי "ככל" לשון כליה הוא ואין שם פליטה. וכן הוא אומר "זקן ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית" (ס"ט ס"ו ו') .

"ופאת נגב המש חמש מאות וארבעת אלפים" (יחזקאל מ"ח ט"ז) כתב תלמד מזה כי חמש מאות הוסיף בשורה רמיזה כי אמר הכתוב "ואלה מדותיה" (ס"ט ס"ט ט') ונתן הק וקו ומדה לבית השלישי למגרשיו ולתולדותיו למוצאיו ומובאיו ותלה בנינו עוד בתשובה. וכן הוא אומר "אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם" (יחזקאל מ"ג י') . ואומר "ואם נכלמו מכל אשר עשו" (ס"ט ס"ט י"ח) כל זה הכבוד הצפון להם הוא ויש לה לתת הרבה מזה ויכול להוסיף חמש על חמש ואלף על אלף .



וכן הוא אומר "יום לבנות גדרוך היום ההוא ירחק חק" (מכס ז'  
י"ב). ואומר "יום הוא ועדיך יבוא" (סס סס י"ג) לכך נכתב חמש  
חמש. בן יאמר בעל הרחמים אמן.

"ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי" (יום ג' י"ג) כתב עילתו  
כי ידע בעז כי ישם גואל קרוב ממנו לכך אמר "כי אם גאל אנכי"  
"אם" על ספק אולי יגאל טוב או לא יגאל, ולא היה בטוח שהוא  
יגאל כי הוא אומר "ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי" (סס סס  
י"ג) לכן "כי אם גאל אנכי" נכתב, "כי גאל אנכי" נקרא.

שלים



## מדרש ר' עקיבה בן יוסף

לח זכ סעודת דכס ל' עקידה בן יוסף ע"ס דוכס כחכי לחסיו  
על סתנין ועל סזינין ועל לחסיו גלולום גדולום וקטנות.

- א' יש לה ב' זינין לעיל כנגד מלאכי השרת שהם מזכירים את  
השם לאחר ג' תיבות שנאמר קדוש קדוש קדוש יי' צבאות,  
וב' זינין למטה כנגד ישראל שמזכירין את השם לאחר ב'  
תיבות שנאמר שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד.
- ב' יש לה ב' זינין לעיל כנגד בית דין שלמעלה ובית דין שלמטה  
ושניהן שוין כיום אחד לדין, ועוד ב' יש לה ב' זינין כנגד ב'  
עולמות העולם הזה והעולם הבא.
- ג' מזויינת בג' זינין מלעיל כנגד ג' ימים שנשתמש העולם לאורו  
של הקב"ה. ועוד הג' מזויינת בג' זינין לפי שביום ג' היו ג'  
דברים נבראת היבשה ונקראה ארץ ונתלבשה לבושי עשבים  
וכל מימות שבעולם חזרו למקומם ונבראו ימים ונהרות.
- ד' יש לה ב' זינין לפי שביום ד' נבראו ב' מאורות, ולפעמים  
ד' מזויינת בג' זינין כנגד ב' מאורות הגדולים והכוכבים.
- ה' יש לה ג' זינין מלעיל לפי שביום ה' נבראו מן המים חיות  
ועופות ודגים, ועוד ה' מזויינת בג' זינין כנגד מלאכים  
ושרפים ואופנים.
- ו' מזויינת זיין אחד מלעיל לפי שביום ו' נברא אדם ונשמטו  
נתונה מן השמים, ומוטה מלרע לפי שגופו מעפר אדמה מלמטה.
- ז' מזויינת בג' זינין מלעיל לפי שביום שביעי שבת וינפש ובו  
חייב אדם להתענג בג' עינוגין במאכל ובמשתה ובכסות נקנה,  
ועוד היא מגולגלת לפי שכל המחלל שבת בדרון אין לו הרמת  
ראש עד שיעשה תשובה, ולמה כפיסת הו' כנגד הימין שאם  
חזר בתשובה הקב"ה פושט ימינו ומקבלו ומוחל לו על כל  
עונותיו.
- ח' יש לה ב' זינין לפי שביום ח' ימול אדם בשר ערלתו ובכרית יש  
ב' מצות מילה ופריעה ואם מל ולא פרע כאלו לא מל, ועוד



ח חמוקה שני ירכים שכל הכורק ממנו עזל מילה שערי גיהנם  
פתוחין לו.

ט יש לה ג' זיינין כנגד ג' משפחות טובות כהנים לויים וישראלים.  
ועוד ט' יש לה ד' זיינין לעיל כנגד ד' משפחות כהנים לויים  
וישראלים ונרי צדק. ועוד ט"ו יש לה ה' זיינין לפי שכולם  
שומרים חמשה חומשי תורה.

י כפופה קומתה למעלה ולמטה כנגד עשרה שמתפללין בבית  
הכנסת וכופין את קומתם ומכווני' את לבותם לאביהם שבשמים.  
כ יש לה ב' זיינין כנגד ב' משפחות כהונה בני אהרן אלעזר  
ואיתמר.

ך יש לה ג' זיינין כדי לקומם עמם ג' משפחות לוייה גרשון וקהת  
ומררי שומרי המקדש.

ל מעוטר מעילא וזקופה כנגד מלכו של עולם שהוא זקוף מעל  
כל העולם כולו וכתר תהלה בראשו ולמה עטרתו מלמטה לפי  
שהקב"ה יושב מלמעלה וצופה ומסתכל למטה.

מ יש לכל אחד מהם ב' זיינין כנגד ב' כסאות שיש לו להקב"ה  
ית' שמו כסא די לרון בו אומות העולם וכסא רחמים לרון  
בו לישראל.

נ יש להם ג' זיינין לשניהם כנגד ג' כתרים שנתנו לישראל  
כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. ועוד ג' נטויה רגלה  
מלמטה לפי שאם סרח מלך או חכם או כהן מטה רגלו ולמה  
נטייתה כנגד הימין שאם חוזרין בתשובה חוזרין לגדולתן  
כבראשונה. ועוד היא מגולגלת שכל מי שיש לו ענוה ושפלות  
הקב"ה ומגדלו ומגחילו חיי העולם הבא שאין לך מדה טובה  
בעולם כענוה ויראת השם.

ס יש לה ב' זיינין לעילא לפי שכל העוסק בתורה ובמצות סודי  
עליונים ותחתונים גלויים לו שנאמר סוד ה' ליראיו וכריתו  
להודיעם.

ע יש לה ג' זיינין לעיל כנגד ענוי ארץ ישראל שהם אהובים  
לבוראם ולמלאכי השרת ולבני אדם ועוד ע' מזויינת בחמשה  
זיינין להוסיף עליהן צדיקי ארץ ישראל ויראי חטא. ועוד ע'  
זקופה לעילא שכל מי שיש בו ענוה ושפלות הקב"ה מנביחו.  
ועוד ע' זקופה ומוטה שכל המנביח עצמו הקב"ה משפילו.  
ולמה מוטה כנגד ימין שאם חזר בו הקב"ה מחזירו לגדולתו.



ועוד ע' זקופה ומוטה מצד שמאל שאם אדם לא קרע לבו גם  
רוחו לא תהיה תקומה למפלתו.  
פ' יש להם ב' זיינין לכל אחד שכל הפותח פיו בתורה ובתפלה  
נעשין לו כל חפציו. ועוד פ' מגולגלת ומזויינת בנ' זיינין  
לעילא שכל תורה ותפלה שאין בה מעשים טובים ותשובה  
התורה בטלה והתפלה אינה רצויה. ועוד פ' מגולגלין שכל  
תפלה שאין בה לב נשבר וראש כפוף אינה רצויה. וכל  
המעשים שאמרו בפ' נוהגים בפ'.

צ' יש לכל אחד ג' זיינין כנגד ג' אבות אברהם יצחק יעקב.  
ועוד צ' יש לה ד' זיינין כנגד אמהות שרה רבקה רחל ולאה.  
ועוד צ' יש לה ה' זיינין כנגד ה' קולות של יום מתן תורה.  
ק' יש לה ב' זיינין כנגד ב' קשרים של תפילין של ראש ושל זרוע.  
ולפעמים יש לה זיין אחד כנגד הציץ.  
ל' יש לה זיין אחד כנגד המלית ומצות הציצית.  
ש' יש לה ג' זיינין כנגד שני תפילין ומזוזה. ועוד ש' יש לה ד'  
זיינין כנגד ד' ציציות. ופעמים יש לה ז' כנגד ז' רקיעים  
כזה ש'.

ת' יש לה ב' זיינין כנגד עברי ותרגום בעשרים וארבעה ספרים.  
ופעמים יש ת' שיש לה זיין אחד כנגד תלמוד דברי חכמים.

נשלם מדרש רבי עקיבה זכר צדיק לברכה



## כסא ואיפורומין של שלמה המלך

אמרו חכמים שלמה מלך על העליונים ועל התחתונים שנא  
וישב שלמה על כסא ה' אמר ר' יוחנן וכי ישב על כסא ה' אלא  
ה"ק"ב"ה הושיבו והמליכו על העליונים ועל התחתונים ועשה לו  
כסא בתחתונים דמות כסא הכבוד אשר בעליונים מה בכסא  
העליונים דמות ארבע חיות אדם ואריה ושור ונשר אף כך בכסא  
שלמה דמות אדם אריה שור נשר ותני ר' חייא כדמות הכסא כבוד  
עשה שלמה כסאו ברוח הקודש ודמות הגלגל וכרובים מאחורי  
הכסא ודמות חיות ואופנים העמידם לפני הכסא וששים גבורים  
היו קבועים שם והיו על מצחו ששים אותיות של יברכה. אמר  
ר' אלעזר גם באבנים טובות ומרגליות כולם הימחן כעצם השמים  
לטהר וגם בהמות חיות ועופות החזיקם בכסא טמא כנגד טהור  
אריה למול שור. אמר ר' אלעזר דמות פני אריה היה עומד כנגבורה  
ושני ידיו היו נשואין כנגד קרני השור וקרני השור יוצאין לקראתו  
כשני קונטריות. אמר ר' יוחנן העמידם המלך שלמה לכסא אחד  
מימין ואחד משמאל כבש מימין וזאב משמאל. צבי מימין ודוב  
משמאל. חמור [יחמור] מימין ופיל משמאל ראם מימין וגרפית  
משמאל וסוף כולם העמיד בן אדם ונגרו שד והעמיד למעלה זיו  
ונגרו נשר. ושם יונה ונגדה התקין ציץ [נץ] ובתוכה לו (2) חקק  
נה. שמן על נס [אולי צ"ל ובתוכה לוח חקוק נחש מן על נס. רמז  
על נחש נחשת שהיה על הנס ועיין למטה: נחש בפיו היה שורק  
וכו'] ואמר ר' יוחנן האך היה דרך שלמה לעלות ולישב בכסא  
נוטלו שור בקרניו והיה נותנו לאריה והיה מזהירו ואומר לו הזהר  
במלך שלמה שלא ירע בו דבר ואריה נותנו לאיל ואיל נותנו לנמר  
ונמר לכבש וכבש לזאב וזאב לצבי וצבי לדוב ודוב ליחמור ויחמור  
לפיל ופיל לראם וראם לגרפית וגרפית לאדם והיו אומרים לו בקול  
גדול: הרי שלמנו לך המלך שלם ואתה עד בינינו. ואדם נתנו לשד  
ושד היה נותנו ופורח בו ומוליכו בין שמים לארץ ואחר כך מביאו  
למקומו ומושיבו על קתדרא של זהב כולה מקובעת באבנים טובות  
ומרגליות והיה השד עולה לרקיע ומביא לבנת הספיר ומניח תחת



רגליו. שאלו תלמידיו את ר' יוחנן וכי כל כך היה כוחו של שד  
לעלות לרקיע אמר להם ולא שנינו שמנה דברים נאמרו בשדים:  
ארבע כמלאכי השרת וארבע ככני אדם אוכלין ושותים ככני אדם  
ומשמישין מטותיהן ככני אדם ופרין ורבין ככני אדם ומתין ככני  
אדם וארבע כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת רואין  
ואינן נראין כמלאכי השרת ומחלכין מסוף העולם ועד סופו כמלאכי  
השרת. יודעים מה שבעליונים ושבתחתונים כמלאכי השרת. באותה  
שעה יונה ספז מביאה למלך את ספר משנה התורה ומניחה על  
ברכיו וקורא לו לקיים מה שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי  
חיו. ר' אלעזר אמר אלו החיות והבהמות שהיו חקוקות בכסא  
חיים היו בעלי קרנים וחיים בעלי טרפות יד ושינון אלו נגמרא  
ואלו במרפה (3) ולא חקקם ה"ק"ב"ה בכסא של שלמה אלא להראות  
מהן דוגמא לישראל לעתיד לבוא שעתידין אלו עם אלו לחיות  
דרים כאחד שנא זאב וטלה ירעו כאחד וגר זאב עם כבש ונמר  
עם גדי ירבץ ופרה ודוב תרעינה. אמר ר' יוחנן היו כולם נותנין  
קולם והיו מרעיד כל העולם כולו שור גועה אריה שואג  
איל צוחל גמר צורח כבש חונק זאב זורד צבי מפרט  
דוב מגמגם חמור מכריס פיל נוהם ראם מצלצל  
גרפית מלב לב אדם מרגן שד מזמר זיו היה קורא וקולו עולה  
לשמים נשר צועק כקול טים רבים יונה מהגה ניץ מצפצף והיו  
מקולו מתעוררים כל ישני ירושלים נחש בפיו היה שורק והיה  
חולי ירושלם מתרפאין מקולו. ר' אלעזר אומר הוא נחש שעשה  
משה במדבר. הוא נחש שכיתת חזקיהו מלך יהודה. שאלו תלמידיו  
את ר' יוחנן וכי חזקיה מלך יהודה היה ראוי לכתת נחש שעשה  
משה במדבר לישראל נס להתרפאות בו שכן כתוב וכתת את נחש  
הנחשת. אמר להם לא היה מכתתו אלא היו ישראל מוכטחים  
באותם הימים ולא היו מכקשים רחמים מלפני ה"ק"ב"ה לכך כיתתו  
כדי שיבקשו רחמים מן המקום שכתוב בו מחצתי ואני ארפא.  
אמר ר' אלעזר היאך היה דרך שלמה לישב על כסא היה נוטל  
את התורה ומסתכל בה ומתחיל לשפוט את ישראל באותה שעה  
היה קורא אריה: לא תכירו פנים במשפט. שור יחדר כדיבורו:  
ודל לא תהדר בריבו. איל מענה: כי המשפט לאלהים הוא. נמר  
עונה באף: צדק צדק תרדוף. כבש נותן קולו ואומר: ושפטו את  
העם משפט צדק. זאב צועק בדבר שבועה: על כל דבר פשע.



צבי קורא בדבר אמת: ושפטו את העם משפט צדק בכל עת.  
דוב מתגבר בקולו: ושפטתם צדק. נחרד יחמוד ואומר: לא  
תטה משפט. פיל היה מזהיר בשבח משה: צדקת ה' עשה ומשפטיו  
עם ישראל. ראם היה קורא: ואלה המשפטים. גרפית היה אומר:  
ושפטתם בין איש ובין רעהו. ואתה המלך שפוט בין איש ובין  
רעהו ובסוף כולם היו עומדין אדם ושד ועונין כאחת יחד:  
שופטים ושוטרים, ואתה המלך נתנך ה' למלך דיין לשפוט ולדין  
עמו ישראל שפוט בצדק ודון באמת כדי שירבה ה' שלומך ושלוש  
עמו ישראל שאין העולם מתקיים אלא על שלשה דברים על הדין  
ועל האמת ועל השלום. תנו רבנן על שלשה דרכים היה שלמה  
עולה לכסא ועל כל דרך ודרך שש מעלות ועל כל מעלה שנים  
עשר מעלות קטנות ובמנגנון היה עולה לכסא ועל כל דרך ודרך  
היו קנקילות ובמסמאות. ועל כל קמארא וקמארא שנים  
עשר אריות עומדים מזה ומזה דכתי' שנים עשר אריות שנים  
אריות עומדים אצל הכסא. אמר ר' אלעזר פיצל בין אבנים כולם  
קרוסתולים ואילני תמרים בבגדי שש היו מוקפים. שאלו תלמידיו  
את ר' יוחנן למה היו תמרים ובגדי שש אמר להם אילנות היו  
גבוהות למעלה מן הכסא נעוצים על קמארות וחבלי בוץ וארגמן  
דלויים בראשו באילנות היו בגדי שש וכל מיני דמות צבע היו  
קולעים אותם והיה הרוח נכנס בהם והיו מכסים על כל הכסא  
וסביבי הכסא מאה אמה והן נראין כמראה הבזק וכמראה ברק ולפדי  
אש וכמראה הקשת והיו פעמוני זהב בפיהם קשורות והרוח היה  
נכנס בהם והיו מצלצלים. תני ר' חייא שבעים אלף קתידרי זהב  
היו סביב לכסא ששם יושבים חכמים ותלמידיהם וכהנים ולוים  
וגשיאי ישראל ושבעים קתידראות היו כאולם הכסא ששם היו  
יושבים שבעים זקנים ושני קתידראות היו נגדו אחד לנגד החוזה  
ואחד לנתן הנביא וכסא אחד מימינו לבת שבע אמו שתשמע חכמתו  
דכתי' וישם כסא לאם המלך. וכתי' ושנים עומדים אצל הידות מהו  
אצל הידות אלו שני אריות היו עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו  
בא המלך לישב פושט ידו ארי השמאל ונוטל העטרה ומניחה  
על ראש המלך נוטל ארי הימין ונותן שרביש זהב ביד המלך  
רץ תנין של כסף במנגנון וכסף למלך והנשרים פורשים כנפיהם  
בא לחתוך הדין היו פותחין האריות פיהם נגדו ומאירות כאבוקי  
אש ופותחין את פיהם וחורקין בשיניהם והיו נושאים נגד המלך



כאולם השער והיה המלך מתיירא לחתוך את הדין שמא לא הפסיק כהוגן והיה מסתכל נגד גד החווה ונתן הנביא והיו פוסקים הדין בנבואה והמלך היה מסכים עמהם בחכמה ומשמיעים לשבעים זקנים והזקנים לנשיאי ישראל ונשיאי ישראל לשלוחי בית דין והיו מוליכין את האדם אם לחיים אם למות וכל כך למה שהשנים טובים מן האחד ועליהם אמר שלמה בחכמתו טובים השנים מן האחד וכת' אם יתקפו האחד: האחד זה שלמה המלך, השנים: אלו נתן וגד, והחוט המשולש: אלו שלשתן. שאלו את ר' יוחנן מפני מה האריות והחיות צועקים לפניו אמר להם באותם הימים היה ארבע מיתות ב"ד כדי שלא ימות אדם בחנם. פסק המלך את הדין והיו האריות לוחכים כפות רגלי המלך ורוח הקודש מצפצפת ואומרת: והמלך שלמה ברוך, והעומדים עונים כאחד ואומרים: תכון מלכות בית דוד, ושנים עשר בקר: אלו שנים עשר נציבים שהיו מכלכלים את המלך ואת ביתו כל אחד מהם חודש אחד שנא': ולשלמה שנים עשר נציבים, וכל אחד מהם היו לו שמונה עשר אלפים שרים וכל שר ושר אלף שרי אלפים ולאלפים שרי מאות ולמאות שרי חמשים ולחמשים שרי עשרות והיו מכלכלים המלך וביתו מכל דבר ולא היו מעדרים דבר כל אחד ואחד בהדשו ומאכל שולחנו ליום אחד שלשים כור סלת וששים כור קמח עשרה בקר בריאים משומנים שהיו מאכילים אותם עיסה כלולה בשמן ומשקים אותם חלב ועשרים בקר אבוסים בעשב עם שעורים מאה כבישים שמנים ומאה צבי ושלושים איל ועשרים יחמורים גדיים ועופות ודגים וכל מיני מעדנים עד אין מספר שנא' ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סלת ועשרים כור קמח עשרים בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים. מה הוא וברבורים אבוסים. ר' אלעזר אומר אפי' פסיונים היו מגדלין אותם. ר' יוחנן אומר עופות המפוטמות. עגלה על שני הנשיאים, עגלות אלו שני נשיאים היו מביאים מרכה צבוכה שעל שני עגלות לארבעה סוסים כדי לעשות איפורומין למלך, ושור לאחד זה בן הנשיא שהיו רוכבין אותו במרכבה. שאל ר' יוחנן לר' זירא כמה איפורומיות היה למלך בכל שנה ואמר לו י"ב כנגד י"ב נציבים (מלכים א' ד' ז') וכל אחד היה עושה חדשו לכך נאמר ולא יעדרו דבר (מלכים א' ה' ז'). אמר לו והלא י"ג היו, אמר



לו האחד לא היה עושין אותם בסוסים אלא בחורים היו רצים  
האיפורומין ואותם החורים היה דוגמת ארכובתם חתוכות והיה  
רצים ולא היה סוס וחיה יכולין לרוץ לפניהם. ומאזוה שבט היו  
ר' יוסי אומר מנפתלי שנא' נפתלי אילה שלוחה ר' יוחנן אומר  
משבט גד שנא' ומן חגד נכדלו אל דוד למצד מדברה נבורי החיל  
אנשי צבא למלהמה עורכי צנה ורמח ופני אריה פניהם  
וכצבאים על ההרים למחר (ד"ה א' י"ב ח'). וכמה היו  
עשרת אלפי בחורים, ואלו היו נערי המלך המתכללים משלחן  
המלך בטבת היו רצים אותם, ועליהם אמר הכתוב: והיה  
מדי בא המלך בית ה' ישאום הרצים והשיבום (מגני הזהב)  
אל תא הרצים (מלכים א' י"ד כ"ח; ד"ה ב' י"ב י"א). ומה היו  
נושאים מגני זהב, וכמה היה אורכו של איפורדרומין,  
שלש פרסאות על שלש פרסאות ופוסא אחת  
היתה, באמצע היו שני טורים עשויים וסבכים עשויות וכל  
מיני חיה ועוף היו קבועים בהם והיו סביבם רצים הסוסים  
והרצים שמונה פעמים ביום. שאלו תלמידיו לר' זורא  
באיזה יום היו עושין איפורדרומין, ר' זורא אומר  
בהשלמת החודש, ר' יוסי אומר בראש החדש, אבוי אמר  
בשני בחדש, ר' יוחנן אומר בג' בחדש שכאלו הימים היה  
המלך עושה דיקסומין, בהשלמת החדש היה עושה לחכמים  
ולתלמידים ולכהנים וללויים וכראש החדש היה עושה לכל ישראל  
הדרים בירושלים בשני בחדש היה עושה לכל הבאים מן הכרכים  
והכפרים וכל האומות וכג' בחדש לא היה עושה איפורדרומין אמרו  
לו תלמידיו מאי זה מקום היה נובע אותו הדייקסימון, אמר  
להם כתי' (ד"ה ב' ג' ט"ז) ויעש לפני הכית עמודים שנים והצפת  
אשר על ראשו אמות חמש, מהו הצפת, אלו שני אריות זהב  
על עמוד אחד ושני אריות זהב על העמוד השני  
והיו שני אריות זוחלים מיני בשמים לקיים מה שנא' לריח שמניך  
טובים אל תיקרי עלמות אהבוך אלא עולמות, ומאי זה מקום היו  
נובעין מגן עדן להראות דוגמא לישראל לעתיד לבוא שהם  
עתידין לראות כל אלו בעיניהם, התחילו תלמידיו להיות תמיהים,  
אמר להם ר' יוחנן ומה אתם תמיהים שעתיד קמן שבישראל יהיה  
גדול משלמה במלכותו ומה בימי שלמה מפני שני אריות היה יוצא  
קונדימין ומשני אריות בשמים אבל לעתיד לבוא לפרות [פלגות?]



כחרדל ופרת [פלגות?] כולם של אפרסמון ובשמים ויין  
וחלב ודבש וכל מיני מתיקה המזומנים לצדיקים. ושמא תאמר  
לרשעים חס ושלוס לא יראו בפלגותיהם שנא' אל ירא בפלגות  
נהרי נחלי דבש וחמאה (איוב כ' י"ב). אמר ר' יוחנן ארבעה  
דימוטיות היו באפרודומין [איפודרומין] של מלך ובכל אחד  
ארבעת אלפי איש ובכל דימוט היו שבכות נעשות וכותרות  
מחוזקות בברזל נחשת וזהב ועל כל כותר ישבעה טמי [בימי]  
אחד למעלה מחברו וארבע נדבכות אחד למעלה מחברו ועל כל  
נדכך מאה איש ובכל דימוט שני דלתות עצי שמן והיו קבועים  
בהם בכל מיני כלי זהב ואבנים טובות ומרגליות  
וכרובים ותימורים קבועים בזהב והיה הולך אורם  
למקום רחוק מירושלם ולפני כל דימוט הליל ועוגב היו  
מרגנים למעלה ואלו מכים בחליל למעמם. אמר ר' יוסי לארבעה  
חלקים היו נחלקים, המלך ועבדיו וחכמים ותלמידים וכהנים  
ולוים היו לבושים תכלת, וכל ישראל היו לבושים לבנים,  
והבאים מן הכרכים ומן הכפרים ומשאר מקומות היו לבושים  
אדומים, ואומות העולם שהיו באים ממרחק רחוק להביא למלך  
מנחה היו לבושים ירוק. אמרו לו תלמידיו מפני מה אלו ארבעה  
מיני בגדים. אמר להם כנגד ארבעה תקופות, מתקופת תשרי עד  
תקופת טבת הימים הם כתכלת, מטבת עד ניסן השלג יורד והיו  
לבושים לבנים, מניסן עד תמוז הים טוב לפרש בו והיו לבושים  
ירוק, מתמוז ועד תשרי הפירות יפות ואדומות ואז היו לבושים  
בגדים אדומים.

נשלם ענין כסא שלמה שיביליעא.



## מדרש דאברהם אבינו (1)

אמרו חכמים שס"ה מלכים היו יושבין לפני נמרוד גבור ציד  
 הוא היה גבור ציד בשעה שהשיבו אברהם אבינו תשובה קשה  
 כשאמר לו נמרוד למה מרדת בי ששברתה את פסילי אמר לו  
 גרון זה שבידי שברן אמר לו וכי יש בו כח ודעת לעשות כך  
 אמר לו ולמה לא היה דעת בפסיליך שאתה קוראן אלהיך למחות  
 שלא ישברן השיב לו נמרוד אני אלוה וכראתי העולם וארון  
 הנסתרות ששברתה פסילי ועתיד אני להפרע ממך, אמר לו אם  
 אתה אלוה תהפוך העיתים ותזריח בהשכמה החמה שתהא הולכת  
 ממערב למזרח ואדע שאלוה אתה וגם תגיד לי מה אני חושב  
 בלבי, מיד נתן ידו על זקנו ותמה תימה גדול עליו שאמר לו  
 אברהם לא אלוה אתה בן כוש אתה למה לא הצלת אביך מן  
 המות ועתיד גם אתה למות, מיד אמר לכל המלכים הבו לי עצה  
 מה אעשה לנער שהשיב לי כאשר שמעתם ואכד יראתי  
 ששברן ושרפם, אמרו לי במה אכד יראתך אמר להם באיש.  
 אמרו לו תבא האש ותפרע ממנו, מיד צוה נמרוד וחבשוהו י"ב  
 שנים בבית הסוהר שבע שנים בכרדי ושלוש (2) נכותי והיו כל  
 אותן המלכים מביאין עצים למדורתו של אברהם, לאחר י"ב שנים  
 הוציאו מבית הכלא ועקרו וכפתו לארץ והקיפו עצים מדי רוחותיו  
 בגובה ו' אמות והצית אש בעצים והיו כל המלכים רואים שלא היה  
 מניע לא אש ולא שלהבת כלפי אברהם, אמרו המלכים אחיו של  
 אברהם כשפן גדול הוא וצבר את האור וסילסלה ובשבילו ניצול  
 אברהם, מיד ניתזה שלהבת ממדורתו של אברהם ושרף את חרן  
 שנאמר וימת חרן באותה שעה אמר מיכאל רבונו של עולם ארד

(1) סעסקי זאם מסך "ניעכילוח לתלמידי ל' יסודם חסיד" כ"י על קלף  
 וסוף סלחם לוחו סכב חיד"א (ע"י) ס"ב ד' ויילנא ס"ב ד' י"ב ע"ב) ונכחשו כנלח  
 דף חסד מסוף סקיקתא דכב כסנא סוכיכו ג"כ סכב חיד"א (ס"ב ו' ס' ע"ב).  
 (2) נכחם ס"ל: וחמש  
 ש' ז' ח' ה'.



לכבשן להציל אברהם אמר הקב"ה על שמי ירד לאש ואני בכבודי  
אציל אותו ועתידין מבני בניו חנניה מישאל ועזריה לירד לכבשן  
האש אותם תציל. וכשהוציאו מאור כשדים נשתחוו כל אותם  
המלכים על כפות רגליו של אברהם אבינו והיו קוצצים ארזים  
ועשו לו ביטה גדולה והושיבוהו בראשה והיו מביאים בניהם  
ומשליכין בחיקו ואומרים תלמדינו דרכיך לכטוח בחי וקיים לעד  
שלא היה לך רב להורות לך כי אם כליותיך שג' אברך את יי'  
אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי ועטרו כל אותם המלכים  
וגיירו את עצמם ונכנסו לכנפי השכינה ועליהם נאמר נדיכי עמים  
נאספו עם אלהי אברהם.



## גן עדן וגיהנם

(שערי גן עדן) שבעה שערים יש בגן עדן וכל השערים בתים ועליות, ואורך הבתים ק' רבוא מילין וכל אחד ואחד מן הבתים יש בו מאה מלאכי השרת, באותם חופות מתוקנים שם דיוגסים וחררים וכל צדיק וצדיק מקומו מוכן לפניו, ושם מלאכי השרת ומלאכי החסד לפניו ומרקדים לפניו ומזמרים ואותם חופות מעוטרים בח' מאות וורדים וכשיבא הצדיק לפניו בבגדיו אלו מפשימים אותם הבגדים מעליו ומלבישין אותו ח' בגדים של משי וענני כבוד מקיפין אותו מכל צדדיו, ומשם מוציאין אותו לחופת ארבע נהרות של חוד מעדנים אשר שם היין והדבש ושותים הצדיקים מהם, ובראש כל חופה גפן שלזהב נטועה, ואבנים טובות תלויות, ועליו (כאן חסר). במעלה ב' יושבין עליו אנשי צדק שלא שלחו ידיהם בטמון אחרים ולא נתנו עיניהם להביט בנשי חבריהם, ומלאכים משמשים ומצחקים לפניו בכל מיני שחוק, ונהרות של אש רצים לפניו וריח נודף בכל מיני בשמים, במעלה ג' לומדי תינוקות שעשו מלאכתן באמונה, ומלאכים משחקים לפניו בכל מיני שחוק, והם לומדים עמהם, ועורכים לפניו שולחנות של כסף וזהב, ובכל יום טובלים בנהרות של אפרסמון ואח"כ אומרים שירה, במעלה ד' יושבים אנשים שגדלו בניהם ללמוד תורה ושכרן מוכפל מכל השכירות האלו, במעלה ה' יושבים פרנסים ומנהיגי הצבור באמת וביושר ולא גאה לבם עליהם ושכרם הרבה ומוכפל משל מעלה, במעלה הו' יושבים אותם שנתנו צדקה ושכרם הרבה מאד, במעלה הז' יושבים עליהם עניים וגרי הצדק, ונהרות של אפרסמון רצים לפניו, וכל צדיק וצדיק יש לו חופה בפני עצמה ומלאכים משמשים לפניו, וחמה ולבנה מרקדים לפניו, וכל צדיק וצדיק יש לו כתר על ראשו לפי כבודו, כל זה יש בגן, אכן בעדן אשרי שיוכה לראות.

ואתחיל לכתוב שכה של העדן, ולמי נברא המעלה של שתים עשרה, ואלו הן הי"ב מעלות, המעלה הא' ליראי חטא, הב' לגומלי חסדים, הג' לקוברי מתים, הד' למבקרי חולים, הה' לסוחרי אמת,



הו' למלויי לעיפים, הו' למגדלי יתומים, הח' לעושי שלום, המ' למלמדי לעניים, הו' למוסרי נפשם ל חוד השם, הו'א ללומדי תורה, הו'ב לדוד מלך ישראל ולחבריו ולשאר מלכי אמת כגון שלמה ויאשיה וחזקיה, ובכל אלו המעלות יש שמחה ושחוק ושירות וכבוד גדול לכל צדיק וצדיק, ועוד יש שם עניינים הרבה שאין אדם יכול לספר אחת מני אלף, עד הנה דברי ר"א (כאן חסר):

(סדר גן עדן) חצר גדול יש למתים ולפני החצר נחל היוצא מג'ע, ולפני הנחלים יש שדה ובכל ערבי שבתות בין מנחה לתפלת ערבית, מוציאין רוחות של מתים מבית גנויהם, ומרעין אותן באותו שדה ושותין מים מאותו נחל, וכל אדם השותה מים בשבת בין מנחה לתפלת ערבית נוזל מימיו של מתים, וכשהצבור אומר ברוך ה' המברך חוזרים אותם לקבריהם, והקב"ה מחיה אותם ומעמידם על הגליהם חיים וקיימים, וכל מתי ישראל נוחים ביום השבת, ובאים המונים המונים ומשוררים לפני ה'ה, ובאים ומשתחווים בכתי כנסיות לקיים מה שנאמר יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם, וכל ימי שבתות וראשי חרשים עומדים חיים מקבריהם ובאים ומקבלים פני שכינה ומשתחווים לפניו, כמו שנאמר והשתחוו עם הארץ לפני השער ההוא בשבתות ובחדשים, שנאמר והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות לפני וגו'.

(אגדת ריב"ל) אמר ר' יהושע בן לוי כד משחנא ביתא קמא דבמדור גיהנם אישכחית בה מאה מילין באורכא וחמשין מילין בפותיא ותמן גובין גובין ואריון דנור קיטין תמן וכד נפלין תמן בני אונשא אכלין יתהון אריותא ובתר דתיכליגון אישתא קיטין מרישא ורטו יתהון בגורא דכל ביתא דמדור קמא, ומשחית ביתא תנינא דבמדור תנינא ואישכחית ביה כקדמאה ושאלית בנין ביתא קמא ואמרין בביתא קמא אית ביה עשר אומין ועמהון אבשלום ואמרין אומה לאומה אם אנחנא סרחנא דלא קבילנא אוריתא אתון מה חבתין ואיגון אמרין אנן כותכון סרחנא ואמרין לאבשלום את לא קבילת אבהתך קבילו למה לקית כדין אמר



להון משום דולולית לאבא וקאים מלאכא חד ומחי לכל חד וחד  
בשומי דנורא וההוא דמחי יתהון קושי אל שמה ואמר דמו יתהון  
ורמו יתהון ומתוקדן בנורא ומעילין חורגני ומחי להון ורמן יתהון  
לנורא וכן כל חד וחד עד דמסיימן כל חייביא. ובתר כן מעילין  
אבשלום לממחא נפקא בת קלא ואמרת לא תמחוניה ולא תקדוניה  
בגין דהוא מבני רחימאי דאמרין בסיני נעשה ונשמע. בתר  
דמסיימן רשיעיא למימחי ולמוקד נפקין מן נורא כאלו לא אתוקדו  
ועוד חזרין וממחין יתהון וכן עבדין להון שבע זמנין ביומא ותלת  
בליליא ואבשלום אישתויב מכל אילין בגין דהוא בריה דדוד.  
ובביתא תנינא דבמדור תנינא אית ביה עשר אומין וכדין דגין  
יתהון ודואג עמהון וההוא דמחי יתהון להטיאל שמה ודואג  
אישתויב מכל אילין דהוא מבני כניהון דאמרין בסיני נעשה  
ונשמע. ובביתא תליתאה אית ביה עשר אומין וכדין דגין  
יתהון וההוא דמחי יתהון שפטיאל שמה וקרח וכנישתיה  
משתיזיב מכל אילין בגין דאמרו נעשה ונשמע. וביתא רביעאה  
כדין דגין יתהון ואית ביה עשר אומין וירבעם עמהון וההוא דמחי  
יתהון מכתילאל שמה וירבעם משתיזיב מכל אילין דעל דעסק  
באוריתא והוא מבני ישראל דאמרי בסיני נעשה ונשמע. וביתא  
חמישאה כדין דגין יתהון ואחאב עמהון וההוא דמחי יתהון  
חומריאל שמה ואחאב משתיזיב מכל אילין בגין דהוא מבני  
ישראל דאמרי בסיני נעשה ונשמע. וביתא שתיתאה כדין דגין  
יתהון ומיכה עמהון ההוא דמחי יתהון פוסיאל שמה ומיכה  
משתיזיב מכל אילין על דאמרי בסיני נעשה ונשמע. וביתא  
שביעאה כדין ואלישע בן אבויה עמהון וההוא דמחי יתהון  
דלקיאל שמה ואלישע משתיזיב על דהוא מבנוהי דמאן דאמרי  
בסיני נעשה ונשמע. ובכל שבע אלפי דאית בכל מדור דגין כל  
רשיעיא בהאיך דינא ולא חזון דין ית דין בגין חשוכא דכל חשוכא  
דהות קדם דאיתברי עלמא תמן הוא.

(דומה, מדור ז' בגיהנם) שבע בתי דירות בגיהנם ואלו הן  
שאל ואבדון ועלמות וארץ תחתית וארץ נשייה וניהגס ודומה.  
ר' לוי אמר דומה זה חצר מות ולמה נקרא שמו חצר מות חצר  
של רוחות של בני אדם מתים ומקום הוא כמין בגין וחצר מוקף גדר



ולפני חצר נחל ולפני נחל שדה ובכל יום ויום מוציא דומה את  
הרוחות ואוכלות את השדה ושותות את הנחל וכל אדם השותה  
מים בין השמשות גוזל את מתיו. ולמה שם שר הרוחות דומה  
שהוא שומר דוממות שאוכלות ואינן מדברות שותות ואין קולן  
נשמע. ומה בין רוח לנשמה נשמה דומה כמין חגב בעל כנפים  
ושלשלת קשורה ברגלו ותלויה בחוט השדרה וכשאדם ישן יוצאה  
נשמתו ומשומטת בעולם והן הן החלומות שאדם דומה ולפיכך  
כשאדם ישן קורין לו כמה פעמים ואינו עונה וכשנוגע בו מיד  
עונה. וכיון שיגיע קצו ליפטר מן העולם בא מלאך המות ליטול  
נשמתו של אדם. הנשמה דומה כמין קנה מלא דם ויש לה קנים  
קטנים שהן מתפורין בכל הגוף ותופש המלאך בראש הקנה  
ומושכה מגוף הצדיק בנחת כאילו מושך חוט מן החלב ומושך  
מגוף של רשע כאילו מושך פיטורי פיושט וי"א כפירוקי טורי וי"א  
כמושך קוצים על גבי הצמר וכפיטורי על גבי הכלך וי"א כי חיזורא  
דגבכא דלאחורי נשרא (עיין ברכות דף ח': אסכרא דמיא כחיזורא  
בגבכא דעמרא דלאחורי נשרא ועיין ערוך ערך גב ז' וערך נשר  
ה) ומיד מת והרוח יוצאה ויושבת על חוטמו עד שמסריה וכיון  
שמסריה צועקת ובוכה לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע אנה  
יוליכון אותי ומיד נוטלו דומה ומוליכו לחצר מות אצל הרוחות  
אם הוא צדיק אומרין לפניו פנו מקום לפלוני צדיק והולך ממדור  
למדור עד שרואה פני שכינה לכך נאמר ישר יחוו פנימו. הרי ז'  
מדורות לצדיקים וז' מדורות לרשעים. לרשעים לפי מעשיהן  
ולצדיקים לפי מעשיהן. (מדרש תהלים כ"י מזמור י"א פסוק ז').

(סעודת גן עדן) לעתיד לבא מגלה הקב"ה מעמי תורה  
לישראל, מפני מה איסור שתי אחיות, מפני מה בשר בחלב,  
מפני מה בשר חזיר, מפני מה כלאים, לאחר שמגלה להם מעמי  
תורה אומר להם לצדיקים הכנסו לגן עדן ואכלו סעודה המתוקנת  
לכם ושתו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. אמרו לפניו  
רבש"ע כלום יש סעודה שאין בעלה שרוי בתוכה, אבל אם  
רצונך תשרה שכינתך בינותינו, מיד אומר דוד לפני הקב"ה רבונו  
של עולם עשה עמנו טובה ושב אתנו, באותה שעה שומע הקב"ה  
לדוד שנאמר אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני. מיד נכנס



הקב"ה ודוד וכל הצדיקים עומדים על כסאותם והקב"ה יושב על  
כסא כבוד שלו ודוד יושב כנגדו על כסא המוכן לו שנא' וכסאו  
כשמש נגדו, וכל הצדיקים יושבים על כסאותם ואוכלין ושמתין  
ושותין כשלשה כוסות מין עסים שנאמר אשךך מין הרקח מעסים  
רמוני [נ"א וגבריאל נוטל שתי כסאות אחת להקב"ה ואחת לדוד  
שנא' וכסאו כשמש נגדו, ואוכלים ושותים ג' כוסות] ומוזגין להם  
כוס של ברכה, וכוס של ברכה הוי מאתים ועשרים ואחד לוג  
שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי  
רויה, רוי"ה בגימטריא הכי הוי, לאחר שאוכלין ושותין אומר מי  
יברך, אומר לאברהם מול אתה וברך שאתה אב העולם, אומר  
להם איני מברך שיצא ממני זרע שהכעים לפני הקדוש ב"ה, אומר  
ליצחק מול אתה וברך שנעקרת על גבי הזובח, אומר להם איני  
מברך שיצא ממני זרע שהחריבו ביתו של הקב"ה, אומר ליעקב מול  
אתה וברך שמטתך שלמה לפני המקום, אומר להם איני מברך  
שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאסרן שנאמר ואשה  
אל אחותה לא תקח לצרור, אומר למשה מול אתה וברך שקבלת  
את התורה וקיימת אותה, אומר להם איני מברך שלא זכיתי  
ליכנס לא"י, אומר ליהושע מול אתה וברך שהכנסת לישראל  
לארץ וקיימת את התורה, אומר להם איני מברך שלא זכיתי לבני,  
אומר לדוד מול אתה וברך שאתה נעים זמירות ישראל ואתה  
נשיא להם שנאמר ועבדי דוד נשיא להם לעולם, והוא אומר להם  
אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר כוס ישועות אשא וכשם ה'  
אקרא, לאחר שאוכלין ושותין ומברכין מביא הקב"ה את התורה  
ומניחה בחיקו ועוסק בה בטומאה ובטהרה באיסור ובהיתר בהלכות  
ובאגדות, ואומר דוד שירה [נ"א אנדה] לפני הקב"ה ועונין אחריו  
הצדיקים אמן יהא שמיא רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך  
מתוך גן עדן, ופושעי ישראל עונין אמן מתוך גיהנם, מיד אומר  
הקב"ה למלאכים מי הם אלו שעונין אמן מתוך גיהנם, אומר לפניו  
רבש"ע הללו פושעי ישראל שאע"פ שהם בצרה גדולה מתחזקים  
ואומרים לפניך אמן, מיד אומר הקב"ה למלאכים פתחו להן שערי  
גן עדן ויבואו ויזמרו לפני שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק  
שומר אמונים, אל תקרא שומר אמונים אלא שאומר אמונים.



(פרק גן החיים) גדולים מעשיו של הקב"ה שאין להם חקר  
שאם ירצה אדם לחשוב מדותיו בכל יום משכיב ומעריב ואינו  
יכול לחשוב, והרי דברים ק"ו ומה מדה אחת של רקיע אינו יכול  
לחשוב רקיעין כלן על אחת כמה וכמה, ומי הלך מסוף העולם  
ועד סופו וגמר מדות כל הארצות וכל המדברות כלן, והלא דברים  
ק"ו ומה דברים שברשותו אינו יכול לחשוב שאינן ברשותו על  
אחת כמה וכמה, כך עינים של נביאים ראו חשבון כל הדורות  
וקצי כל הדורות וסוף העה"ז וסוף העה"ב אבל מתן שכרן של  
צדיקים לעולם הבא שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה  
למחכה לו, מה ראו עיניהם של נביאים חדרי ג"ע ועין החיים,  
ואלו הן חדרי ג"ע, נ"ו שערים יש בג"ע ועל השערים בתים ועליות  
ואורך הבתים ס' רבוא מלין וכל אחד ואחד מהבתים יש בו ששים  
מלאכי השרת ובאותן הבתים חופות על גבי חופות ומשכנן של  
ורדין, ולכל צדיק וצדיק מקומו מוכן לפניו, ומלאכי חסד מרקדין  
ומזמרין לפניו ומפשיטין לו את בגדיו ומלבישין אותו בגדי משי  
וכבוד, ומעדנין חלב ואפרסמון ויין ושמן ודבש ובכל מיני עידונין,  
ובראש כל חופה גפן של זהב טעונה אבנים טובות ומרגליות שנ'  
בעדן גן אלהים כל אבן יקרה מסוכתך וגו' והפסוק שבכל החופות  
של זהב ואבן יקרה, וכל אלו התקין הקב"ה לצדיקים לעתיד לבא,  
מדת עין החיים כמדת כל היישוב יש בג"ע עץ החיים כנגד  
פירות כל האילנות מיום שנברא העולם עד יום שיחיו המתים,  
פירות העה"ז נאכל ומסריח ומעם כל אחד ואחד בפני עצמו ואינם  
עומדים משנה לחברתה וסוף כל האוכלים חוזרים אל העפר שנא'  
הכל הולך אל מקום אחד הכל הולך אל העפר והכל שב אל העפר,  
אבל פירות העה"ב נאכלין ואינם מסריחין ומעם כל מעדני עולם  
בהם וקיימים הם מימי בראשית והן משוכחין והולכין ונותנים חיים  
לעושיהם ולאוכליהם לעולמי עולמים שנא' ועתה פן ישלח ידו ואכל  
וחי לעולם, והלא דברים ק"ו ומה מי שנגזרה עליו מיתה אם אכל  
ממנו חי לעולם, צדיקים שמקיימים התורה והמצוות ומקיימי רצון  
יוצאם על אחת כמה וכמה, אין לי אלא לחיים, לחכמה לבינה  
ולטאור פנים מנין, שנאמר ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד  
למראה, ומנין שרואה פני השכינה שנא' באור פני מלך חיים ורצונו  
כעב מלקוש, יכול שהיא עושה פירות משנה לחברתה, ובדין הוא  
נקראו נהרות ונקראו מים ונקראו עץ חיים, מה נהרות מושכין



והולכין ואין פוסקין אלא הולכים וחיין, וכן דוד מלך ישראל אומר  
והיה כעץ שתול על פלגי מים ועל יובל ישלח שרשיו, וכן ישעיה  
אומר הוי ארץ צלצל כנפים ואומר השולח בים צירים ובכלי גומא  
על פני המים. מנין שכל האילנות עתידין לעלות לירושלים ונהדי  
ג' עוברים תחת עין החיים ובוזין כל האילנות שבעולם ומשם  
יוצא נהר גדול וכל האילנות נטועים שנאמר ועל הנחל יעלה  
על שפתו מזה ומה כל עין מאכל. כל הנהרות הללו מעלים  
גליות ישראל בכל מקומות מושבותיהם, והקב"ה עושה גם בהם  
עושה מחילות ומעלה אותם תחת הר הזתים, והקב"ה עומד על  
ההר וההר יבקע מתחתיו שנאמר ונבקע הר הזתים, והקב"ה עומד  
על ההר, ובת קול משמיע בעולם מי שמע כזאת ומי ראה כאלה  
וגו' וירושלים תמיהת באותה שעה ואמרת מי ילד לי את אלה,  
והקב"ה משיבה הם בנייך הם בני גלותך שיצאו ממך שני' הרחיבי  
מקום אהלך, אשריהם הצדיקים שלומדים את התורה שהיא משולה  
לעין חיים, שנאמר עין חיים היא למחזיקים בה, סנהדראות יושבים  
תחת עין החיים ואבות העולם במחיצתם והוד והדר וקרני הוד  
לבושם, וזיקים וברקים יוצאים מפייהם וכל ישראל סביבותם, וכלם  
תורה אחת ומאמר אחר והלכה אחת ומשמע אחר, ואין מחלוקת  
ביניהם שנאמר וכל בניך למודי יי' וגו'. באותה שעה רעשה  
הארץ והעולם מזדעזע והים מתפרד וחשמלי אש שהיו דומים  
לגדפי טווס מקיפים מסוף העולם ועד סופו, וכל אומות העולם  
באים ורואים בכבודן של ישראל שנאמר והלכו גוים לאורך,  
אימתי תשועה זאת הוי אומר זה לימות המשיח שיבא ויגלה  
במהרה בימינו, ויראו עינינו וישמח לבנו, אמן וכי"ר.

(פרק ר' יצחק בן פרנך מגיהנם) ר' יצחק אומר כל עונותיו  
של אדם חקוקים לו על עצמותיו שני' ותחי עונותם על עצמותם,  
וכל זכויותיו של אדם כותבים לו על יד ימינו, ר' יהושע אומר אין  
מעדיין בזכויותיו ובחובותיו של אדם אלא בשעת פטירתו, אפילו  
שיחה קלה שאין בה חטא מגידים לו לאדם בשעת מיתתו הא  
כיצד כשאדם מת באין עליו ג' מלאכי השרת האחד מלאך המות  
והאחד סופר והאחד ממונה אמר לו כבר הגיעה קיצך, אמר לו  
איננו כן שעדיין לא הגיע קציי, מיד חושב המלאך הסופר ימיו



ושנותיו באותה שעה פותח האדם את עיניו ורואה את מלאך המות ומזדעזע ונופל על פניו, אמרו עליו על מלאך המות ארכו מסוף העולם עד סופו . . . . מכאן אמרו אפילו בשעת מיתתו של רשע יצרו מתנכר עליו. ר' אליעזר אומר בשם . . . . ובליעל כקוץ מוגד כלהם, בשעה שהצדיק נפטר מן העולם באין עליו ג' כתות של מלאכי השרת, כת אחת אומרת הצדיק אבד ואין איש שם על לב כת שני' אומ' יבא שלום וגו' כת ג' אומ' והלך לפניך צדקך. אחז"ל ר' מלאכים עומדים לו לאדם בשעת פטירתו מן העוה"ז כשתבא הנשמה ליפטר מן העולם תזעק קול אחד ואומרת ארץ ארץ שהלכתי עליך הצילני מדין המות ועונה המלאך ואומר ליי' הארץ ומלואה, צועקת קול שני ואומרת אחי אחי קרובי ומשפחתי החביבים עלי בואו והצילוני מדין המות והמלאך השני עונה אח לא פדה יפדה איש, וצועקת קול שלישי ואומרת ממוני ממוני החביב עלי הצילני מדין המות הזה, ועונה מלאך שלישי ואומר ליי' הארץ ומלואה, וצועקת קול רביעי ואומרת מעשי מעשי הטובים בואו והצילוני מדין המות, ועונה מלאך רביעי ואומר לו עבשיו קראת אל האמת שני' והלך לפניך צדקך.

(ביצד דין הקבר) שאלו תלמידיו את ר' אליעזר כיצד דין הקבר אמר להם . . . . וחציה של ברזל ומכה בו, פעם אחת איבריו מתפרקין . . . . ומלשונו . . . . ומחרף בני אדם וכן כלם, רבי מאיר אומר קשה דין חבוט הקבר יותר מדינה של גיהנם . . . . מכאן אמרו חכמים הדר בא"י . . . . אפי' דר בבבל ומת בע"ש אינו רואה דין הקבר . . . . מבטן זה דינה של גיהנם, המקום ברחמי ובחסדיו יצילנו מדינה וישים חלקנו עם הצדיקים בג"ע אוכ"ר. ר' חייא פתח לעלוקה שתי בנות הב, א"ר אלעזר ב' כתות של מלאכי הבלה עומדים על פתח גיהנם ואומרים הב הב אייתני אייתי, ולמה נקרא שמה גיהנם, גיא שכל מתיה הולכים מסוף העולם ועד סופו, ולמה נקרא שמה של גיהנם תפתח, שכל המתפתח ביצרו נכנס לשם, ר' יוחנן פתח (ואה"כ מס' גיהנם הנדפס כב"מ ח"א ומוסיף והולך;) שבעה מדורות יש בגיהנם וכל מדור ומדור אלפים בתים ובכל בית ובית יש בו ז' חלונות ובכל חלון וחלון יש בו אלפים כדרי מרה וכולן לחזנים ולסופרים ולדיינים ולמינים ולמשומדים



וכל אחד מהם אינו נמלט אלא א"כ יש בו תורה ומצות. אח"כ  
מרחם על בריותיו שנ' כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי  
רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי.

שבעה יורדין לגיהנם ואלו הן הדיין והטבח והלבלב  
והרופא וסופריהם ומלמדי תינות. וכולן אם עושין לשם שמים  
יורדין ועולין חוץ משלשה שיורדין ואינם עולים. המלכין  
פני חברו ברבים והמכנה שם לחברו והבא על אשת איש. שבעה  
שמות לגיהנם ואלו הן שאול ואבדון באר שאון ובאר שחת וחצר  
מות ובור תחתיה ומיט היון. שאול מהלך שלש מאות שנה ארכה  
וכן רחבה וכן כולן נמצא ארכה של גיהנם מהלך ב' אלפים שנה  
וק' שנה. ובזמן שאדם מתחייב בדין מוסרין אותו למלאכי הבלה  
ותופסין אותו ומוליכין אותו לחצר מות חשך ואשלה שנ' יהידרכם  
חשך וחלקלקות. ולא עוד אלא שדוחפין אותו אל תוך גיהנם  
שנא' ומלאך יי' דוחה. כשמת אדם ומוטל במטה מלאכי השרת  
מהלכין לפניו ובני אדם מהלכין אחריו. אם אומרים עליו בני אדם  
אשרי פלוני זה היה טוב ונעים בחייו אומרים לו מלאכי השרת  
כתוב והוא כתוב והן חותמין ולא עוד אלא שני מלאכי  
השרת מלוין לו לאדם בשעת מיתתו ויודעין אם נגב הוא אם חסם  
או עשק. ולא עוד אלא קורות ביתו של אדם ואכנים מעידים לו  
שנ' ואכן מקיר תזעק וגו' ומי שעשה תשובה מוליכין אותו לג'ע  
ואם מת בלא תשובה מוליכין אותו לגיהנם. וכשמת אדם מוליכין  
אותו אצל אברהם ויצחק ואומרים לו בני מה עשית בעולם שיוצאת  
ממנו. והוא אומר להם קניתי שדות וכרמים ועמלתי בהן כל ימי  
אומרים לו שומה לא למדת מדוד המלך שאמר ליי' הארץ ומלואה.  
מוציאין אותו ומכניסין אהר ושואלי' לו כמו כן והיא אומר קניתי  
כסף וזהב והם אומרים לו שומה לא למדת מנביאים הראשונים  
שאמרו לי הכסף ולי הזהב. וכשמכניסים אצלם תלמידי חכמים  
אומרים להם בני מה עשיתם בעולם שבאתם ממנו ואומרים בתורה  
עמלנו כל ימי חייו ואומרים לו יבא שלום יגוחו על משכבותם.  
ואף הקב"ה מקבלו בספר פנים יפות. חמשה בתי דינין קבועים  
בגיהנם וכולן ראה ישעי'. נכנס בבית ראשון ומצא שם ב' אנשים  
שאוחזים כדי מים על שכמיהם וממלאים אותם ומשליכין אותם לתוך  
הבור והבור איננו מלא. אמר ישעי' ע"ה לפני הקב"ה גלי הויא גלי  
לי רוא הנא. השיב לו רוח הקדש אלו בני אדם שחומדים מחבריהם



ולכך דנו אותם לכך. נכנס בבית שני ומצא שם שני בני אדם תלויים בלשונם ואמר להקב"ה גלי רזיא גלי לי רזא דנא. א"ל אלו בני אדם שרכלו ולכך דנו אותם בכך. נכנס בבית שלישי ומצא שם בני אדם התלויין בערוה א"ל גלי רזיא וכו' א"ל אלו ב"א שמניחים גשותיהן ומונים עם בנות ישראל ולכך דנו אותם בכך. נכנס בבית רביעי ומצא שם ב' נשים שתלויות בדדיהן א"ל גלי רזיא וכו' א"ל אלו נשים שפורעות את ראשן ופורמות את סטריהן ויושבות בשוק ומניקות את בניהן בשוק כדי להטות לבב בני אדם אליהן ולהחטיא אותם ולכך דנו אותם בכך. נכנס בבית חמישי ומצא שם הבית מלא עשן ומצא שם הפחות והסגנים והגזברים ופרעה הרשע יושב עליהן ומשמר פתחו של גיהנם. ואומר להם לא היה לכם ללמוד ממני כשהייתי במצרים. ועדיין יושב ומשמר כל פתח ופתח מניהנם.

ר' אליעזר הגדול אומר בית ישראל כרמו של הקב"ה שני כי כרם יי צבאות בית ישראל וגו' הם גושעים בהב"ה שני ישראל נושע ביי' תשועת עולמים. ואומר הקב"ה לאומות העולם הזהו בכבוד ישראל אל תרדו בכבודם ואל תהנו עמם ואל תאכלו מפירותיהם שאם תעשו תטרדו מן העולם. שני קדש ישראל ליי' ראשית תבואתה כל אוכליו ואשמו רעה תבא אליהם נאם יי' ואין רעה אלא גיהנם שני אשרי מיטביל אל דל כיום רעה ימלטהו יי'. וכשהקב"ה דן את ישראל אינו דן אלא בעמידה שנא' אלהים נצב בעדת אל. וכשרן את האומות אינו דן אותם אלא בישיבה שני כי שם יושב וגו'. ובזמן שדגין את האדם אין דגין אותו בפני שום בריה בעולם אלא בפני אביו בלבד. שלשה אין נכנסין לדין דקדוקי עניות וחולי מעים והרשות. ויא אף מי שיש לו אישה רעה. א"ר אלעזר קשה עניות לאדם יותר מדינה של גיהנם שני הלא צרפתיך וגו' בחנתיך בכור עוני. לפי שחזר הקב"ה על כל מדה טובה לתת להם לישראל ולא מצא אלא עניות שמתוך עניות לומדין תורה ואין להם לחם לאכול ומתוך כך מתייראין מהקב"ה.



## מדרש רבותינו על הפסוק והוא עבר לפניהם

ברחום אב [על] בנים כן תרחם עלינו. ואמרו כד שמע יואב  
לדוד כאמר כן תמהא. כלום אבא מרחם על בנוי מפי מאמהון  
והלא אימא רחמא עליהון סני היא מצמיסא עליהון בעבורא ועל  
מתברא והיה [והיא] מרביה להון בביתא והוא אמר כן. אלא אמר  
דאות [יואב] אוייל ואחמי בריתא דברין ואדע קושטא אם לאנ.  
עטר בכל תחום ישראל לאיסתכלא טמא לאחד אתר ואיתכסן גבי  
חד גבר סב מסכן דהון ליה תרין עשר בנין וההוא גברא טריד כל  
יומא ויומא בעבדתיה בדברא ולעידן רמשא הוא קני מאגריה לחמא  
והוא זון גרמיה ואינתיה ובנוי בדוחקא ואף על גב דהוא סב ומסכן  
לא הוה לבנוי למטרע בעבדתהון אלא הוא טרע עליהון וזון להון  
וכד הוא עבד כל ליליא פריס לחמא לארבער בצועין והדר יהיב  
לכל חד פרסותיה ולאינתיה פרוסא חדא והוא הוא אכיל חדא.  
כד חמא יואב טמח [תמח] אמר לית לי לגסויי כי אם בהדין. למחר  
כד אויל סב לדברא לעבדתיה אמר ליה יואב מה עסקך דאת גבר  
סב ואת טרע כל יומא ומאכיל לבניך. לא טב הוא לך דאינון יפלחון  
ואת אכיל. אם למלכי את שמע הוי מזבין חד מנהון ופרנס בהון  
גרמך ובניך אוחרנין. כד שמע ההוא גבר סב נזף ביה ואויל ליה.  
אזל יואב גבי אימהון נמת לאימה סתנס דין דאתון אתון עבדין  
סבין ואית לכון תרין עשר בנין ואתין טרחין ואינון אכלין. אמרה  
כן עלמא נהיג דאבא ואימא זנין לבניהון. אמר לה כד אתון מלאין  
נפשכון בעבדתא כל יומא לא טב לכון דפרנסין יתהון בלא עמלא  
ובלא ליאותא מנו רווחתא. אמרה ליה באדין ענינא. אמר לה  
זבינו לחד מבניכון ואתון נסבי מיניה ממונא סני ותפרנסון גרמיכון  
ובניכון ברווחתא. אמרה ליה אימר לבעלי דלמא יאות ליה. אמר  
לה תימרי ליה. אמרה ליה דלמא לא עבי. אמר לה זביני יתיה  
ובעליך מטול דאמנון סניאין לא חכים ליה. אמרה ליה מסתפינא  
דאי ידע ביה ולא יכילנא למיהדר הוא קמיל לי. אמר זביני יתיה  
לי ואני איתין [איתין] לך מימיה מאה דינרין דרהב ואי רגיז אנא  
מהדרנא ליה. כד שמעת ליה נסבא ממונא ויהבת ליה חד מבניהון



ואזל ליה יואב לכר מההוא דוכתא עד דיחמי מה ליהוי. ברמשא  
כד יתיב סבא למיכל על פתורא נסב לחמא וכצע ליה לארבסר  
ביצועין ויהב לכל חד וחד פרסותיה וכד חמא דאישתאיר ליה  
פרסא חד צוח בקל סגי וחד אנה הוא. נמת ליה אינתיה עם חביבא  
הוא. אמר לה זילי צוחי ליה דלא אכול עד דיית. אמרה ליה  
ניכול והדר אצוח ליה. אמר לה לא דלא נשהים עד דייתי. כד  
חמתא כן אמרה ליה מה אנא מכסינא מינד דוכינתיה לההוא גברא  
דהוא [דהוה] בכיתא דין והא לך מאה דינרין דרהכ דנסיבית מיניה  
זכנין דלא תצטער במזוניחון עבדית כן. כד שמע כן שדי (?) סגי  
ולא אכל ולא אישתי בהאי ליליא. בצפרא קם ונסב הנהו מאה  
דינרין ונסב מאני זינא דיריה. דאם משכח לגברא דזכין בריה ולא  
בעי למיהדר לבריה ולמשקל ממוניה דהוא קטל ליה. אזיל בתריה  
דיואב דהוא קאים באורחא והוא מטתין על דא. ארים עינוהו וחמא  
לההוא סבא דהיש בסטריה אמתון ליה. אמר ליה ההוא סבא אהדר  
לבריה וסב שימא דידך. אמר ליה יואב אימיה זכנית יתיה לי  
ואנא מהדרנא לך ולית לה חלק בכרך כותך. אם תימר אף לך  
אית חלק ביה ככר אית לך תריסר בנין ובכלהון אית לך פלגא  
ואת פלגא היא זכנה חד ואת סב חד לקבליה. אמר ליה לא תוסף  
למללא כן דאי לא מהדרת לי יתיה או אקטלך או תקטליני. כד  
שמע יואב כן גחך ונסב ממונא ואהדר ליה ית בריה. אמר יואב  
יאות אמר דוד כרחם אב על בנים ולא כרחם אם דאילו דין תליא  
[טליא] אימיה זכנית יתיה ליה דלא היא טרחת במזוניחא ואבוה  
דטרח במזוניחא מסר גרמוי למקטלא עליה הוי כרחם אב על בנים :



## אגדת תפלת שמנה עשרה

תניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן  
גמליאל על הסדר ביבנה. אגדה מאי על הסדר זה סדר עולם שכך  
מצינו י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתקנות זו אחר זו כיון  
שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותקנום כסדרן. כשניצל אברהם  
אבינו מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מגן אברהם.  
כשנעקד יצחק על גבי המזבח ונעשה דשן והיה עפרו מושלך על  
הר המוריה מיר הביא עליו הקב"ה טל והחיה אותו לפיכך אמר דוד  
ע"ה כטל חרמון שיורד על הררי ציון כטל שהחיה הקב"ה בו יצחק  
אבינו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך א"י מחיה המתים.  
כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של קב"ה  
מיד פתחו מלאכי השרת פיהם ואמרו בא"י האל הקדוש. כשבא  
פרעה להמליך את יוסף במצרים בדקו אם יודע בשבעים לשונות  
בא גבריאל ולמדו שבעים לשונות מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו  
בא"י חונן הדעת. כשעשה ראובן מעשה בלחה פלגש אביו נקנסה  
עליו מיתה מיד חזר בתשובה דכתיב וישב ראובן אל הכור אמר רבי  
יוחנן שחזר בתשובה וחיה. דכתיב יחי ראובן ואל ימות וגו' מיד  
פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י הרוצה בתשובה. כשעשה יהודה  
מעשה תמר ואמר הוציאוה ותשרף ושלחה לו ואמרה חבר נא מיד  
הודה ואמר צדקה ממני ונסלח לו על אותו עון מיד פתחו מלאכי  
השרת ואמרו בא"י חנון המרבה לסלוח. כשמררו המצרים את חיי  
אבותינו אמר הקב"ה וגאלתי אתכם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו  
בא"י גואל ישראל. כשנצטער אברהם אבינו צער מילה בא רפאל  
ורפאו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י רופא חולים. כשזרע  
יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו  
בא"י מברך השנים. כשבא יעקב אבינו למצרים וראה יוסף ושמעון  
ונתקבצו הוא ובניו ביחד מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י  
מקבץ נדחי עמו ישראל. כשנתנה תורה לישראל אמר לו הקב"ה  
למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מיד פתחו מלאכי  
השרת ואמרו בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט. כשטבעו המצרים בים



פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שוכר אויבים ומכניע זדים. כשאמר לו הקב"ה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך שמח וכמח על דברים של מקום ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו ונישקו ובכה לו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י משען ומבטח לצדיקים. כשבנה שלמה את בהמ"ק מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י בונה ירושלים. כשנושעו ישראל ועברו את ים סוף ואמרו שירת ויושע פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מצטיח קרן ישועה. כשנאנחו ישראל וצעקו לאל ושמע צעקתם כמה שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויועקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שומע תפלה. כשעשו ישראל את המשכן וירדה שכינה ושכן בו בין שני הכרובים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י המחזיר ברחמיו שכינתו לציון. כשהכניס שלמה הארון לפניו ואמר ד אלהים אל תשב פני משיחך וגו' ונתן הודאה וישב למקום ואמר ברוך אשר נתן מנוחה וגו' מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י הטוב שמך ולך נאה להודות. כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים עליהם המקרא ונתתי שלום בארץ מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י עושה השלום. לפיכך כשבאו אנשי כנסת הגדולה ותקנום בסדר הזה בחכמתם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך חכם הרזים שנתן חכמה ליריאייו שהם בני גוי גדול כמו שאמר להם משה עליו השלום כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו: (שכלי הלקט ה' תפלה כ"ו ועיין ס' תניא רבתא ס' ד' ענין התפלה ולבוש התכלת לר' מרדכי יפה ס' קי"ב).

הבו לה' בני אלים בני אברהם יצחק ויעקב אף אתם ברכו ברכה ראשונה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ומה באזכרה שניה כבוד ועוז אף אתם תנו לו כבוד ועוז שהוא מחיה את המתים ומה באזכרה שלישית כבוד לשמו אף אתם ברכוהו האל הקדוש. השתחוה לה' בהדרת קדש שנותן דעה לקדושים שנאמר ודעת קדושים בינה כנגד חונן הדעת. קול ה' על המים זו תשובה שנמשלה כמים דכתיב וישאבו המים כנגד הרוצה בתשובה. ה' על מים רבים כנגד תשליך בטצולות ים כל הטאתם כנגד חנון



המרבח לסלוח. קול ה' בכח שנאמר וגאלתי אתכם בזרע נטויה  
ולעתיד צעה ברכ כחו כנגד גואל ישראל. קול ה' בחדר לחדר  
חולים ברפואתם כנגד רופא חולי עמו ישראל. וירקידם כמו עגל  
להר לבנון ולהר שריון כמה שנאמר ההרים רקדו כאילים וכך אלו  
מדעוועים כעגלים ולבני ראמים שמרקדו. קול ה' שובר ארזים  
כנגד ברכת השנים שמשבר מפקיעי שערים ומקטיני איפות ועשירי  
שלוה שהן כארזים ומכרך עולמו ומביא זול לעולם ושובר מטה  
רשע כנגד מכרך השנים. וישבר ה' את ארזי חלבנון שמשבר שרי  
א"ה שהן גבוהין כארז שנאמר אשר כגובה ארזים גבוהו ומקבץ  
גליות מתוכן כנגד מקבץ גדחי עמו ישראל. קול ה' חוצב להבות  
אש אלו הדינים שנחצבו מתוך התורה שנמשלה כאש שנאמר  
הלא כה דברי כאש וכתוב כי באש ה' נשפט כנגד מלך אוהב  
צדקה ומשפט. קול ה' יחיל מדבר אלו הרשעים שמנוקים מכל  
מצוה כמדבר והקב"ה מחלחל אותם כנגד שובר אויבים. יחול ה'  
מדבר קדש כנגד הצדיקים בגלות הדומה למדבר קדש שחסרו  
להם המים שנאמר וישב העם בקדש וכתוב ולא היה מים לעדה  
וחזרו המים בזכות משה ואהרן כנגד משען ומבטח לצדיקים. קול  
ה' יחולל אילות שיוליד מושיעים לישראל שנמשלו לאילות דכתיב  
דומה דודי לצבי או לעופר האילים וכתוב משה רגלי כאילות  
וכתיב מה נאו על ההרים רגלי מבשר. ויחשוף יערות שמתיש  
גבורת א"ה שנמשלו לעצי היער שנאמר ונקף סכני היער בכרזל.  
ובהיכלו כלו אימר כבוד כיון שיבוא משיח ויפרע מא"ה מיד בית  
המקדש נבנה לכך אומר אלהי דוד ובונה ירושלים. ד"א קול ה'  
יחולל אילות כיון שהקב"ה נותן קולו מיד מתחלחלות האילות הן  
אילנות. אלה ואלון. ויחשוף יערות שמנשיר העלין של אילנות  
ומיבש אותן וחושף קליפתן כד"א מחשוף הלבן. ה' למבול ישב  
שישב בדין עם הרשעים ושמע תפלות של באי התיבה שנאמר  
ויזכור אלהים את נח לכך נאמר שומע תפלה. וישב ה' מלך לעולם  
שנתישבה דעתו בקרבנו של נח ורחם על כל העולם שנאמר וירח  
ה' את ריח הניחוח כנגד שאותך לבדך ביראה נעבוד. ה' עזו לעמו  
יתן כנגד טובה של תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם לכך  
נאמר הטוב שמך ולך נאה להודות. ה' יכרך את עמו בשלום  
כנגד עושה השלום. (מדרש תהלים כ"י מזמור כ"ט)



## אגדת עולם קמץ

תנו רבנן ברייתו של עולם כעין ברייתו של אדם נברא\*  
שכל מה שנברא הקב"ה בעולמו ברא באדם. רקיע ראשו של אדם  
חמה ולבנה הם עיניו של אדם, כוכבים הם שער ראשו של אדם.  
אמר רב י"ב מזלות ברא הקב"ה בעולם כולם ברא באדם. טלה  
כשם שגוזזין אותו בכל שנה ומגדל שערו כך בני אדם מסתפרין  
שערם ומתגדל. שור צוארו של אדם כשם שהשור נושא עול על  
צוארו כך בני אדם נושאים עול על צואריהם שנא' ישתדלו עלו  
על צוארי. תאומים שתי כתפים של אדם. סרטן ידיו ואצבעותיו  
של אדם שכן סרטן זה יוצאין ידיו ורגליו מזה ומזה. אריה לבו  
של אדם שנא' אשר לבו כלב האריה. בתולה כשם שהבתולה  
תעדה בליה והכל רצין אחריה כך בטנו של אדם כד מעדני עולם  
נכנסין בה. מאזנים ידיו ורגליו של אדם עולין מכאן ויורדין  
מכאן. עקרב כעסו של אדם מה עקרב כועס והורג אף אדם כועס  
והורג. קשת אמתו של אדם שנא' ותשב באיתן קשתו. גדי כשם  
שהגדי רואה עשב ואינו רואה גדר כך בני אדם רואין מה הם  
עושין ואינם יודעין מה שנולד בו. דלי פעמים מלא ופעמים חסר  
כך בני אדם פעמים מלאים ופעמים חסרים. דגים כשם שהדגים  
שטים מסוף ים ועד סופו כך בני אדם הולכין מסוף העולם עד סופו.  
ברא הקב"ה רוח רעש ואיש כולם ברא באדם. רוח נשמתו של  
אדם כשם שהרוח סובל כל העולם כך נשמתו של אדם סובלת  
גופו. רעש יראתו של אדם שנא' ובעבור תהיה יראתו על פניכם  
ואומר רגזו ואל תחטאו. ואין רגזו אלא סער שנא' המרגזו ארץ  
ממקומה. איש נשמתו של אדם שנאמר נר אלהים נשמת אדם.  
שתי נשמות יש באדם רוח ונשמה. רוח הולך מסוף העולם עד  
סופו והוא חולם ונשמה יושבת בחדרי חדרים שנאמר נר אלהים  
נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. וכשישניחן יוצאין מן האדם מיד  
הוא מת. ברא הקב"ה בעולם ענן קשת ברק לפיד שלג

(\*) עין אבות דל"ג סק ל"ח.



מטר וכולם ברא באדם. ענן מיתתו של אדם שנא' כלה ענן וילך.  
ברק לפיד עיני של אדם שנא' פניו כמראה ברק ועיניו כלפיד  
אש. קשת בריתו של אדם שנא' זאת אות הברית ובאדם נאמר  
ברית שנא' והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם. שלג הם עונותיו  
של אדם שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וכשם  
שהשלג מיד יעשה מהם מים והולכים לים כך עונותיו של אדם  
מיד כשיעשה תשובה ימסו לים שנא' תשליך במצולות ים כל  
חטאתם. מטר מה מטר יורד מ'פין עד שמגיעות לארץ ואין נובעות  
זה בזה כך דמעות של אדם יורדין ואינן נובעות זה בזה עד לחיים  
שנ' עיני ירדה מים. ועוד באוראה שכל מה שברא הקב"ה בארץ ברא  
באדם. ארץ יש בה הרים וגבעות ושדות יערים אילנות  
וחיות גדולות וקטנות וכולם ברא באדם. כשהוא יושב  
דומה לגבעות. כשהוא עומד דומה להרים. כשהוא שוכב דומה  
לשדות. יער ראשו וזקנו דומה ליער העצים. חיות גדולות  
וקטנות הם כנים ופרעושים. ארץ שבה נחלים ומים. מים מלוחים  
מים חמים מים קרים מים מתוקין וכולם ברא באדם. ים כריסו של  
אדם. נחלים וושט של אדם מה הנחלים הולכים אל הים ואינו  
מלא כך וושט אוכל ושותה וכריסו אינו מתמלא. מים מלוחים  
יוצאים מעיני של אדם. מים קרים מאפיו. מים מרים מאזניו. מים  
מתוקים מפיו. ארץ יש בה קור וחום ורוחות מדבר וישוב  
וכולם ברא באדם. רוחות קרים וחמים כשהוא פותח ונוסח יצאו  
ממנו רוחות קרים. וכשהוא פותח פיו ונוסח יצאו ממנו רוחות  
חמים. מדבר וישוב פניו של אדם. מה הישוב יש עינות ואילנות  
אף פניו של אדם יש בהם נקבים קטנים דומין למעינות. ושערותיו  
דומין לאילנות. מדבר אין בו ממש שנא' ארץ ציה ועלמות. אף  
בטנו דומה למדבר. אמר רב מאתים וארבעים ושמונה איברים יש  
באדם לבו שקול כנגד כולם\* שנא' וי"י יראה ללכב. מה אדם  
רואה אף הלב רואה שנא' ולכי ראה הרבה חכמה ודעת. מה אדם  
שומע אף הלב שומע שנא' ונתת לעבדך לב שומע. אדם מדבר  
אף הלב מדבר שנא' ודברתי אני עם לבי. מה אדם מהלך אף  
לב מהלך שנאמר לא לבי הלך. מה אדם חושב אף הלב חושב  
שנאמר רבות מחשבות בלב איש. מה אדם יודע אף הלב יודע

\* ע"י קהלת רבס פסקה דברתי חני עם לבי.



שנא' לב' יודע מרת נפשו. מה האדם עוסק אף הלב עוסק שנא' והיו הדברים האלה על לבבך. מה אדם כותב אף הלב כותב שנ' כתבם על לוח לבך. אדם מרפא אף הלב מרפא שנא' חיי בשרים לב מרפא. אדם מטפש אף הלב מטפש שנאמר וילכו בשריות לבם הרע ואין שרירות אלא מפשות. מה אדם שש אף הלב שש שנא' וראיתם וישש לכבכם. מה אדם שמח אף הלב שמח שנא' לב שמח ייטיב פנים. מה אדם טוב אף הלב טוב שנא' וטוב לב משתה תמיד. אין אהבה אלא בלב שנא' ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, ואין שנאה אלא בלב שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. וכל דבר בעולם הוא תלוי בלב לבך כותב גם את כל העולם נתן בלבכם. אמר רב רמ"ח איברים קבועים בו באדם ומכולם הלשון נותנת השבח למי שאמר והיה העולם ואע"פ שכתוב כל עצמותי תאמרנה ה' ללמדך שכולם משבחין לשמו אע"פ"כ הלשון נורמת ומפרשת שנא' ולשוני תהנה צדקך. ואמר רב לשונו של אדם דומה לים\* מה הים עולה ומתגבר אף לשון עולה ומתגבר מה הים יחרץ אף לשונו יחרץ. מה הים מסעיר אף לשון מסעיר. מה הים מסריח אף לשון מסריח. מה הים פולט אף לשון פולט. מה הים מצפצף אף לשון מצפצף. מה הים הכל מתיראין ממנו אף לשון הכל מתיראין ממנו. מה הים ממית אף לשון ממית. מה הים יגרש רפש ומיט אף לשון יגרש רפש ומיט ויגרשו לגיהנם. אם אדם עוסק בלשונו במלשניות נטרד מן העולם שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקה. ואם עוסק בלשונו בדברי תורה זוכה לחיים שנא' כי היא חייד ואורך ימך ללמדך שבחר הקב"ה בישראל מכל האומות ונתן להם התורה לעסוק בה כדי שיוכו לחיים שנאמר כי היא חייד ואורך ימך ומטיב כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא.

(\* עיין מדרש ח"ב זכ' עקיבא נוסחא ח' חום חל"ק נכס"ע ח"ב ק"ג 13.)



## אגדתא דשמעון כיפא

ויהי אחרי הדברים האלה ויגדל מריכה בין הנוצרים ובין  
יהודים, כי כאשר ראה הנוצרי את יהודי הרג אותו והצרה היתה  
הולכת ותוקפת עד שלשים שנה, ויתאספו הנוצרים לאלפים  
ולרבבות, וימנעו את ישראל מלעלות לרגל והיתה צרה גדולה  
בישראל כיום שנעשה בו העגל ולא היה יודעים מה לעשות.  
אך אמונתם מתחזקת והולכת ויצאו שנים עשר אנשים ויתהלכו  
בשנים עשר מלכיות ויתנבאו בתיך המחנה נביאותיהם, ויטעו  
ישראל אחריהם והם היו אנשי שם ויחזקו את אמונת ישו כי אמרו  
שהם שלוחיו ויתלקטו אחריהם עם רב מבני ישראל, ויראו החכמים  
את הדבר הרע הזה וירע להם מאד ויאמר איש אל רעהו או לנו  
כי חטאנו שבימינו נהיתה הרעה זאת בישראל אשר לא שמעו  
אנחנו ואבותינו ויצר להם מאד וישבו ויבכו וישאו עיניהם אל  
השמים ויאמרו אנא ה' אלהי השמים תן לנו עצה מה לעשות כי  
אנחנו לא נדע מה לעשות ועליך עינינו כי נשפך דם נקי בקרב  
עמך ישראל על אודות אותו האיש, עד מתי יהיה זה לנו למוקש  
שתחוק יד הנוצרים עלינו והורגים אותנו כמה וכמה ואנחנו נשארי'  
מעט ובעון מוקשי עמך בית ישראל נעשה זאת ואתה למען שמך  
תן לנו עצה מה לעשות להיות נכבדים מעדת הנוצרים, ויהי  
ככלותם לדבר ויקם זקן אחד מן הזקנים ושמו שמעון כיפא והיה  
משתמש בכת קול ויאמר להם שמעוני אחי ועמי אם טוב בעיניכם  
דברי אבדיל את האנשים האלה מעדת בני ישראל ולא יהא להם  
חלק ונחלה בקרב ישראל אך אם תקבלו עליכם את העון, ויענו  
כלם ויאמרו נקבל עלינו העון אך כאשר דברת עשה, וילך שמעון  
בן כיפא בתוך ההיכל ויכתוב את השם הגדול ויקרע בשרו וישם  
הכתב בתוכו ויצא מן המקדש ויציא את הכתב וילמוד את השם  
וילך אל עיר מטרופולין של הנוצרים ויצעק בקול גדול ויאמר כל  
מי שיאמין בישו יבא אלי כי אני שלוחו, ויאמר להם מה את  
אתם מבקשים ממני, ויאמרו האותות אשר עשה ישו בחייו עשה  
לנו גם אתה, ויאמר הביאו לי מצרע, ויביאו לו, וישם ידיו והנה  
נרפא, ויאמר להם עוד הביאו לי מת אחד, ויביאו לפניו וישם



ידיו עליו ויחי ויעמוד על רגליו. ויראו האנשים האלו ויסלו לפניו  
ארצה ויאמרו לו באמת אתה שלוחו של ישו כי הוא עשה לנו כך  
בחיינו. ויאמר להם שמעון כיפא אני שלוחו של ישו והוא צוה עלי  
ללכת אליכם. השבעו לי אם תעשו ככל אני מצוה אתכם. ויענו  
כלם ויאמרו כל אשר תצונו נעשה. ויאמר להם שמעון כיפא דעו  
כי ישו היה שונא של ישראל ותורתם כמו שנבא ישעיה. חדשיכם  
ומועדיכם שנאה נפשי ועוד דעו לכם שאינו הפך בישראל כמו  
שנבא הושע. כי אתם לא עמי. ואף שיש בידו לעקור אותם מן  
העולם ברגע אחד מכל מקום אינו רוצה לללותם אך הוא רוצה  
להניח אותם כדי שיהיה תלייתו וסקילתו לזכרון לדורי דורות.  
ורוב ענוי הגדול שהיה סובל כל היסורים כדי לפדות אתכם מן  
הניהגם, ועתה הוא מזהירכם ומצוה לכם שלא תעשו עוד דעה  
לשום יהודי ואם יאמר יהודי לנוצרי לך עמי פרסה ילך עמו שני  
פרסאות, ואם יכנו יהודי על לחי השמאל נטה לו גם לחי הימין כדי  
שיאכלו שכרם בעולם הזה ובעולם הבא יהיו גדונים בניהגם, ואם  
תעשה כך תזכו לשבת עמו במחיצתו, והנה הוא מצוה עליכם  
שלא תחוגו את חג המצות אך תחוגו את יום מיתתו, ובמקום חג  
השבועות תחוגו ארבעים יום משנסקל ועלה לרקיע אחר כך.  
ובמקום חג הסכות תחוגו את יום לידתו וביום שמיני ללידתו  
תחוגו אשר נמול בו. ויענו כלם ויאמרו כל אשר דברת נעשה  
אך אם תשאר אצלנו, ויאמר אנכי אשב ביניכם אם תעשו לי  
כאשר צוה עלי לבלתי לאכול שום מאכל רק לחם צר ומים לחץ  
ועליכם לבנות לי מגדל בתוך העיר ואשב בו עד יום מותי,  
ויאמרו כדברך בן נעשה. ויבנו לו מגדל ויתנו לו המגדל לדירה  
ויתנו לו חק דבר יום ביומו עד יום מותו לחם ומים וישב בתוכו.  
ויעבוד את אלהי אבותינו אברהם יצחק ויעקב ויעש פיוטים\*

(\* לשי עיזת החכם ש"ל ז"ל זכרם המד ג' 202 ובספר קובץ מעשה  
ידי באוניס קדמוניים 107 נמלא כחונ במחזור וויטרי כ"י צנס רכנו חס שמעון  
כיפא יקד סדר של יום הכפורים לחץ ה ס ל ס, ובפירוט המחזור משנת ה' ק"א כי  
שמעון בן כיפא שקורין ק' פירו וכוונתי עשה השנה הזה (לחץ הסלס) ללאחר שחקן  
לחס חמונת ישו ושם עלמו במגדול רווי כל ימיו בלחם לר ומים לחץ. והכס גרעטץ  
כחצ במכתב עתי של הרב זוקטול פראנקל ע' 21 סל' סיכץ טריוויט רשס  
בפירוטו על הסלה נשמח: מלאחי כי שמעון בן כיפא יקדו, ובפירוט קדוך הסלה  
מנהב טריוויט כ"י נמלא בס כן: שמעתי מרכנו יהודה בר יעקב סר' שמעון בן כיפא  
יקד נשמח עד מי ידעה לך.



לרוב מאד וישלחם בכל גבול ישראל למען יהיה לו לזכרון בכל  
דור ודור וכל פיוטיו אשר עשה שלח לרבותיו. וישב שמעון בתוך  
המגדל שש שנים וימת ויצו לקבור אותו במגדל ויעשו בן. אחר  
כך בנו עליו בנין מכוער ועדיין מגדל זה ברומי וקורין אותו  
פיטר והוא שם של אבן שישב שם על האבן עד יום מותו.



## מדרש ה' בחכמה יסד ארץ

(נוסחא ב')

ה' בחכמה יסד ארץ וגו' שברא הק"כ את העולם כילוד  
אשה מה הילוד הזה בתחילה מתחיל מטיבורו ומשם הוא מתחיל  
והולך כך העולם התחילו הק"כ מטיבורו ומשם נמתח לכאן ולכאן.  
והיך טיבורו זו ירושלים, טיבורו עצמו זו המזבח, ולמה קרא  
שמו אבן שתיה שממנו הוישתת העולם כולו, וברא הק"כ בית  
המקדש למטה שכנגדו בית המקדש למעלה מכוונין זה כנגד זה  
שנ' תביאמו ותטעמו בחר נחלתך מכוון לשכתך מכוון כנגד שבתו,  
ובזמן שהיה ב"ה קיים היה כ"ג מקריב ומקטיר למטה ומיכאל  
כנגדו מלמעלה מקריב ומקטיר וכשהחריב ב"ה אמר הק"כ למיכאל  
מיכאל הואיל והחרכתי את בית ושרפתי את היכלי ושוממתי מקדשי  
וחרסתי את מזבחי אל תקרב לפני לא כדמות שוורים ולא כדמות  
כבשים אמר לפניו רבש"ע ובניך מה תהא עליהן אמר לו הקרב  
לפני זכויותיהן ותפלזותיהן ונשמות של צדיקים הגנוזים תחת כסא  
הכבוד ותיגוקות של בית רבן ואני מכפר עונותיהן של ישראל  
וכשאני משמח של מטה אני משמח של מעלה שנ' כה אמר ה'  
הנני שב שבות אהלי יעקב אהל לא נאמר אלא אהלי אחד למטה  
ואחד למעלה ומשכן לא נאמר אלא משכנותיו משכן למעלה  
ומשכן למטה, ונבנתה עיר על תלה זו של מטה וארמון על  
משפטי ישב זו בית של מעלה.

כונן שמים בתבונה, כיון שהרבו ישר' פשעים וחטאים ועלו  
אויביהם להחריב ירושלים וכשעשו כרצונם והחריבו ושבו התחילה  
בת קול צווחת ואומרת בפשע יעקב כל זאת וגו' נודעו יעקב  
ממקומו ונשתנה איקונוי שבכסא הכבוד ועמדה נישמתו לפני הקב"ה  
וכסף קומתו והתחיל צועק ומיילל לפני הקב"ה ואמר רבונו של  
עולם מה פשעי ומה חטאתי ומה סרחוני מיד עמדו כל מלאכי  
השרת והקיפו יעקב אבינו ונישמתו של צדיקים והתחילו בוכים  
ומייללים לפני הקב"ה אמרו לפניו רבונו של עולם אתה כתבת



בתורתך עד שלא יברא העולם ויעקב איש תם ועכשיו  
בפשע יעקב כל זאת. רבנו של עולם לא נטה יעקב מיראתך לא  
לימין ולא לשמאל ולא עוד אלא שבא אביו לברכו והיה מתירא  
ואמר אולי ימושני אני. פתח יעקב ואמר רבנו של עולם זכור  
ברית שכרת עמי שנ' וזכרתי את ברית יעקב ולא עוד אלא אתה  
נשבעת לי שאין אתה מאבד את בני שנ' זכור לאברהם ליצחק  
ולישראל עבדיך וגו' בשמך נשבעת לחם אמר לו הקב"ה יעקב  
מוטב שיתלו את עונותיהם כך כדי שיש להם תוחלת ויש בזכויותיהן  
להגן עליהם. ולא יתלו בעצמן שאין יכולין לעמוד במדת הדין מוטב  
שיתלו כך כדי שיהא תוחלת בזכותך ונכספ עליהם בשבילך שלא  
יתלו בעצמן כשפשעוהם הרבה ואינן יכולין לסבול אלא בשבילך  
אני מכפר עליהן. בדעתו תהומות נבקעו. כרת הקב"ה עמם באותה  
שעה שאינן נכנסין בגיהנם ואין להם שעבוד אלא מלכיות שהן  
קשין יותר מדינה של גיהנם. [גיהנם] קרואה עמוקה ומלכיות יותר  
ממנה. גיהנם קרואה עמוקה שנ' עמוקה משאול מה תדע וכן הוא  
אומר וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ואין ירידה אלא למקום  
עמוק. ומלכיות נקראו יותר ממנה. ומתהומות הארץ תשוב תעלנו  
אין תהומות הארץ כאן אלא מלכיות מלמד שאינו אחת אלא  
מלכיות יוצאים מזו ונכנסין לזו. זו מנחתן וזו תופסתן. בכל מנחתן  
יון מנחתם ואדום תופסתם והקב"ה עתיד לאבדו על ידי ישראל  
הה"ד באדין דקי כחדא וגו' ואין האבן האמור כאן אלא ישראל  
שכך בלעם מתנבא וירא את הקני זה יתרו. ושים בסלע קנך אלו  
ישראל שנדבק בהם וישראל עתידין להיות לבדם אימה והם  
ממלאים את העולם כולו שנאמר ואבנא די סחת לצלמא וגו'  
וישראל מתעלים למעלה למעלה שנ' תשוב תחיינו וגו'. וחזר הקב"ה  
על כל המידות לתן להם לישראל ולא מצא להן כתורה שכל מי  
שהוא עוסק בתורה ואפילו היו מכווערים מעשיו התורה מושכתו  
ליראה ועוד כנר שאינו כבה שנ' כי נר מצוה ותורה אור וגו'.

ה' בחכמה יסד ארץ. כשברא הקב"ה עולמו ברחמים ברא אותו  
ואלמלא רחמיו הרבים לא העולם מתקיים שכל דבר ודבר שברא  
הקב"ה ברא כנגדו ונתן אימת זה על זה ברא ישראל ברא כנגדו  
אומות העולם ואילמלא רחמיו ותקנה שתיקן היו אומות העולם  
בולעין את ישראל לפי שעה שהן חיים שכן דוד משורר לולאה'  
שחיה לנו וגו' אזי חיים בלעונו וגו' ומה תקנה תיקן הקב"ה ברא



להן לאומות העולם שרים למעלה וברא כנגדן ישראל וברא להן מיכאל וגבריאל שרי ישראל והפיל אימתן על שרי אומות העולם וכזמן שישראל עוברין על רצונו של מקום עומדין ומקטרגין שרי אומות העולם לפני הקב"ה על ישראל ועומדין שרי ישראל בתפילה ובתחינה לפני הקב"ה וכיון שישראל עושין תשובה ומשכימין בבתי כנסיות ועומדין בתפלה ובתחנונים ועומדים ומכוונים את לבם לאביהם שבשמים מתחברת תפלתן של ישראל עם תפלתן מיד מתרצה להן הקב"ה ונותן להם כח ומתנכרין ומצויאין אשחם ונותנין אימתן על שרי אומות העולם וכשאיימתן נופלת על השרים של מעלה אימה נופלת על [או"ה] למטה וככל שנה ושנה הם עומדים בתפלה כיום הכפורים וישראל מתחנונים מלמטה ותפלתם עולה ומתחברת עם תפלת מיכאל וגבריאל ותפלתן נכנסת לפני כסא הכבוד והקב"ה מנכר מיכאל וגבריאל ונותן בהם כח וגבורה ואיש להוב יוצא ובוער בשרי אומות העולם ומתישין כחן ומסכסכין רוחם ומכשילין את חילם והם נכנסין לפניהם מיום הכפורים ועד יום הכפורים ואלמלא כן לא היו ישראל מתקיימין שעה אחת ולא היו יכולין לעמוד בפני אומות העולם.

בדעתו תדומות וגו' ברא הקב"ה בני האדם וברא כנגדן שדים ומזיקין ונתן אימתן על הבריות ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתקן להם לא היו הבריות יכולין לעמוד אפילו שעה אחת מפני המזיקין ושיריין וליליין. ומה תקנה שתקן כל שנה ושנה בתקופת ניסן שרפים מתנכרין ומרוטמין ראשיהם למעלה והם מפילין אימתן על המזיקין ועל השדים ועל הרוחות ומסכסכין באברתם על בני אדם כדי להסכם מנזיקתן שנ' באברתו יסך לך וגו' אל תירא מפחד לילה וגו' ברא בהמות וחיות וברא כנגדן אריות ונמרים ודובין ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתקן לא היו יכולין בהמות וחיות לעמוד מפני אריות ונמרים ודובים. ומה [תקנה] תיקן ברא כנגדן בהמות בהרי אלף וכל תקופת תמוז נותן הקב"ה כח בבהמות והוא מתנכר ומגביה את ראשו וגוע געיה אחת וקולו הולך בכל הישוב וחיות שוטעין קולו ואיימתו נופלת על האריות ונמרים ודובים ועל כל חיות הרעות עד שנה שלמה ואלמלא כן לא היתה הבחמה יכולה לעמוד בפני חיות הרעות. ברא עופות טהורות וטמאות מהן בישוב ומהן חוץ לישוב כנגדם פרס ועזניה שאינן בישוב ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתקן לא היו עופות יכולין



לעמוד בפני פרס ועזניה ומאי תקנה שתקן כל תקופת תשרי  
נותן הקב"ה כח בזיו שדי ומתגבר ומגביה ראשו ומטפשו בגפיו  
ומגביה ונותן קולו והעופות שומעין קולו ואימתו נופלת על פרס  
ועזניה משנה לשנה. ברא בים הדגים גדולים וקטנים וכמה היא  
גדולתו של גדול יש מהן מאה פרסה ומאתים ויש שלש מאות  
פרסה וארבע מאות פרסה ואלטלא רחמיו הרבים ותקנה שתקן להם  
היו גדולים בולעין את הקטנים ומה תקנה תקן ברא לויתן בכל תקופת  
מכת מרים ראשו ומגבר עצמו ומפיח במים ומרתיחן ואימתו נופלת  
על הדגים שבים ואלטלא כן לא היו הקטנים יכולין לעמוד בפני  
הגדולים הה"ד ה' בחכמה. ומניין שבהמות ולויתן עושין כן בכל שנה  
ושנה הה"ד ואולם שאל נא בהמות ותורך ועוף השמים וגו' שיח  
לארץ ותורך, שמא תאמר מחזיקין טובה לעצמן כשהן ששין אין  
מחזיקין טובה אלא מודים לעצמן ומשכחין מהדרין ומרוטמין למי  
שאמר והיה העולם שסופן לחזור להיות עפר שנ' הכל הולך אל  
מקום אחד וגו' ואין משתייר אלא הקב"ה ביחודו שיתפאר שמו  
ויתעלה זכרו שנ' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא לכך אמר שלמה וגו'.  
וכי המים מן העפר, את מוצא כמה מים הביא הקב"ה כשבא המבול  
וכמה גשמים וכולן חוזרים להיות עפר ממנו הן נבראין ואילו  
חוזרין הן יעצור במים ויבשו וגו'.

כונן שמים בתבונה. ברא הקב"ה מלאכים רחמנים וסבבן  
לכסא הכבוד וברא מלאכי חבלה והרחיקן בקצה השמים שנ' כאים  
מארץ מרחק וגו' שאם היו קרובין לכסא הכבוד בשעה שמדתהדין  
מקטרג היו יושבין ומחריבין את העולם כולו לפי שעה ולא עוד  
אלא שסגר בפניהם שנ' פתח ה' את אוצרו וגו' עד זו פתח עדו  
מריד רחמיו קרובין ומינה הקב"ה עליהן מלאכים רחמנים ואמר  
כשאני זועם תהיו מבקשים מלפני רחמים בשעה שישראל מפליגין  
דעתן ואינן עושין רצוני בקשו רחמים מלפני ורחמי קרובים ורבים  
שנ' רחמך רבים ה' וכשישראל (עושין) מכעיסין אותו הקב"ה  
ומבקש להחריב העולם אילולא שהוא זוכר ברית יעקב ועקדת יצחק  
ויעקב עומד בתפלה ואומר לפניו רבונו של עולם אם ישראל  
עוברין על מקצת הן מקיימין מקצת אפילו ריקים שבהם מלאים  
מצות כרמון שנ' כפלח הרמון רקתך וגו' אבל אומות העולם  
אפילו שגראין בהם חסידים מלאים עונות וחטאים שנ' וחסד  
לאומים חמאת אפילו חסידים חוטאים עד לשמים, מיד אבות



העולם וחסידים ונביאים וצדיקים מתחננים עם יעקב ואומרים רבונו של עולם תתן אמת ליעקב וגו' ורחמי של הקב"ה מתגלגלין עליהן ומקבל שועתן.

ברעתו תהומות וגו' ברא הקב"ה נן עדן וגיהנם ומשקין את העולם כולו ויש מקומות שיינם טוב ויש מקומות שיינם רע וכל מקומות שאת רואה רוב יינו מכוסם בידוע שרוב שקייתו מגן עדן ומקום שאת מוצא רוב יינו רע בידוע שרוב שקייתו מגיהנם, ומקום שאת רואה פירותיו רעים בידוע שרוב משקייתו מגיהנם.

ה בחכמה יסד ארץ וגו' ברא הקב"ה את עולמו בחכמה אין חכמה אלא תורה שנ' כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, ואלמלא תורה לא היו שמים וארץ מתקיימין אפילו שעה שנ' כה אמר ה' אם לא בריתי יומם וגו' והתורה לא נבראת אלא בשביל ישראל שיעסקו בה ויקיימו מצותיה ודקדוקיה כדי לקבל שכרן ולנחל בה חיי העולם הזה וחיי העולם הבא שלא הניח הקב"ה דבר ביד ישראל שלא במצוה וכל כך כדי לזכותן. יוצא לחרוש מצוה בידו לא תחרוש בשור וחסור יחריג. לזרוע מצות לא תזרע כלאים, לקצור לקט קצירך לא תלקט, לעומר מצוה בידו ושכחת עומר בשדה, כגורן לא תחסום שור כדישו, לזרות מעשר ראשון וכבית מעשר מן האוצר, לש מצות חלה, נוטע מצות ערלים לא יאכל ג' שנים, שביד משכר [צ"ל מצות], ועיין דברים כ"ג כ"ו: וקטפת מלילות בידך וחרטש לא תניף וגו' וחרטש, לבצור ולא תעולל, מן היקב מצות [העניק תעניק לו?], שחטה בהמה מצות אותו ואת בנו, אש"י חיה שבישדה ועוף שפורח באויר מצוה ושפך וכסהו, מן הבהמה הזרוע והלחיים והקבה, בנה בית מצות ועשית מעקה, על הפתח וכתבתם, קנה בגד לא תלבש שעטנז, בא לגלוח מצות לא תקיפו, בבשרו כתובת, נשא אשה נקי יהיה (מן העונות) [לביתו שנה אחת?], מי שנולד לו בן וכיום השמיני, קנה שלית גדילים, בפירות ברכה על כל דבר ודבר יש לפניהם ולאחריהם ויש לפניהם בלבד, אפילו בשכיבה ובקימה מצוה, בפסיעת רגל צריכה ברכה בזקופת קומה ופקיחת עין ועל כל דבר ודבר, כל כך כדי לזכותן ולדבקן בכנפי השכינה, משל אחד שנפל לים והושיט לו המלח [החבל] אבל אמר לו תפוס החבל הזה בדרך ותהי' יודע שאם תניחנו אין לך חיים, כך אמר הקב"ה לישראל הזהרו בתורה ובמצות שכל זמן שאתם זהירין במצותיה אתם דובקין בשכינה



ואתם חיים שני' ואתם הדבקים בה' וגו' פירשתם מן המצוות אין  
לכם חיים. וכן שלטה אמר החזק כמוסר אל תרף וכשאתם [זהירין]  
בתורה ובמצותיה (כש') אני מדבק אתכם לחיי העולם הבא שני'  
כי כאשר ידבק האזור וגו'.

כונן שמים בתבונה. ברא הקב"ה ז' רקיעים וקודם שיכרא  
האדם הקדים להם התורה באלפים שנה וכשבקש ליתנה לישראל  
ירד משמי מרום ועמו עשרים ושנים אלף מלאכי שלום ורחמים  
שני' רכב אלהים רבותים אלפי שנאן וכו' יכול בשביל שהן הרבה  
יהיו רוחפין זה את זה [ת"ל] שנאן כמה דאת אמר כולו שלאנן  
ושלו. ה' בם (אלא אמר ר' שמלאי מדות של עולם בם רבותים)  
אמר [רשב"ל] שמות של מלאכים. הרי הוא מפרש על כל אחד  
ואחד מיכאל וגבריאל ורפאל ופתחאל. [עיינן לקמן מדרש שוחר  
טוב כ"י על מזמור ס"ח וילקוט תהלים ס"י תשצ"ז בשם פסיקתא  
רבתי] אמר להם הקב"ה לא בשביל שראיתם פנים הרבה תהיו  
סבורין שהן אלהות [הרבה] אני אני אחד ושמי אבל [אלא אני אחד  
ושמי אחד]. המינים שאלו את ר' שמלאי. אמרו אלהות הרבה יש  
בעולם שני' השמע עם קול אלהים חיים וגו' אמר להם ר' שמלאי מדברים  
מתוך האש לא נאמר אלא מדבר. אמרו לו תלמידיו רבינו לזה  
דחית בקנה לנו מה אתה משיב חזר ר' לוי [שמלאי] ופרש השמע  
עם קול אלהים אילו היה הקול כולם שומעים אותו בכח לא היו  
יכולין לשמוע מה הוא עד שימותו אלא בחזר לפי כחו ובנינו  
[וביגוני] לפי כחו וזקן לפי כחו שני' קול ה' בכח לבעל כח. קול ה'  
בחדר לזקנים. לפיכך אמר להם הקב"ה לא בשביל ששמעתם קולות  
הרבה תהיו סבורים שהן אלהות הרבה אלא אני בייחוד ואין  
לי שני בעליונים ולא בתחתונים שני' כי אני הוא וגו' ואומר היש  
אלוה מבלעדי וגו' ובסיני אמר אנכי ולא יהי לך בפרהסיא למה  
שעל מנת כן הוציאן ממצרים שני' בהוציאך את העם הזה ממצרים  
וגו' משל לבת מלכים שנשבת ביד לסמין בא המלך והצילה  
והניחה בתוך פלמין שלו לאחר ימים תבעה לישא אותה לאשה א"ל  
וכי מה את עושה עמי אומר לה לא דייך שהצלתך מיד לסמין  
אלא אני עוסק עמך להמליכך על כל העולם כך ישראל אמר להם  
הקב"ה קבלו עליכם את התורה אמרו לו למה אמר להם  
לא דייכם שהצלת אתכם משעבוד מצרים אלא שאני עוסק  
עמכם להמליככם על האומות שני' ולתתך עליון וגו' על אחת כמה



וכמה טובות לכם וכמה צרות על שונאיכם. לצרככם הכאתי עשר  
מכות וכל מכה יש בה חמש פורעניות והוצאתי אתכם ביד נטויה  
וקרעתי לכם את היס לשנים עשר וגו' [גזרים] כל מה שנחלו  
במדבר אבל ענני כבוד בזכות כבוד תורה כתיב כבוד חכמים ינחלו  
ואין כבוד אלא תורה. את מוצא כשהוא מייחס הדורות בספר  
דברי הימים אין אומר שם כבוד עד שהוא מגיע אצל יעבץ שהוא  
בעל תורה הה"ד ויהי יעבץ נכבד וגו' שיגע בתורה יותר משל אחיו.  
בדעתו תהומות נבקעו. ואין תהומות אלא תורה. ושני  
תהומות אחד למעלה ואחד למטה. ומניין שהתורה קדומה שנ' באין  
תהומות חוללתי וגו' וכשישראל עושין דעתו של מקום ומקיימין  
מצותיה של תורה והולכין בדרכי אמת מיד תהום למטה קורא  
לתהום עליון להשפיע ברכות שנ' תהום אל תהום קורא וגו'  
והתחתון שמו אמת והעליון צדק שנ' אמת מארץ תצמח וגו' חסד  
ואמת נפגשו חסד זו התורה שנ' ותורת חסד על לשונה וגו'.  
מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו' פסוק זה לא ראשו  
סופו ולא סופו ראשו היה ראוי לכתוב לומר אני ה' ראשון ואני  
אחרון. אני ראשון שנגליתי לאברהם ראשון. אני ראשון שנגליתי  
ליצחק ראשון. אני ה' ראשון שנגליתי ליעקב ראשון. אני ה' ראשון  
שנגליתי למשה. במאמר ראשון אמרתי אני ה' ראשון שנגליתי  
בסיני אות ראשון. ואת אחרונים וכו' אמר הקב"ה אע"פ שהכעיסוני  
בהבליהם והפשיעו את הארץ אני עמם שנ' ואף גם זאת וגו' ואמר  
ועד זקנה אני הוא זו מלכות בבל שוררת לבבל בשבילם. עד שיבכה  
שהעמדת מרדכי להם [במלכות מדי]. במלכות יון העמדתי להם  
מתתיה בן יוחנן הכהן וחשמונאי ובניו. במלכות אדום אני אסכול  
דופיהם וגרופיהם ואני שעתידי ליפרע מהם ולמלט ישראל מידם  
שנ' אסכול ואמלט אמן בקרוב בימינו.

ת ם



## מדרש שוחר טוב למזמורי תהלים

ס"ח - ע"א וצ"ו - צ"ט וק"ט.

מזמור ס"ח. למנצח לדוד מזמור שיר יקום אלהים יפוצו אויביו.  
זש"ה בקום רשעים יסתר אדם, למה ישקב"ה דן בהם את הצדיקים.  
שכל זמן שהרשעים בעולם אין לצדיקים קומה זקופה ולא פתחון  
פה, אבדו רשעים רבו הצדיקים לכך נאמר בקום רשעים יסתר אדם  
ובאבדם ירבו צדיקים וכן דבורה אומרת בן יאבדו כל אויביך ה'  
אוהביו כצאת השמש בנגורתו אבדו הרשעים מיד ואוהביו כצאת  
השמש בנגורתו, וכן דוד אומר אשמרה לפי מחסום בעוד רשע  
לנגדי מכאן שאין לצדיקים פתחון פה וקומה זקופה לפני הרשעים  
כל זמן שהרשעים בעולם, אמר דוד עשה להם כשם שעשית  
לראשונים כשם שאמר לך משה קומה ה' ויפוצו אויביך וכן עשה  
להם יקום אלהים יפוצו אויביו, וכן צופר הנעמתי אומר ועיני  
רשעים תכלינה ומנום אבד מנהם, אין להם מנום להיכן נסים אלא  
ותקותם מפח נפשי, וכן ירמיה אמר יאבדו מארעא ומתחות שמיא  
אלה לכך נאמר יקום אלהים יפוצו אויביו, כהנדרף עשן תנדרף  
כהמס דונג מפני אש, אמר דוד לפני הקב"ה הרשעים אינן כלום  
עשן הם שנאמר כהנדרף עשן תנדרף ולא כעשן היו אלא כלא היו.  
ד"א כהנדרף עשן תנדרף אלו הרשעים, משל למה הדבר דומה  
למלך שהיו לו עבדים בפלטין שלו והוא היה בפלטין העליון והן  
היו בפלטין התחתון ועבדיו מציתין את האש ומעשנין אותו כדי  
שיעלה אליו העשן כך הם הרשעים, וכן ישעיה אומר העם  
המכעיסים אותי וגו' היושבים בקברים ובנצורים ילינו, ומעשן הם  
הרשעים ומעשנין לפני עשן והם אינם כלום שנאמר [ס"א] ומעשנין  
לפני כלומר שמכעיסין אותי שנ' כי אז יעשן אף ה' וקנאתו וכתוב  
עלה עשן באפו, כדי שיכלו שנ' כי הרשעים יאבדו ואויבי ה'  
ביקר כרים כלו כעשן כלו לכך נאמר כהנדרף עשן תנדרף, ד"א  
ואויבי ה' ביקר כרים א"ר אחא יבאו הרשעים לכבוד הכרים ומה  
עושים להם שוחטים אותן ותולין אותן לעשן, ד"א ואויבי ה' ביקר



כרים. א"ר יוחנן יבאו הרשעים שנקראו כרים כמה שנאמר ואת  
הכבר (?). ביום שהוא עושה עב העשן אין בן אדם יכול לראות  
חברו מרוב עשן, כך יהיו הרשעים לכך נאמר כהנדוף עשן. אכדו  
הרשעים הצדיקים שמחים שנאמר וצדיקים ישמחו יעלצו לפני  
אלהים וישישו בשמחה. שירו לאלהים זמרו שמו סולו לרוכב  
בערבות, כשם שרוכב על הסוס מרדה במישור (?) כך הקב"ה רוכב  
בערבות. וכן אמר משה רוכב שמים בעזרך. ביה שמו, ביה מחצית  
שמו ברא שתי עולמות. אבי יתומים ודין אלמנות. ישראל בגלות  
דומין לאלמנות וליתומים שנאמר יתומים היינו ואין אב אמותינו  
כאלמנות ולא אלמנות ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת  
הים ודעתו לחזור עליה. ולא יתומים ממש אלא כקטן שהלך אביו  
למדינת הים ואין מי שיעזור אותו. וכן כתיב כי לא אלמן ישראל  
ויהודה מאלהיו. אלהים ישב על כסא קדשו. שנאמר עושה משפט  
לעשוקים נותן לחם לרעבים ה' מתיר אסורים. אלהים מושיב  
יחידים ביתה, וז"ה לא טוב היות האדם לבדו ישבנה מצלעו של  
אדם חוה והושיבם באפריון. ד"א מושיב יחידים ביתה, שהושיב  
אברהם יצחק ויעקב שהיו יחידים בעולם בארץ ישראל שהוא ביתה  
שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות, ארץ ישראל נקרא ביתה שאר  
ארצות נקראו חוצות. מוציא אסירים בכושרות, ישראל שהיו  
אסירים במצרים הוציאם בכושר אבותם, ומצויים שהיו סוררים  
שכנו צחיחה שנאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים.  
אלהים בצאתך לפני עמך, שנאמר וה' הולך לפניו יומם. בצעדך  
בישימון סלה, ביום מתן תורה ארץ מטה ורעשה, מיד מתו כל  
החיים שבארץ ישראל והמתים חיו והטוף עליהם הקב"ה טל של  
תחיית המתים שנאמר אף שמים נטפו. זה סיני, אין לשון זה אלא  
לשון בערה ודליקה כד"א עד די הוה למזייה שנאמר וההר בוער  
באש עד לב השמים. גשם נדבות, כיון שראו מלאכי השרת  
שפרחה נשמתן של ישראל אמרו להקב"ה רבש"ע למי אתה נותן  
תורה למתים או לחיים מיד הניף הקב"ה גשמי חיים על ישראל  
שקבלו התורה ברוח נדיבה והיו מלאכי השרת מניפין להם במניפות  
שנאמר תניף אלהים. נהלתך ונלאה, נחלתך שהיתה נלאה מקול  
רעמים ורעשים אתה כוננת, חיתך ישבו בה, שהושבת בהתחיייתך.  
תכין בטובתך לעני אלהים, ואומר ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו  
ונשמעה ראה מה כתיב במשנה תורה אם יוספים אנחנו לשמוע



וגו' קרב אתה ושמע, מיד השיב הקב"ה למשה המיבו אשר דברו.  
ה' יתן אמר המבשרות צבא רב, הקב"ה יתברך שמו וגבורתו כשהיה  
אומר בדבור הקול נחלק לשבעה קולות ומשבעה לשבעים קולות  
לשונות של שבעים אומות שיהו הכל שומעין לכך נאמר המבשרות  
צבא רב. ד"א ה' יתן אמר, הדבור היה יוצא מפי הגבורה ומשה  
ואהרן מבשרים לצבא רב לכנסת ישראל. מלכי צבאות ידודון  
ידודון, זש"ה וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק חוץ לשנים עשר  
מיל, מניד שהיו ישראל נרתעים לאחור י"ב מיל וחוזרים לפני י"ב  
מיל כ"ד מיל לכל דבור ודבור נמצא מהלכין באותו היום ר"ם מיל  
וחוזרין לפני י"ב מיל. באותה שעה אמר הקב"ה למלאכי השרת  
רדו וסעדו את אחיכם שנאמר מלאכי צבאות ידודון ידודון, ידודון  
בהליכה ידודון בחזרה. ר' יהודה בר אלעאי אומר לפי שהיו ישראל  
משללה [שולל?] בין האומות מחמת האש אמר הקב"ה לענני  
כבוד הוילו טל חיים לבני לכך נאמר גשם נדכות תנקף אלהים  
נחלתך. כיון שנתתי שבה דעתן מיד קבלו התורה שנאמר ונות בית  
תחלק שלל. אם תשכבון בין שפתים, אמר הקב"ה אם אתם נורקים  
באשפתות בבתי קרקסאות ומטראות שלכם הרי כנסת ישראל  
שנמשלה ליונה מקבלת התורה שנאמר כנפי יונה נחפה בכסף.  
ולמה נמשלו ישראל ליונה לומר מה יונה אינה מפרנסת בשחיטה  
אף ישראל אינן מפרנסין בשחיטה על קדוש השם, ומה יונה אינה  
נצולת אלא בכנפיה כך ישראל אינן נצולין אלא בזכות התורה  
שנמשלה לכסף שנאמר אמרות ה' אמרות מהורות כסף צרוף בעליל  
לארץ מווקק שבעתים. ואברותיה בורקק חרוץ אלו המשיניות  
והמסכתות. כפרש שדי מלכים בה, כיון שישראל יושבין ועוסקין  
בתורה הקב"ה משרה שכינתו ביניהן. תשלג בצלמון, ואם נעלמה  
מהן הלכה כצלמות הקב"ה מלבנה ומכורה להן. ומנין שת"ח נקראו  
מלכים שנאמר בי מלכים ימלוכו. הר אלהים הר בשן, ר' נתן אומר  
כיון שבקש הקב"ה ליתן תורה לישראל בא כרמל מאספמיא ותבור  
מבית אלים זהו שנאמר בקבלה חי אני נאם המלך ה' צבאות שמו  
כי כתבור בהרים וכרמל בים יבא, זה אומר אני נקראתי הר  
תבור עלי נאה שתשרה שכינה לפי שאני נכוה מכל ההרים ולא  
ירדו עלי מי המבול, וזה אומ' אני נקראתי הר הכרמל עלי נאה  
שתשרה שכינה לפי שאני נתמצעת בתוך ועלי עברו את הים.  
אמר הקב"ה כבר נפסלתם לפני כנכחות שיש בכם כלכם פסולים



לפני, אמרו לפניו וכי משוא פנים יש לפניך או שמא אתה מקפח  
 שכרם, אמר להם הקב"ה הואיל והמרחתם לפני בשביל כבודי אשלם  
 לכם שכר הרי נתתי להר תבור תשועה לישראל בימי דבורה  
 שנאמר לך ומשכת בהר תבור, ובהר הכרמל תשועה לאליהו שני  
 ויקבוץ את כל ישראל אל הר הכרמל, התחילו כל ההרים  
 מתרעמים ומתמוטטים שנאמר הרים נזולו מלפני ה', אמר הקב"ה  
 למה תרצדון למה תרצו לדון עם סיני, הרים גבנונים אתם כלכם  
 כמה דאת אמר או גבן או דק, ההר חמד אלהים לשבתו, אין  
 רצוני אלא בסיני שהוא שפל וגבוה שנאמר מרופ וקדוש אשכון  
 ואת דכא ושפל רוח, וכתיב כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק  
 יידע, יכול ישב שם לדורי דורות תלמוד לומר אף ה' ישכון לנצח  
 שהחזיר שכינתו למעלה, וסיני טהיכן בא, א"ר יוסי מהר הטוריה  
 נתלש כחלה מעיסה ממקום שנעקד יצחק אבינו אמר הקב"ה הואיל  
 ויצחק אביהם נעקד עליו נאה לבניו לקבל עליו תורה, ומנין  
 שעתיד לחזור, מקומו שנאמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים  
 אלו תבור וכרמל וסיני וציון, (ההרים ה') הרים כלומר כמנין חמשה  
 חומשי תורה), רכב אלהים רבותים, א"ר אנדימי דמן חיפה שנית  
 במשנתי שירד הקב"ה בהר סיני ועמו עשרים ושנים אלף מרכבות  
 של מלאכי השרת, א"ר ברכיה צפה הקב"ה במחנה לוויה שעומדים  
 במימיהם (?) במעשה העגל שנאמר ויאספואליו כל בני לוי, לפיכך  
 ירדו כ"ב אלף מרכבות ממחנה הקב"ה במחנה לוויה, ד"א רכב  
 אלהים ירדו עם הקב"ה כ"ב אלף מרכבות וכל מרכבות ומרכבות  
 כמרכבה שראה יחזקאל בן בוזי, משום כת שעלה מבבל אמרו  
 ארבעים ושנים אלף מרכבות שנאמר ה' כם סיני בקדש כמנין ב"ם,  
 כך שנה אליהו ז"ל, רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, א"ר תנחום  
 בר חנילאי עד מקום שי אסיפסניום להשיב [צ"ל עד מקום שאין  
 סופסמום יכול לחשוב, ועיין פדר"כ פכ"ב] אלף אלפי אלפים ורכי  
 רבבות, הוי רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, א"ר אלעזר בן ערך  
 וכלם ירדו שטנים לכלות את העולם אם לא יקבלו ישראל את  
 התורה, א"ר לוי אלא שראו פני הקב"ה שכל הרואה פני הקב"ה  
 אינו מת שנאמר באור פני מלך חיים, ה' כם, ארשב"ל מבלא יש  
 על כל מלאך ומלאך מיכאל גבריאל רפ"ל אוריאל עניאל ושמו  
 של הקב"ה כם שנאמר ה' כם סיני בקדש, אעפ"י שנראה הקב"ה  
 כיוורד על הר סיני שנאמר וירד ה' על הר סיני סיני היה תלוי



בו שנאמר ה' בם סיני בקדש. עלית למרום שבית שבי זש"ה  
עיר גבורים עלה חכם ויורד עז מבטחה. זה משה שנאמר ומשה  
עלה אל האלהים. לקחת מתנות באדם. זו תורה שניתנה במתנה  
בחנם לישראל. אף סודרים שכנו צחיחה. אלו אומות העולם שלא  
רצו לקבלה. ואף סודרים לשכון יה אלהים. אלו ישראל שהיו  
סודרים וכשקבלו את התורה שרתה בם שכינה. ברוך ה' יום יום  
יעמם לנו שהוסיף עליהם מצות וחקים בכל יום ויום. האל לנו  
למושעות. זו דרך החיים שנתן לנו ולבנינו. ולה' אדני למות  
תוצאות. זו דרך המות שנאמר את החיים ואת הטוב את המות  
ואת הרע. אף אלהים ימחץ ראש אויביו. עתה חזור לשעבוד  
מצרים שנאמר אתה פוררת בעוך ים. רצעת ראשי תנינים על  
המים. וכתיב מחצת ראש מבית רשע זה פרעה וחילו. אמר ה'  
מכשן אשיב. אלו שאכלו איתם חיות השדה. אשיב ממצולות ים.  
כשם שפרע הקב"ה מעוג מלך הכשן ומפרעה יש לי להשיב לכם  
תשובה. למען תמחץ רגלך בדם במלחמת גוג ומגוג. ד"א במלחמת  
אדום שנאמר מדוע אדום ללבושך. פורה דרכי לכדי. לשון  
כלביך. אלו חיות השדה שהן מוזמנין לסעודה שנאמר כל חיתו  
שדי אתיו לאכלה. כל חיתו יער. ראו הליכותך. בים סוף. הליכות  
אלי מלכי בקדש. בהר סיני. קדמו שרים אחר נוגנים. שנאמר או  
ישיר משה ובני ישראל. בתוך עלמות תופפות. ותקח מרים  
הנביאה וגו' ותצאן כל הנשים אחריה בתפסים ובמחולות. במקהלות  
ברכו אלהים. אלו הילדים. ה' ממקור ישראל. אלו עוברין שבמעו  
אמן מלמד שכל אחד ואחד היה מראה באצבעו כנגד שכינה ואומר  
זה אלי ואנוהו. שם בנימן צעיר רודם. רבי מאיר אומר כשעמדו  
שבטים על הים זה אומר אני יורד תחלה וזה אומר אני  
יורד תחלה מתוך שהיו עומדים וצוהבין קפץ שכטו של בנימן  
תחלה לתוך הים שנאמר שם בנימן צעיר רודם אל תקרא רודם  
אלא רד ים. התחילו שרי יהודה מרגמין אותם באכנים שנאמר  
שרי יהודה רגמתם. אמר להם הקב"ה בני שניכם כיונתם לדבר  
מצוה ולכבודי אף אני לא אקפח שכרכם שנאמר לבנימן אמר יוד  
ה' בנימן זאב יטרף. שזכה שתשרה שכינה בחלקו. ושכמ יהודה  
זכה למלכות שנא' [שרי] יהודה רגמתם שזכו ללבוש כנדי ארגמן  
וכן הוא אומר באדין אמר בלשצר והלבישו לדינאל ארגוונא.  
שרי זבולון שרי נפתלי. מלמד שכשם שנעשו נסים לישראל על



הים ע"י שכט יהודה ובנימן כך נעשו להם נסים לישראל ע"י זבולון  
ונפתלי בימי דבורה וברק שנא' ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם  
מקדש נפתלי, זבולון עם הרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה.  
צוה אלהיך עזך, אמרה כנסת ישראל רבון העולמים צוה ישועות  
עזך ותן עז למשיחך כדכתיב ויתן עז למלכו. מחיכלך על ירושלים  
לך זבילו מלכים שי, אימתי בזמן שתכלה מלכות אדום שנא'  
גער חית קנה זו מלכות הרשעה שכל כתיבתה בקנה שכותבין  
דימוסיות של שמד על ישראל וגזרין עליהן שישתחוו לע"ז שנא'  
עדת אבירים בעגלי עמים, מה הם עושים מתירים להם פסת יד  
ומרצין אותם בכספם שנאמר מתרפס ברצי כסף, לפיכך קזר עמים  
קרבות יחפצו, יאתיו השמנים, מני מצרים, יביאו דורונות מנות  
ממצרים להקריב על מזבחך כדכתיב כל צאן קדר יקבצו לך, כוש  
תריץ ידיו לאלהים, שיביא זבחים כתרצות ידים לאלהים ואח"כ  
ממלכות הארץ שירו לאלהים, ד"א יאתיו השמנים, יביאו מנים  
בחסות בזריות ממצרים שני לך זבילו מלכים שי, כוש תריץ ידיו  
הוישם, כמה דתימא ויריצו לכני העם, דבר אחר השמנים הוישם  
וממונים להתגייר, וכן כוש ימהר ויריץ לפרוש ידיו לאלהים.  
ד"א כמו אשמנים אנשים שהורים כדכתיב כוש ומצרים (ח"ת  
מתחלף עם אל"ף).

מזמור ס"ט, למנצח על שושנים, הושיעני אלהים כי באו  
מים עד נפשי, זהו שאמר הכתוב מה יפית ומה נעמת אהבה  
בתענונים וגו'. א"ר יודן ישראל הם יפים ונעימים, עומדים על  
הים ורואין להקב"ה, וכן הוא אומר וירא ישראל את היר הגדולה,  
כל זמן שהיו ישראל רואין להקב"ה היו יפים ונעימים, ראו אותו  
בסיני נעשו ישרים כשנתן להם התורה שנאמר יצפון לישרים  
תושיה, ואומר היטיבה ה' לטובים ולישרים, ראוהו נכנס לאהל  
מועד נעשו צדיקים שנאמר הננו צדיקים בה' וגו', ראוהו על הים  
נעשו שושנים שנאמר למנצח על שושנים, אימתי הושיעני אלהים  
כי באו מים עד נפשי, טבעתי ביון מצולה, בגלות בבל, וכן הוא  
אומר האומר לצולה חרבי, ואין מעמד, בגלות מדי ופרס, באתי  
במעמקי מים, בגלות יון, וישבלת שטפתני, בגלות אדום הרשעה,  
יגעת בקראי, כל המזמור על דוחק הגלות הזה, אין לי אלא  
להתפלל לפי שנאמר ואני תפילתי עת רצון בשעה שהצבור  
מתפללין, וכן הוא אומר בעת רצון עניתך, ר' יוסי בן הלפתא



אומר עתים הם לתפלה וכו' (עין לעיל סוף מזמור ס"ה). ישיחו בי  
יושבי שער (עין מדרש איכה פתיחתא י"ז רבי אבהו פתח ישיחו  
בי יושבי שער). הצילני ממים ואל אמכעה. מדינה של גיהנם  
שנאמר ויעלני מכור שאון ממים הוין.

מזמור ע. למנצח לדוד להזכיר אלהים להצילני וגו'. וז"ה  
ואזרעם בעמים וגו'. אמר ר' יוחנן אמר הקב"ה בשכר שהם מזכירים  
שמי אני מושיבן אצלי. וכן ירמיה אמר . . . אמר הקב"ה הו  
מזכירין אותי בכל פעם שכל זמן שאתם מזכירים אותי מעי הומים  
עליכם שנאמר הכן יקיר לי אפרים וגו' מעי המו לו זכר אזכרנו  
עוד. וכתוב ויתן לפני ארון ברית ה' להזכיר ולהודות. ולמה היו  
מזכירין שנאמר זכרו נפלאותיו אשר עשה. זכרו נפלאותיו שעשה  
עמכם בכל עת. ולא נאל הקב"ה את ישראל ועשה עמהם [נפלאות]  
אלא בשביל שיהו מזכירים נפלאותיו. אמר דוד אם כן אני מזכיר  
והצילני שנאמר למנצח לדוד להזכיר אלהים להצילני. למה היה  
דוד דומה למלך שהיה לו צאן וכעס עליה הסיר את הצאן וסתר  
את הדיר וחוציא את הרועה. אחר ימים חזר המלך התחיל מכנס  
את הצאן ובונה את הדיר ולרועה לא הזכיר. אמר הרועה הרי הצאן  
מכונסות והדיר בנויה ואני איני נזכר. כך אמר דוד למעלה מן  
הפרישה כי אלהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה הרי הדיר בנויה.  
וישבו שם וירשוה וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה. הרי  
הצאן מכונסות. אמר הרועה אני איני נזכר הו למנצח לדוד להזכיר.  
הו להם לרשעים שאינן מתים לעולם הבא אלא מן הקנאה שהם  
רואים ומן הכעס שנאמר כי לאויל יהרג כעס ופותה תמית קנאה.  
אחר הקנאה והכעס הן כלים שנאמר יבושו ויחפרו מבקשי וגו'  
רעתי ישובו על עקב בשתם.

אלהים חושה לי וגו' וכתוב אחר אומר אלהים יחשב לי אלא  
אמר דוד לפני הקב"ה רכש"ע חשוב לי עניותי ואביונותי ואתה  
חש לי וגואלני (ס"א ואתה חש לנאלני). ולמה עזרי ומפלטני אתה  
ה' אל תאחר. בין היום בין מחר עליך לנאלני. לפיכך נאמר אל  
תאחר. אמר ישעיה מי ככם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך  
חשכים וגו'. מי היה בצרה וקראני ולא עניתיו ומי היה בחשכה  
ולא הארתני לו. וכן נבוכדנצר אמר בריך אלההון די שדרך מישך  
ועביד נגו די שלח מלאכיה ושויב לעבדוהי. וכן דרוש אומר והוסק  
לדניאל מן גובא וכל חבל לא השתכה ביה די הימין באלהיה.



ואומר בטחו בה' עדי עד וגו' אמר לו דוד אם כן ההכטחה גם אני  
 אכטח כך ואל תבישני.  
 מזמור ע"א. לדוד בך ה' חסיתי אל אבושה. זה המזמור סמוך  
 לדברים של מעלה. אמר דוד רבש"ע אם כן ההכטחה בך ה'  
 חסיתי אל אבושה לעולם. אלא אמר דוד דיינו שנתכיישנו בעה"ז  
 ולא נבוש לעולם הבא וכן ישעיה אומר ישראל נושע בה' תשועת  
 עולמים לפיכך לא יבושו ולא יכלמו. בצדקתך תצילני ותפלטני.  
 אמרה כ"י לפני הקב"ה רבש"ע כשתושיעני לא בצדקה ולא במעשים  
 טובים שיש לי אתה מושיעני אלא בין היום בין מחר בצדקתך  
 אתה עתיד לגאלני שני' וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע  
 וילבש צדקה כשרין לכך נאמר בצדקתך תצילני ותפלטני. הטה  
 אלי אוזןך והושיעני. אם חסית אוזןך אז אדע כי תשמע שני'  
 אהבתי כי ישמע ה' את קולי ומיד יושיעני שני' דלותי ולי יהושיע  
 וכן חזקיהו אומר הטה ה' אלי אוזןך ושמע פקח עיניך וראה.  
 ובשביל שהחטית אמרת לו שהתפלל על סנחריב מלך אשור שמעתה  
 ואמרת לו לכן כה אמר ה' אל מלך אשור וגו' למה בשביל שהחטית  
 חטא אלהי אוזןך ושמע מהרה והצילני. ובשביל שהחטית לכך  
 נאמר היה לי לצור מעוז בגלות. לבא תמיד. בזמן שאני בצער  
 בגלות ואני נכנס בבתי כנסיות להתפלל תחיה לי תפילתי כמגדל  
 עז שנאמר מגדול עזו ישם ה' וכתוב כל הנקרא בשם ה' ימלט.  
 מכף מעול. זה ישמעאל. וחומץ. זה אדום שגזירותיו שגזור עלי  
 קשין כחומץ. כי אתה תקותי ה' מבטחי מנעורי. בימי אברהם  
 יצחק ויעקב. עליך נסמכתי מבטן. בגלות מצרים כשגזר פרעה  
 כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. ממעי אמי אתה גוזי. כמה שנא'  
 וכן נגוזו ועבר שהוצאתני בשלום והוצאתני מיד מצרים. כמופת  
 הייתי לרבים. כמה נסים עשית לי במצרים ועל הים ובמדבר למה  
 כי אתה מחסי עזי. לכך ימלא פי תהלתך. אל תשליכני לעת זקנה.  
 שזקנתי בגלות. ככלות כחי. שאין בי מעשים טובים. אל תעזבני  
 וכל המזמור מצער הגלות הזה. אלהים למדתני מנעורי מימי אבותי  
 אני מלומד כנסים. ועד הנה אני נפלאותך. ככל עת זמני ורגעי.  
 וגם עד זקנה ושיבה. עד סוף הגלות. לדור יבא. לבני ולבני בני  
 כמה שנאמר ביציאת מצרים ולמען תספר באזני בנך וכן בנך.  
 תשוב תחייני. זו תחיית המתים. ומתהומות הארץ תשוב תעלני.  
 זו עליית בלועים שעתידין קרח וכל עדתו לעלות. ויש אומרים



תשוב תחייני מן הגלות הדומה למיתה ולתהום ואח"כ גם אני אודך.  
מזמור צ"ו. שירו לה' שיר חדש ונו' א"ר אבהו ג' שירים  
הללו כנגד ג' תפלות שמקלסין ישראל להקב"ה בכל יום. שירו  
לה' שיר חדש כנגד תפלה שמקלסין ישראל שחרית להקב"ה  
שחוא מחדש בכל יום תמיד מעשה כראשית. שירו לה' כל הארץ  
כנגד תפלת המנחה שכל באי עולם ראו ביום השמש והמאורות.  
שירו לה' ברכו שמו כנגד תפלת ערבית שהן מברכין להקב"ה שחוא  
מעריב ערבים. כי גדול ה' ומהלל מאד, שהוא גולל אור מפני  
חשך וחשך מפני אור, ומי עושה כן הקב"ה אבל כל אלהי העמים  
אלילים, ולמה נקראו אלילים א"ר יוסי אללי למו לעובדיהם. מהו  
גלילים שטמאים כגלילים, מהו פסילים, פסולים ונפסלים, מהו  
תועבה, תועה בה, מהו עצבים שמתעצבים בהם עובדיהם אבל  
הקב"ה שמים עשה. הוד והדר לפניו הם מלאכי השרת, לפיכך  
הבו לה' משפחות עמים: בוד ועוז לעתיד לבא. שאו מנחה, דכתיב  
לך יובילי מלכים שי. השתחוהו. לה' דכתיב יבא כל בשר להשתחוות  
לפני אמר ה'. אותו היום יאמרו בגוים ה' מלך דכתיב והיה ה'  
למלך. אף תכון תכל בצדק כל תמוט, שאין הרישעים מצויין  
בעולם. ידן עמים במישרים, שאין האומות נדונין לפניו אלא  
במישור, וכשאין להם במה להישען יאבדו. אז ישמחו השמים  
ותגל הארץ כישועתן של ישראל. יעלו שרי, זה גן עדן בשמחתן  
של צדיקים.

מזמור צ"ז. ה' מלך תגל הארץ, ללמדך שאין בעולם גילה  
כל זמן שמלכות אדום קיימת ואין השם שלם ואין הכסא שלם  
שנאמר ויאמר כי יד על כס יה. וכיון שימלוך הקב"ה מיד והיה  
ה' למלך. ה' מלך תגל הארץ, אז יבא להלחם באומות העולם.  
ענן וערפל סביבו צדק ומשפט מכון כסאו, לרחם על ישראל  
שנאמד צדק ומשפט מכון כסאך ונו'. אש לפניו תלך ותלהט  
סביב צריו, אלו אומות העולם, האירו בקריו תבל הרים כדונג  
נמסו אלו אומות העולם. יבושו כל עובדי פסל, א"ר שמואל בר  
נחמני לעתיד לבא באים כל אומות העולם ופסיליהם בידיהם  
ואומר להם הקב"ה למי האמנתם אומרים לו לפלוני ופלוני, אומר  
להם הקב"ה והלא אין בהם ממש מיד אומר להם הרי הפסחים  
והאלטים והסומים שמתצתי יבאו וירפאום, מיד כשרואין אומות  
העולם שאין בהם ממש משליכים אותם מידם, אותה שעה הקב"ה



כביכול נותן ממשות לע"ז ובאין הע"ז ומשתחוין להקב"ה, וא"ה  
בושים ונכלמים, הוי יבושו כל עובדי פסל השתחוו לו כל אלהים,  
מיד משליכין אותן לאבדון, שנאמר ישליך האדם את אלילי  
כספו וגו', אותו היום שמעה ותשמח ציון, למה למען משפטך ה'  
שאתה עושה משפט בא"ה ובאליליהן, אז יאמרו כל באי עולם  
שישראל אוהבי ה' שנאו רע, שומר נפשות חסידיו, אור זרוע  
לצדיק, זה אור גדול שברא הקב"ה כשנברא העולם וגזוז לצדיקים  
שעתיד להוציאו מנרתיקו שנאמר קומי אורי כי בא אורך, אז  
יאמר הקב"ה שטחו צדיקים בה' והודו לזכר קדשו.

מזמור צ"ח. שירו לה' שיר הדיש וגו'. זש"ה שירו לה' שיר  
חדש תהלתו בקצה הארץ, שעתידין לשורר שירה על תשועתן  
של ישראל, הושיעה לו ימינו, א"ר אחא כל זמן שישראל בגלות  
כביכול ימינו של הקב"ה משעברת, אבל כשישראל נגאלין ראה  
מה כתיב הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו, וכתיב חשף ה' את זרוע  
קדשו גאל יעקב עבדו וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו,  
הוי זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, הריעו לה' כל הארץ, זמרו  
לה' בכנור, בחצוצרות וקול שופר, ירעם חים ומלואו, כל זה בשביל  
גלותן של ישראל ללמדך שאין שמחה שלמה עד שישראל  
נגאלין. נהרות ימחאו כף, בשמחתן של ישראל, 'א"ר נחמיה בנ'  
מקומות נאמר דברו כל העמים תקעו כף, כף אל כף בשמחתן של  
ישראל והוא כף ממי, וכל עצי השרה ימחאו כף שיהו מכים ענף  
על ענף, אין כף אלא ענף שנאמר פרי עץ הדר כפות תמרים,  
נהרות ימחאו כף, על כף נהרא על כיפין דבנהרא, מחים [כלומר  
מכים] בחרוה, למה לפני ה' כי בא לשפוט את הארץ.

מזמור צ"ט, ה' מלך ירגזו עמים, ר' יהודה בשם ר' שמואל  
אמר כל זמן שישראל בגלות אין מלכות שמים שלמה ואומות  
העולם יושבין בשלוח, אבל כשישראל נגאלין מלכות שמים שלמה  
ואומות העולם רוגזין, הוי ה' מלך ירגזו עמים יושב כרוכים תנוט  
הארץ נוטה לכאן ולכאן, מה טעם וה' בציון גדול. אמר ר' יוחנן  
מטה שעשית בציון גדול הוא, הם אומרים על ביתו לא חס  
כשיבוא ויפרע מן מחריביו על אחת כמה וכמה, אמר רבי חנינא  
וה' בציון גדול כשיחזור שכינתו לציון אותה שעה גדול הוא, אמר  
ר' יודן וקרא מסייעא ליה לר' חנינא כי נחם ה' ציון אותה  
שעה נראה בכבודו, ועוז מלך משפט אהב, מי שהוא עז אינו



תופס מדת הדין אבל הקב"ה משפט אהב שנ' כי אני ה' אוהב משפט. אמר לו רבי אבין אע"פ שהעוון שלו משפט אהב ותופש מדת הדין. אתה כוננת מישרים. אמר רבי אלכסנדרו אתה כוננת ישרות בעולמך. אדם יש לו דין עם חבירו הוא נכנס עמו לדין והן מקבלין עליהם מה שהדין יוצא. יוצאין ועושין שלום היו אתה כוננת מישרים. אדם יוצא לדרך ורואה חמורו של שונאו שהוא רובץ תחת משאו הולך ונותן לו יד והן נכנסין לפונדק ומסייעו והוא אומר כך פלוני עשה לי ועור והייתי סבור שהוא שונאי מיד משונאין נעשין אוהבין ומי גרם להם שיעשו אוהבין על ידי ששמרו מה שאמרה תורה כי תראה חמור שונאך וגו' היו דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. משפט וצדקה ביעקב אתה עשית. אלה המשפטים אשר תשים לפניהם. משה ואהרן בכהניו. רבי יודן בשם רבי יוסי ברבי יהודה ורבי ברכיה בשם רבי יהושע בן קרחה אמר כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה שנ' משה ואהרן בכהניו. אמר רבי ברכיה בשם רבי סימון מקרא מלא הוא שנ' ובני עמרם משה ואהרן ויבדל אהרן לקדש קדשים ומשה איש האלהים אבל יקראו של שבט הלוי. אמר רבי יהודה ברבי יוסי בחלוק לבן שאין בו אימרא שימש משה כל שבעת ימי המלוואים שנ' משה ואהרן בכהניו. ושמאל בקוראי שמו. וכי מה ענין שמאל אצל משה ואהרן אלא כשם שמתפללין משה ואהרן בשביל כנסת ישראל כך שמאל היו ושמאל בקוראי שמו.

מזמור קי"ט אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. זש"ה יונתי בחנוי הסלע בסתר המדרגה. א"ר יהודה הלוי בר שלום בשם ר' יהודה בר סימון אין כתיב יונה אלא יונתי. ומהו יונתי. אמר הקב"ה אצלי הם תמיד כיונה אבל אצל אוטות העולם הם ערומים כנחשים. לכך אמר יונתי שלי. אמר הקב"ה נתתי להם מצות עשה קבלו עליהם וכן מצות לא תעשה וקבלו עליהם ולא פירשתי להם מתן שכרן ולא אמרו לי דבר ועוד כמה מצות אחרות לכך הוא קורא אותם יונתי. א"ר הונא בר אבין בשם ר' אחא כל נסים ונבורות שהקב"ה עושה בעוה"ז בזכות תמימי דרך. שכן כתיב התדע על מפלשי עב מהו על מפלשי עב אפילו נבורות גשמים במשקל ואין מפלשי אלא משקל שנאמר פלם ומאזני משפט. מה כתיב אחריו מפלאות תמים דעים. א"ר יהודה בר סימון שהוא



שהוא תמים אצל הקב"ה, ודוד מפרש ואהיה תמים עמו אבל אצל  
אומות העולם הם נחשים ועקרבים, כיון שראה דוד כך היאך הם  
תמימים לפני הקב"ה התחיל מקלסן שנאמר אשרי תמימי דרך.  
ד"א אשרי תמימי דרך הה"ד שטר תם וראה ישר, א"ר אבהו כך  
למדו אותם, ר' יהודה הלוי בר שלום ור' פנחס הכהן ור' הונא  
שלשתן כך אמרו שג' פעמים גוג ומנוג בא על ישראל לעתיד  
לבא ובשלישית הן באין ועולין לירושלים והן הולכין ליהודה  
ומכתיבין (?) מהם שהם גבורים שנאמר ונכרתים בה', וכן הוא  
אומר והיה ביום ההוא אישים את ירושלים סף רעל, זהו סף רעל  
שהוא עתיד להשקות את העמים כוס התרעלה של דם, ואין סף  
רעל אלא כוס דם כמה שכתוב ומנלתם בדם אשר בסף, כיון  
שהם עולים לשם מה הם עושים מוסרים לכל אחד מבני יהודה  
שני גבורים ולמה כדי שלא יברח, כיון שנכודי יהודה עולים  
ומניעים לירושלים מתפללים בלבם ואומרים נפול בידם ולא הט  
בידינו, ולמה הם מתפללים בלבם שהן מתיראין להשמיע קולן  
הה"ד ואמרו אלופי יהודה בלבם, אמר להם הקב"ה בתמימות באתם  
חייכם שהתמימות מעלה אתכם שנא' תומת ישרים תנחם, באותה  
שעה נותן הקב"ה לבני יהודה גבורה והן שולפין כלי זין שלהם  
ומכין אותן האנשים שהם מימינם ומשמאלם והורגין אותם, הוי  
אשרי תמימי דרך, ד"א אשרי תמימי דרך זש"ה הולך בתם ילך  
בטח, מי שהוא בתמימות יהא מבושר שהקב"ה מצליח דרכיו, אבל  
מי שהוא מעקש דרכיו יודע, שיש בו ב' דרכים מתפרסם בעולם  
הוי מעקש דרכים יודע, ד"א הולך בתום זה אברהם שנאמר התהלך  
לפני והיה תמים, ומה אמר לו הקב"ה, לך לך מארצך וממולדתך  
ולא עמר להקב"ה להוסיף דבר ולומר לו רבון העולמים מה בין  
נשכ כאן מה בין נלך לעיר אחרת, מה שמי שהוא מפנה מבית  
לבית מיצר אין צריך לומר מעיר לעיר ולא עיכב אלא מיד עשה  
כל מה שאמר לו הקב"ה שנאמר וילך אברהם כאשר דבר אליו ה',  
שמה הפסיד, כשראו המלכים לא נפלו לשניו בתמיה, ואך כשאמר  
לו את, בנג את יהירך היה לו להוסיף ולא הוסיף היה לו לומר  
הלא אמרת לי אתמול כי ביצחק יקרא לך זרע הריני מקריבו מהיכן  
אתה מברכני, ולא השיבו אלא מיד עשה כל מה שאמר לו הקב"ה  
שנאמר וישכם אברהם בכקר ויחבוש את חמורו, ואף הקב"ה עושה  
מה שהבטיחו, ומה הבטיחו ואעשך לגוי גדול וכתוב ואברהם היה



יהיה לגוי גדול וכן עשה לו. ואכרם ככד מאד וכן וה' ברך את  
אברהם בכל. ואף משה כך אמר לישראל מבקשים אתם שיהא  
הקב"ה עמכם תפשו מדת אברהם שהתמימות יפה לפני הקב"ה  
שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך כמו שהוא תמים שנאמר הצור  
תמים מעלו. ותורתו תמימה שנאמר תורת ה' תמימה. אמר דוד  
הואיל וכך התמימות יפה לפני הקב"ה אף אני פותח ומקלסו שנא'  
אשרי תמימי דרך. ובסוף אלפא ביתא הוא אומר תעיתי כשה  
אובד בקש עכרך א"ר יהודה בנוהג שבעולם ככש שהוא אובד מן  
הצאן וכן שור שהוא אובד מן המרעה מי מבקש את מי הכבש  
את הרועה או הרועה לכבש. לא הרועה מבקש את הכבש כך  
אמר דוד לפני הקב"ה ככש בקשני אדם שהכתבת עליו בקש ה'  
איש כלבבו (ס"א בקש אותי ככש הזה כמו שאמרת ע"י שמואל  
הנביא בקש ה' איש כלבבו) וערבתי לוטר כחנני ה' וגסני בתמימות  
עשיתי. תעיתי כשה אובד בקש עכרך שאני תמים כשה שנא'  
שה תמים אף אני בתמימות עשיתי אשרי תמימי דרך. ד"א אשרי  
תמימי דרך זה דוד המדבר. חזקיה ב"ר חייא אמר צפה הקב"ה  
שאין דור אחר יכול לקבל את התורה כאותו הדור וצפנה להם  
שנא' יצפון לישראל תושיה. א"ר ברכיה בר אבוח הכתובים והקב"ה  
מקלסין לאותו הדור שנאמר זכר לעולם בריתו דבר צוח לאלף  
דור. פרושים שבדור. תדע לך שהיו תמימים כאו לים ואמר להם  
לירד לים וירדו. וכן למדבר ויצאו. אמר להם לקבל את התורה  
וקבלו. ועד שלא אמר להם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.  
אמר להם גיד הנשה וכשר בחלב ואותו ואת בנו וקבלו עליהם  
ולא פירש להם מתן שכרן של מצות ולא השיבו אותו דבר לכך  
קילסן זכר לעולם בריתו וגו'. וכן אשרי תמימי דרך. ד"א אשרי  
תמימי דרך. הקב"ה קראן חסידים צדיקים תמימים וישרים. חסידים  
שנאמר אספו לי חסידים. צדיקים וישרים לפי שאמרו שירה על  
הים שנאמר רננו צדיקים בה' לישראל נאווה תהלה. תמימים אשרי  
תמימי דרך. שמא הפסידו ולא זכו בניהם אחריהם. ת"ל מתהלך  
בתומו צדיק אשרי בניו אחריו. ואימתי. את מוצא כשנתחייבו  
ישראל בדורו של ירמיהו אמר לו הקב"ה לירמיהו לך אמור לישראל  
בזכות דוד המדבר נהגתי עמכם במדת רחמים שנאמר הלך וקראת  
באזני ירושלים וגו' ולא תאמר אלא כל אדם שיעמוד וילך בתמימות  
לפני הקב"ה זוכה לו זלבניו שנאמר מתהלך בתומו צדיק אשרי



בניו אחריו . אמר דוד הואיל וכך התטימות יפה לפני הקב"ה הריני  
זומר עליה אשרי תטימי דרך . אשרי תטימי דרך תטימים היו  
וחסידים דוד המדבר , וכן היה וכו' .

אמר אהרן יעללינעק המוציא לאור: המזמורים האלה הועתקו מתוך  
ההגהות כ"י אשר עשה ר' אברהם פרובינצאל בכמהר"ר דוד  
זצ"ל בפיראד"ה למדרש תהלים מתוך שיש ה מופסים ישנים נושנים  
מכ"י ממקומות מתחלפות , ואינם בהם כמה וכמה מאמרים הנמצאים  
במדרש שוחר טוב דפוס קושטנדינא וויניציא והנלוים עליהם  
ונתוספו במשך הזמן , ובעל ההגהות הנ"ל רשם אותם בכל מזמור  
ומזמור במלות "אינו בכתובים" ואלו הם המאמרים :

מזמור א : מן "כיוצא בדבר אתה אומר אם יעמוד משה ושמואל"  
עד "המזמור הזה משובח מכל המזמורים" ; מן "ד"א  
שמש ומגן מדבר באברהם אבינו" עד "ואין נאין בשלותן אלא  
עומדין" ; מן "ג' מדות נתן הקב"ה לישראל" עד "חוטבי עצים  
וגו'" ; מן "ואין עיר אלא אלוה" עד "מגורת רשע היא תכואנו" ;  
מן "הה"ד מורשה קהלת יעקב" עד "אל כל קהלכם" .

מזמור ב : מן "ד"א למה רגשו גוים זש"ה היושב על חוג הארץ"  
עד "ודוד רואה ואמר למה רגשו גוים" .

מזמור ג : מן "היה ר' מאיר אומר חביבה המלח" עד "אדם נכנס  
לכה"כ" .

מזמור ד : מן "ועל אותה שעה הוא אומר ושבה אני את המתים"  
עד "והאש ירדה מן השמים" ; מן "אמר לדוד הקב"ה  
דוד שירה אתה אומר" עד "וזהו שגיון לדוד" .

מזמור ה : מן "ועשה הקב"ה חסדו" עד "שאין להם מענה  
ותשובה" ; מן "מה אנוש וגו' אמר ר' ברכיה" עד  
"אמר לו מה אנוש" .

מזמור ו : מן "ד"א על מות לבן שאתה גוזר" עד "כנים למקום" ;  
מן "זש"ה טוב ילד מסכן" עד "נולד יצר טוב" ; מן  
"שעבר על ה' עבירות" עד "את הנכורה" ; מן "זה אחד מי"ג  
שנולדו מהולים" עד "מך תם" .

מזמור ז : מן "נבוכדנצר אם למסין" עד "ובמשאדותיך" .

מזמור י"א : מן "אמר הקב"ה כל מי שמעלה עצמו" עד "ואוציא  
איש מתוכך" .



מזמור י"ב: מן "כביכול צוח" עד "חנית וחצים".  
מזמור י"ג: "ואמר לו אני אמרתי אשר לא ימד ולא יספר ואתה  
השלכת עליהם מנין"; "אמר ר' יוחנן מצוה בפני  
תורה כנר בפני חמה שני' כי נר מצוה ותורה אור"; מן "ד"א תפלה  
לעני שמעה ה' צדק" עד סוף המזמור.  
מזמור י"ח: מן "הממם ערבבן" עד "משתמטות"; מן "ד"א וירכב  
על כרוב וגו' א"ר תנחומא" עד "אלא מבין כנפי  
החיות שני' וידא על כנפי רוח"; מן "והיה מסרב ואמר" עד "עלילה  
שעשה לבני ישראל"; מן "מגיני וקרן ישעי אמר דוד לפני  
הקב"ה" עד "הה"ד ותתן לי מנן ישעך".  
מזמור י"ט: מן "וכספינה" עד "ימות הלבנה".  
מזמור כ"א: מן "וישראל לובשין" עד "לבשי עזך".  
מזמור כ"ב: מן "וזה אומר אומר אני אמול את קדושיה" עד  
"יפילו גורל"; מן "כך קב"ה נותן גדולה לצדיקים"  
עד "ישג' ובקשתם משם"; מן "ר"י יוחנן אמר זרע יעבדנו" עד סוף  
המזמור.  
מזמור כ"ה: מן "להתפלל על ישראל להודיענו דרכיו של הקב"ה"  
עד "וזה שמש בכהונה".  
מזמור כ"ו: מן "ר' נתן אומר אף לוקה" עד "עור שניו נטל"; מן  
"אעפ"כ לא נשא לו הקב"ה" עד "אוריה החתי"; מן  
"ה' אהבתי וגו' זה שקול כנגד בריאת עולמך" עד "את השמים  
ואת הארץ".  
מזמור כ"ז: מן "והיה אור ישראל וגו' בני יראו" עד "דוגמא  
לעתיד".  
מזמור ל': מן "ד"א מזמור שיר הנוכת הבית זש"ה מי הקדימני  
ואשלם" עד "ויקרא על שמו שני' מזמור שיר חנכת  
הבית לדוד"; מן "מכאן שכל מי שמצטער" עד "שיר  
חנוכת הבית".  
מזמור ל"א: מן "מפני העונות" עד "להשען כיו".  
מזמור ל"ד: מן "א"ר תנחומא בעונתו כרא הקב"ה" עד "ד"א את  
הכל עשה יפה בעתו".  
מזמור ל"ז: מן "ר"א אומר מתוך שלותן" עד "אשר צפנת  
ליראיך".  
מזמור מ"ה: וכתוב כי תצא אש ומצאה קוצים.



מזמור מ"ד: שנ' אשר לא יקח שוחד.  
מזמור נ"א: ועשה גם אתה ומחה פשעי.  
מזמור נ"ב: מן "ד"א הכל סג וגו' אלה אנשי סדום" עד "אלהים  
השקף על בני אדם הכל סג".  
מזמור נ"ו: ואומר לא אשלח ידי בו כי משיח ה' הוא; שאם  
היית מוצא אותי הרגתני ואני לא עשיתי כן.  
מזמור נ"ט: שנ' ואקח אתכם — אותה הסיפחה מצלחת.  
מזמור ע"ד: ואומרים ידנו רמה — היו עושים.  
מזמור ע"ו: מהו ה' יראה — ושא להם פנים.  
מזמור ע"ח: ומנין אתה אומר שהראהו הקב"ה ליעקב — נצב על  
המזבח.  
מזמור פ"א: על ידי עור שאינו עבוד ועל ידי נימין ויתדות.  
מזמור פ"ו: שנ' ויט אליו חסד — מכריעות.  
מזמור פ"ז: עשר ברום עשרים.  
מזמור צ': מהו הרוג — הוי הרגני גא הרוג; ד"א למה נקרא  
שמו מקום — וילן שם.  
מזמור צ"א: ואימתי אמרו בשעה שראה כל המלאכה — פתח  
משה ואמר יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן;  
ולא אמרת לי ועשו לי מקדש ושכנתי ואם עשית כן אלהי אבטח  
בו; משיבה רוח'ק ואומרת לו; מן "והשכים יעקב עד "לא תכשל";  
מן "ולא צרו צעדיו" עד "ויגל את האבן".  
מזמור צ"ב: מן "הרי שכעה לפי שכרא יום שביעי" עד "מחול  
לו"; מן "והיו מה"ש קוראין לו אדם" עד "כחה של  
שבת"; מן "והיה יושב ומהרהר בלבו" עד "בין קדש לחול ויש  
אומרים ש"; מן "גירש אדם ויצא" עד "כתנות עור וילבישם";  
מן "אדה"ר אמרו כדי שילמדו כל הדורות" עד "עלי הגיון בכנור";  
מן "אמר אדם שמחני הקב"ה" עד "וישראל רואין במסלתן שנ'  
ותבט עיני בשורי"; מן "מה התורה הזאת נאה" עד "לפני  
הקב"ה"; מן "כך ת"ח הוי זחיר בגחלתן" עד "נגעים".  
מזמור צ"ג: וכשהיה הדבור יוצא מפי הגבורה — לרוקע הארע  
על המים.  
מזמור ק"ד: מלך בשר ודם — הוד והדר תשוה עליו.  
מזמור ק"ז: וכן הוא אומר מה שהיה הוא שיהיה; עולם אינו  
אומר אלא עולמים.



מזמור קי"א: מהו חרוץ שכל שנופל שם דינו חרוץ.  
מזמור קי"ב: וכשנולד יצחק — ביום הגמל את יצחק.  
מזמור קי"ד: ועשה הקב"ה לחם עשרה נסים — שנ' ככהמה  
בבקעה תרד; ומה נחשון בן עמינדב — בן יהודה  
עברו ישראל; אמר הים אני שאין לי — עאכ"ו.

מזמור קי"ו: ואיני חולה — כי חולת אהבה.  
מזמור קי"ז: ד"א הללו את ה' כל גוים כך אומרים ישראל לא"ה —  
לכך נאמר הללו את ה' כל גוים; ד"א אות ג'  
אותיות — ואני אחרון.

מזמור קי"ח: ד"א יאמרו נא יראי ה' זה פנחס — ונתתי להם יד  
ושם טוב מבנים; ומלקט בעשבים — אמש היה  
רועה בצאן (והגירסא לפי כ"י: ד"א מאת ה' היתה זאת מדבר  
בדוד מלך ישראל בשעה שהיה רועה את צאן אביו ובשעה קלה  
נעשה מלך והכל היו אומרים אמש היה רועה צאן אביו ועכשיו  
הוא מלך והוא אומר להם וכו').

מזמור קי"ט אות א': אמר שלמה המלך ע"ה מתהלך בתומו  
צדיק — שנ' תורת ה' תמימה; אות י': הכלי הזה  
בזמן שהוא נאה — ויכונוני; אות כ': וכה"א עבר קציר — תשכחני  
נצה; כתבת בתורה אותו ואת בנו — שפכו דמם כמים וגו'; אלולי  
לא נדרה שנתו — שנ' להשמיד וגו'; אות ט': מהו מזקנים — עד  
שפ"י ואמר לך; אות ס': אמר לא תאחזו החבל — בדרכי בני אדם;  
אות צ': מהו בצדק כל אמרי פי — צדיקים וישרים; הרבה ביוני  
שאל — צעיר אנכי ונבזה וגו'.

מזמור ק"כ: מהו אהלי אהלי קדר — הנמשכים לגיהנם.  
מזמור קל"ט: רב ושמואל חד אמר — כוננו ירך וגו'.



## מדרש הלל הנקרא ספר המעשים

בעשר לשונות של שכח נאמר הספר הזה בניצוח בניגון  
בשיר כהלל במזמור בהשכיל בתהלה בתפלה ברגה ובהודאה.  
ועשרה נביאים אמרוהו אדם אברהם משה דוד שלמה אסא הימן  
ידותון אביאסף ודניאל. ויש אומרים אף שלשה בני קרח. התורה  
חמשה חומשין והספר הזה חמשה חומשין. וההלל חמשה חומשין.  
ומה ראה ההלל להתכרך ככולם מפני שהוא שכחם והוא תוספת  
על כל העולם. ויש בה לשעבר ולעתיד לבא וליציאת מצרים  
ולדורות הללו ולימות המשיח ולימות גוג ומנוג. תחילה לשעבר  
הללויה. ולעתיד הללויה. וליציאת מצרים בצאת ישראל [לא לנו  
ה' לדורות הללו] ואהבתי כי ישמע ד' הודו לד' כי טוב לימות  
המשיח ולימות גוג ומנוג [ג"א כל גוים סבכוני לימות גוג ומנוג  
אלי אתה ואורך וגו' לעתיד לבא]. י"ח [ימים] ולילה אחת ואלו  
הם שמונת ימי חג הסוכות ושמונת ימי חנוכה וי"ט הראשון של  
פסח ולילו וי"ט של עצרת. מי אמרו אמר ר' נחמיה דוד אמרו.  
ומה היו ישראל עושין משיצאו ממצרים עד שעמד דוד אפשר  
שהיו אוכלין פסחיהן בלא הלל. אמרו משה אמרו בשעה שיצאו  
ישראל ממצרים שנ' ויאמר לו פרעה לך מעלי ויאמר משה כן  
דברת וכזמנו דברת לא אוסיף עוד ראות פניך הא כדעמי [כדאת]  
מבקש ממני שנ' וירדו כל עבדיך אלה אלי וגו' וכשהגיע הזמן  
מהו אומר ויקרא למשה ולאהרן לילה אמר להם משה אמש היינו  
עבדים לפרעה ועכשיו אנו עבדים להקב"ה עמדו אז וקילסו  
להקב"ה שהוציאן מעבדות לחירות ונאמר לפניו הללויה.  
הללויה. הללו למי שברא העולם שמקלסין אותו בשני אותיות  
שנ' עזי וזמרת יה ואומר בטחו בד' עדי עד כי ביה ד' צור עולמים.  
ד"א הללויה משל למה הדבר דומה למלך שנשא אשה וכתב לה  
בסימפונון שלה שהיא מפוסמת [מפורסמת?] בשבעים ואחד אמרה  
לו כשתעשה לי כל צרכי אני כותבת לך לשמך כך כנסת ישראל  
אמרה לפני הקב"ה רבון העולמים כשתעשה לי כל נסים ונבירות  
שעשית לאבותינו אנו מקלסין לשמך בשבעים ואחד אותיות



ואילו הן ה' חמשה ל' שלשים ל' שלשים ו' ששה הרי שבעים  
ואחד אותיות לכך נאמר הללויה.  
הללו עבדי ד' יבאו אבות העולם ויקלסו שנקראו עבדים  
שנ' זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך יבוא משה ויקלסך  
שנקרא עבד שנ' לא בן עבדי משה יבוא דוד ויקלסך שנקרא  
עבד שנ' ודוד עבדי נשיא היה [לחם] לעולם יבוא חנניה מישאל  
ועזריה ויקלסוך שנקראו עבדים שנ' שדרך מישיך ועבד ננו עבדוהי  
די אלהא חייא עילאה יבוא דניאל ויקלסך שנקרא עבד שנ' כי  
לא יעשה י"י אלהים דבר כי אם גלה סידו אל עבדיו הנביאים  
יבואו מלאכי השרת ויקלסוך שגם הם נקראו עבדים שנ' הן  
בעבדיו לא יאמין וכו' במלאכיו ישים תהלה ד"א הללו עבדי ה'  
משל למה הדבר דומה למלך שיצא ממזרח למערב וממערב למזרח  
ולא היו מכירין את לשונו לקלסו ובמה הוא חפץ להתקלס ומי  
מכיר לשונו ויודע במה רוצה להתקלס עבדיו ובני פלטין שלו  
ומי הן עבדיו של הקב"ה ישראל ישחן עמלין בתורה ו) במשנה  
לפניו ד"א הללו עבדי ד' משל למה הדבר דומה למלך שנכנס  
למדינה וחיו כל בני אדם מקלסין אותו בלבד והקב"ה אינו בן  
אלא כל מעשיו מקלסין אותו העליונים מקלסין אותו שנ' הללו  
את ד' מן השמים התחתונים שנ' הללו את ד' מן הארץ תנינים  
וכל תהומות עד וירם קרן לעמו וגו' הא למרת שעליונים ותחתונים  
מקלסין אותו הללו את שם ה' שבו נברא העולם כי מדותיו  
רחום וחנון אך אפים ורב חסד ואמת ומטה כלפי חסד ואומר  
ויהי ד' את יוסף ויט אליו חסד ד"א הללו את שם ד' משל למה  
הדבר דומה למלך ששלח פמליא שלו למלחמה ונתן להם האיקונין  
שלו ואמר להם כל זמן שאתם נוצחין תהיו מקלסין איקונין שלי  
וכאילו לי אתם מקלסין לכך נאמר הללו את שם ד' יהי שם  
ד' מבורך מעתה ועד עולם לפי שבעולם הזה מקלסין  
אותו ישראל בלבד שנ' יראי ד' הללוהו כל זרע יעקב ככדוהו וגו'  
אבל לעתיד לבא יקלסוהו כל אומות העולם שנ' בחקבץ עמים  
יחדיו ואומר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם  
בשם ד' וגו' ד"א יהי שם ד' מבורך לפי שבעולם הזה מקלסין  
אותו על הטובה ועל הרעה על הטובה הטוב והמטיב ועל הרעה  
ברוך דין האמת אבל לעתיד לבא אין מקלסין אותו אלא על  
הטובה שאין קללה לעתיד לבא שנ' בלע הטות לנצח וגו' ממזרח



שמש עד מבוא מהלל שם ד', בנוהג שבעולם אדם מדליק  
הנר לפני שכניו והם מחזיקין לו טובה אבל במקומות אחרות אינן  
יכולין לעשות כן והקב"ה מאיר לכל העולם כולו לכך נאמר  
ממזרח שמש עד מבוא מהלל שם ד' האיר אור החמה ביום  
מקלסין אותו בא"י יוצר המאורות, שקעה חמה בערב מקלסין  
אותו בא"י המעריב ערבים לכך נאמר מהולל שם ד', שאל אנמונינוס  
את רבינו הקדוש אם יש לאדם דירה שהיא עשר על עשר אמות  
איך הוא עושה לקבוע את המנורה אמר לו באמצע המרקלין אמר  
לו ומפני מה לא קבע המקום החמה באמצע הרקיע אמר לו מפני  
שלום הכריות שלא יהא אדם יוצא לדרך ואינו יודע כמה שעות  
ביום והחיות שוקעות עליו ולסמים באין והורגין אותו אלא עשה  
שיהא אדם יוצא בדרך ויודע כמה שעות ביום ויהא יודע מאיזה  
מקום יצא ובאיזה מקום לך. ר' יודא אומר תיק עשה הקב"ה לחמה  
שנאמר לשמש שם אהל בהם ושוקעת במערב וחוזרת לתיק  
ועולה מן החלונות למזרח, וחכמים אומרים מחילה עשה לה הקב"ה  
בארץ ושוקעת במערב וחוזרת למעלה ועולה מן המחילה למזרח.  
אשטלורוגין אומרים כי הרקיע חוזר בגלגל והמזלות חוזרין בו,  
אמרו להם חכמים אם בגלגל חוזר צריכה העגלה להיות פעם אחת  
בדרום ופעם אחת בצפון ועקרב פעם בצפון פעם בדרום אלא  
לעולם עקרב בדרום ועגלה בצפון, יוכה אומר החמה הולכת בדרום  
עד יסוד שנא' הולך אל דרום וסובב אל צפון זה מפני מזרח  
ומערב. ד"א ממזרח שמש עד מבואו יכול שאינו משוכה אלא  
בארץ בשמים מנין שנ' רנו שמים וגילי ארץ הרי ביישוב אמרו,  
במדבר מנין שנ' ישאו מדבר ועריו, הרים וגבעות עץ פרי והכל  
שמקלסין אותו לעתיד מנין שנ' רנו שמים כי עשה ה' פצחו הרים  
רנה וגו' ואומר אז ירננו עצי היער מלפני ה' וגו'. רם על כל גוים ה',  
וכי על ישראל אינו רם הוי אומר רם על הרמים, משל למה הדבר  
דומה לרועה שהיה לו בן והיו קורין אותו בנו של רועה, נעשה  
איפרכוס והיו קורין אותו בנו של איפרכוס, נעשה מלך והיו קורין  
אותו בנו של מלך וכל זמן שמתגדל בנו מתגדל עמו, כך ישראל  
מתגדלין תמיד באביהם שבשמים שנ' בנים אתם לה' אלהיכם,  
ואף הקב"ה מתגדל בהם שנ' ואמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך  
אתפאר. ד"א רם על כל גוים ה', היה חלש מלמעלה וגבור מלמטה  
מי נוצח הוי אומר זה הגבור ואין צריך לומר גבור מלמעלה וחלש



מלמטה. כך נכור על הכל מלמעלה הוא הקב"ה ובני אדם חלשין  
למטה שנ' כי האלהים בשמים ואתה על הארץ. ד"א רם על כל  
גוים ה' משל למה הדבר דומה למלך שהיה יושב ודן על בימה  
שלו והיו הכל מתיראין ממנו נכנס לתוך ביתו והפשיט את כליו  
והעביר כלי זיינו ממנו התחילו בני הבית משחקים בו זה מושך  
לכאן וזה מושך לכאן יכול אף למעלה ת"ל אל נערץ בסוד קדושים  
רבה. ואומר וסביביו נשערה מאור. ואומר המשל ופחד עמו עושה  
שלום במרומו. על השמים כבודו. וכי אומות העולם היו יודעין  
היכן כבודו של מקום אף ישראל לא היו יודעין אלמלא נביאים  
שעמדו ולמדו להן לישראל. מיכה אמר ראיתי את ה' יושב על כסאו  
וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו. יחזקאל אמר  
נפתחו השמים ואראה מראות אלהים. ישעי' אמר ראיתי את ה'  
יושב על כסא רם ונשא. דניאל אמר חזה הוית עד די כרסון רמיו  
ועתיק יומין יתיב לבושיה כתלג חור וכו' נהר די נור נגד ונפק  
מן קדמוהי וכו'. והא למדנו שכבודו מן השמים. ד"א על השמים  
כבודו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהשיא לעבדו אשה  
והשלימה בכסף וכזהב ובאבנים טובות ומרגליות אמר לה הרי הכל  
מסור בידך חוץ מחביות זו שהיא מלאה עקרבים. נכנסה אצלה  
אשה אחרת שואלת ממנה חומץ. אמרה לה מה המלך נוהג כך  
אמרה לה מנהג יפה אלא אני מצטערת על חביות אחת שהיא  
מלאה עקרבים. אמרה לה כל קוומיאה שלו כנוסים בתיכה ומבקש  
לישא אשה אחרת וליתנם לה. מיד שלחה ידה לתוך החביות  
והשיכוה עקרבים. כך המלך זה הקב"ה ואיש ואשה זה אדם וחיה  
שואלת החומץ זה הנחש. באותה שעה סילק הקב"ה שכינתו  
בשמים שנ' עלה אלהים בתרועה. מי כה' אל הינו. מי כה' אלהינו  
במצילים. מכ"א במפרעים. מכ"א במכבדים [במכבירים? או במקבירים?]  
מכ"א בנותני שכר. מכ"א באלילים. משל למה הדבר דומה למלך  
בשר ודם שהלך לו אצל בעל הבית אחד ועשאו אפוטרופוס להיות  
עומד על עניניו הגיע עסק לאותו האיש ונתפש למלכות ונידון  
באור הלכו אל המלך ואמרו לו הרי אותו האיש בן ביתך נידון באור.  
אמר להם אני מצילו אמרו לו אין אתה יכול שכבר הטילוהו באור  
אמר להן ומה אני יכול לעשות לו. והקב"ה אינו כן אלא מציל  
האדם מתוך האור שנ' אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. מי  
כה' אלהינו במפרעים. פרעה נזר על ישראל לאבדן שנ' ויצו פרעה



לכל עמו וכו' והקב"ה גפרע מהן ואיבדם במים שנ' ונער פרעה  
וחילו בים סוף, וכן אמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם ואומר  
ומדותי פעולתם ראשונה אל חיקם. מכ"א במכבדים, משל למה  
הדבר דומה למלך שאמר לאוהבו השכם בבוקר על פתח שלי  
ואעשה אותך בעל חמדה שלי לא הגיע חצי הלילה עד שמת  
שנ' ביה בליליא קמיל בלשצר מלכא. מכ"א בנותני שכר, משל  
למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה ביניהם עצל  
אחד ומתון אחד, וכשבא לתת להם שכרם נותן להם בשוה,  
אבל הקב"ה אינו כן אלא לפי מעשיו של אדם נותן לו גמולו שנ'  
אני ה' חוקר לב וכו' לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. מכ"א  
באלילים, לפי שאומות בעולם קוראין עצמו אלוהות ושמה הן  
יכולין לרפאות החולה או ליילד את החיות, פרעה קרא עצמו  
אלוה שנ' לי יאורי ואני עשיתני, סנחריב שנ' מי בכל אלהי  
הארצות וכו', נבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון,  
נגיד צור שנ' ותאמר אל אני מושב אלהים ישבתי, כא וראה מה  
אמר הקב"ה ליחזקאל הנביא לך אמור לנגיד צור תפיך ונקביך ביום  
הבראך כוננו הנקבים האלו שיש לך מהם פתוחין ומהם סתומים אם  
יסתמו הפתוחין או אם יפתחו הסתומין אי אפשר לך לחיות בעולם  
והרי דברים קל וחומר שכן הוא אומר באיוב הידעת עת לדת יעלי  
סלע חלל אילות תשמור, תספור ירחים תמלאנה וידעת עת לדתנה,  
תכרענה ילדיהן תפלחנה חכליהם תשלחנה, וכי כולם מעוכרות  
כאחת יש מהן מעוכרות בשבת זו ויש מהן מעוכרות בשבת אחרת  
מה הקב"ה עושה סופר לה ירחים וממלא לה, האילת הזאת אינה  
יכולה ללדת מפני שאיבריה סכופים עליה עד שהיא אוכלת והקב"ה  
מזמן לה נחש והיא נושכה ואיבריה מתרפין והיא יולדת, ולא  
לאילה בלבד הקב"ה עושה אלא לכל שנ' ורחמיו על כל מעשיו,  
המגביהי לשבת, הנכהתי השפלתי הנכהתי, וכן היה הלל  
אומר עלה למטה ורד למעלה, המשפילי לראות, משל למה  
הדבר דומה למלך ששלח שני איפרכין לשתי איפרכיות שלו,  
אחד יישב איפרכיה שלו חבשו המלך בבית האסורים, ואותו  
[ואחד?] שיישב איפרכיה שלו הושיבו בביתה עמו ולאחר כן  
לקח אותו שהושיבו בביתה עמו אמרו לו עבדיו מה ראית לעשות  
להם ככה אמר להן זה שהושבתיו בביתה לא ראה קלון מימיו וזה  
שחבשתיו בבית האסורים לא ראה כבוד מימיו ידע זה מאי זה



כבוד יצא ולא יזא זה קלון הוא נכנס וידע זה מאי זה קלון יצא ולא  
זה כבוד נכנס כך הקב"ה משפיע שלום לאומות העולם בעולם  
הזה להורידם לבאר שחת ומשפיל ישראל בעולם הזה להעלותם  
למעלה העליונה לעתיד לבוא שנא' ונתנך ה' לראש על כל גויי  
הארץ. לפי שאומות העולם מונין ישראל ואומרין להן אינו שולט  
אלא בשמים וישראל משיבין כך צאו והסתכלו בחמה שהיא  
שלוחו של הקב"ה ושולטת בהרים ובנבעות ואם שלוחו של מקום  
כך הקב"ה על אבות כמה וכמה. בשמים ובארץ. מלמד שאין  
מושיבין את האדם בישיבה של מטה עד שמושיבין אותו בישיבה  
של מעלה וכל בני אדם מסתכלין בו ואומרים פלוני כשר פלוני חסיד  
וראו הוא להיות חכם שנאמר אשר המתכרך בארץ יתברך באלהי  
אמן. ומנין שאין גפרעין מן האדם מלמטה עד שגפרעין ממנו  
מלמעלה שנאמר והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא מרום במרום  
ועל מלכי האדמה באדמה. מקימי מעפר דל. דוד אמרו לעצמו  
מקימי מעפר דל. אבל חנה אמרתו על כל הדורות מקים מעפר דל.  
ד"א מקימי מעפר דל אין דל אלא שנתלדל מנכסיו. הא כיצד מוכר  
אדם ביתו ויש לפניו מקצת בהטתו ויש לפניו מקצת. מוכר מקצת  
שדותיו ויש לפניו מקצת. אביון הוא תאב לכל. ד"א מקימי מעפר  
דל. העפר הזה אדם אוכל עליו ויושב עליו ורוחו חולכת עליו. ר'  
שמעון בן תחליפא אומר סבור אתה שאתה מגנהו ואין אתה אלא  
משכחו שאם יהיה לאדם שתי מזובלות מאשפות אין אתה  
משכחו אלא מגנהו. ומהיכן את מגנהו. להושיבי עם נדיבים.  
ומי הם הנדיבים אלו אברהם יצחק ויעקב שנאמר נדיבי עמים  
נאספו עם אלהי אברהם. מושיבי עקרת הבית. שש עקרות  
הן בנשים (בפסיקתא פ' רני עקרה שבע עקרות הן ובכ"י פארטא  
שש כמו כאן לפי שאין מונה ציון בכלל נשים). ומה ראו אלו  
להיות עקרות לפני שאין פועלין לפני כסף וזהב ואבנים טובות  
ומרגליות. ד"א מושיבי עקרת הבית להושיב את שרי עקרה ליתן  
לה בית שנאמר הניקה בנים שרה וכי כמה בנים הניקה והלא בן  
אחד היה לה שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע. אלא לפי שנאמר  
ויגדל הילד ויגמל וכו' למה עשה משתה ביום הגמל את יצחק  
ולא ביום שגדלו אלא לפי שהיו אומות העולם אימרים לא ילדה  
שרה יצחק אלא השפחה. מה עשה הקב"ה יבש דרי מטרוניות  
שלהן ולא היו יכולין להניק את בניהן ובאים אצל אברהם ואומרים



לו שתניק שרה את בניהן אז אמר אברהם לשרה אין זו שעה של צניעות אלא קדש שמו של הקב"ה וגלי דדיך והניקי בניהם וידעו כי יצחק בנך ולא הספיקה לגלות דדיה עד שהיו מוציאין חלב בשתי מעיינות הה"ד וברכתי אותה שתי ברכות בשתי דדיה והיו כל המטרוניות אומרים מי יתן שינק בני מחלב צדיקת לכך נאמר הניקה בנים שרה (עיון פסיקתא פסקא שוש אשיש). ד"א מושיבי עקרת הבית להושיב רבקה עקרה ליתן לה בית שנאמר ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך אמר לה הקב"ה הרי כל העולם כולו בנוי בבטנך שמוזה ומזה יצאו מלכים מזה ומזה יצאו אלופים ונתן לה הקב"ה שתי בתים בית עשו בעולם הזה ובית יעקב בעולם הבא שנא' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וכו'. ד"א מושיבי לאה עקרה לתת לה בית שנאמר וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ונתן לה הקב"ה שני כתרים כתר מלכות גמלה מרים כתר כהונה גמלה יוכבד. ד"א מושיבי רחל עקרה ליתן לה בית שנאמר ויזכור אלהים את רחל ונתן לה הקב"ה שני בנים יוסף ובנימין, מיוסף עמדו [שני] שכמים זה יהושע וגדעון [יהושע מאפרים וגדעון ממנשה], שנא' בכור שורו הדר לו, ומבנימין עמדו מלכים זה שאול ואיש בשת שנא' ולו היה בן וישמו שאול בחור ושנים שנים מלך. ד"א מושיבי חנה עקרה לתת לה בית שנא' עד עקרה ילדה שבעה והעמיד ממנה עשרים ושנים אלף לויים שנא' כל אלה בנים להימן חוזה המלך וכו'. ד"א מושיבי אמו של שמשון עקרה לתת לה בית שני ותהר האשה ותלד בן ותקרא את שמו שמשון, וכתוב ותחל רוח ה' לפעמו וכו'. ד"א מושיבי עקרת הבית להושיב את ציון עקרה ליתן לה בית תורה שהן שמחין באמם ואמם שמחה בהם לפי שבעולם הזה אין מטבע של תורה יצא שאם ילך אדם אצל פלטורין ויאמר לו אשנה לך פרק אחד בקהל ואומר לו אם יש לך בידך מעות ואם לאו איני יוצא מידך, אבל לעתיד לבוא אין מתבקש אלא תורה שנאמר הגה ימים באים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר ה' ואומר ונעו מים ועד ים. ד"א אם הכנים שמחה אלו בני ציון שהם שמחים באמם ואמם שמחה בהם, משל למה הדבר דומה למלך שנשא אשה ויולדת לו בן ראשון ונתנו להגמון א' שיגדלנו, ילדה לו בן שני ונתנו לאיפרכוס שיגדלנו, ילדה לו שלישי ונתנו לשלטון אחד שיגדלנו, ציון שעמדה מלדת התחילה מצטערת על



בניה ואומרת למלך היכן הם בני מיד הקב"ה תוקע בשופר גדול ומעלן לירושלים שנאמר כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשווא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו. ואומר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו' ואז ציון שמחה בכניה וכניה כאמס שנא' וכני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם. בתחלה הללויה ובסוף הללויה הללויה לשעבר הללויה לעתיד הללויה בעולם הזה הללויה בעה"ב. בצאת ישראל ממצרים, כנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה רבון כל העולמים נכואות טובות נתנכאו נביאים ראשונים כל אחד ואחד ועדיין לא ראינו מהם. ירמיה אמר או תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים וגו' הוישע אמר והיה מספר ב' כחול הים, יואל אמר ביום ההוא יטפו ההרים עסיס, עמוס אמר הנה ימים באים נאם ה' ונגש חורש בקוצר ואומר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ואומר כה אמר ה' עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ועדיין לא ראינו אחת מהן שכן אסף בן קרח אומר אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה, ורוח הקדש משיבה אותם ואומרת להן כשננלית לאברהם אביכם ואמרתיו לו ועבדום וענו אותם שמא אמרתיו לו שאני קורע להם הים שמא אמרתיו לו שאני מוריד להם המן והרי דברים שלא אמרתיו נתתם דברים שאמרתיו על אחת כמה וכמה. ד"א בצאת ישראל ממצרים כשהיו ישראל במצרים היו תמיהין על עצמם ואומרים אין בדינו מצוה אחת שניטפל בה שניזכה בה ליגאל מיד אמר הקב"ה למשה לך פתח אותם בדברי הלכות פסח שנא' החדש הזה לכם. והלא איבה היתה בינם לבין המצרים מפני הטלאים ולא עוד אלא שבאת שעת מילה שנאמר ואעבור עליך ואראך וגו' ואומר לך בדמך חיי ואומר לך בדמך חיי בדם פסח ודם מילה. ר' יודא אמר אם באין אנו לחשוב הלכות פסח יותר משלשים מצות היו בדם, ויש אומרים יותר מארבעה לא היו בדם שלא שינו את לשונם ושלא נחשדו על העריות ועל לשון הרע ולא שינו את שמותם, שלא שינו את לשונם שני וכני ראובן הנזך ופלוא הצרון וכרמי, ואומר לראובן משפחת הראובני, לשמעון משפחת השמעוני, מלמד שהיה משה מיחסן יפה יפה, ושלא נחשדו על העריות מנין שנא' ויצא בן אשה ישראלית וגו' מלמד שלא היה ביניהם ממזר אלא זה בלבד ופרסמו הכתוב ועליו הוא מפורש בקבלה גן נעול אחותי כלה. ר' נתן אומר גן



נעול אלו הזכרים גל נעול אלו הנקבות. ר' נחמיה אומר גן נעול  
אלו הבתולות גל נעול אלו הנשואות. מעין חתום אלו הבתולות.  
ד"א גן נעול כראותם סימן. ושלא נחשדו על לשון הרע מנין  
שנא' ושאלה אשה משכנתה וגו' וכבר היה הרב נתן ביניהם  
קודם שנים עשר חודש כאן אתה מוצא שלא הלשין אחד את  
חבירו. בית יעקב מעם לועז, אל תהי קורא לא בן (?) מעם  
לועז מלמד שהיו הלשין ודאי שכן אמר הקב"ה למשה שלח ידך  
ואחוז בזנבו מלמד שכבר באת מלכות מצרים, כן את מוצא ומכנה  
אותם שנא' אחוז לנו שועלים גיא ונשיא מארץ גא [צ"ל שועלים  
וגו' ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד ונא'] מן הממלכות תהיה  
שפלה. [הלשון מנומנם וענין הדרש שלוועז כמו לאדעז כלומר שלא  
היה עז למצרים]. היתה יהודה לקדשו, מעשה בארבעה  
זקנים שהיו יושבין ועוסקין בתורה בדבר זה ואלו הן אלעזר בן  
מתיה וחגינא בן חכינאי ושמעון התימני ושמעון בן זומא אמרו  
מאי זה זכות נטל יהודה המלכות, ענה הראשון ואמר בזכות שאמר  
מה בצע כי נהרוג את אחינו, ענה השני ואמר בזכות שאמר ויכר  
יהודה ויאמר צדקה ממני, ענה בן עזאי ואמר ראויה הודאה  
שמכפרת על הביאה, ענה השלישי ואמר בזכות שאמר ועתה  
ישב גא עבדך תחת הנער, ענה בן עזאי ואמר הלא מתחילה היה  
יכול למחות בם ולא מיחה ואלו אמר להם לא היה מכניסם לאותה  
הניזקה, ענה הרביעי ואמר בזכות כי עבדך ערב את הנער, ענה  
בן עזאי ואמר מכל מקום הערב משלם, אמרו אם כן מאי זה זכות  
נטל יהודה המלכות בשביל שקידש שמו של הקדוש ב"ה על הים  
שבשעה שהיו ישראל עומדין ומדיינין על הים זה אומר אני יורד  
תחלה וזה אומר אני יורד תחלה אמר משה לשבט ראובן ולא קבל  
לשמעון ולא קבל ומתוך שהיו עומדין ומדיינין קפץ שבטו של  
בנימין ונכנס שנא' שם בנימין צעיר רודם א'ת רודם אלא רד ים  
התחילו שרי יהודה רוגמין אותם באבנים שנא' שרי יהודה רגמתם  
ועל זכות אותה רגימה הלבישו הקב"ה בארגמן ונתן לו המלכות  
ואין ארגמן אלא מלכות שנא' והלבישו לרניאל ארגונוא. ישראל  
ממשלותיו אמר לו הקב"ה אני בעצמי מושל בעמי מכאן ואילך  
אני ואתה נמשול בעמי. ד"א לשעבר אני בעצמי מולך בעולמי  
מכאן ואילך אני ואתה מולכים בעולם, הים ראה ויגס, ר' יהודה  
אמר מה ראה, מקלו של משה, התחיל עומד כנגדו ואומר אני גדול



ממר ולא עוד אלא שנבראתי אני ביום השלישי ואתה ביום הששי  
חזר משה אצל הקב"ה ואמר לפניו רבונו של עולם אין הים שומע  
לי אמר לו ולא נתתי לך המטה שתהא רודה בו הסרבנים אמר  
לו ולא קבל עליו. א"ר נחמיה ראה את השם חקוק במקלו של משה  
ולא קבל עליו שנ' ויאמר אליו מה זה בידך ויאמר מטה ואין זה  
אלא שם שנ' זה אלי ואנוהו ור' נתן אומר ראה בימינו של משה  
זרוע תפארתו אמר לו ולא קיבל עליו. ר' יוסי אומר אמרו לו לים  
לא כך התנה עמך הקב"ה שכל זמן שהוא רוצה הוא עושה אותך  
יבשה שנ' יקוו המים ולא קבל עליו. ר' יוסי אומר ראה כל אלו  
התחתונים ולא קיבל עליו. מלך שהוא מבקש לרדות עבדו מהו  
עושה אמר לו עשה כך וכך שנ' וים משה את ידו על הים ויולך  
ד' את הים ברוח קדים עזה מניין שראה הים את הקדים ברח והלך  
שנ' הים ראה וינס. ר' אומר שני כתובים הן כתוב אחד אומר  
הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש וכתוב אחד אומר לגזור ים  
סוף לגזרים אלו הקטנים כיון שהגיעו למילה ברחו. עשרה נסים  
עשה הקב"ה לישראל על הים בתחלה נעשה להם כמין כיסה שנ'  
גקבת במטיו ראש פרזיו חזר ונעשה כמין ערימות שנ' וברוח אפיך  
נערמו מים חזר ונעשה כמין ניקפה שנ' קפאו תהומות בלב ים חזר  
ונעשה כמין יבשה שנ' וכני ישראל הלכו ביבשה חזר ונעשה כמין  
בקעה שנא' כבהמה בבקעה תרד חזר ונעשה כמין דרכים שנא'  
דרכת בים סוסך חזר ונעשה כמין פירודין שנא' אתה פוררת  
בעוד ים חזר ונעשה כמין גזרים שנא' לגזור ים סוף לגזרים  
וכשם שעשה להם עשר נסים על הים כך עשה להם עשר נסים  
במתן תורה שנא' ויאמר ד' מסיני בא וזרח משעיר למן ואומר  
ד' בצאתך לפני עמך ואומר הרים נזלו מפני ד'. הירדן יסוב  
לאחור. כיון שראה הירדן הים שכרח התחיל ודן בפני עצמו ומה  
זה שגדול ממני שתופס כל העולם כולו ברח לו אני שאיני אלא  
ספקות (?) אחד מן העולם על אחת כמה וכמה לחזור. כיון שראה  
משה את הים שכרח התחיל משחק ומרקד אמר לו מה לך הים כי  
תנוס אמר לו עד שאתה אומר לי אמור לירדן למה חזרת לאחור  
אמר לו לירדן למה חזרת לאחור וישוב לאחור אמר לו עד  
שאתה אומר לי אמור להרים למה אתם מרקדים אמר להרים למה  
אתם מרקדים אמרו לו עד שאתה אומר לנו אמור לעולם למה  
נעקרת ממקומך אמר לעולם מפני מה נעקרת ממקומך אמר לו



לא מפניך משה בן עמרם אלא מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה  
יעקב. ההופכי הצור אגם מים, מה הצור הזה אם אדם יושב  
ומנקר בו אפי' כל היום כולו אינו סופו להוציא ממנו מים כלום.  
רבי אימר כשהיו ישראל עומדים לפני הר סיני היו הופכים כצור  
הזה אמר הקב"ה לאלו אני אתן את תורתי על אלו אני משלח  
רוח הקודש אלא הרי אני נותן להם עשרת הדברים עד שילמדו  
ויעמדו להם כצור הזה. ד"א ההופכי הצור אגם מים מלמד שהיו  
ר' עקיבא ובן עזאי מרשים כצור הזה ועל ידי שציערו עצמן על  
תלמוד תורה פתח להם הקב"ה פתח לתורה [עיי' אדר"נ פ"ו ב"ד  
פ"ב ופדר"א פ"א] ודברים שאין יכולין לעמוד בהם בית שמאי  
ובית הלל לאיסור והיתר עמד בן עזאי ופירשם שנאמר בחלמיש  
שלח ידו ודברים שהיו סתומים בעולם עמד רבי עקיבא ופירשם  
שנאמר מבני נהרות חבש ותעלומה יוצא אור מלמד שראתה  
עיניו של רבי עקיבא במרכבה כדרך שראתה עינו של יחזקאל  
הנביא לכך נאמר ההופכי הצור אגם מים.

לא לנו ה' לא לנו, אומרים הדורות הללו לפני הקב"ה  
רבון כל העולמים כמה נסים עשית לאבותינו ביום מתן תורה  
ולנו תעשה נסים למען שמך הגדול, משל למה הדבר דומה למלך  
שחילק מתנות לבניו ולאחד מהן לא נתן אמר לו בנו אבא תן לי  
גם כן עשה לפי כבודך כך כל אחד אומר בדורו משה אמר ועתה  
יגדל נא כח ה', יהושע אמר וישמע הכנעני וכל יושבי הארץ,  
דניאל אמר ה' שמעה ה' סלחה, חסד שעשית עם הראשונים אף  
ע"פ שהיו בידם מעשים טובים עשה עמנו כי גם מתחלה בראת  
עולמך בחסד שנא' אמרתי עולם חסד יבנה. ד"א לא לנו הרי זו  
אמורה כנגד ישראל בשעה שגלו לבבל שהיו כתוכם אלף צדיקים  
שנא' החרש והמסגר אלף הכל גבורים עושי צדקה ומלאכה וכי  
מה גבורה היו עושים שהיו הולכים בגולה אסורים בזיקים אלא  
שהיו גבורים בתורה ובמעשים טובים שנאמר על כן יאמר בספר  
מלחמות ה' ואומר גבורי כח עושי דברו. ד"א לא לנו ה' לא לנו זו  
אמורה כלפי חנניה מישאל ועזריה בתוך כבשן האש ענה הראשון  
ואמר לא לנו ה' לא לנו, ענה השני ואמר כי לשמך תן כבוד,  
ענה שלישי ואמר על חסדך ועל אמתך, מיכאל אמר למה יאמרו  
הגוים איה נא אלהיהם לפי שהגוים קופצים על הפרצה ומחרפים  
ומגדפים ומנאצים על ישראל ואומרים איה נא אלהיהם, אמר ר'



אלעזר הקסר פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגעתי כותי אחד והיה  
משתכח בכל הדרך ואומר אין אלוה גדול מיראתי כשהגעתי  
אמרתי לו תהא כאלהיך אמר לי קיללתני אמרתי לו לא קיללתיך  
אלא בכל הדרך היית משתכח כאלהיך ועתה אמרתי שתהא  
כאלהיך שג' כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם  
ה' אלהינו עולם ועד. ד"א לא לנו ה' לא לנו שהגויים קופצים  
לתוך הפרצה ומחרפין ומגדפין ישראל שכן הוא אומר בנבוכדנצר  
הרשע לקצת ירחין תרי עשר ונו' ואמר בנה ירושלים ואני  
החרבתיה ואני בניתיה את ככל הא יודע מי מחריבה. עוד מלתא בפום  
מלכא קל מן שמיא נפל לך אמרין נבוכדנצר מלכא מלכותא עדת  
מנך. בה שעתא מלתא ספת על נבוכדנצר ומן אנשא טריד ועשבא  
כתורין יאכל וכו' כולא מטא על נבוכדנצר מלכא. ואלהינו  
בשמים. לפי שאומות העולם אומרים לישראל הרי אלהותינו  
אנו רואים אותם אתם היכן הוא אלהיכם. משיבין אותם כך  
אלהיכם מעשה ידיכם ואתם רואין אותם והם אינן רואין לכם.  
ואלהינו בשמים ואנחנו מעשה ידיו והוא רואה אותנו ואנו לא  
נראה אותו הוא רואה ואינו נראה. כל אשר חפץ ה' עשה.  
ר' אומר שגני כתובין הם. כי לא אחפוץ במות המת וכתוב אחד  
אומר כי חפץ ה' להמיתם הא כיצד עד שלא יתחתם גזר דינם לא  
אחפוץ במות המת משנחתם גזר דינם כי חפץ ה' להמיתם.  
עצביהם כסף וזהב (מעשה) לשון של עצב שנא' ועתה אל  
תעצבו. ואומר הרבה ארכה עצבונך ואומר בעצבונך תאכלנה. ד"א  
אין עצביהם אלא צעיר [צער] להם שכן אמר משה לישראל כי  
אתם ידעתם את אשר ישכנו בארץ מצרים ותראו את שקוציהם  
הרי הן מושלכים בדרכים הפסילים של עץ ואבן ושל כסף ושל  
זהב מפקדין עליהם שומרים. אני [אומר] להם לאומות העולם מה  
הם רואין בעיניהם ושומעין באזניהם עד שאלהיהם צריכין שמירה.  
מעשה ידי אדם. עני אחד מכנים איסר ומניחו בחלון ועושה  
אותו תרומה שנא' המסוכן תרומה עץ לא ירקב יבחר. מה עושה  
הולך לו אצל חרש ואומר לו אלוה אחד יפה אני מבקש לעשות  
לי והוא אומר לו תביא אילן שגדל בשדה בימות הגשמים שנא'  
לברת לו ארוזים וכו' וגשם יגדל. העשיר הולך לו אצל הצורף  
ואומר לו אלוה אחד יפה אני מבקש לעשות לי ואני מבקש  
להטיל עליה (צורף) והצורף מבקש להטיל הם מכניסים אותו לאור



וישוקלין אותו שנא' הולים זהב מכים וכו' ישאוהו על כתף יסבלוהו  
ויניחוהו תחתיו ולא יעמוד ממקומו לא ימיש וכו' ושב העני ואמר  
מהו זה של זהב אעשנו של כסף ומן המותר אתפרנס בדמיו  
שאמכרנו, ושב העני ואמר מהו של כסף אעשנו מנחישת ושב  
העני ואמר מהו של נחישת אעשנו של עופרת ושב עוד העני  
ואמר מהו של עופרת אעשנו מעץ, ושב עוד העני והיה לו רובע  
אחד קמח בביתו ולא היה לו במה יסיקנו שלא היה יכול ללכת  
בשרה מפני הגשמים הלך לו לזוית אחד וקיצץ ממנו, באחרונה  
נוטל קורדום וקוצץ אותו כולו שנא' חציו שרף כמו אש ושאריתו  
לאל עשה לפסלו, ולא ישיב אל לבו לא דעת ולא תכונה לאמור  
וכו' לכול עץ אסגוד לכך נאמר מעשה ידי אדם, פה להם ולא  
ידברו, יאלם הפה המדבר המשתחוה לפה שאינו מדבר והמניח  
את הפה המדבר שנא' כי פי ה' דבר, ואומר וידבר אלהים את כל  
הדברים האלה לאמר, עינים להם ולא יראו, תעוורו העינים  
הרואות שהם משתחוות לעינים שאינן רואות ומניחים העינים  
הרואות שנא' עיני ה' משוטטות בכל הארץ, אזנים להם ולא  
ידברו, תחרשנה האזנים השומעות המשתחווים לאזנים שאינן  
שומעות ומניחים האזנים השומעות שנא' ויקשב ה' וישמע, אף  
להם ולא יריחון, יאטם האף-המריח המשתחוה לאף שאינו  
מריח ומניח את האף המריח שנאמר וירח ה' את ריח הניחות,  
ידיהם ולא ימישון, יתקצצו הידים הממשמשות המשתחוות  
לידים שאינן ממשמשות ומניחות הידים הממשמשות שנא' אף ידי  
יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואומר מי מדר בשעלו מים ושמים  
בזרת תכן, רגליהם ולא יהלכו, יתפסחו הרגלים המהלכות  
המשתחוות לרגלים שאינן מהלכות ומניחות הרגלים המהלכות  
שנא' ויצא ה' ונלחם בנזים החם ואומר ועמדו רגליו ביום ההוא  
על הר הזיתים וכו', לא יהגו בגרונם, יסתם הגרון ההוגה  
המשתחוה לגרון שאינו הוגה ומניח הגרון ההוגה שנא' והגא מפיו  
יצא ואומר חכו ממתקים, כמוהם יהיו עושיהם, שאין בהם  
רוח ונשמה שנא' הוי אומרים לעץ הקיצה עורי לאבן דומם אבל  
ישראל אינם כך, ישראל כמח בה', שהוא אלהינו הוא אלהים  
חיים ומלך עולם חי וקים לעולם ולעולמי עולמים, אתם ישראל  
הוי זהירין שלא יטריחו לכם אומות העולם בדברים ויאמרו  
אלהותינו אומרים לנו דרך נלך בם ומשתברים אותם בידם שנא'



הכל המה מעשה תעתועים. לא כאלה חלק יעקב. בית אהרן  
בטחו בה' הוזהרו בעמידה שעמדתו לאהרן אביכם על דבר קרת  
שנאמר ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם. וכן בעוזהויה שהיה  
מצורע עד יום מותו. יראי ה' בטחו בה'. הוזהרו בעמידה  
שעמדתו לאברהם אביכם שהיה ירא חטא לפני שנאמר כי עתה  
ידעתי כי ירא אלהים אתה אף אני עמדתו והצלתיו מאור כשדים  
שנא' אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים.

ה' זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית  
אהרן יברך יראי ה'. משל למה הדבר דומה לאחד שהלך  
אצל מטרונה אחת אמר לה תני לי חלקי שאני כהן והיא נתנה  
לו. בא אחר ואמר לה תני לי חלקי שאני לוי ונתנה לו. בא  
שלישי אמר לה תני לי חלקי אמרה לו ומה טיבך אמר לה ראשון  
שהיה כהן אין בו יראת חטא אין בו כלום. וכן השני אבל אני  
כהן גדול מכהן ומלוי שאני ירא חטא ושנאמר והריחו ביראת ה'  
ואומר יראת ה' היא אוצרו. הקטנים עם הגדולים. כשם  
שהקטנים מעלין אבר כגדולים כך הגדולים עתידין להחליף כח  
שנא' וקוי ה' יחליפו כח. ד"א הקטנים עם הגדולים זה אחד מן  
הדברים הנדרשים לפניהם ולאחריהם. שא"ת ארו"ר מח"ר משוקדי"ם  
וק"ם סימן. שא"ת. אם לא תטיב שאת. ארו"ר וברצונם עקרו שור  
ארור או ארו"ר אפס כי עז. משוקדי"ם ובמנורה ארבעה גביעים  
משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה. מח"ר וצא הלחם כעמלק  
מחר או מחר אנכי נצב. וק"ם הגך שוכב עם אבותיך וקם או  
וקם העם הזה. יוסף ה' עליכם. אין תוספתו של הקדוש ב"ה  
כתוספת בשר ודם תוספתו של בשר ודם אם ילך אדם אצל מי  
שהוא לוקח ממנו הוא אומר לו הוסיף לי כשירבה מוסיף לו חתיכה  
אחת (אצל משאוי מוכר וקודם שהוא לוקח ממנו הוא אומר לו  
הוסיף לי כשירבה מוסיף לו קלון אחד) אבל הקדוש ב"ה תוספתו  
מרובה ממתנתו שנא' כי ביצחק יקרא לך זרע הרי זו מתנה. ומהו  
מתנה בני אברהם יצחק וישמעאל לא יקרא לקטורה שהוא תוספת  
שנא' ויתן אברהם. ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ותלד  
לו את זמרון ואת יקשן ובני מדין עיפה ואפר וכו' וכן ברחל הוא  
אומר יוסף ה' לי בן אחר הרי מתנה. ומה היא מתנה ובני יוסף  
מנשה ואפרים. לך בן לבנימין שהוא תוספת שנ' ובני בנימין בלע  
ובכר ואשבל וכו' וכן א. ה. מוצא כגולה (כנאולה) שלמחר שהיא תוספת



שנא' והיה ביום ההיא יוסיף ה' שנית ידו, ואומר ונשא גם לנוים  
ואסף נדחי ישראל. ברוכים אתם לה', ברכה של עשיר כולה  
ברכה, כמה אתה רוצה שיתן לך בורת שנא' ושמים בורת תכן,  
מי מדד בשעלו מים, בראשי אצבעותיו, וכל בשליש עפר הארץ,  
במשקל הוא נותן לך, ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים.  
השמים שמים לה', שתי פעמים סילק הקב"ה שכינתו בשמים  
אחת בימי אדם הראשון שנא' עלה אלהים בתרועה ואחת בימי  
מנשה שנא' אלכה ואשובה אל מקומי הראשון. לא המתים  
יהללו יהוה, איפשר למתים להלל יהוה אלו הם מתי אומות העולם.  
ולא כל יורדי דומה, אלו הן שבע מלכיות ישעיהו הקב"ה  
לשקעם בניהנם לעתיד לבוא שנאמר שם עילם וכל המונה שם  
אשור וכל קהלה שם משך תובל וכל המונה שמה נסיכי צפון  
כולם וכל צידוני ושמה אדום מלכיה וכל נשיאיה אותם יראה  
פרעה ונחם על כל המונו, יכול אף ישראל כך ת"ל ואנחנו  
נברך יהוה מעתה ועד עולם הללויה.

אהבתי כי ישמע ה', כת שלישית אומרת לפני הקב"ה  
רבנו של עולם כשתעלה אותנו מן הצרה שאנו בתוכה אנו  
יודעים שקבלתנו ושאתה אהבתנו, משל למה הדבר דומה למלך  
שנתחייבו לו בני אדם ומסרן לקוסטנדין [לקוסטודין] וחבשו  
בבית הסוהר התחילו צווחים אמרו להם קרוביהם למה תצעקו  
המתינו עד שתרגישו במלך כשעובר והוא יפנה [יפדה] אתכם  
כיון שהרגישו במלך שעובר התחילו צווחין חננו אדונינו המלך  
אמר המלך ומה טיבן של אלו אמרו לו אותם הם בני אדם  
שנתחייבו לך, אמר להם ומה הם מבקשים אמרו לו שיצאו מבית  
האסורים, צוה המלך שיצאו וכיון שיצאו התחילו מקלסין למלך  
לכך נאמר אהבתי כי ישמע ה', את קולי תחנוני, אינו אומר  
תחנתי אלא תחנוני תחנונים הרבה יש כאן ובקשות ותפלות שני  
ברוך ה' כי שמע ה' קול תחנוני, כי הטה אזנו לי, מלמד שאין  
אדם נכנס בצרה עד שהוא אימר רבון כל עולמים הנח כל עולמך  
והט אזנך לי ושמעני, חזקיה אמר הטה אלהי אזנך ושמע דברי  
ואת כל דברי סנחריב ומה עלי להודות הריני מודה ומשבח לך  
לכך נאמר כי הטה אזנו לי, אפפוני חבלי מות, אינו אומר  
חבל (אלא חבל אחד של חיים) אלא חבלים כולם של מיתה שני  
חבלי שאול סבכוני, ד"א אין אף אלא חוטם, אמרו כבר הגיע צרת



החוטם. ומצרי שאול מצאוני, מלמד ששליש כתות נכנסות  
לגיהנם אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעים גמורים ואחת  
של בינונים ומלאכים ההורגים עומדים לתוך גיהנם ופינקסיות של  
אש בידם ושמותם של צדיקים ושל רשעים כתוב בהם ומבקשין  
שמותם של אלו ואלו ומוציאין אותם. ומלאכי חבלה עומדין  
בגיהנם ומככות [ומבעות?] של אש בידם ומכין אותם והם בורחין  
מלפניהם ואחרים מקבלין אותם ומכין אותם והם בורחין מפניהם  
ואחרים מקבלין אותם ומכים אותם ויוציאין מצרה ונכנסין לצרה  
שנאמר ומצרי שאול מצאוני אל תקרי מצרי אלא מצירי שאול  
מצאוני. ומתוך צרה מתפללין לפני הקב"ה ועונה אותם ומרחם  
להם לכך נאמר צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. שבע  
כתות של צדיקים עתידים להיות פניהם מאירים לעתיד לבוא  
לחמה וללבנה לרקיע לברקים לכוכבים לשושנים ולמנורת בית  
המקדש . . . לרקיע שג' והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. לברקים  
שנא' מראהן כלפידים כברקים ירוצצו. לכוכבים שנאמר ומצדיקי  
הרבים ככוכבים לעולם ועד. לשושנים שנא' למנצח על שושנים  
עדות לאסף מזמור. למנורת בית המקדש שג' ושנים זיתים עליה.  
הכת שלישית אומרת לפני ה' רבונו של עולם אין אנו מבקשין  
שיהיו פנינו מאירות כגון אלו אלא שנמלט נפשנו לכך נאמר  
אנא ה' מלטה נפשי אין אנא אלא לשון בקשה שכן אמר  
חזקיהו אנא ה' זכור נא. שומר פתאים ה'. אלו הם השבטים  
שנא' לתת לפתאים ערמה. ד"א שומר פתאים ה' אלו הם הקטגים  
שבלשון עברית [ערבית] קוראין לנער פתי ולפתי נער. מעשה  
באשה אחת שהניחה מעשה קדירה לפני בנה יצאה והלכה לה  
לשוק בא הנחש והתחיל משחק עם הנער כיון שכאת אמו וראתה  
הנחש התחילה צווחת והנחש ברח לו ואילולי שהקב"ה משמרו  
לא היה לו חיים בתוך החיות לכך נאמר שומר פתאים ה'. ד"א  
שומר פתאים ה' אלו עמי הארץ שאינן משמרין המצות כראוי.  
כיצד אחד נכנס למדינה וראה אותם גבאי צדקה ונתן להם לעז'  
ונחשב לו מתן צדקה לעז' ומי גרם לו שלא למד ולא שנה עליהם  
אמר שלמה שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים. דלותי  
ולי יהושיע. כנסת ישראל אומרת רבון כל העולמים דלה אני  
מן המצות עליך להושיעני. שובי נפשי למנוחיבי, מלמד  
שמלאך המות מסלק נפשו מלמטה למעלה. יכול מלמעלה למטה



ת"ל כי ה' נמל עליכי. כי חלצת נפשי ממות, אין חליצה אלא של מות, משל למה"ד למלך שהיה יושב ודן על בימה שלו כשיקטול אוהביו אין מחזיקין לו טובה ואימתי מחזיקין לו טובה כשיקטול את החייב אמרו לו אין הנאה לך במתים שכן אמר אסף הלמתיים תעשה פלא, וכן חזקיהו אמר כי לא שאול תודך חי חי יודך כמוני היום, וכן דוד אמר מה בצע בדמי ברדתי אל שחת. שבע מעלות של צדיקים לעתיד לבוא זו למעלה מזו, ראשונה אף צדיקים יודו לשמך, שניה אשרי יושבי ביתך, שלישית אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך, רביעית ה' מי יגור באהלך, חמישית מי ישכון בהר קדשך, ששית מי יעלה בהר ה', שביעית ומי יקום במקום קדשו וכשם שהם שבע מעלות לצדיקים כך שבע ירידות לרשעים בגיהנם. שבע שמות נקראו לגיהנם, שאול, אכדון, גיהנם, באר שחת, טיט היון, ציה, צלמות, ובין כל אהת ואחת מהלך שלש מאות שנה, נמצא עומקה של גיהנם שני אלפים ומאה שנה, יכול אף לצדיקים ת"ל עניה סוערה לא נוחמה, ושמתי כדכד שמשותך, וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, הרבה שלום לעמלי תורה הרבה שלומו של ישראל עמך לעולם ועד אמן. את עיני מן דמעה, עתידין נהרות של דמעות להיות נמשכין מדמעיהם של רשעים לעתיד לבוא שנ' עוכרי בעטק הככא מעין ישיתוהו. ד"א את עיני מן דמעה, אחת בוכה ואחת שאינה בוכה, את רגלי מדחי, עתידין רגלי הרשעים להרחות תוך גיהנם שנא' יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה. ד"א את רגלי מדחי אחת שהיא דחווה ואחת שאינה דחווה ולהיכן הם מהלכין לבית המקדש שנאמר שלש פעמים בשנה, האמנתי כי אדבר אני עניתי מאוד, אין עניתי אלא ענתי מאוד, אמרו כמה צער עבר על נפשנו בתוך גיהנם. אני אמרתי בחפזי אין חפזי אלא לשון בהילות שנ' ויהי דוד נחפו ללכת, ואמר כי לא בחפזון תצאו. כל האדם כוזב, אין כוזב אלא לשון הפסקה שנ' ויהי בכזיב בלדתה אותו. דבר אחר כל האדם כוזב לפי שהן רואין לתוכה תלמידי חכמים כגון אחיתופל וחביריו, ונביאים כגון חנניה מישאל ועזריה בן עזול [דניאל?] וחביריו, וסופרים כגון יונתן הסופר וחביריו והן רואין אלו את אלו ואומרים זה לזה כל האדם כוזב כל בני אדם באין כאן.

מה אשיב לה', כמה גמילות יש לו עלי גמלני מפרעה



מסיסרא ומסנחריב מבבל וממדי ומיון אף בזו כוס ישועות  
אשא אינו אומר ישועה אחת אלא ישועות הרבה. לפי שפותחין  
את פיהם ומשבחין ואומרים כוס ישועות ובשם ה אקרא. נדרי  
לה' אשלם. רבי מאיר אומר טוב אשר לא תדור משתדור ולא  
תשלם שאם ידור ולא ישלם תבוא עליו מות שכן יבוא (?) בנימ'  
מות. טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר. ר' יהודה אומר טוב מזה  
ומזה שהוא נודר ומשלם שנאמר נדרו ושלמו לה' אלהיכם. יקר  
בעיני ה'. עשרה דברים נקראו יקרים. התורה שנאמר יקרה היא  
מפנינים. ישראל שנא' הבן יקר לי אפרים. עושר שנא' הון אדם  
יקר חרוץ. דעת שנא' וכלי יקר שפתי דעת. נבואה שנא' ורבר ה'  
היה יקר וגו'. תבונה שנאמר יקר רוח איש תבונות. שכלות שנא'  
יקר מחכמה ומכבוד שכלות מעט. צדיקים שנא' ולי מה יקר ועין  
אל. חסד שני מה יקר חסדך אלהים. ומיתת הצדיקים שני יקר בעיני  
ה' המותה לחסידיו. ד"א יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. משל למלך  
ששלח לגבות מימיו שלו השלטון שלו. והלך וחנה אצל בעל  
הבית אחר עשרה ימים. שיכן לו מאה מנה בכל יום הרי עשר  
דיבוא. אמר כל עצמי אינו חייב אלא חמשים זון היאך  
אני תובעם. כך אמר הקב"ה קשה בעיני לומר לצדיקים שימותו  
אומר לאברהם שימות שהקנני שמים וארץ וידר בכבשן האש  
לשמי וקדש שמי בעולם. אברהם בקש הוא מיתה שנאמר ויאמר  
אברם ה' אלהים מה תתן לי ואנכי הולך ערירי. יצחק בקש מיתה  
שנאמר ואברך לפני ה' לפני מותי. יעקב בקש הוא מיתה שנאמר  
אמותה הפעם. משה אמר כי אנכי מת בארץ. דוד אמר אנכי הולך  
בדרך כל הארץ. יונה אמר ועתה ה' קח נא את נפשי ממני. הא  
אלוהי יש הצדיקים האלה לא בקשו מיתה בפיהם לא היו מתים  
לעולם. ולמה שאלו מיתה בפיהם אלא אמר הקב"ה יסתלקו אלו  
מפני אלו. אם היה אברהם קיים היאך היה יצחק מנהג שררה אלו  
היה יעקב קיים היאך היה משה מנהג שררה ואלו היה משה קיים  
אך היה יהושע מנהג שררה ואלו היה יהושע קיים אך היה  
שמואל ודוד המלך נוהגים שררה אלא אמר הקב"ה יסתלקו אלו  
מפני אלו. ד"א יקר בעיני ה' המותה לחסידיו משל למלך ששלח  
איפרכון וניהג שררה. יפה וכשהשלים זמנו נתן לו איפרכיה אחרת  
אלו שיצא מאצלם מקלסין אותו שניהגם יפה ואלו שנכנסם אצלם  
מקלסין אותו שניהגם יפה. כך כשהצדיקים מתים הבריות מצטערין



עליהן ושכ"ז שהצדיקים ביניהם הם מקלסין ומצטערין כשמסתלקין  
מן העולם ומלאכי השרת שמהין עליהן שהם באים ושכרן לפניהם  
וכשהצדיקים מסתלקין מן העולם שלש כתות של מלאכים יוצאין  
לקראתם. ראשונה אומרת יבוא שלום. שניה אומרת ינוחו על  
על משכבותם. שלישית אומרת הולך נכוחו. וכשהרשעים מסתלקין  
מן העולם ג' כתות של מלאכי חבלה יוצאין לקראתם. ראשונה  
אומרת אין שלום. שניה אומרת אמר ה' לרשעים. שלישית אומרת  
למעצבה תשכבון. ד"א יקר בעיני ה' המותה לחסידיו משל למלך  
שיצא לטייל ועמד על גב תוך הארמון שלו ואמר מן כל אלו מי  
יתן לי קילסון אחר. וכשהגיע לישב במשתה בא אסטרטיון אחד  
עמד לפני המלך אמר המלך מי אתה אמר לו אני הוא שנתתי  
אלוך קילוסין במדבר אמר לו הרי אתה עשני שלטון אמר לו לכך  
נתתי לך אמר לו הרי אתה כיוצא בי או יותר ממני אתה מבקש  
לעשות כך אמר הקדוש ב"ה לצדיקים הרי אתם כיוצא בי או שמא  
אתם יותר ממני אתם מבקשים לעשות כך אם תשוב ואשיבך  
לפני תעמוד ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה הא מה אני בורא  
עולמות אף אתם מחיים מתים. אנה ה' כי אני עבדך. משורר  
שהיה דוד משפיל עצמו בכל מקום שנא' דוד בן ענדך ישי. אני  
עבדך בן אמתך. ולא דומה עבד תרבות לעבד שהוא לוקח מן  
השוק. אני הוא בנה של רות שאמרה ופרשת כנפך על אמתך.  
פתחת למוסרי. פתחת אסורי מי אמר [מתמר?] היתרת אסורי  
מרות. לך אזבח זבח תודה. שכל מי שחייב חטאת מביא  
חטאת. איש מביא איש. אבל אני אזבח תודה. ובשם ה'  
אקרא. מלמד שהיה דוד מחזיר בכל גבול ומתנה שבחו של הב"ה  
בשעה שחיו עולים לירושלים שנא' בחצרות בית ה' בתוככי  
ירושלים הללויה.

הללו את ה' כל גוים. שתי פעמים מדרו [מדרו] אומות  
העולם במלכות של מעלה אחת בימי נמרוד אילולי שעמד אברהם  
אבינו וירד לכבשן האש ומיחה בידם. לכך נאמר הללו את ה' כל  
גוים. ד"ה הללו את ה' כל גוים הרי זו אמורה כלפי הנביא מישאל  
ועוריה בשעה שעלו מכבשן האש ענה הראשון ואמר הללו את  
ה' כל גוים. ענה השני ואמר שבחוהו כל האומים. ענה שלישי  
ואמר כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה.  
הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. משל למה הדבר דומה



למטובה שהיה מלוח לכל בני עירו והיו בני העיר אומרים זכור בעל  
הבית למטובה ברוך הוא שנותן לנו כל צרכינו בימות הנשמים  
אלא שהוא (נותן) נוטל שני סלעים רבית בימות החטה בא אחר  
ואמר אני נותן בסלע הניחו הראשון והיו מודין לזה בא אחר  
ואמר אני נותן חנם לזה נאה [להודות] שהוא נותן חנם כך הקב"ה  
מפרנס כל בריותיו חנם לכך נאמר הודו לה' כי טוב כי לעולם  
חסדו. יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו לא יוכל אדם  
לומר על עצמו (יאמר אדם עליו) שהוא טוב אלא אחרים יהיו  
מעידים עליו ומי מעיד על הקב"ה שהוא טוב ישראל לכך נאמר  
יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו. יאמרו נא בית אהרן כי  
לעולם חסדו משל למה הדבר דומה לבעל הבית שהיה נוהג  
עם ארסיו מנהג יפה בשעת חשבון אין מדקדק עמהם בשעת  
הגורן משייר להם שיור הגורן והיה נוהג עמהם יפה יפה והיו בני  
העיר אומרים זכור בעל הבית למטובה שהוא נוהג עם ארסיו מנהג  
יפה בשעת חשבון אין מדקדק עמהם אבל אין יודעים מתוך  
משאו ומתנו בתוך ביתו מה הוא ומי יודע משאו ומתנו בתוך  
ביתו אלא עבדיו ובני פלטרין שלו ומי הם עבדיו של הקב"ה אלו  
הם כהנים בני אהרן שמקריבים קרבנות ושלמים וקטורת לכך נאמר  
יאמרו נא בית אהרן כל"ח. יאמרו נא יראי ה' כי לעולם  
חסדו אף על פי שאנו יודעים משאו ומתנו בתוך ביתו אין אנו  
יודעים עם מי נושא ונותן עצה אלא סנקטדרין שלו ויועצי רחמיו  
של הקב"ה ומי הם אלו הצדיקים לכך נאמר יאמרו נא יראי ה' כי  
לעולם חסדו.

בן המצר קראתי יה ענני במרחב יה הרי זו אמורה  
כלפי כנסת ישראל בשעה שהיו משועבדים במיטובלכנים במצרים  
שנאמר וימרו את חייהם בעבודה קשה הרחיב להם הקב"ה וענה  
אותם במרחב יה שנא' כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקק  
חרוץ. ד"א מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה הרי זו אמורה  
כלפי דוד בשעה שבא לגלית הפלשתי והתחיל לומר זה המקרא  
שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי השיבתו דוד  
הקדש ה' שומך ה' צלך על יד ימינך וענחו במרחב יה שחזרו  
אליו כל ישראל ובזו מחנה פלשתים שנאמר וישבו בני ישראל  
מדלוק אחרי פלשתים. ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם  
אברהם אמר ה' לי לא אירא מה יעשה לי נמרוד יצחק אמר ה'



לי לא אירא מה יעשה לי אני מלך, יעקב אמר ה' לי לא אירא  
מה יעשה לי עשו, דוד אמר ה' לי לא אירא מה יעשה לי גלית.  
ואני אראה בשונאי, משל לבני אדם שהיה להם דין אצל  
בימה והם מתיראין מן הדין, אמר להם דברו ואל תתיראו מן  
הדין והעזו את לבכם, כך אמר הקב"ה למלאכים כשישראל עתידין  
לעמוד בדין לפניו והן מתיראין מן הדין ומלאכי השרת אומרים  
אל תתיראו שאין מכירין אתם אותו הוא בן עירכם שנאמר הוא  
יבנה עירי ונלותי ישלח, שוב אמרו להם אל תתיראו מן הדין  
קרובכם הוא שנא' לבני ישראל עם קרובו הללויה, שוב אמרו להם  
אל תתיראו אחיכם הוא שנאמר למען אחי ורעי אדברה נא שלום  
בך, וכיותר שהוא אחיכם שנאמר הלא הוא אביך קנך, חמשה  
צדיקים עמדו בעולם נח, שם ועבר, אישור ואברהם, נח לא הקפיד  
לעבוד אלא עמד ונטע כרם, שם עבר הטמינו עצמם, אישור אמר היאך  
אני רואה דרכן של רשעים הללו עמד והלך לו שנאמר מן הארץ  
החיה יצא אישור, אברהם אמר על זה עומד עולם איני מניח אלהי  
שבשמים וגם האלהים לא הניחו שנאמר אני ה' אשר הוצאתיך  
מאור כשדים, טוב לחסות בה', שלא יהא כוטה לא על דברי  
אביו ולא על דברי רבו לומר אני הנני נמלט בצדקתם שנאמר  
צדקת הצדיק עליו תהיה וכתוב בן לא ישא בעין האב יכול אב  
ישא בעין בנו ת"ל ואב לא ישא בעון הבן ותרחה היה בקי ויודע  
כל המזלות רואה במזלו של אברהם שהוא נשרף ובמזלו של הרן  
שממנו יתמלא [העולם] נכנסו אצל אברהם אבינו ואמרו לו למי  
אתה ניגש לעולם אמר איני מניח את אבי שבשמים מיד נמלוחו  
והשליכוהו לכבשן האש ולא ירד עמו אלא הקרוש ב"ה בעצמו  
שנא' אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, והרן היה חלוק לבו  
עליו ובטח על דברי אביו שאמר שהעולם ימלא ממנו, ונכנסו  
אצל הרן כל האומות ואמרו לו שלמי אתה אמר להם אברהם אחי  
גדול ממני אם אראה אותו שנמלט אני אומר של אחי אני ואם  
לאו אני אומר שלכם כיון שראה שנמלט אחיו אמר של אחי אני  
נטלוהו והשליכוהו לתוך כבשן האש ולא הספיק לירד עד שסיטרהו  
האור ונטלו המלך והשליכו לפני אביו שנאמר וימת הרן על פני  
תרחה אביו, ויפה היה תרחה רואה במזלות שהיה רואה במזלו מאברהם  
שנשרף ובמזלו של הרן שהעולם מתמלא ממנו ולא היה יודע  
אם מן האנשים או מן הנשים ושרה בת הרן היתה שנאמר ויקח



אברם ונחור להם נשים יסכה ושרי וכו' ושרי העולם נתמלא ממנה  
וכן דוד אמר אל תבטחו בגדיבים וכו' לכך נאמר טוב לחסות בה'.  
כל גוים סבבוני, ג' פעמים עתידין גוג ומגוג לעלות וליפול  
לירושלים כדרך שעלה סנחריב ג' פעמים בארץ ישראל לירושלים  
פעם ראשונה אמר כל גוים סבבוני שהוא עתיד לכנוס כל אומות  
העולם שנא' ועתה נאספו עליך גוים רבים, ואומר קומי ודושי בת  
ציון וכו' והלא פרוכים לכך נאמר בשם ה' כי אמילם. פעם שניה  
סבבוני גם סבבוני שהוא עתיד לרגש כל העולם כלו ולהעלותם  
לירושלים שנא' למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק, עד אז ידבר  
אלימו באפו והלא פרוכים לכך נאמר בשם ה' כי אמילם. פעם  
שלישית סבבוני כדבורים שהוא עתיד לפרוש רשתו ויכנס לכל  
המדינות ולהוציא כרוזות שנאמר קראו זאת בגוים קדשו עצרה  
כותו אתיכם להרבות, ויעמדו ויעלו כולם אל עמק יהושפט, ואומר  
שלחו מגל כי בשל קציר, ואומר המונים המונים בעמק החרוץ,  
והלא פרוכים לכך נאמר בשם ה' כי אמילם. ואז ישראל מתיראין  
באותה שעה אמר הקב"ה אל תיראי תולעת יעקב הנה שמתוך  
למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדוק וגו' ואת תגיל  
בה' בקדוש ישראל תתהלל, והלא פרוכים לכך נאמר בשם ה' כי  
אמילם. סבבוני גם סבבוני, שעתיד לתפוס שבטו של יהודה  
ולאסור אותו בקולרים ולמסור כל אחד ואחד לשנים משלו, ואמר  
יבוא אחינו ישראל ירושלים וישלטו בנו ואל ישלטו בנו שונאינו  
שנ' ואמרו אלופי יהודה, והלא פרוכים לכך נאמר בשם ה' כי  
אמילם. סבבוני כדבורים, מה הרבורה הזאת כונסת נצנים  
ועושה דבש לבעליה, כך הקב"ה עתיד לכנוס כל אומות העולם  
ולהעלותם ירושלים ולחלוק שללם לישראל שנאמר הנה יום בא  
לה' וחלק שללך בקרבך, יכול שיש בידם ממש ת"ל דעכו  
כאש קוצים, משל למלך שנכנסו עליו גנבים והיה המלך פיקח  
מאד אמר אם אני עומד עליהם עכשיו הם אומרים מה מצא בדינו  
אלא יודע אני בהם שהם עתידין לחזור שמים ושמש פעמים  
ואז אני הורגן כך המלך זה הקב"ה הגנבים אלו אומות העולם  
שנא' ואספתי את כל הגוים לירושלים למלחמה ונלכדה העיר זה  
המחותרת, ונשסו הכתים זו הכתים, והנשים תשכבנה אלו עריות,  
ויצא חצי העיר כגולה זה השביה, והקב"ה יוצא ונלחם עמהם שנ'  
ויצא ה' ונלחם בגוים ההם וגו' ומשלח בהם מגפה ומשייר מהם



פליטים שנא' ושלחתי מהם פליטים וכו', לכך נאמר בשם ה' כי אמילם. דחה דחיתני לנפול וה' עזרני, אברהם אמר דחה דחיתני לנפול בימי פלשתים וה' עזרני, יצחק אמר דחה דחיתני לנפול וה' עזרני, (דוד אמר) דחה דחיתני לנפול בימי גלית וה' עזרני. עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, בעולם הזה מקלסין אותו בשתי אותיות שנאמר עזי וזמרת יה, אבל לעתיד לבוא מקלסין אותו בשישה אותיות שנא' כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה, ואומר במחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים. קול רנה וישועה, אנשי ירושלים אומרים קול רנה וישועה באחלי צדיקים מכפנים ואנשי יהודה אומרים מבחוץ ימין ה' עושה חיל, אנשי ירושלים אומרים מכפנים לא אמות כי אחיה, ואנשי יהודה אומרים מבחוץ ואספר מעשי יה, אבררם אמר לי נאה לתנות נסים שנעשו לי בימי פלשתים, יעקב אמר לי נאה לתנות נסים שנעשו לי בימי עשו ובימי לבן, דוד אמר לי נאה לתנות נסים שנעשו לי בימי שובך (ש"ב י"ח) לכך נאמר ואספר מעשי יה. יסור יסרני יה ולמות לא נתנני, חביבין יסורין שהן מרצין קרבנות, בקרבנות מה הוא אומר ונרצה לו לכפר עליו, וביסורין כתיב וכאב את בן ירצה, ושניהם כפרה. ד"א יסר יסרני יה, חביבין יסורין שמכפרין ומרצין יותר מן הקרבנות שחטאת ואשם אינן אלא על אותה עבירה שני' ונרצה לו לכפר עליו, אבל היסורין מכפרין על הכל לכך נאמר יסר יסרני יה, פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה, בעולם הבא אומרים לאדם מה מלאכתך והוא אומר מאכיל רעבים הייתי, אומרים לו זה שער מאכיל רעבים הכנס בו, משקה צמאים הייתי, אומרים לו זה שער משקה צמאים הכנס בו, מלביש ערומים הייתי, מגדל יתומים הייתי עושה צדקות הייתי, גומל חסדים הייתי, והם אומרים לו גם זה השער הכנס בו, דוד אמר אני עשיתי את כולם פתחו לי כולם לכך אמר פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה, זה השער לה' צדיקים יבואו בו, משל לאדם אחד שהיה מהלך בדרך וסחורתו בידו כיון שהגיע לחרמים נתן להם מה שנתן כיון שהגיע לשער המדינה אמרו לו הזהר מלישא טכס במדינה אם אין אתה מוכס על סחורתך אין עולה בידך כלום לכך נאמר פתחו לי שערי צדק וכו'. זה השער לה' צדיקים יבואו בו, משל לאחד שהתקין כלי



אנפורה שלו לצאת בשיירה בסחורה ומפרש במדינה הכהו קוץ  
ועקצתו עקרב. אתמהה והניחוחו הכל והלכו להם. התחיל מצטער  
לפני הקב"ה ואמר רבנו של עולם מה עויתי ומה פשעתי לא  
באו ימים מועטים שכאת שמועה מאותה שיירה שנאברה ונהפכה  
ספינתם. התחיל מודה ומשבח להקב"ה ואמר אלו הייתי עמם  
הייתי כאחד מהם שנא' ואמרת ביום ההוא אורך ה' כי אנפת בי  
ישוב אפך ותנחמני. הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד וכו'. אבן  
מאסו הבונים. משל לאבן אחת שהיתה מושלכת בפלטון של  
מלך בא בנאי אחד ופסלה וכו' השני ופסלה בא השלישי ואמר  
אין נאה בעולם מזו האבן וזו האבן ראויה לפינה. כך עמד אברהם  
אבינו ויצא ממנו פסולת ישמעאל ובני קטורה. יצחק יצא ממנו  
עשו. עמד יעקב אבינו והעמיד שנים עשר שכטים כולם שליטים  
להקב"ה שנא' כלנו בני איש אחד נחנו. ואמר כולך יפה רעיתי  
ומום אין בך. מאת ה' היתה זאת. הרי זו אמורה כלפי כנס'  
בשעה שהיו משועבדים במצרים וכשעה קלה התחילו מתנשאים  
בענני הכבוד וישראל משיבין אותם ואומרים אתם תמיהים עלינו  
ואנו תמיהים על עצמינו יותר מכם לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות  
עמי נדיב. ורוה"ק משיבתן ואמרת מאת ה' היתה זאת. משל למה  
הדבר דומה לאדם שהי' עושה משרה לכובסים והרי הוא עשוי איפרכוס  
וחכל תמהין עליו גם הוא אומר להם (יותר) אני תמה על עצמי יותר  
מכם כך כש[ני]ראו או"ה את ישראל בשלום וכבמחה לע"ל אומרים  
להם לא אתם שכבר הייתם דחופין ונרדפין. ואף ישראל משיבין ואומרים  
יותר ממה שאתם תמיהים עלינו אנו תמיהין על עצמינו לא ידעתי נפשי  
שמתני מרכבות עמי נדיב. ורוה"ק משיבה ואמרת מאת ה' היתה זאת.  
נגילה ונשמחה בו. כל הנאולות ישעברו עלינו היה אחרים  
שעבוד. ראשונה חזרו ונשתעבדו. שניה חזרו ונשתעבדו. שלישית  
חזרו ונשתעבדו אבל גאולה זו שוב אין גלות אחריה שנא' ואמרתם  
ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו הזכירו כי  
נשגב שמו. ואמר זמרו ה' כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ ואומר  
אנא ה' הושיעה נא. אנשי ירושלים אומרים מכפנים ברוך הבא בשם  
ה'. ואנשי יהודה אומרים מכחוץ ברכנוכם מבית ה'. אנשי ירושלים  
אומרים אלי אתה ואורך. ואנשי יהודה אומרים אלהי ארומטך אלו  
ואלו פותחין את פיהם ומשבחין ואומרים הודו לה' כי טוב כל"ח.



## ענין חירם מלך צר

חירם. מלך צר היתה גאותו קשה מאוד. מה עשה בא לים  
ועשה לו ארבעה עמודים ארוכים של ברזל שאין להם שיעור  
[ג"א שיעורם שות] והעמידם זה כנגד זה מרובעים ועשה לו  
שבעה רקיעים וכסא וחיות רעמים ברקים וזיקים. הרקיע הראשון  
עשה של זכוכית מחמש מאות אמה ועשה בו חמה ולבנה וכוכבים.  
הרקיע השני עשה של ברזל אלף וחמש מאות אמה על אלף  
וחמש מאות אמה וסילון של מים מפריש בין שני השלישי. גם  
עשה בו אבנים מגלגלות מתבקעין אלו לאלו ונשמעים כמו  
רעמים. הרקיע השלישי עשה של עופרת שני אלפים אמה על  
שני אלפים אמה וסילון של מים מפריש ביניהם. הרקיע הרביעי  
עשה של מתכת שני אלפים וחמש מאות אמה על שני אלפים  
וחמש מאות אמה וסילון של מים מפריש ביניהם. הרקיע החמישי  
עשה של נחשת ג' אלפים על ג' אלפים אמה וסילון של מים  
מפריש ביניהם. הרקיע השישי עשה של כסף שלש אלפים וחמש  
מאות אמה על שלש אלפים וחמש מאות אמה וקבע בו אבנים  
טובות ומרגליות. הרקיע השביעי עשה של זהב ד' אלפים על ד'  
אלפים אמה וקבע בו חיות וכרובים ועשה לו בו טטה של זהב  
ובראשה מרגליות אדומות מראה אותן מיכן ומיכן. מיכן נעשית  
ברקים ומיכן נעשית זיקים והיה מועזע עצמו והיו מתבקעין אלו  
לאלו ונשמעים כברקים ורעמים. אמר הקב"ה ליחזקאל בן אדם  
לך אמור לחירם מה אתה מתנאה הלא ילוד אישה אתה. אמר לו  
יחזקאל היאך אני הולך אצלו והוא עומד באויר. שלח הקב"ה  
רוח ונטלו כציצית ראשו שנאמר ויקחני כציצית ראשו והוליכו  
באויר אצל חירם כיון שבא יחזקאל אצלו מיד נודעזע אמר לו  
למה אתה מתנאה הלא ילוד אישה אתה. [ג"א כיון שראה חירם  
ליחזקאל נכחל ונודעזע. א"ל מי העלך לכאן א"ל הקב"ה כך צוני  
לך אמור לו למה אתה מתנאה ילוד אישה אתה]. א"ל ילוד אישה  
אני אלא שאני חי וקים לעולם מה קב"ה מושבו בלב ימים אף  
אני כן. מה קב"ה מושבו בו' רקיעים אף אני כן. ולא עוד אלא כמה



וכמה מלכים מתו ואני חי לעולם. דוד מלך מ' שנה ומת ואני חי.  
שלמה מלך ארבעים שנה ומת ואני חי. וכן כ"א מלכי ישראל  
קברתי ואני חי וקיים, וכן כל מלכי יודא ועשרה נביאים ועשרה  
כהנים [גדולים] קברתי ואני חי וקיים הרי אל אני מושב אלהים  
ישבתי. אמר יחזקאל והלא מלכים גדולים היו ולא עשו כמעשיך.  
למה היה דומה חירם לעבד שעשה לבושי לאדוניו כל זמן שהעבד  
רואה אותו המלכוש הוא מתנאה ואומר אני עשיתי לבושי לאדוני,  
אמר המלך אני קורע את הלבוש ולא יהא העבד מתנאה עלי.  
כך חירם מתנאה ששלח ארזים לבית המקדש [אמר הקב"ה הריני  
מחריב את ביתי שלא יהיה חירם מתנאה עלי שנא' פתח לבנון  
דלתיך ותאכל אש בארזיך. ומה היה סופו הביא הקב"ה עליו ג"ג  
ובעל את אמו בפניו והורידו מכסאו והיה חותך בשרו כשתי  
אצבעות בכל יום ומטבילים בחומץ ומאכילין עד שמת מיתה  
משונה. ואותן הפלטיין מה נעשה בהם קרע את הארץ ונגזם  
לצדיקים לעתיד לבא].



## מדרש עשר גליות

(נוסחא ב')

אלו עשרה גליות שגלו בני ציון היקרים:

גלו ישראל ע"י סנחריב שלשה גליות ואח"כ גלו על ידי נבוכדנצר ארבעה גליות אחרים, ואחר כך גלו ע"י אספניוס גלות אחר, ואח"כ גלו ע"י אדריינוס גלות אחר הרי תשעה גליות וגלו ע"י טיטוס הרישע יע"ל גלות עשירי והוא גלות אחרון תחת אדום. גלות ראשון עלה סנחריב והגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה ונטל ענלי הוזהב אשר עשה ירבעם והעמיד א' מהם בבית אל ואחד מהם בדרך שנאמר (מ"ב י"ז ו') ויגל (מלך אשור) את ישראל אשורה ויושיבם [וישב אותם] בלחלה [בחלח] וחבור נהר גוזן וערי מדי. בא וראה כמה גדול שכר השבים לפני הקב"ה שהנביא בוכה עליהם ואומר (ישעיה מ"ז ט') על כן אבכה בבכי יעזר גפן שבמה אריוך דמעת, גפן זאת היתה לו בשבטמה העירה, והיו מעלין אותה לירושלים ומראין אותה לעולי רגלים שנאמר אריוך דמעת חשבון ואלעלה, דומין לאויר שאין בו חקר שנאמר (שם) כי על קיצך ועל קצירך הירד השבתי [נפל], וכי דרכו של אדם להיות בוכה על הקיץ אלא ללמדך זה שבט ראובן ושבט גד שעשו קטמה עם ישראל ארבע עשרה שנה וחזרו לביתם ולא היו מכירים את בניהם עד ששמעו קולם במלחמה שהיו אומרים עננו אלהי אבותינו עננו.

גלות שני עמד הושע בן אלה בשעבוד לסנחריב ח' שנים ואחר שמנה שנים עלה סנחריב והגלה שבט ראובן ושבט נפתלי. בא וראה כמה היו. אלף ארצות היה לזבלון כים וכמה אלפים ערי יישוב היו לנפתלי ביבשה ובא סנחריב והגלם ומלטלם שנאמר (ישעיה ח' כ"ג) כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבלון וארצה נפתלי [והאחרון הכבד] דרך הים עבר הירדן גליל המיצר [הגוים] ללמדך שזלול בכבוד שני שבטים. גלות שלישי זה גלות שומרון. בא וראה כמה חכמים



וכמה נביאים וכמה סנהדרין . . . [ועלה והעלה עמו כותיים  
מבבל ומחמת] ומעוים ומספרוים וישבו בערי שמרון תחת יד בני  
ישראל וירשו את שמרון וישבו בה עד שעלה סנחריב אח"כ והגלם.  
גלות רביעי זה גלות יהויקים שכן כתוב (דניאל א' א')  
בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר מלך בבל  
על ירושלים ויצר עליה. וכתוב ויתן ה' בידו את יהויקים מלך  
יהודה. נוצלו מהם חנניה מישאל ועזריה. נטל נבוכדנצר את  
יהויקים מלך יהודה וחתכו חתיכות חתיכות קטנות כזית והשליכן  
לכלבים שנאמר (ירמיה כ"ב י"ט) קבורת חמור יקבר סחב והשלך  
ואין קבורת חמור אלא כלבים.

גלות חמישי עלה מלך בבל לדפנו של אנטוכיא ויצאו  
סנהדרין לקראתו ואמרו לו למה באת עלינו שטא הגיע זמן בית  
המקדש ליחרב אמר להם תנו בידי את יכניה מלך יהודה ואני  
אלך לדרכי. מיד באו והודיעו הדבר ליכניה מלך יהודה. באותה  
שעה יצאו כל הגבורים מירושלים והחרש והמסגר ונגדעה קרן  
ישראל ויצאו מעצמן מבבלין ורחופין בגולה בכביה מרה. כיון  
שראה יכניה מלך יהודה כן מה עשה נטל את המפתחות ועלה  
לגגו של היכל ואמר רבונו של עולם לשעבר היינו נאמנים  
גזברים והיו מפתחותיך מסורין בידינו ועכשיו שאין אנו נאמנים  
הנה מפתחותיך מסורין בידך. אמרו בה שני דברים. חד אמר  
שורקן לשמים ולא ירדו עוד לארץ. וחד אמר שראה כמו דמות  
פיסת יד ולקחם מידו. כיון שראו כן בחורי ישראל שיצא מעצמו  
בגולה היו עולים על גגותיהם ומשליכין עצמם מלמעלה למטה  
ומתים שנאמר (ישעיה כ"ב א' ב') משא גיא חזיון מה לך אפוא  
כי עלית כלך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך  
לא חללי חרב ולא מתי מלחמה.

גלות ששי עלה נבוכדנצר על ירושלים. באותה שעה רעשו  
עליונים ותחתונים וחשכו המאורות ופסקה השמחה וחזר העולם  
לאחוריו ונתמעטו הנביאים ונתרעש העולם על יושביו ופסקו  
טללי ברכה ונתעלמו שבעים ושתיים חלונות שברקיע ונתעטפו  
סנהדרין בכנדים שחורים ונתאבלה הארץ שנאמר (הושע ד' ג')  
על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה. באותה שעה נפל  
כתר ישראל מראשיהן והלכו בגלות שנאמר (איכה ה' ט"ז) נפלה  
עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו.



גלות שביעי זה גלות עשרת השבטים שגלו לפני מנהר  
שבתיון ולמה נקרא שמו נהר שבתיון לפי שהוא נח בשבת. כיון  
שגלו ישראל לבבל אמר להם נבוכדנצר הרשע באו ותאמרו  
שירה לפני האלוה אשר לי כדרך שאתם אומרים לפני אלהיכם.  
מה עשו ישראל כל אחד ואחד הכנים אצבעו לתוך פיו וחתכו  
לשונם בסכין כדי שלא יאמרו שירה לפני ע"ז. מה עשה הקב"ה  
להם הביא עליהם ענני כבוד ונטלם והשליכם מהלאה לנהר  
שבתיון שנאמר (תהלים פ"ז ד') אזכיר רחב ובבל ליודעי הנה  
פלשת וצור עם כוש זה ילד שם סלה. אזכיר רחב אלו נסי חים,  
ובבל ליודעי אלו נסי בבל. הנה פלשת אלו ימי הגולה. וצור  
נגלה להם בשביל כבוד ישראל. עם כוש אלו נסי מצרים. זה  
ילד שם סלה לעתיד לבא שנא' (ישעיה מ"ט כ"א) ואמרת בלבבך  
מי ילד לי את אלה.

גלות שמיני זה יוחנן בן קרח שעלה למצרים ובאו וישבו  
באלכסנדריה וקנו שם שדות וכרמים ופרו ורבו שם עד שהיו  
כפלים מיוצאי מצרים. מכאן אמרו חכמים מי שלא ראה בכבודה  
של אלכסנדריה של מצרים לא ראה כבוד מימיו. שהיו שבעים  
קתדראות של זהב מפותחות כאבנים טובות ומרגליות כנגד  
שבעים זקנים והיו שם כהן גדול ומזבח ומקריבי קרבן ומפטמי  
הקטרת ומעריכי לחם הפנים ובעלי ממונות ובעלי כח ובתי כנסיות  
ובתי מדרשות עד אין מספר. כיון שגרמו עונותיהן של ישראל  
עלה טרגינות והרגם עד שהלך דמם לים הגדול. באותה שעה  
נגדעה קרן ישראל ואינה עומדת עד שיבא משיח בן דוד. במהרה  
יבא ויגל לבנו.

גלות תשיעי זה גלות אספסינוס קיסר שעלה לירושלים  
והביא עמו תשע מאות ספינות בים והגלם והעבירם והושיבם  
ברומי שהוא ארץ אדום וכמו כן הגלה ביבשה שלשים אלף  
מישראל וכיון שבאו לדפנו של אנטוכיא והיו מזכירין זכות אבות  
ועמידת הר סיני והבטחת הנביאים וקרבנות בית המקדש והיו  
אומרים לפני הקב"ה לא כך כתבת בתורתך (דברים ד' ל"א) כי  
אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכה את ברית  
אבותיך וגו'. והשם הוא מדת רחמים שהבטחתנו. ואיה קנאתך  
וגבורתך. והיו משליכין עצמן לארץ ונושכין את העפר בפיהם בכביה  
באותה שעה באו מלאכי השרת ולקחום והעלימו אותן מן העין.  
)



גלות עשירי עלה מיטום הרשע לירושלים והביא עמו  
שלשת אלפים ספינות בים ומלא אותן ילדים וילדות, כיון שבאו  
בתוך הים אמרו לו לא די לנו שהכעסנו להקב"ה בביתו שנאמר  
(ירמיה מ"א ט"ו) מה לידידי בביתי אלא שנם עדיין אנו מבקשים  
להכעיסו בארץ אדום מיד קפצו כלם מהספינות והשליכו עצמם  
בים ונטבעו כלם שנאמר (תהלים ס"ח כ"ג) אמר ה' מבשן אשיב  
אשיב ממצולות ים.

### תמו העשר גלויות

---



## מעשה דניאל ע"ה\*

אנא דניאל מבני יכניה מלכא דבית יהודה, אשר הייתי  
בירושלים במקום הקדש, ושם אתנו איש ושמו ירמיהו בן חלקיהו  
אשר התהלך ביראת אלהים, וגם אנשים רבים נמצאו בתוכנו אשר  
לא ננעה יראת אלהים בלבבם ושם ה' לא הזכירו ולא אָבו שָׁמַע.  
תמיד כל היום וכל הלילה התעיבו מעשים רעים, עבודה זרה,  
זנות וגלוי עריות הרבו בתוכם, וישלח ה' יתב' שמו את ירמיהו  
אליהם להוכיחם על רעתם ולהשיבם אל יראת ה'. בעת ההיא  
מלך צדקיהו המלך וידבר ירמיהו אליהם לאמר: כה אמר ה', שובו  
אלי ושמעו בקולי, ואם לא תשמעו וחקתי את יד נבוכדנצר  
אויביכם והביאותיו עליכם לשים את ירושלים שטמה ואתכם  
יכרית, ויהי כדבר ירמיהו את דברי ה' האלה באוני צדקיהו, ויאמר:  
לכו ועשו לאיש הזה לירמיהו כטוב בעיניכם, ויתפשו את ירמיהו  
וישליכו אותו אל בור צר אשר אין בו מים, וכמעט אשר תם לגזע  
תחתיו, על זאת חרה אף ה' בס מאד, ונבוכדנצר צוה את צבאות  
חילו להביא את ירושלים במצור, וישלח את נבוזראדן שר צבא  
בראש הצבא לעלות על ירושלים, והוא ישב בכנדר, ואולם שתי  
מצות היו ביד ישראל אשר בנללן לא יכול להם כל אויב מחויק, והן  
הגנה: הקרבן והמילה, אשר זולת שתי אלה לא עשו אף אחת מכל  
מצות ה', וזה אשר עשו להקריב קרבן, בכל יום ויום נתנו אדרכמון  
אחד בסל ויורידוהו בחבל מעל החומה אל טחנה נבוכדנצר ויקנו  
מהם כבש לקרבן, ויהי היום ונער ישראל עמד על חומת ירושלים  
ויראוהו הכשדים וישאלו אותו: מה אתם עושים בכבש הזה אשר  
אתם קונים מאתנו בכל יום? ויען הנער: לקרבן לה' הוא, מהיום  
הזה והלאה לא מכרו עוד כבש ויתעומו, כי תחת ת כבש בסל  
להעלותו על החומה נתנו בו חזיר, ובהעלותו על החומה ירו בו  
חצי מות וישפך דמו על החומה ותבקע לשתיים, היום הזה היה

\* הועתק לשפת עבר מאת אברהם כהן קאסלאן איש קאיונא בלזיא  
המתגורר סה ווינא.



התשיעי לחדש החמישי הוא חדש אבי, וירא נבוזראדן את האות הזה, וידע כי נתן אלהים את ישראל בידו, ויבא אל העיר ויעל אל בית המקדש, וצדקיהו מלך יהודה נס וירדפו אחריו שרי חיל נבוכדנצר וישיגוהו, ויביאו אותו אל המלך ויאמרו לו: מה טוב בעיניך לעשות לו? ויצו לשחוט את שני בני צדקיהו לעיניו ולעור אותן אחר כן, ונבוזראדן המית חזיר בהיכל, כי עוד לא בא נבוכדנצר לירושלים והוא ישב ברבלה, ואת נבוזראדן שלח לפניו בראש חילו ירושלים, ויעש ככל אשר צוהו המלך.

ואצל מפתן בית אלהים נראה דם רותח תמיד בארץ, ויצו נבוזראדן להביא את הראשים ואת הזקנים ואת ירמיהו ויאמר להם: מה הדם הזה? ויענו: דם בקר וצאן הוא אשר הקרבנום לה, ועתה בטלו הקרבנות, ויצו נבוזראדן להביא צאן ובקר הרבה וישחטם על הדם הזה, אבל הדם לא נח מרתחתו, כי אם הוסיף עוד לרתוח. ויאמר נבוזראדן: לא דם צאן ובקר הדם הזה, ואם לא תגידו לי דבר אמת, כי אז אמית את כלכם גם יחד.

אז ענה גדליהו בן אחיקם ויאמר: הוי אדוני מה אמר? בושנו מאד ממעשנו, איש היה בקרבנו ושמו זכריהו, בהן ונביא לה', ואותו הרגו ביוה"כ בבית ה', כי הוכיחנו ויקומו עליו ויהרגוהו, וזה הוא דמו אשר יענה בנו לפניך, ויחר אף נבוזראדן ויצו להביא שלשת אלפים חכמים וישחטם על הדם הזה, ורתחת הדם לא חדלה, [אמר אהרן בלשון המדרש "וערין הדם תוסס" ועי' איכה רבתי פתיחתא כ"ג, ובסדר"כ פכ"ד מביא מעשה באשה אחת שהיו לה שני בנים עמר אחד מהם והרג את אחיו מה עשתה נטלה דמו ונתנה בצלוחית כ"ז שהיה הדם תוסס ידעה שהוא חי וכיון שנח ידעה שהוא מת]. וישחט שלשת אלפים כהנים, ורתחת הדם לא חדלה, ויביאו עוד שנים אלפים ליום וישחטום, והדם לא חדל מרתחתו, ויוסיפו להביא שנים אלפים חתנים וכלותיהם, וישחטום על הדם, ורתחת הדם לא חדלה, ויביאו עוד שנים אלפים תינוקות של בית רבן ויכרכם בספרי התורה וישליכום באש, ורתחת הדם לא חדלה גם עתה, אז נכטרו רחמי הצורך ויאמר: הוי זכריה! החפץ תחפוץ בקרב כל ישראל על דמך? רק הדם לא נח גם עתה מרתחתו.

אני דניאל הייתי אז בבית המדרש ויבא איש מלחמה להרגנו, ויתן אותנו אלהים לחן בעיניו, ואותי ואת חנניה מישאל ועזריה



החיו. אבל הוליכונו שבי בתוך כל ישראל עם נשיהם ובניהם. גם את כלי בית ה', את כסא שלמה המלך ע"ה ואת בגדי הכהנים לקחו ויביאו בגדר ויתנום באוצר המלך. ויואל לשבת על כסא שלמה. הכסא היה שן ורגליו שונות זו מזו. רגלו האחת דמות בקר לה. רגלו השנית דמות נשר לה. רגלו השלישית דמות אריה לה. ורגלו הרביעית דמות אדם לה. האריה נצב אל מול הכקר. הכקר אל מול הנשר. והנשר אל מול האדם. וכרצות נבוכדנצר לעלות על הכסא נפל ותשבר רגלו הימנית. ויבהל מאד וידע כי חטא לה'.

ויקרא לי אני דניאל ויאמר: דניאל! המקרה הזה קרני. ועתה התפלל אל ה' למען תרפא רגלי. ואני היטב אטיב עמך ועם רעך. ואתפלל לאלהים כי יעשה חסד לנבוכדנצר. וישלח אלהים מלאכו ויאמר לי: דניאל ידידי. כל אשר תשאל מעם האלהים ינתן לך. ואפול על פני לפני המלאך ואתפלל בעד נבוכדנצר לאמר: אך הושע תושע לרשע הזה ורפא נא רגלו הנשברה! ויען אלהים: דניאל! קום ולך; כי רגל הרשע כבר נרפאה. כהרפא רגלו הרבה לחטיב עמי ועם רעי ויעבר קולי. אשר כל הרואה אותם יכבדם בעבורי.

אחר שנים רבות עשה נבוכדנצר פסל זהב ויצו כי כל איש אשר אהבת המלך בלבו יכבד את הפסל הזה. ואני דניאל ורעי לא כבדנוהו. ויביאו את דבתנו רעה אל המלך וישמינו אותנו לאמר: יהי המלך לעולם! ישנם אנשים אחרים אשר את מצותך אינם עושים ואת פסלך לא יכבדו. אני דניאל שמעתי את דברי השטנה הזאת. ואבן לי בית הנשקף אל נכח המקדש אשר בירושלים ונתפלל בו בכל יום אני חנניה מישאל ועזריה. ויחר בנו אף המלך ויצו להכין כבשן של אש ולהביא את חנניה מישאל ועזריה ולהשליכם אחר כן אל הכבשן. ויעשו כן. וישלח אלהים מלאכו ויצילם ולא נתן האש לנגע בהם לרעה. ויפול נבוכדנצר על פניו לפני המלאך ויברך את ה'.

אחרי הדברים האלה מת נבוכדנצר ובנו בלשאצר ישב על כסא מלכותו תחתיו. והי היום ויצו להביא לו את כלי הקדש ואת בגדי הקדש. כי הוא עשה לחם רב ויתאו לשתות יין [בכלי הקדש] וילבש את בגדי הקדש וישב על כסאו. וישת בלשאצר עם רעיו ורביו יין בכלי השרת. וישלח אלהים מלאך. ובמקום אשר ישבו



שם יצאה יד מהחומה ותכתוב על הקיר: המלך! יען אשר עשית את הדבר הזה. אבדת מלכותך. כראות המלך את היד ירא מאד, ויצו לבא כל האמנושים והחכמים, ואין איש מהם מכין לקראת את הכתב. ותען אם המלך: יש איש אחד בתוך היהודים יודע כתב ומכין לפתור אותו. ויבהילו אותי דניאל שם, ויצוני לקראת את הכתב ולהגיד פתרונו. כראותי את הכתב הזה אמרתי: יחי המלך לעולם! מאן אנכי לקרא את הכתב הזה פן תמיתני. ויען המלך: לא אמיתך, הגד נא מה פתרונו. על זה אני דניאל אמרתי: יען אשר עשית את הדבר הזה ותלכש את בגדי הקדש ותשת יין בכלי השרת, על כן תלקח ממלכתך מידך ותנתן לאוייבך.

ביום הזה יצא בלשאצר למלחמה, ואני דניאל ברחתי לשושנת אל כורש. כראותו אותי שמח ויאמר לי: דניאל אי מזה תבא? ואען: מבגדד אני בא כי הגלני שמח נבוכדנצר. ויאמר כורש: במה חטאו כה אבותיכם כי נתנם אלהים ביד נבוכדנצר? ואען: חטאים היו לפני ה', הנביאים הרגו, לא הלכו בתורת ה' ואת הרע בעיניו עשו, על כן מסרם ביד האויב. ויאמר לי כורש: דניאל! התפלל עתה אל ה' כי יתן את מלך מאסול בידי, והלכתי ואשיבה את כלי הקדש ואת בגדי הקדש לירושלים. ואתפלל אל ה' ואמר: אנא ה' עשה חסד לכורש, תמצא ידו להמית את מלך מאסול ולהשיב את כלי הקדש ואת בגדי הקדש לירושלים. ויען ה': דניאל! שמעתי את תפלתך בעד כורש, ועתה לך והגד לו כי ילך לבגדד וילכדנה ולמלך מאסול כטוב בעיניו יעשה; רק את כלי הקדש ואת בגדי הקדש ישיב. ויאמר אני דניאל לכורש: לך לכבל כי נתן אלהים את מלכה בידך.

ויקם כורש ויקח עמו ארבעת אלפים איש וילך לכבל וילחם עם מלך מאסול וימת אותו ואת חילו. ויקח את בגדי הקדש ואת כלי הקדש כסף וזהב ואת כס שלמה ויביאם לשושנת ויניחם שם, ככתוב. ויצו כורש להשיב את בגדי הקדש ואת כלי הקדש לירושלים, ואת כס שלמה לקח לו וישב עליו. ויאמר לי אלהים: דניאל! קום קרא בכל הערים: קומו ונבנה עוד את בית המקדש שנית, כי כבר מלאו שבעים שנה, ולכורש תאמר, דניאל: כה צוה ה' ית' שמו, לך ובנית עוד את המקדש, ואתה הבא את עזרא הסופר ואת זרובבל בן שאלתיאל לפני כורש, ויאמר דניאל לכורש ככל אשר צוהו ה', רק לא נבנה הבית כמרם שבו שכתי ישראל והשכמ



וחצי השבט. [בלשון פרסי: ואן אבדאני נה צונאן בוד כי אן פשין כאר ישראלן ושבתהי ונים אבאז שודנד, ויש לתרגם ג"כ באופן הזה: רק לא היה הבנין הזה כהראשון בהיות כל שבטי ישראל עם השבט וחצי השבט יחד].

ויעבור עזרא בכל הערים ויקרא: קומו ולכו אל ההיכל למען נשוב נכנהו שנית. רק לא הלכו בני ישראל בחשבם כי שקד דובר עזרא ויבקשו להמיתו. ויודע הדבר לעזרא ויתפלל אל ה' וישמע אליו ה' ויסתירהו. ושבט וחצי שבט מבני ישראל שבו למקום הקדש ויקריבו קרבנות אשר היו לרצון לפני ה' ויכרכם.

ויהי מקץ שנה בא דריוש וילחם את כורש וילכדהו וימיתהו ויקח את ממלכתו וימלוך תחתיו. ואני דניאל כראותי את כל אשר נעשה יראתי מדריוש ואברח מפניו ואבא אל ארץ פרס על ההר אשר על יד אהנאז הנהר. שם לבשתי שק ואתפלש בעפר ואפר ואתפלל אל ה' ואמר: אהה ה' עד מתי תכבד עלי הצרה הזאת? אבותי מתו, בית קדשך חרב ולעיני הרגו כהנים, ליום ונביאים. אני דניאל הייתי כה לפני ה' ארבעה עשר יום, לא אכלתי לחם ולא שתיתי מים, ארבעה ימים, לילה ויום ישבתי על הארץ בככי ומספר, מלבד המים אשר עמדתי על רגלי, עד אשר שמע ה' את תפילתי וישלח מלאך ויאמר לי: דניאל! למה תככה ולמה תתאנה? ואען: כי ירא אנכי את המלך דריוש. ויאמר: אל תירא כי לא אתנך בידו.

אחרי ימים אחדים צוה דריוש להביאני לפניו וישלח לי אגרת שלום כדברים האלה: קום דניאל ובא אלי ואל תירא. כי כאשר הטיב עמך כורש כן אטיב עמך גם אנכי ועוד יותר. אחרי קראתי את דברי האגרת הזאת מהרתי ואלך אל שושתר. וירא אותי דריוש וישמח לקראתי ויאמר: דניאל! למה מאנת להאמין כי יש לאל ידי לעשות עמך טוב כאשר עשה כורש? ואען: יחי המלך לעולם! כי יראתי פן ילשינו אותי אליך. ויאמר: אל תירא! גשה ושבה אלי. ואגש אליו ואשב לפניו ויהי שלום לי וירבו ימי השלום הזה ככתוב בספר. כי האלהים נתן חני בעיני המלך ויכבדני מכל גדולי מלכותו, הודיתי לאל ואשב לפני המלך. ויהי היום ודריוש לא מצא מעשה אשר יעשה, ויאמר להביא לפניו את בנדי הקדש, ויבקשום ולא נמצאו. ויאמרו לו רביו ושריו: לא ידענו אנה באו. ויצו המלך למהר אותי אליו ויאמר



לי: הלא תדע אתה איפה הם בנדי הקדש? אנא הודיעני והראני אותם! ואען: אני לא ידעתי. ויאמר: בקשתך להגיד לי למען אנמלך טוב, ואם לא תגיד, אעשה כך שפטים. ואען: אני לא ידעתי. ויתן אותי בבית האסורים ויאסרו את רגלי בכבלי ברזל וישימו עלי משמר. ואתפלל אל ה' ואמר: אל שדי! עד מה יבואוני צרות כאלה? סלח לי, שמע בקול תפלתי, הצילני מיד הרשע הזה ואל תתן את בנדי הקדש בידו. וישמע אלהים את תפלתי וישלח מלאך ויעור את עין דרוש ויאמר אליו: למה הרעות לדניאל ותתנהו בבית האסורים בגלל בנדי הקדש? ויען המלך דרוש: הטאתי לה' והרע עשיתי. סלח לי והשב לי את אור עיני. ויאמר אליו המלאך: אם דניאל יתפלל בערך והשבותי לך את אור עינך. ויצו דרוש להריץ את דניאל מבית האסורים ויאמר אליו: לכה עמי ונלכה אל מקום המקדש והתפללת שם בעדי לאלהים כי ישיב לי את אור עיני.

ויקח המלך אלף פרישים ואותי לקח עמו ונסע אל מקום הקדש. בראותי את המקדש קראתי: עד מתי יהיה בית אלהים שָׁמָּם וישראל נפוץ! ויאמר עוד אלי מלאך האלהים: שָׁמָּם בית אלהים עד כה ושָׁמָּם יהיה עד ישובו [בני ישראל] וידעו כי חטאים הם לה' ועזבו את חטאיהם, אז יסלח להם אלהים והיכל ה' ישוב יבנה עוד.

ואברך את ה' ואתפלל לו בעד הרשע הזה כי ישיב לו את אור עינו. ומלאך ה' אמר לי: שמעתי את תפלתך. ויאמר עוד: לך והעמד את דרוש על יד נהר מים ורחץ את עינו כמים ואחר כן תרפא והאלהים ישיב לו את אור עינו. וירחץ דרוש את עינו ותרפא וכנסלאות אלהים שב אליו אור עינו. ויברך את ה' ויאמר: יהי שם אלהי ה' דניאל מברך, כי הוא בורא שמים וארץ, מאין כמוהו ואין דומה לו, אשר השפלים, הגבוהים, . . . והעורים הוא רופא. ועל יד דניאל העלה רפואה לעיני וירפאנה.

והאלהים נתן בלבו ויפתח את אוצרו ויתן לכהנים ללוים וליתומים את המעשר, ולי דניאל נתן עושר רב, וישב ללכת אל שושתר ויקחני עמו, ונעבור את דרכנו בשלום. והי בדרך ויראו האנשים את דרוש המלך אשר ראוהו עור, ועתה הוא פָּקַח, ויתיהדו עם רב ע"י דניאל. ונבא אל שושתר, והמלך שב ויקח את ממלכתו בידו כאשר בראשונה.



ואני דניאל לבשתי שק ואשב בעפר ימים רבים, לא אכלתי  
בשר ולא שתיתי יין בכיתי יומם ולילה ועיני היו כמקור מים על  
בית אלהים ששטם. וישלח אלהים מלאך ויאמר: דניאל למה זה  
אתה בכה מרה? ואען: אל בית האלחים אני בוכה, כי ראיתיו  
והוא שטם, וכימי הרגו כהנים ולוים. הרעות האלה נחתו בי, ועוד  
ידן הויות בי גם עתה. וכאשר החרשתי אמר אלי אלהים: דניאל  
הסכת ושטע ואנכי אראך את אשר ימצא את ישראל, מתי יבא  
הקץ וכמה מלכים בהם ימשולו. עד מתי יהיו בשבתי ואיך ינאלו.  
הטובות אשר תבאנה עליהם באחרית הימים וכמה ימשול בהם כל  
מלך ומלך. את כל אלה הראני המלאך, וגם כל החטאים אשר  
יחטאו בם בני ישראל. דניאל! אמר אלי, אמור לבני ישראל;  
אשריכם אם תעשו את מצות ה' ותשובו אל לבכם יומם ולילה  
ותצוו ותתפללו לה' בכל עת אשר צוה אתכם, בקשו את ה' בכל  
עת ואת רצונו הקדוש עשו. ויאמר עוד האלהים: דניאל! הווי שְׁמַח,  
הודה לה' ואמור אל בני ישראל: אשריכם אם בדרך ה' תלכו.  
דניאל! הנה הראיתך כמה מלכים יהיו לכל עם ולכל אמונה, וכמה  
יהיו ימי מלוכות המלכים האלה. ועתה אודיעך איכה יהיו כל  
הדברים האלה. דניאל! בימיך יקום מלך רשע ומלך שנה אחת  
וימות. אחריו יקום מלך אשר לא ידע את ה'. אָדָם יהיה מראהו  
ורעות רבות תמצאנה את בני האדם. הוא יורה להם את הדרך  
ילכו בה ואחר חפץ לכו יוליכם. אחריו יקום מלך אחר וכל בני  
האדם יחכמו. יבאו על אמותיהם ואחיותיהם; יקימו את העבודה  
לשמש והתפלה וברכת שלום תצאנה בכל הארץ בימיהם. (בלשון  
פרסי: אֶפְתָּאב ברנד ונומאז וסלאמת ברנד בניהאן דר  
רוזיגאר שאן). המלך יעשה טובות הרבה לבני האדם. חכמי  
ישראל יהיו שלמים אתם ויקנו מהם חכמה; והם יבקשו דברי  
אלהים מפני ישראל. אבל אין שלום יהיה בימיהם. מלחמה תהיה  
בקרבם ואיש את אחיו יהרגו ארבע מאות שנה.  
ויאמר עוד מלאך אלהים אלי: מלך אחר יקום אשר לא יירא  
את אלהים. בני האדם יהיו עזי פנים, לא יבוש איש בפני אחיו  
ואין מעצור לתאותם וכדבר אלהים ימאסו. גנבה וגזלה תרבינה,  
אמונות וכתות תצמחנה. בימיהם יהיה שפך דם ולחץ. מלך רשע  
יהיה אשר ידָסָה לאלהים. הוא יקרא להאנשים להתיצב לפניו  
ופתאום יפלו מאימה ולא יוסיפו לקום.



ואני דניאל ראיתי כי בימיהם יעמוד מלך קצר קומה ומראה  
אָדום לו, אוצרות לא יהיו לו ואת דברי אלהים הכתובים לא  
ישמור, ואמר כי נביא הוא, ועל גמל יבא וילך. הוא יהיה נוחג  
בגמלים; מנגב יבא ויכניע בני האדם, על ידו ילחץ ישראל  
הרבה, ומתי מספר יכנעו לפניו ולפני אמונתו, ואתה דניאל הזהר  
את ישראל כי לא ישמעו לו, את תורת משה לא יעזובו, ואת  
אמונת ישראל ינצורו, והאיש ביניהם אשר יבא מנגב על הגמל  
ואמר כי נביא הוא, עליו אמור להם דניאל, כי מנגב לא יקום ולא  
יבא נביא לעולם, ואשר הוא דובר שקר הוא וכזב, ממנו ומהדבקים  
בו תצאנה מצוקות רבות להאנשים, ימי מלכותם ימשכו עשתי  
עשרה שנה ובנגב ימות, אחריו יקום מלך אחר, גבה קומה, בעל  
זקן ארוך ושער שחור, אשר יתן משלו על כל האדם ויגדל, שלש  
עשרה שנה ימלוך ואחר ימות, אחריו יקום אחר קצר קומה ובעל  
פנים קשים, הוא יהיה מתעתע ובימיו תהיינה רעות רבות לבני  
האדם, יתגאה לאמר כי נביא הוא ויבקש להפנות אליו האנשים  
וישראל ישא צרות רבות, עשר שנים ימלוך ואחר ימות, אחריו  
יקום אחר גבה קומה והוא יהיה חכם ואיש דמים, יקשור מלחמות  
וממערב יבא ויכבוש את כל הארץ, והאנשים יהיו ברעה, הוא  
יעשה מלחמה במזרח ודם רב ישפוך, שתיים עשרה שנה ימלוך  
ובמזרח יתרג; אחריו יקום אחר, אשר בימיו יהיה רעב ועָנִי ושבר יבא  
על כל האדם, ארבע עשרה שנה וחמשה עשר יום ימלוך ואחר  
ימות, אחריו יקום אחר, אשר בימיו ישבו האנשים לכטח, הוא  
יגאה גאה וכסף וזהב הרבה יהיה לו ואת בני ישראל ישפיל, הוא  
ימלוך שתיים עשרה שנה וששה חדשים ואחר ימות, אחריו יקום  
אחר וימלוך תחתיו, הוא רשע יהיה ולא יירא את אלהים, ובני  
האדם יענו ברעב גדול, הוא ימלוך ארבע עשרה שנה וחמשה  
חדשים ואחר ימות, אחריו יקום אחר, שנתים ימים תהיה כהלה  
ואחר ימות, אחריו יקום אחר, האנשים ימצאו מנוחה ולב כסף  
וזהב יהיה להם, וישראל יעשה חיל, הוא ימלוך שלש ועשרים  
שנה ואחר ימות, אחריו יקום אחר, אשר בימיו תהיינה כהלות  
רבות; רעב ודבר יהיו בארץ, הוא ימלוך חמש שנים ושלושה  
חדשים ואחר ימות, אחריו יקום אחר ממזרח ויפרוץ עד מערב,  
הוא יכבוש את כל הארץ, יחן את האנשים ועל כל הארץ ימלוך  
עשר שנים וחמשה ימים ואחר ימות, אחריו יבא אחר מכבל.



האנשים יחיו בשלום, ומוב יהיה לישראל. הוא ימלוך שלש עשרה שנה ואחר ימות. אחר יתקומם אחר, אשר בתי תפלה ומגדלים (מסגרה ומנארהא בלשון ערבי ופרסי) יבנה. האנשים יתפללו חמש פעמים ביום. הוא יתנשא לנביא ויבקש לשוב אליו כל האדם. שנה וחצי שנה ימלוך ואחר ימות. אחריו יבא אחר, אשר יהיה איש חכם וכסף וזהב ירבה לו ולאנשים ימשוך חסד. שלום יהיה בכל הארץ, וישראל יראה בטובה. הוא ימות בביתו מקץ שלש שנים וששה חדשים למלכותו. אחריו יקום בנו. הוא יהיה איש חכם וידע את אלהים וכסף וזהב יחלק לבני האדם. משפט וצדקה ושלוה תמלא הארץ, וישראל ישגא חיל. ילך למורח ושם ימות מקץ עשר שנים למלכותו. אחריו יקום בנו, הוא יהיה עצוב לב ומשגע ונזיר. הוא יחפוץ להחריב את העולם, ומלך שנה וחמשה חדשים ואחר ימות. אחריו יקום בנו, הוא יעשה מעשי חסד, ובלבבו ידמה להמית את בני ישמעאל ולהכניע כל אדם תחת ממשלתו. רעות רבות תקרינה את בני האדם, והלך ממורח למערב, ומלחמה ושפיכת דמים תהיינה בארץ. את כסא מלכותו יכונן בכבל. אז יקום וילך לרום [ארץ יון ותוגרמה בלשון ערבי ופרסי] וילחם את היושבים בה. פחד יהיה בעולם ורעה תבא על האדם. בשובו מרום ילך למזרח, שם יעשה מלחמות ושם יתמהמה. שלש ועשרים שנה ימלוך ואחר ימות במזרח, ולו שלשה בנים: האחד ילך למזרח, השני למערב והשלישי לכבל. האחד לא ימצא שומע לו, ואשר בכבל לא ימלוך, וזה אשר במזרח יתקומם ונסע למערב ולקח אותו מיד אחיו. דם רב ישפך בארץ ואחר ימות. אחריו יקום אחר, אשר יצוה ללבוש בגדים לבנים, ואת השחורים יקער מן הארץ. הוא ילכוד את המערב ואימות רבות ושפיכת דם תהיינה בארץ ובני ערב רבים יומתו. האנשים יברחו מארץ אל ארץ וישראל יהיה במצוק. עשרים שנה ימלוך ואחר ימות. ואחר יקום גם הוא ממערב ועלה למזרח ועשה מלחמה את היושבים שם. רעות רבות תמצאנה את האנשים, ואת הגדולים ונשואי פנים ימית. אז יעשה מלחמה את מלך כבל ואת מושלי מגרב, ודם רב ישפך. בגדים לבנים ילבושו. כל הארץ תדל מאד. והאנשים החם איש הישר בעיניו יעשה ואין ממשלה בארץ. אז יקום מלך מהרומים ובגדים אדומים ילבש, הלך ולחם יפרוץ עד דמשק. הגדולים והנכבדים ונשיאי ישמעאל ימית ואפסה גדולה מישמעאל.



את המגדלים יתוך ואת בתי התפלה יהרוס, ואיש לא ישא עוד על שפתיו את שם הבליעל. הוא יעביר ממשלת ישמעאל מן הארץ ולא תוסיף עוד שאת ראשה, ושאר האנשים יחסו בו ויהיו סרים למשמעתו כל ימי חייו, ואשר ימרו את פיו יומתו, ובני ישראל ישגו ויסבלו עמל גדול ורעה רבה. הוא יצוה עליהם לבלתי המול את בשר ערלתם ולבלתי שמור את השבת מחללו, ולא יתן אותם לקראת בתורה ולהתפלל את תפלתם, ורבים מבני ישראל ימית, אולי אשרי ישראל אשר יחזיק באמונת היהודים בעת הרעה ההיא ולא יכנע מפניו. על ידי העמל הזה אשר יסבלו, ישובו כל ייחוד אל לב אחד אל ה' והוא יושיעם ויעשרם, וזה אשר יכבוש את הארץ בידו ימלוך תשעה חדשים ואחר ימות, ואחר יקום ממערב, רשע וצורך מאשר שלפניו, וכזה יהיה נסמן כי קומתו תהיה מאה אמה ועשתי עשר זרתות, ורחבו עשר זרתות, ושער יהיו לו בפניו הוא ילכוד את כל המערב, ואנשים רבים רעים ואוהבי מלחמה יהיו בימים ההם, ויתקבצו אליו מכל הארץ ויאמרו לו כי הוא המשיח, והשמועה הזאת תצא בכל הארץ, וכל הארץ תכנע מפניו, ואשר לא יכנע מפניו ימית, בימים ההם יצר לישראל מאד ויגוסו מפניו, צרה תהיה בכל הארץ, והם [ישראל] יבאו בהרים ויגיעו עד קצם, וחיל נוג ומנוג יתחבר אל המלך והלך עמו, וכזה יכירום רואיהם, כי לכלם תהיינה ארבע עינים, ישתים לפניהם ושתיים לאחריהם, האנשים ישאו ויסבלו צרה ועמל הרבה, ובני ישראל עוד יותר מהם.

אז אני דניאל אמרתי: אהה אלהים! הכל הצרות והרעות האלה תבאנה על ישראל? בכיתי ואתחנן בעדם ואמר: אשרי מי שלא נולד ולא יראה בכל העמל הזה, וישלח אלהים מלאך אלי ואמר: אשרי אלה מבני ישראל הכוטחים בה' ובאמונת ישראל וביראת אלהים ימותו, ובימים ההם את דתי הרשע לא יעשו ועל אמונת ישראל יקומו.

אחר כן יקומו אנשים אחרים ויעשו להם שלום, ישחיתו דרכיהם עד מאד מאין כמוהם בכל הארץ, איש יבא אל אשת רעהו . . . ואת האנשים יהרוגו, ילכו לדמשק אל הרשע ההוא אשר יאמר: אני אני הוא, ואחריו ילכו, הוא יעלה דג מן הים ויאכילהו מבשר ישראל וכאו עליהם צרה ויגון הרבה, כל אלה, אשר מזרע צדיקים באו לא יכנעו לפניהם, והדבר אשר דבר ה'



עליהם, יבא, אז יראה איש במקום פלוני הרחוק, וכל ישראל יעזבו את מקומם ויתקבצו, האיש ההוא יהיה מבני אפרים, והלכו יחדו אל הרשע ההוא אשר יאמר: אני הוא המשיח, מלככם ועשרכם, ואמרו לו בני ישראל: אנחנו שואלים מעמך שלשה אותות, למען נדע אמתך, והוא יאמר: מה האותות אשר אתם מבקשים? השמיעוני, ואמרו לו: אנחנו מבקשים את האותות האלה, האחד כי תעשה במטה הזה אשר משה רבנו הסכו לנחיש לפני פרעה גם אתה כמותו. השני: כי מטה אהרן אשר היה עין יבשו, יוציא עתה לעינינו עלים חדשים וישא פרי, והאחרון אשר אנחנו מבקשים: כי תוציא את צנצנת המן אשר הניח אהרן למשמרת ותראה לנו, עשה איפה את השלישה האותות האלה וידענו כי אמת אתה דובר, והרשע הזה אף לא אות אחד יעשה, אז יתחבר כל ישראל וראשיהם והלכו אל מדבר אפרים ולבשו שק וישבו לארץ, וקראו אל ה' ואמרו: אהה אלהים! פדנו מן היגון הזה ומן הצרה הזאת, אל תפקוד עלינו עונותינו וסלח לנו, או ישלח אלהים מלאך ואמר: אל תיראו! כי לא אתן אתכם ביד הרשע הזה; רק אתם בני ישראל הלך תלכו אליו ואמרתם: אם אתה הוא המשיח, כי עתה חיו תחיה מתים למען ננכה, והוא כי לא תמצא ירו לעשות יתקצף ויצוה להרגם, ובני ישראל ינוסו עם נשיהם ובניהם; יחדו ילכו אל המדבר, יתנו קולם בכי ומספר, ולא רץ ישבו ויצעקו אל ה', ואכל גדול יעשו ארבעים יום, או ישלח להם אלהים חסדו ויפתח את ארבות השמים; חדש ימים יהי כשבוע, שבוע — כיום, ויום — כשעה, אלהים יעשה טוב לישראל והקים את הברית אשר כרת עם אבותיהם, ואחרי החשך הזה יתן אור וכני ישראל ישמחו ויצליחו ברצות אלהים.

אז יתיצבו מיכאל וגבריאל לפני האלהים ויתחננו אליו לאמר: עד מתי תעזוב את ישראל כשבי? אם אבותיהם חטאו, הלא על חטאיהם נענשו, ועתה לך ה' הצדקה להחיש להם נאולה, פדות וישע, והקמות את הברית אשר כרת את אברהם את יצחק ואת יעקב, וזכור להם צדקת משה אשר התהלך לפניך מאה ועשרים שנה, והוא רעה את ישראל, או יאמר אלהים למיכאל וגבריאל: לכו והגידו לישראל: אשריכם כי את חקי אלהים ואת תורותיו לא עזבתם ולא הלכתם אחרי הרשע ההוא, ולאלה אשר הלכו אחריו תגידו: הוי עליכם כי נטמאתם! עתה זכרו את ה' אלהי



ישראל ואלהיכם. אתם הדחתם את נפשותיכם ובתורת ישראל  
בגדתם.

ובעת בא מיכאל ונבריא אל מחנה ישראל, וראו כלם  
שוכבים לארץ וברעה ויגון יבכו לפני ה'. ואמרו מיכאל ונבריא אל  
כדברים האלה: קומו ושאו ראשיכם מעל הארץ; הללו יהוה כי הוא  
יגאלכם ויתן פדות לנפשכם מיד הרשע הזה ויוציאכם מאפלה  
לאורה, ומהאורה לממשלה. כשמוע ישראל את הדברים האלה  
ויתנחמו, יודו לה' ויהללוהו.

אחר כן יקומו על האיש אשר אמר כי משיח הוא ויהרנהו.  
וה' יופיע משמים, ורעש גדול יצא מציון וממקום הקדש וקול אדון  
ישמע, וכל ישראל ימצאו חן בעיני אלהים. תחת ירושלים החרבה  
יוריד ירושלים הבנויה משמים, ונצר מגזע ישי, הוא המשיח בן  
דוד, וראה, ככתוב בספר: „וברוח שפתיו ימית רשע“ (ישעיה י"א  
ד') ומשיח בן יוסף יומת, ונס משיח בן דוד יתנוסס. הוא ימית  
את כל חיל צבא גוג ומגוג. אליהו יבא ויבשר טוב לישראל,  
לחיים ולמתיים. הוא ישוב ויבנה את מקדש ה' ומצרים תשאה  
שמחה, ובית אלהים יכון על מכונו.

משיח בן דוד, אליהו וזרובבל יעלו על ראש הר הזיתים.  
ומשיח יצוה את אליהו לתקוע בשופר. אור שבעת ימי בראשית  
ישוב ויראה, והיה אור הלכנה כאור החמה, ואלהים ישלח רפואה  
שלמה לכל חולי ישראל. התקיעה השנית אשר יתקע אליהו  
תתקע את המתים; יקומו מעפר ואיש את רעהו יכיר, איש ואשתו,  
אב ובנו, אח ואחיו, כלם יבאו אל המשיח מארבע כנפות הארץ,  
ממזרח וממערב, מצפון ומדרום; על כנפי הנשר יעופפו בני ישראל  
ויגיעו אל המשיח. עמוד אש יצא מתוך המקדש והיה למופת לכל  
לאיו כי זה עתה הוכן המקדש למען ידעו ויזכרו. לתקיעה השלישית  
אשר יתקע, הוד אלהים יופיע. ולתקיעה הרביעית יהיו ההרים  
לבקעה ופני כל הארץ למישור. תבור וקרמל, הרמון והר הזיתים;  
ומרחק יהיה בין ההרים שמנה פרסאות. המקדש יראה כאשר נבא  
יחזקאל. ושער הזהב הנסתר בארץ [דמו למדרש ילקוט תהלים  
כ"ד שהשערים במקומן נגנזו] יעלוהו שני מלאכים במצות אלהים  
עליהם ויציבוהו כאשר היה בימים הראשונים.

אברהם אבינו יעמוד על ימין, ומשה רבנו עם משיח בן דוד  
יעמדו על השמאל וכל ישראל יתיצבו שם. אז יאמר המשיח



לאברהם: האלה הם בניך? ואל משה רכנו יאמר: האוהבך הוא ישראל? ואברהם יביט בפני ישראל ואמר אל המשיח: אלה הם בני. ככתוב בספר: זרע אברהם אוהבי.

ובני ישראל יהיו שמחים ויברכו וישבחו את ה' ויאמרו: צדיק הוא ה', ככל אשר דבר עלינו כן עשה לנו.

אלף ושלוש מאות שנה ישמחו בשמחת המשיח והמקדש יקלה, כי כל העמים ישמעו את אשר נעשה עם ישראל ובאו לעשרה ולעשרים אל בני ישראל ואמרו: מה חטאנו ומה פשענו, כי לא קראתם לנו לשמות בשמחתכם. הבאים האלה מצדיקי עמי הארץ יהיו. באשר יביטו איש ישראל ימו מפניו, יעשו לו כבוד וישאוהו על כתף ויטהרו להביאנו אל מלך המשיח. וכה יתאספו כל ישראל לפני המשיח במקום הקדש. ואלה אשר פשעו באמונת ישראל יהיו לחרפה ולבוזה עד כי כל ראייהם יכירו, ובאצבע יראה עליהם העם. ככתוב בספר: ויצאו וראו כפגרי האנשים וגו' (ישעיה ס"ו ה').

ואלה האנשים אשר נשאו על השכי ואת אמונת ישראל שטרו, יהיו שמחים ומובי לב. ואת הפושעים יגרשו מקרבם ואמרו להם: סורו כי אנחנו שונאים לכם. פניהם יהפכו לשחורים והיו לבהלה ולתפלצת. וירדו אל עמק יהושפט. ושם יהיו עד בא יום הדין הגדול. ואלף שנים ושלוש מאות שנה שנות ימי המשיח, יהיה לישראל ימים טובים וחגים, ואשר וגדולה וכבוד עד יום הדין הגדול. ואולם היום הוא יהיה יום חשך ונורא, בהאיר נגה הלפיד הבוהר. אז יגלה הקב"ה את העדן ואת הגיהנם אשר ברא בטרם נברא העולם. לעדן יהיו שכעה שערים ולגיהנם — שלשה. וביום הדין יתיצבו כל העמים לפני שכינת אלהים. ואיש איש אשר נמצא חטא בידו יעמוד לפני איש ישראל אשר דבק באמונתו (?) ועל שלשה שערי הגיהנם, יעמוד אברהם על האחד, יצחק על השני ויעקב על השלישי ויתפללו ויאמרו: אנא ה' זכור אשר דברת ואת הברית אשר פרק ככתוב בדברי קדשך: וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור (ויקרא כ"ו ט"ב). והקב"ה ישמע את תפלתם ויסלח להם על חטאתיהם. ויתן לאברהם את כל אלה אשר מורע אמת באו, וכל ישראל יבואו בעדן. והחטאים יאמרו אליהם: הוי נביאים! הלא ממנו אתם יצאתם, ואתם מרחקים אותנו! הם לא יענו אותם דבר, ובפעם אחת ישלחו כלם לגיהנם, והגיהנם יחלק לשבע מחלקות, במחלקה



התחתונה ישבו כל אלה אשר שנו את התורה. בשנית—החטאים.  
בשלישית— כל אלה אשר לא היתה אמונתם בדת היהודים אמונה  
שלמה. ברביעית— אשר לא האמינו ולא שמעו בקול אלהים.  
בחמישית— פושעי ישראל אשר זנו וינאפו. בששית— כל עמי  
הארץ אשר התפללו בחנופה וכחש ורמיה עשו. ובשביעית— כל  
אלה אשר בקרב ישראל השחיתו ויתגאו ויעשו מעשים רעים. וכל  
ישראל הנותרים יזכו לחיי העולם הבא. כה ידונו כל רשעי ישראל  
בניהגם; אחר כן יוצלו מדין הניהגם וישובו ויתאחדו עם אחיהם;  
כי צאצאי אברהם יצחק ויעקב לא יאבדו, „אל בם“ כלומר שכינת  
אלהים בקרבם—. ונגרסגא"ל [נגרסגא"ל הוא שם מלאך הממונה על  
ניהגם, והחכם צ'וטנפירג אשר הוציא לאור המעשה הזה כלשון  
פרסי מעה כאן בחשבו שנגרסגא"ל הוא מלה פרסית מורכבת מן  
נער ושגאל ופתרונה משמין] אשר הוא שר של גיהנם יתיצב  
לפני ה' ויאמר: אנא בורא העולמות! אתה נתת בידי כל העמים  
וכל האומות, למען אשרפם באש; ומה הדבר אשר אצלת ממני  
את העם האחד הזה את ישראל? ואלהים יענהו: את כל העמים  
ואת כל האומות נתתי בידך, בלתי אם ישראל אשר אין לך שליטה  
עליהם. והניהגם ישאל: בעבור מה הדבר הזה? והאלהים יענה:  
בעבור זה, על כי קראו בתורת ועל כי אני אוהב אותם לעולמי  
עולמים, ככתוב: מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על כן  
משכתיך חסד (ירמיהו ל"א ג'). ועוד, כי שכינה בחרה שבתה  
בתוכנו, ככתוב: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

המקום ברוך הוא ברחמי הרבים ובחסדיו הגדולים ובטובו  
הנאמנים, יהי רצונו לקבץ נפוצי יהודה מארבע כנפות הארץ  
ולאחדם בזמן קריב, ואמרו אמן. ויקיים עלינו מקרא שכתוב בונה  
ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ"ח ב') ברוך ה' לעולם  
אמן ואמן.

תם



## מעשיות

א) אמרו רבותינו ז"ל שהיו שני תלמידי חכמים חסידים  
חברים כל ימיהם בתפלה ותלמוד תורה ובאכילה ובשתיה לא היו  
נפרדים זה מזה עד שנפטר אחד מהם לבית עולמו ולא נכנסו בני  
אדם לספוד עליו ולקברו כראוי לו והיתה סבת הדבר שמת באותו  
היום בנו של שר העיר וסגרו החנויות ובטלו השוקים ונתעסקו  
כלם בקבורת-אותו רשע מפני פחד אביו ונשארה מטת החסיד  
יחידית ולא נכנס לשם איש, וכשראה כך חבירו כבד עליו הדבר  
וחרה לו עד מות ונשחת שכלו ודעתו ונכהל ובעתתו רוח רעה ויאמר  
אין שכר לאדם על מעשיו ונשאר נבוך ודואג עד שאמרו לו  
בחלום אל תרשע בדין יוצרך ואל תתמה על מדותיו כי בצדק  
וביושר הם ודע שהתלמיד חברך עשה חטא קטן ושלם לו תנמולו  
יוצרו כמותו בעולם הזה כדי שיהא זכאי ונקי בעולם הבא בלי  
חטא ואשם. ובן שר העיר שראית עשה מצוה אחת קטנה בחייו  
ושלם לו תנמולו ושכרו בעולם הזה כל הכבוד שראית להאבדו  
שילך ערום ועריה מן המצות ויירש גיהנם עד סוף כל הדורות.  
ויען החסיד ויאמר: אדוני מה הוא החטא שחטא חברי ומה היא  
המצוה שעשה בן השר. ואמר לו: אמנם חברך חס ושלום שלא  
חטא חטא גדול אלא קטן שהקדים והניח תפילין של ראש  
בראשונה אחר כך הניח על זרועו זה היה חטאו. ובן השר לא  
עשה כל ימיו מצוה חוץ מאחת ולא נתכוון לעשותה אלא נזדמנה  
לו ולא רצה הקב"ה לקפח שכרו. ויהי היום ויעש בן השר סעודה  
גדולה לפני המלך והפרתמים ולא יכלו השרים לבא לסעודה אצלן  
ויאמר: אחר שלא סעדו השרים אצלי יבואו לי עניי העיירות  
ויאכלו סעודתי ולא אפסיד אותה ויקראו לעניים ויבואו ויאכלו  
הסעודה על כן נעשה לו כל הכבוד שראית. ויהי אחרי כן ויישן  
החסיד וירא בחלום את החסיד חברו הנפטר הולך בנגות ופרדסים  
עלי נהר בין עצי הגן ובין ורדים ונרדים וירא לצד אחר בן השר  
בהפך זה ותוארו משונה והוא הולך כמו צמא ובקש מים ואינו  
מוצא וייקץ החסיד וישמח לבו ויגל כבודו וסרה מעליו רוח הרעה



וגם יגין ואנחה. וכן אמר המאור הגדול משה רבינו עליו השלום  
הצור תמים פעלו ופירשו חכמים ז"ל הפסוק הזה בזה הענין שנא'  
אל אמונה כשם שהקב"ה לא יקפח לצדיק אפילו שכר מצוה קלה  
שהוא עושה בעולם הזה לזכותו חיי העולם הבא כן ישלם לרשע  
על הטובה שהוא עושה בעולם הזה ואפי' מצוה אחת קלה כדי  
לחייבו גיהנם שילך ערום מכל טובה להאכידו לעולם הבא לפיכך  
נאמר אל אמונה. וכן ואין עול כמו שאינו משלם לרשע בעולם  
הזה ואפילו על חטא קל שיעשה אלא יעווב אותו וישמור הכל לו  
לעולם הבא כן ישלם לצדיק בעוה"ז חטאתו אשר חטא ושגגתו  
אשר שגג אפילו קלה שבהם כדי שלא ישאר עליו שום דבר  
חטא ושילך זך ונקי מדופי העונות ומטהר מזוהם החטאות לחוות  
בנועם ה' ולירש חיי העולם הבא שהם חיים טובים ארוכים לעד  
ושכר הרבה עד עולמי עולמים. וכבר הקשה פסוק זה מלך אחד  
מאומות העולם לרבי יהושע בן חנניה ואמר הלא כתוב בתורתכם  
כי כל דרכיו משפט והיאך הם דרכיו משפט ודרכיו צדיקים והגנו  
רואים לעינינו שהוא מויק למי שאין לו חטא ואשם כמו קצת בני  
אדם שהם נולדים במוטים כמו עור או פסח או חרש או אלם ואין  
להם עון הלא זה עולה. ויאמר רבי יהושע לו אמנם הטובים בהם  
הזיקם להרבות שכרם לעולם הבא והכופרים בהם לדעתו רוע  
פעולתם ובחרם בדרך הרעה ולא בטובה ובכפרנות בלי אמונה  
ועל כן זיקם טרם הבראם ואם רצונך אני אבחין לך זה הדבר  
שאני אומר תן לי אלף זהובים ושלח עמי שני אנשים נאמנין  
שתאמין בהם ויתן לו המלך. מה ששאל ויצו ללכת עמו שני  
אנשים והדינרין בידו עד שפגעו אדם אחד סומא מבטן אמו.  
ויאמר לו רבי יהושע דע שצוה המלך להרגני והנני נותן לך אלף  
דינרין אלו הנמצאים בידי יהיו אצלך בפקדון ואם אנצל מיד המלך  
תחזירם לידי ואם חס ושלום אמות יהיו לך במתנה וישלח ידו  
הסומא ויקח הדינרין מיד רבי יהושע והאנשים רואים וילכו לדרכם  
ויהי לתקופת הימים ויבא רבי יהושע אל האיש הסומא ויאמר לו  
בחסדך תן לי המטון שהפקדתי אצלך כי הקב"ה הצילני מיד המלך  
ואני אתן את שכרך בשביל מרחק. ויענהו הסומא לא היו דברים  
מעולם ולא הפקדת אצלי כלום ואיני ראוי לפקדון. ויאמר לו ר'  
יהושע אם כן לך עמי לפני המלך והוא ישפוט ביני ובינך וילכו  
שניהם לפני המלך ויטעון רבי יהושע טענתו. ויאמר לו המלך:



הבא ראייה לדברך ויבא את שני האנשים הנאמנים ויעירו על האיש הסומא שקבל אלף דינרין מיד רבי יהושע, ויען הסומא ויאמר: אדוני המלך אין זה אמת כי לא נתן לי כלום מעולם, וכלם דוברים שקרים עלי, ויחר אף המלך בסומא ויצו לתלותו, ויהי הם מוליכים אותו לתלותו והנה איש אחד בא אל הסומא ויאמר באזניו ראיתי את אשתך מספרת עם פלוני והיא מצחקת עמו ואמרה לו המתן מעט עד שימות פלוני בעלי הסומא ואנשא לך לאשה ונאכל האלף דינרים יחדיו אני ואתה, וכשמוע הסומא את דבריו צעק בקול גדול לאמר: התירוני התירוני ואלך ואביא את הדינרין ויתירוהו וילך ויבא הדינרין, ויאמר לו רבי יהושע בן חנניה: רשע כל זאת עשית לי ואני שנתתים לך בפני עדים כשרים כל שכן מה היית עושה אם הייתי נותן לך בלא עדים בלי ספק כי בצדק וביושר יצרך יוצרך סומא לדעתו רוע מעשיך. ויען המלך ויאמר לו לרבי יהושע אמת ויציב כי אלהיכם צדיק הוא וצדק דינו ואין בדרכיו עולה אחד הוא ואין שני לו.

(ב) רבי יהושע בן לוי צם ימים רבים וישב בתענית ויתפלל לבוראו ית' שמו שיראה לו את אליהו ז"ל, והנה אליהו לקראתו ונראה אליו ויאמר לו היש לך חפץ אצלי אמלא אותו לך. ויאמר לו ר' יהושע אני נכסף ללכת עמך ולראות מעשיך בעולם שאועיל ממך ואלמד חכמה גדולה ממך. ויאמר לו אליהו לא תוכל לשאת כל מה שתראה ממעשי ואמריח עמך בהודיעך ראיות מעשי ופעלי. ויאמר לו רבי יהושע אדוני לא אשאל ולא אנסה ולא אמריח עליך בשאלה שרצוני לראות מעשיך ודברך היאך הם ולא יותר. ויעש עמו אליהו תנאי שאם יבקש רבי יהושע ממנו סבת מעשיו מאותות ומנפלאות שיודיעהו לו כמו כן שאם יבקש ממנו שום שאלה שלא ילך עמו עוד. אחרי כן הלכו שניהם עד שהגיעו לבית איש מסכן ואביון רש ואין לו כלום כי אם פרה אחת שהיתה עומדת עמו בחצר והאיש ואשתו יושבים פתח השער ויראו אותם באים כנגדם ויצאו לקראתם וישאלו להם לשלום וישמחו עמם ויושיבוים במיטב ביתם ויביאו לפניהם מה שנודמן להם לאכול ולשתות ויאכלו וישתו וילינו שם. והי בבקר ויקומו ללכת לדרכם ויתפלל אליהו על הפרה ותמת מיד וילכו שניהם וראה ר' יהושע ותמה על הדבר ויתעלף ויאמר בנפשו לא היה שכר לעני הזה מן הכבוד אשר כבדנו אלא להרוג את פרתו ואין לו זולתה.



ויאמר אל אליהו אדוני למה הִטַּתָּ פֶּתֶהּ שֶׁל הָאִישׁ הַזֶּה וְהוּא עֹשֶׂה לָנוּ כְבוֹד. וְעַנָּה אֵלֵיהוּ וַאֲמַר לוֹ זְכוּר הַתְּנַאֲי שֶׁהָיָה בִּינִי וּבִינְךָ לְהַסְכֵּת וּלְשַׁתּוֹק וּלְהַחֲרִישׁ אֲלֵא אִם רְצוֹנְךָ לְהַפְרֵד מִמֶּנִּי אֲנִי אוֹמֵר לְךָ וְהַחֲרִישׁ מִשְׁאַלּוֹתַי וְלֹא עֲנֵהוּ עוֹד. וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם כָּל הַיּוֹם. וַיְהִי בָעֶרֶב וַיָּבֹאוּ אֶל בַּיִת עֹשֵׂיר אֶחָד וְלֹא פָנָה אֵלֵיהֶם לְכַבְּדָם וַיִּשְׁבוּ בְּבֵיתוֹ בְּלֹא אֲכִילָה וּבְלֹא שְׂתִיָּה וַיְהִי לְאִישׁ הָעֹשֵׂיר בְּבֵיתוֹ קִיר שֶׁנִּפֵּל וְהָיָה עֲלָיו לְבִנְתוֹ. וַיְהִי בְּבִקְרָ וַיִּתְפַּלֵּל אֵלֵיהוּ וּבִנְהָ הַקִּיר וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם מִשָּׁם. וַהֲיִגוֹן וְהַתִּימָה נֹסֵף לוֹ בְּלֶכֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל מַעֲשֵׂה אֵלֵיהוּ אֲבָל כִּבֵּשׂ אֶת יְצֵרוֹ מִשְׁאוּל לוֹ לִמָּה הִיָּה הַדְּבָר וְהִלְכוּ לְדַרְכָם כָּל הַיּוֹם וְהִגִּיעוּ בָעֶרֶב לְבַיִת הַכְּנַסֵּת גְּדוֹלָה שֶׁהָיוּ שָׁם סַפְסָלִים מְזֻהָבִים וְכֶסֶף וְכָל אֶחָד וְאַחַר יוֹשֵׁב עַל כֶּסֶף אִישׁ כִּפֵּי כְבוֹדוֹ וַיִּקְרוּ. וַאֲמַר אֶחָד מֵהֶם מִי יֹאכִיל אֶת הָעֲנִיִּים הָאֵלֹו הַלֵּילָה הַזֶּה. וַיַּעַן אֶחָד מֵהֶם לֵאמֹר רַב לָהֶם מִלֶּחֶם וּמִיָּם וּמִמְלַח שִׁיבִיאוּ לָהֶם לֶכֶאֱן וַיִּתְיַגְּנוּ וְלֹא כְבוֹדָם כְּהוֹנֵן וְכַשּׁוֹרָה וַיִּלְיָנוּ וַיִּשְׁבוּ בְּמִקְוָם עַד אֹרֶן הַבִּקְרָ. וַיְהִי בְּבִקְרָ וַיִּקְוָמוּ וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם וַיֹּאמֶר לָהֶם אֵלֵיהוּ יִשְׁמַכֶּם אֱלֹהִים כּוֹלְכֶם רֵאשִׁים וְהִלְכוּ לְדַרְכָם כָּל הַיּוֹם וְנוֹסֵף לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ יְגוֹן עַל יְגוֹן וְלֹא עֲנָה. וַיָּבֹאוּ עַד עִיר אַחַת וְהַשֶּׁמֶשׁ פָּנָה לְעָרֹב וַיִּרְאוּ אוֹתָם בְּעֲלֵי הָעִיר וַיִּצְאוּ לְקִרְאָתָם בְּלֶכֶת טוֹב וּבִשְׂמִיחָה גְּדוֹלָה וַיִּקְבְּלוּם בְּסִבְרָ פָנִים יְפוֹת וַיִּשְׁמַחוּ עִמָּהֶם וַיִּוְשִׁיבוּם בְּמִיטָב בַּיִתָם בְּבַיִת הַגְּדוֹל שֶׁבָהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּלְיָנוּ שָׁם בְּכְבוֹד גְּדוֹל. וַיְהִי בְּבִקְרָ וַיִּתְפַּלֵּל אֵלֵיהוּ וַיֹּאמֶר לֹא יִתֵּן בְּכֶם הַקֶּבֶ"ה אֲלֵא רֵאשׁ אֶחָד. וַיְהִי כִשְׁמוֹעַ ר' יְהוֹשֻׁעַ אֶת דְּבָרָיו וְלֹא יָכוֹל לְהַתְּאַפֵּק וְלֹא לְהַחֲרִישׁ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה שֶׁעָשִׂיתָ עִתָּה הוֹדִיעֵנִי סוּדוֹתַם. וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלֵיהוּ עַד שִׁישׁ בְּלֶכֶךְ לְהַפְרֵד מִמֶּנִּי אֲנִי אֲפָרֵשׁ הַכֹּל לְךָ וְאוֹדִיעֶךָ סוּד הַדְּבָרִים וְעִיקַר הַמַּעֲשִׂים שֶׁרָאִיתָ. דַּע כִּי הָאִישׁ שֶׁהֲרַגְתִּי פָּרְתוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם הִיָּה נִגְזָר עַל אִשְׁתּוֹ לָמוֹת וְאֲנִי הִתְפַּלַּלְתִּי לֵאלֹהֵי הַחַיּוֹת פָּרְתוֹ פְּדִיּוֹן נַפְשׁ אִשְׁתּוֹ. וְעוֹד רָאִיתִי עַל יְדֵי הָאִשָּׁה טוֹבָה הֲרֵבָה וְתוֹעֵלַת גְּדוֹל בְּבֵיתוֹ. וְהָאִישׁ הָעֹשֵׂיר שֶׁבִּנְיַתִּי לוֹ הַקִּיר אִם הִיָּיתִי מְנִיחוֹ לְבִנְתּוֹ הִיָּה מְגַלָּה יְסוּדוֹ וְהִיָּה מוֹצֵא בּוֹ מִטְמוֹן גְּדוֹל מְזֻהָב וְכֶסֶף וְעַל כֵּן בְּנִיתִי לוֹ. וְהִנֵּה מַהֲרָה יִפּוֹל הַקִּיר וְלֹא יִבְנֶה עוֹד. וְהָאֲנָשִׁים שֶׁהִתְפַּלַּלְתִּי עֲלֵיהֶם בְּרוּב שְׂדִים וּבְרוּב רֵאשִׁים לְפִי שֶׁכֵּל שֶׁהוּא רַעָה לָהֶם וּמַחְלוּקַת גְּדוֹל בְּעֲצַתָם וּמַחְשַׁבוֹתָם לְפִי שֶׁכֵּל מְקוּם שָׁבוּ רֵאשִׁים נִשְׁחַת וְנַחֲרַב וְנִאֲשָׁם. וְהָאֲנָשִׁים שֶׁהִתְפַּלַּלְתִּי עֲלֵיהֶם בְּרֵאשׁ אֶחָד הִיא טוֹבָה לָהֶם וַיִּישׁוּבֶם לְפִי שִׁישׁוּבוּ מַעֲשֵׂיהֶם



ועצתם לעצה אחת וישמחו ורוח מחלוקת לא יבא ביניהם ולא תחלוק עצתם ולא תופר מחשבותם. על כן אמרו המושלים ברוב חוכלים תמבענה הספינות. וכן אמר באחד מגין תתישב עיר, ועוד צוה אליהו ויאמר לו הנני הולך מעמך לכן אודיעך באשר תועיל. אם ראית רשע שהשעה מצחקת לו אל יסיתך יצרך ואל תתמה עליו לפי שהוא לרעתו, ואם ראית צדיק מיצר ומצטער ימי חלדו ויגע ועמל ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל או יסורין באין עליו אל יחרה אפך ואל תכעס ברוחך ואל יתעך יצרך ולכך לחשוב שום ספק ביוצרך והשב אותו בדעתך ובלבך כי צדיק הוא וצדיק דינו ועיניו על דרכי איש ומי יאמר לו מה תעשה, ואחר כך שאלו איש בשלום הברו והלך לדרכו.

ג) אמרו חכמים ז"ל שרבי אליעזר ורבי יהושע עלו לרגל לבית המקדש, והיו ערב צום כפור. המה הולכים בהר הבית והנה מלאך בא לקראתם ובידו חלוק לבן ומנוחין מזרח כשמש ולא היה שפה לפיו סביב ויאמרו איש אל רעהו החלוק הזה לא אחד ממנו הוא ויקריבו עד המלאך וישאלוהו לאמר לאי זה מהם הוא החלוק, ויאמר להם חלוקיכם טובים ונכבדים מזה אבל זה הוא לאיש אחד מאשקלון שמו יוסף הגנן, וילכו לדרכם וכששלמו ימי הרגל יצאו יהדיו ללכת אל האיש האשקלוני וישמעו אנשי אשקלון עליהם ויצאו לקראתם ויבקשו מהם להתארח אצלם ולא רצו ויאמרו לא נתארח אלא בבית יוסף הגנן ושלחו עמם אנשים לבית יוסף זה עד שהגיעו לפתח בית גנו ויראו אותו מרחוק בגנו מלקט אורות ויקרימו לשלום והשיב להם שלום ויאמרו לו רצוננו להתארח אצלך ויאמר להם הנחתם בעלי העושר והנכסים ובאתם אלי והקדוש ב"ה יודע שלא יש לי בביתי כי אם שתי ככרות לחם ויאמרו לו יספיק לנו הנמצא בידך ולא נמריחך לדבר אחר וישם לפניהם ויאכלו לחם ומים ויברכו ברכת מזון, ויאמר לו הנך רואה שבאנו אליך מבין אנשי עירך לכן הגד נא לנו מה מעשיך ויאמר להם רבותי אתם רואים עניי ודלדולי ואין לי מלאכה אחרת זולתי עבודת הגן שראיתם ויאמרו לו אעפ"כ הודיענו אם אתה בעבודה זו מנעורך, ויאמר להם רבותי אם יש את נפשכם שאודיעכם עניי ואודותי אני אנלה לכם הכל, היה אבי ז"ל מגדולי העיר הזאת ומעשיריה וכשנפטר לבית עולמו אבדתי העושר ההוא ויראוני אנשי העיר ויגרשוני וישנאו אותי ואצא ואכנה בכאן



בית ואמַע הגן ואורע בו ירקות ומטה שאאסוף מהגן אני מוכר  
אותו ונותן החצי בצדקה לעניים והחצי אני מתפרנס ממנו ואנשי  
ביתי ויאמרו לו דע שהקדוש ב"ה ירבה שכרך מאד כי ראינו ביד  
המלאך חלוק לבן ומנהיץ ואמר לנו המלאך כי שלך הוא אבל  
היה חסר שפה לפיו על כן באנו להודיעך ולכשרך כי הקדוש ב"ה  
יטיב לך ואולי תוסיף בזכותך. ויברכם האיש וישכחם וילכו  
לדרכם. ותאמר לו אשתו שמעתי מה שאמרו חכמי ישראל מחסרון  
שפת החלוקה שלך ועתה עשה והשתדל להשלים החלוק ואמר  
לה כדבר אחת הנדיבות תדברי אבל את יודעת עניי ודלדולי ואין  
לי מטה שאעשה שום זכות. ותאמר לו שמעני אדוני וקח עצתי  
למען ייטב לך. ועתה הוציאני בשוק ומכרני ותן מחירי בצדקה  
לעניים אולי תשלים חלוקך. ויאמר לה אני מסחד שמא יכפה  
אותך הקונה ויאנים אותך ואפסיד החלוק כולו. ותאמר לו אני  
אשבע לך באמונת שמים שלא תבא תקלה זו על ידי לעולם  
ואשמע בקולה ומכרתיה ונתתי דמיה בצדקה לעניים. וירא אותה  
אדוניה שהיתה יפת תואר ויאמר לכבשה ולא יכול עמה וישם  
אותה על בית נכאתה ויתן לה מפתחותיו. ותאמר לו איני ראויה  
להיות סוכנת לך ויקצוף אדוניה עליה מאד וחמתו בערה בה. ויתן  
אותה לרועה צאנו ויצוהו לכבשה ולהאניסה ולכפתה. ויקחה  
הרועה ויפתה אותה בכל יום ויום ויכה אותה הכה ופצוע ולא  
יכול עמה ויטררו את חייה בעבודה קשה בכל צרה והיא מתאפקת  
ומוחילה רחמי שמים ויעברו עליה ימים רבים וילך בעלה ויעבור  
עליה ויתחפש והיא מרת רוח. תחת פארה רוב שברה ותחת פתיגיל  
מחגורת שק כי תחת יופי. ויאמר לה היש רצונך שאקנה אותך  
לאשה ואצילך מדעתך ותאמר לו אדוני לא יתכן כי בעולת בעל  
אני ויוסף לפתותה בדברים ולא שמעה בקולו העזה פניה ותאמר  
לא. וכשראה כך נתברר לו שלא עברה על שבועתה ולא הפרה  
בריתה ויסר המסוה מעל פניו ותכירוהו וישקו איש את רעהו  
ויתחבקו ויבכו ככי גדול ותעל שועתם אל האלהים וישמע קול  
קורא התכשר כי נשלם החלוק שלך וחלוק של אשתך טובה  
מחלוקך לך למקום פלוני ותמצא בו ממון גדול שטמן אביך וילך  
ויעש כן וימצא כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות עד אין מספר  
ויסדה את אשתו ויוסף לעשות צדקה וחסד כל ימיו.

(ד) ויהי איש תלמיד חכם חסיד ועניו בקש מאלהיו להודיעו



מי יהיה אחד מחבריו בעולט הבא ויצם ימים רבים והרבה תפלה ותחנונים עד שנאמר לו בחלום הלילה פלוני הקצב מחברך וייקץ משנתו דואג ונאנח סר וזעף ויחזור שנית להתענות ולחלות את פני ה' ויאמר לו בחלום כבר הודעתך שחברך הוא בעולם הבא פלוני הקצב, כשמעו דבר זה נדהם ונאנח ובכה בכי גדול על דבר זה וישמע קול קורא מהשמים לולא שאתה חסיד ויש כך מעשים טובים כי בן מות אתה ומדוע חרה לך על שאמרתי לך שהקצב הוא מחברך הודעת את אשר עשה זה הקצב ממעשים טובים שלא יוכל כל אדם לעשות ומעלתו מעלה גדולה בעוה"ב. ויקם התלמיד בבקר וישכם להנות הקצב ויתן לו שלום וישב עמו ויאמר לו רצוני שתודיעני מעשיך וחסדיך בעולמך ויאמר לו אדוני אתה רואה מלאכתי וממה שארויח אני. נותן החצי בצדקה והחצי מפרנס בו נפשי ונפש ביתי ויאמר לו התלמיד אנשים רבים יותר מזה נותנים בצדקה אבל הודיעני אם עשית דבר גדול שלא יוכל לעשות כל אדם ויחריש הקצב שעה גדולה. ויאמר לו אדוני זכרתי דבר שעשיתי היום כמה שנים ויאמר לו מה היה הדבר, ויאמר הייתי יום מימים מתעסק במלאכתי והנה ארחת גוים באה וכמה שכויים בה (רבים), וביניהם נערה קטנה בוכה במר נפש ואקרב אליה ואומר לה בתי למה תככי ולמה תצעקי ותאמר לי אדוני אני יהודית ואני מפחדת שמא יוציאוני הגוים האלו מכלל ישראל והיה רצוני לצאת במקום יהודים שיפדוני מיד הערלים וכשמעי דבריה רך לבבי וחמלתי עליה ואומר לה החרישי ואמצי כי אני אפדך, ואלך לאדוניה ואקנה אותה בדמים הרבה ואביא בדמיה יותר מממוני והיתה הנערה בת י"ב שנים והבאתיה לביתי והלבשתיה עד שבגרה ויהי לי בן יחידי מאחד ועשרים שנה. ויהי היום דברתי עמו בסתר ופייסתיו בדברי תחנונים ואומר לו בני קבל עצתי ועשה מצותי ומלא רצוני למען ייטב לך בעוה"ז ובעוה"ב, אמר לי אבי אמור מה שתרצה כי לא אסיר ממצותיך ימין ושמאל ואומר לו רצוני שתשא את הנערה הזאת לאשה ואני אעשה לכם בגדים ותכשימין חשובים מאד, ויאמר לי הנני בידך עשה הטוב בעיניך וישמח לבי ויגל כבודי ואתקן כל צורכם (אם) מחוט ועד שרוך נעל לא חסרתי ועשיתי סעודה גדולה לחופה ולא הנחתי מכל בני עירי אחד שלא בא לחופה וגם כל העניים ואושיב את העניים בכלל בני העיר כדי שלא יתביישו ואשים לפניהם מאכלים ומעדנים



ויאכלו וישתו שמחים וטובי לב זולתי שלחן אחד שלא היו אוכלים  
כלום ואומר להם אחי למה תעשו כה שמא מצאתם במטעמי שום  
דבר של דופי ויאמרו לי חס ושלום כי לא ראינו טובים מהם אבל  
העני הזה שהושבת עמנו בוכה ודמע יבכה מהעת שישב בכאן על  
בן אנו לא נוכל לאכול מפני אנחתו ואקחהו בידו ואוציאהו לחוץ  
ואומר לו אחי למה הרעות לי ולמה תעציב בני החופה הודיעני  
מה לך ולמה ירע לבבך ואל תכסה ממני כלום אם יש עליך חוב  
אתן לך ואם אתה צריך הלואה אלוה לך ויאמר אין עלי חוב  
ואיני צריך להלואה אבל אני בוכה על הנערה שתשיא אותה  
לבנך שהיא מעיר פלוני ואני קדשתי אותה היום כמה שנים והיא  
מאורסת לי ונשכית היא ואני אחריה כאתי והנה שטר קדושיה בידו.  
ויוצא השטר ואראה כדבריו ואומר לו היש לך אות בנערה הזאת.  
ויאמר לי ראיתיה פעם אחת בבית אביה וראיתי בנוסה אות כך וכך  
במקום פלוני והאמנתי לדבריו ואומר התחזק והתאפק כי אני אמלא  
מאוייך ואקרא את בני ואומר לו בני אתה עשית רצוני בנערה  
הזאת ועתה מלא מאויי בכל מה שאומר לך ויהיה לטוב לך.  
ויאמר לי כאשר עשיתי רצונך כן אעשה ולא אמרה את פיך  
ואומר לו הנערה הזאת היא מתקדשת לבלעדך וכבר ראיתי שטר  
קדושין והנה האיש שקדשה בכאן והיא אסורה לך ועשה רצוני  
שתתן לה כל מה שעשיתי לה מכנדים ותכשיטין ותתן אותה  
לבעלה ותזכה לשכר טוב ואני אתן לך טובה מזאת ואעשה לך  
כפלים מזה ויאמר לי כן תעשה כאשר דברת. ויהי כן ואביא את  
האיש האורה ואת הנערה ואעמידם בחופה והשושבינים לפניהם  
ויברכו ברכת מזון וברכת נישואין ואתן להם כל מה שהיה בבית  
ואוציא עליהם כל צורכם כפי שתקנתי לבני וישבו עמי ימים רבים  
שמחים וטובי לב אין מחסור כל דבר שכחו עמלם וצרתם עד  
שרצו לשוב לעירם ואתן להם מתנות טובות וצדה לדרך ואשלחם  
בשלום. ושאלתי (לכל) בכל עת לעובדי דרך בשלומם ויאמר לו  
התלמיד ברוך אתה לה' שהניחות לבני ושמתתי כי אתה  
מחברי בעוה"ב.

ה) אמרו חכמים שהיה איש אחד עשיר גדול מאוד והיה  
חושב בלבו ואומר מה יתרון לי בכל עמלי ומה יועיל לי עשרי  
וחוני בשעת מותי והיו אומרים לו בני אדם לעשות צדקה וחסד  
מהונו והוא ילוננו בעולמו ויהיה לו צדה לדרך כי העושר אינו



עומד וקל מהרה יאבד שנאמר התעף עיניך בו ואיננו, וישבע  
שלא יתן צדקה מהונו אלא למי שנתיאש מבטחונו מהעולם הזה  
ויהי היום ויצא חוץ לעירו וימצא עני אחד יושב באשפה ועליו כל  
בלויי סחבות שהיה מתכסה ויאמר בלבו אמנם זה נואש משוב  
העולם ומיחל המות לפי שהוא בצער גדול ואין לו בטחון בעולם  
הזה, ויתן לו טאה דינרין ויתמה העני ויאמר לו למה נתת הממון  
הזה לבדי כל כך ולא נתת בין כל עניי העיר, ויאמר לו מפני  
שנשבעתי שלא אתן צדקה אלא למי שנואש משוב העולם הזה  
ויאמר לו האביון קח ממנוך טפס וכסיל כי אתה נתיאשת משוב  
העולם ואני בוטח בחסד ה' ואיחל רחמיו בכל רגע ובכל עונה שני  
ורחמיו על כל מעשיו הלא קראת מקים מעפר דל מאשפות ירים  
אביון, הלא תדע כי אין לה' מעצור להעשירני ולהצילני מן הצרה  
הזאת, עזוב המפשות הזאת והרחיקה ויהיה לטוב לך, ויאמר לו  
העשיר לא היה שכרי שרחמתי עליך אלא שחרפתני ונדפתני,  
ויאמר לו העני אתה חשבת שנמלת עלי ולא היה כן אלא הרגתני  
כי לא נואש משוב העולם כי אם המתים, ויאמר העשיר בלבו אם  
כן איפה אלך ואקבור הממון הזה בבית הקברות עם המתים  
שנתיאשו משוב העולם הזה ויעשו כן ויעברו עליו זמנים ויתרושש  
העשיר ולא נשאר לו כלום, ובראותו כי צר לו וילך ויחפור בבית  
הקברות להוציא את הממון שטמן להתפרנס ממנו, וימצאוהו  
השוטרים ויתפשוהו ויביאוהו לשר העיר והיה שר העיר אותו עני  
של האשפה לפי שהיה בן טובים, וכשמת שר העיר נתקבצו אנשי  
המדינה וישימו את העני לראש ולקצין, וכשהביאו את האיש  
החופר בבית הקברות ויאמרו לשר אדוננו האיש הזה מצאנו חופר  
הקברים להפשיט את המתים מתכריכיהם, וירא אותו השר ויכירהו  
ויתנכר אליו וידבר אתו קשות ויאמר לו מה המעשה הזה אשר  
עשית חי נפשי כי בן מות אתה, ויאמר לו אדוני חס ושלום כי  
לא עלה בלבי מעולם לעשות הנבלה הזאת אבל אידע לי כך וכך  
ויספר לו את כל אשר קרהו בממון אשר טמן בבית הקברות  
ויאמר לו השר לא תכירני ויאמר חיך יכיר עבד לאדוניו ויאמר לו  
השר אני הוא העני היושב באשפה שאמרת שנתיאשתי משוב העולם,  
ויקם אליו ויחבקהו וישקהו ויצו להוציא את הממון מבה"ק לתת לו,  
ויצו עוד לבוא לו ארוחה ומשאת מבית השר דבר יום ביומו כל ימי  
חיו, יתברך המשפיל ומוריש, ומרים ומעשיר שנא' מקים מעפר דל.



ו) אמרו חכמים ז"ל שהיה איש אחד עני ביותר והיו לו  
חמשה בנים ואשה אחת. ויהי היום ויצר לו מאד ולא היה לו  
פרנסה ומחיה ותאמר לו אשתו קום ולך לשוק אולי יזמין לך  
הקב"ה פרנסה ולא נמות ברעב. ויאמר לה אנה אלך ואין לי קרוב  
ולא אוהב להושיעני מצרה הזאת אלא רחמי שמים ותחריש  
האשה. וירעבו הילדים ויבכו ויצעקו ותוסף האשה ותאמר לו לאמר  
צא לשוק ואל תראה במות הילדים ויאמר לה ואיך אצא ואני  
עירום והיתה לאשה לבוש קרעים ותתן אותו לבעלה להתכסות בו  
ויצא החוצה ויעמוד משתאה ולא ידע אנה ילך ויבכה וישא עיניו  
אל השמים ויאמר רבון העולמים אתה יודע שאין לי אדם למי  
אתרעם בעניי ורלדולי שירחם עלי לא אח ולא קרוב ולא אוהב  
ועוללי קטנים רעבים צועקים ברעב יהי חסדך השם עלינו לרחמנו  
או אסוף אותנו ברחמך וננוח מעצבנו ותעל שועתו אל האלהים  
והנה אליהו ז"ל בא אליו ויאמר לו מה לך ולמה תבכה ויספר לו  
קורותיו ותלאותיו ויאמר לו מהר ולך עמי ואל תבכה. ויספר לו  
ויאמר לו אל תחוש קח אותי ומכרני בשוק וקח מחירי ותחיה בו.  
ויאמר לו אדוני ואיך אמכרך ובני אדם יודעים שאין לי עבד ואני  
מספר שיאמרו כי אני העבד ואתה אדוני. ויאמר לו אליהו ז"ל אל  
תירא עשה מצותי וכשתמכרני תתן לי זוז אחד ויעש כן ויוליכחו  
לשוק ויהי כל הרואים אותו חשבו כי האיש העני היה העבד  
ואליהו ז"ל היה אדוניו עד שישאלו ויאמר הוא אדוני ואני עבדו  
ויעבור משם אחד משרי המלך ויראהו וייטב מאד בעיניו לקנותו  
למלך ויעמוד ויכריזו עליו עד שמנים דינרין ויאמר לו אליהו ז"ל  
מכור אותי לשר הזה ואל תקח תוספת עלי ויעש כן. ויקח מן השר  
שמנים דינרין ויתן לאליהו ז"ל אחד ויחזירנהו לידו ויאמר לו קח  
וחיה אתה ואנשי ביתך ולא ישיג אותך חוסר ועוני כל ימך. וילך  
אליהו ז"ל עם השר וישב האיש אל ביתו וימצא את אשתו  
ואת בניו עטופים ברעב וישם לפניהם לחם ויין ויאכלו וישכעו  
ויותירו ותשאלהו אשתו ויגד לה כל אשר קרהו ותאמר לו עשית  
עצתי והיה טוב לך כי אם היית מתעצל היינו מתים כולנו. ומהיום  
ההוא והלאה ויברך ה' את בית האיש ויהי עשיר גדול באין חקר ולא  
ראה חוסר וצוקה כל ימיו ולא בניו אחריו. ויביא השר את אליהו  
ז"ל לפני המלך והיה בלב המלך לכנות ארמון גדול חוץ למדינה  
וקנה עבדים רבים להסיע אבנים ולכרות עצים ולתקן צורך הבנין.



וישאל המלך את אליהו ז"ל ויאמר לו מה מלאכתך ויאמר לו אני  
חרש ובקי במלאכת בנין חשוב וישמח המלך מאד ויאמר לו  
אני רוצה שתבנה לי ארמון גדול חוץ לעיר וצורותיו ומדותיו כך  
וכך ויאמר לו אני אעשה כדבריך ויאמר המלך אני רוצה שתמהר  
הבנין בשששה חדשים ותהיה חפשי ואעשה עמך חסד ויאמר לו  
אליהו ז"ל צוה את עבדיך שיתקנו כל צרכי הבנין ויעש כן ויהי  
בלילה ויקם אליהו ז"ל ויתפלל לה' וישאל ממנו לבנות הארמון  
כרגע כחפץ המלך ותשלם כל המלאכה טרם השחר וילך אליהו  
ז"ל לדרכו ויוגד למלך וילך לראות הארמון וייטב בעיניו וישמח  
שמחה גדולה ויתמה מאד על דבר זה ויבוקש אליהו ולא נמצא  
ויחשוב כי מלאך הוא וילך אליהו עד שפגע בו האיש אשר מכרהו  
וישאלהו לאמר מה עשית עם השר ויאמר לו עשיתי מה שבקש ממני  
ולא עברתי על דברי ולא רציתי שיפסיד ממנו כי בניתי לו ארמון  
שששה אלף פעמים יותר מממונו ויברכהו האיש ויאמר לו החייתני  
ויאמר לו אליהו ז"ל תן שבח לבורא אשר עשה עמך החסד הזה.  
(ז) מעשה בעשיר אחר שהיה לו עשרה בנים וישבע שיתן  
ביום פטירתו מאה מאה דינרין לבניו לימים יצא קצת הממון מידו  
ולא נשאר לו כי אם תתקן דינרין ויתן התת"ק למ' בנים ויאמר  
לו הקטן מה אעשה אבי איך תניחני בלא פרוטה ויאמר לו אני  
נשבעתי לתת לכל אחד ואחד מכם מאה מאה ולא יכולתי לעבור  
על שבועתי ונשארו לי חמשים ואקח מהם שלשים לתכריכין  
בשעת פטירתי ואתן לך עשרים הנשארים כי לא חשבת שיצא  
הממון מדי. ויש לי עשרה חברים אתנם לך והם טובים לך מאלף  
דינרין ויצו את חבריו עליו וימת האיש ויקבר וילכו תשעה בניו  
לסחורה איש לדרכו וישאר הקטן דואג ונדהם לא ידע מה יעשה  
והוציא שני דינרים ולא נשאר כי אם דינר אחד ויאמר מה הועיל  
באהובים שהניח לי אבי ואמר לי שהם טובים לי מאלף דינרין  
ויקח עצה ויקראם אל ביתו ויוציא אליהם הדינר בסעודה ויאכלו  
וישתו עמו ויאמרו איש אל רעהו הנה פלוני שיחזיק אהבת אביו  
עמנו מבין כל אחיו אנו ראויים להחזיק באהבה ולא לרפות ולגמלו  
חסד על כל מעשיו ויתנו לו כל אחד מהם פרה מעוברת וממון  
ותלדנה הפרות וימכור אותן ויאסוף ממנו וישתדל בסחורה  
ויברכהו ה' ויעשר יותר מאביו ויאמר אמת אמר אבי כי האהובים  
טובים לאדם מכל ממון שבעולם. על כן חייב אדם להרבות אהובים



ולכבדם ולשומרם. וכן אמר בן סירא: רבים יהיו דורשי שלומך  
נלה סודך לאחד מאלף.

ח) ויהי איש אחד מעשירי ישראל שמו נתן רציצותא ויאהב  
אשה אחת בעולת בעל שמה חנה והיה בעלה עני ביותר והאשה  
הזאת היתה יפה עד מאד ויצר לנתן לחלות בעד חנה נכנסו עליו  
הרופאים אמרו לו לא תוכל להרפא עד שתשכב עמה ויאמרו לו  
חכמי ישראל ימות ואל יעבור עבירה זו. אמרו הרופאים תבא  
ותספר עמו ואמרו חכמים ז"ל ימות ואל תספר עמו ויאריך חליו  
מאד. והיו חובות הרבה על בעל חנה ויקחנה ויתנוהו אל בית  
הסוהר כי לא היה לו מה יתן לבעלי חובותיו והיתה אשתו טוה  
ביום ובלילה וקונה בדמי המטוה מאכל והיתה מולכת לו לאכול  
ויהי ימים רבים במשמר ותקצר נפשו למות. ויהי היום ויאמר  
לאשתו הפודה נפש אחת ממיתה כאלו מקיים נפשות רבות ואני  
קצתי בחיי בכית הסוהר חושי ולכי לנתן רציצותא ובקשי ממנו  
שילוח לי המטון ויפדה את נפשי מטות ותאמר לו הלא ידעת  
אם לא שמעת שהוא חולה ונוטה למות בעבורי וכל יום ויום  
יבואו לי שלוחיו במטון הרבה ואיני מקבלם מהם. ואומר להם  
שלא יראו פני לעולם ואיכה אלך אליו להלוות לי מטון אם היה  
בך דעת לא אמרת אלי כדבר הזה שמה כהארך ייסורך יצאת  
מדעתך ותקצוף עליו ותלך לביתה בחרי אף ולא באה אליו שלשת  
ימים והיו ביום הרביעי ותחטול עליו ותאמר אלכה ואראנו במרם  
ימות ותלך ותמצאהו ניטה למות. ויאמר לה הקב"ה יבקש עלכוני  
וחמסי ממך ויתפשך בעוני אבל אני רואה שתרצי שאמות בכאן  
ושתנשאי לנתן לאשה. ותאמר לו גרש אותי ועזבני ולא אבא  
אליו באיסור ויאמר לה הלא זה דברי שאת חפצה להנשא לו  
ותזעק בקול גדול ותפול על פניה ותאמר מי שמע כזאת האיש  
הזה יאמר לכי נאפי והטמאי והוציאני מכית האסורין ויאמר לה  
בעלה לכי מעלי ועזביני עד שירחם הקב"ה עלי ותלך לביתה  
ותחשוב בצרתה ובצרת בעלה ותחטול עליו ותברר לכה ותתפלל  
חנה ותאמר אנא ה' הצילני והושיעני שלא אכשל בעבירה. ותלך  
לבית נתן רציצותא ויראוהו סריסיו ויטהרו לנתן להניד חנה חנה  
עומדת בשער ויאמר להם אם אמת הדבר תהיו חפשים ותבא  
בחצר ותאמר לו שפחתו חנה חנה באה ויאמר לה גם את תהיי  
חפשית ותבא אליו חנה וישא עיניו. ויאמר לה נבירתו מה תרצי



ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך ותעשה. ותאמר לו שאלתי  
ובקשתי שתלוה לאישי כך וכך שהוא חבוש ואסור בבית האסורים  
מהיום כמה ימים ולך תהיה צדקה מאת ה' ויצוה את עבדיו להוציא  
הממון וליתן לה חפצה. ויאמר לה הנני עשיתי רצונך ואת יודעת  
שאני חולה מאד מאהבתי כך עשי רצוני והחייני. ותאמר לו חנה  
הנני בידך ותחת כנפיך ואין לי להמרות את פיך אבל אודיעך  
שבאה לך שעה לקנות חיי העולם הבא והזהר ולא תפסיד שכרך  
וטוב העוה"ב בדבר מועט ולא תאסרני על אישי וחשוב שהגעת  
לחפצך ואל תאבד רב במעט והנשאר באשר יכלה ויתם וחשוב  
בייסורי הקב"ה ואל תעשה דבר שתתנחם באחריתך ראה כל מי  
ששמע ליצרו כמה ינחם בלי תועלת וזו לך שעה קלה ומועטת  
לקנות חיים ארוכים ושכר טוב בעולם הזה ובעולם הבא שלא  
יוכל כל אדם להגיע לדבר זה אלא כעמל הרבה וביגיע גדול ואתה  
יכול להגיע לרצון בוראך בשעה קלה אם תשמע לשכלך ותגער  
ביצר הרע ואשריך וטוב לך.

כשמוע האיש דבריה ויגער ביצר הרע ויקם ממטתו ויפול על  
פניו ארצה ויתנבל ויתחנן לפני ה' להכניע יצרו ולישבר תאותו  
ולהדריכו בדרך הטובה והישרה ולהורות אותו תשובה שלימה  
ולסלוח עונותיו ויענהו ה' כהכנעו לפניו ויעתר לו ויאמר לה  
נתן לחנה ברוכה את וברוך טעמך אשר מנעתני מבוא בדמי  
עבירה והושעתני לבי לשלום לביתך ותלך האשה ותפרה את  
בעלה ותוציאהו מבית הסוהר ותגד לו את אשר עשתה ולא האמין  
לה בעלה כי חשד אותה שנתן בא אליה והיא העלימה ממנו.

ויהי כי ארכו הימים וישקף רבי עקיבא בעד החלון וירא איש  
רוכב על סוס ועל ראשו זיו גדול וזהר מזהיר כשמש. ויקרא אחד  
מתלמידיו ויאמר לו מי זה האיש הרוכב על סוס ויאמרו לו זה  
הוא נתן רועה זונות. ויאמר לתלמידיו תראו כלום על ראשו.  
ויאמרו לו לא. ויאמר להם מהרו והביאוהו אלי ויבא לפניו ויאמר  
לו בני ראיתי על ראשך אור גדול בלכתך ואני יודע שאתה  
מורשי העולם הבא. ועתה הודיעני מה עשית ויודיעהו דברי חנה  
ויתמה רבי עקיבא מאד על התאפקו והכנעו בכבוש יצרו הרע  
ורחקו מהעונות ושבו בתשובה שלימה ויאמר לו אמנם עשית  
דבר גדול ועל כן הוריה הקב"ה על ראשך זיו גדול שראיתי והנה  
זה בעולם הזה על אחת כמה וכמה הטוב הצפון לך בעוה"ב. ועתה



בני שמעוני וקח עצתי ושב לפני ואלמדך תורה ויעש כן וישב לפני רבי עקיבא ויפתח הפותח ואין-סוגר את לבו בתורתו לימים מועטים הגיע למעלה גדולה מאד בחכמה וישב בצד רבי עקיבא במעלה אחת. ויהי היום ויעבור בעל חנה על מדרש רבי עקיבא וישאל את אחד מתלמידיו איכה עלה נתן לגדולה זאת וספר לו כל המעשה ויאמן האיש לדברי אשתו ותשקוט נפשו מרוח הקנאה שעבר עליו מהחשד שחשד אותה ויבא אל ביתו וישק ראש אשתו ויאמר לה מחלי לי על אשר חשדתך בדבר נתן על שראיתיו היום עם רבי עקיבא ושאלתי והגידו לי כך וכך. הקדוש ב"ה ירבה שכרך כפלי כפלים כי הייתי בדוחק גדול בנפשי עד שהושיעני הקב"ה ברחמיו בדבר הזה שנגלה אלי היום.

ט) מעשה בשני בני אדם לסטים שיעצו ואמרו נלך ונעמוד על אם הדרך ונהרוג שם אם יבואו בני אדם עם ממון נעמוד עליהם ונהרגם ונקח מהם את ממונם. אמר האחד איך נעשה אם יודע הדבר נהרג, אמר האחר אני אתן לך עצה נחפור שני בורות באחד נשליך הפגרים ובאחת נשים הממון. אמר הא' כן דברת. עשו הבורות לכל מי שהיה עובר היו הורגין אותו ומשליכין אותו באחד הבורות ונוטלין ממנו וממנין אותו בבור השני. פעם אחת עברה סיעה של בני אדם אמר אחד מהם כבר עברתי פעם אחרת ומצאתי דרך סלולה ועכשיו עלתה עשבים אי אפשר בלא שום דבר נחפש אולי נמצא כלום. חפשו ומצאו שתי בורות שם בא' מהם ממון ובא' פגרים אמר להם הלא אמרתי לכם לאמר כי אם נחפש נמצא שם כלום נחפש עוד בעבור הלסטים אולי נמצא אותם הלמו ומצאו נחכאים ואמרו להם מה טכנן לכאן בא מלאך המות וחטף את דבריהם ואמרו עונותינו הביאונו לכאן תפסום והוליכום לבית המלך ואמרו אדוני המלך מצאנו אלו הלסטים וכבר הרגו אנשים הרבה אמר להם המלך היאך עשיתם ספרו לו כל המעשה מיד צוה המלך לאסרם בזיקים ואסרום ונגדום מאד בכל יום ואין נותנים להם שום דבר מאכל אלא לחם צר ומים לחץ ועשו להם כן עד שמתו במיתה משונה. ולכן יזהר אדם שלא ישפוך נפש דם נקי ואם הוא הורג נפש מיד הקדוש ב"ה מוסרו לחמשה מלאכי חבלה על שלא קיים חמשה חומשי תורה האחד מכהו והשני מונה כדרך שמכין ומנין בבית דין. השלישי מוציא אור מגופו ושורפו. הר' מוציא ומביא חצבי אבנים קטנים ואומר



לו דקדק אלו בשניך שכל מה שגולת בשניך אכלת. והח' מביא  
אכיו ואמו ומעמידם בפניו ואומר להם מפני מה לא הדרכתם את  
בנכם בדרך ישרה וטובה ולא למדתם אותו תורה ומצות כדי שיפריש  
עצמו מן העבירות מיד נותנים להם רשות [להכות?] אביו ואמו ואותו  
הרוג ישמח שנא' ישמח צדיק כי חיה נקם על כן צוה לא תרצה.  
(י) מעשה באדם אחד שהיו לו ג' בנות אחת עצלה ואחת  
גנבתה ואחת המספרת לשון הרע והזקינו בביתו ולא היה אדם רוצה  
אותן מפני דבתן רעה. פעם אחת בא אהבו להתארח בביתו וראה  
בנותיו שהזקינו בביתו ואמר לו יש לי ג' בנים ואם ייטב בעיניך  
תתני לי לבני לנשים אמר לו בנותי אינן ראויות לבניך א"ל מפני  
מה א"ל מפני שיש בהן דופי ונגאי אמר לו איזה נגאי אמר לו  
כך וכך אמר לו אעפ"כ תתני לבני מיד השיאן לבניו. מה עשה  
לעצלה הושיבה על המטה והעמיד לפניה עבדים ושפחות ואמר  
להם אל תניחו לעשות לה כלום. ולגנבתה הפקיד לה כל הממון  
ואמר לה כל מה שתעשי יהיה עשוי. ולמספרת לשון הרע היה  
משכים חמיה ככל יום ויום ודורש בשלומה ונושקה והושיבה אצלו  
ואמר בתי מה טיבך אם תרצי לבקש כלום מבעלך תאמרי לי  
ואמר לו ויעשה הפצץ ולא היתה מדברת לו כלום לימים בא  
אביהן לבקרן היאך עומדת עם בעליהן הלך ונכנס אצל העצלה  
וא"ל בתי היאך את עם בעלך אמרה לו תבא עליך ברכה אבי  
שנתתני לאיש הזה שעושה לי כמה טובות שהעמיד לפני עבדים  
ושפחות שאין מניחין לי לעשות כלום והוא נתן שכח לה'. יצא  
משם ונכנס אצל הגנבתה ואמר לה בתי היאך את עם בעלך.  
אמרה לו טובה כמו שאמרה הראשונה והוא נתן שכח לה'. יצא  
משם ונכנס אצל אחרת שמספרת לשון הרע כיון שראתה את  
אביה התחילה לבכות ואמרה לו אבא מנהגו של עולם לתת אדם  
בתו לאדם אחד ואתה נתתני לשני בני אדם לאב ולכן ואם אין  
אתה מאמין לי הסתר בחדר ותראה האמת מיד הכניסתו בחדר בא  
חמיה לשאול בשלומה כמנהגו אמרה אל חמיה חזור לך ואל תיגע  
בי ואל תבישני אמר לה וכי באתי אליך בשום מעשה רע חס  
ושלום שלא עלה על לבי כיון שראהו אביה יצא מן החדר עמד  
עליו והרגו ואחר באו עליו אנשי ביתו והרגוהו והיא היתה צועקת  
ובוכה עמדו עליה והרגוהו מכאן אנו למדין לומר לשון הרע הורגת  
שלשה האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו ואמרו רבותינו ז"ל אין



דבר קשה בעולם מלשון הרע לכך צונו לא תענה בנעך וכו' .  
יא) מעשה שהיה בימי דוד מלך ישראל שהלך יואב בן  
צרויה לקינסלי מדינתא דעמלק להלחם עליה ללכדה וסגרו  
העמלקים את דלתות המדינה לפניהם והיו שם בני ישראל ששה  
חדשים מקיפין את החומה והיו מנבורי ישראל עם יואב בן צרויה  
י"ב אלפים חלוצי צבא לאחר ששה חדשים נתקבצו כל הנבורים  
ועמדו ואמרו סה אחד אל יואב לא נוכל לסבול בזה להקיף את  
החומה הרי זה כמה זמן שהנחנו הכפרים שלנו נשינו מפנו אמר  
להם יואב מה אתם רוצים לעשות אמרו רוצים אנחנו לחזור לבתינו  
אמר להם יואב למה נחזור בפחי נפש ויראה המלך פנינו ריקם  
וישמעו כל העמים ויתקבצו עלינו וילחמו עמנו אלא עשו קלע  
וקלעו אותי בקלע בתוך העיר ולקח יואב אלף כסף והסיף וקלעוהו  
בקלע והסיף והכסף עמו . אמר להם יואב המתינו לי ארבעים יום  
ואם תראו הדם יוצא מתחת דלתות המדינה דעו שאני חי ואם  
לאו דעו כי אני מת ולכו לבתיכם ונפל יואב בתוך חצר של  
אלמנה אחת בתוך המדינה והיתה לה בת אחת נשואה והנערה הזאת  
יצאה לחצר ומצאה את יואב מושלך בתוך החצר ונכנסה לקרוא  
לאמה ולבעלה ויצאו שלשתן והכניסוהו לבית ורחצוהו במים חמים  
וסכוהו בשמן ותשב רוחו אליו וישאלוהו מי אתה ויאמר להם  
עמלקי אנכי והייתי בגדוד של ישראל ותפשוני והביאוני לפני  
מלך ישראל והמלך גזר עלי שיקלעוני ויקלעוני במדינה הזאת  
ולכן מבקש אנכי נכס שתחיוני ולקח יואב עשרה כסף ונתן לאבי  
הנערה ואמר לך ועשה מהם כל מה שתרצה וישב יואב עמהם  
עשרה ימים ובקש ללכת במדינה אמרו לו לא תלך בזה המלבוש  
מיד נתנו לו לבוש אחר והלבישו אותו משלהם ויצא לחוץ בתוך  
המדינה והיה באותו המדינה מאה וארבעים שוקים וכל שוק ושוק  
גדול מהב' מוצאה ומוכאה מהמדינה והלך אצל נסח אחד ואמר לו  
עשה לי סוף אחד כמו זה שהוא שבור בידי כשראה הנסח הסיף  
נזרעוע ואמר לו יואב למה נזרעועת אמר לו לא ראיתי כמו זה  
מימי אמר לו עשה אותו לי ואני אתן את שכרך . עשה אותו לו  
ותפש יואב את החרב ונענע ונשבר וכן עשה פעם שניה ופעם  
שלישית נענע החרב פעמים ולא נשבר אמר לו יואב למי נאה  
להרוג עם זה החרב אמר הנסח ליואב שר צבא מלך ישראל אמר  
לו ניטא אני יואב אמר לו ראה מה יש אחריך החזיר הנסח ראשו



והכהו יואב בבטנו אמר לו יואב מה יש בלכך אמר לו כמו שלג  
יש בבטני דחפו יואב והשליכו חציו לכאן וחציו לכאן ויצא לחוץ  
ונכנס ברחוב המדינה ומצא שם כמו חמש מאות איש שכירים  
גבורי מלחמה והרגם לא נשאר מהם איש וישב חרבו לתערה  
וישב לבית שהיה שוכן שם ונשמע קול במדינה מן ההרונים והיו  
אומרים מי הרג את אלו אמרו לא הרגם אלא אשמדאי מלכא  
דשידי ושאלו אנשי הבית ליואב כלום אתה יודע משמועה זו  
אמר להם לאו הוציא כסף ונתן להם ועמד עשרה ימים ואחר כך  
יצא לשער וחרבו שלופה בידו והרג אלף וחמש מאות איש ותדבק  
ידו על החרב ונצר ידו על זרועו וחזר לאותו הבית ומצא שם את  
הנערה ואמר לה עשי לי מעט מים חמין וקבלי את החרב מידי  
כשראתה הנערה כן צעקה ואמרה עמנו תאכל ותשתה ותהרוג  
את אנשינו אז תקע יואב החרב בבטנה ותרפא ידו וחזר לשוק  
ושמע כרוז שהיה מכריז ואומר כל מי שיש אורח בביתו יביאהו  
למלך פגע בו יואב והרגו וכן היה עושה לכל מי שהיה מוצא עד  
שהרג מחר שני אלפים ואחר כך בא לשערי העיר והכה שם כל  
הנמצא ופתח שערי המדינה והיה הדם מתגלגל ויוצא בשערי  
המדינה וקודם לזה היו ישראל בוכים על יואב והיו רוצים לחזור  
לבתיהם וכשראו את הדם יוצא משערי המדינה שמחו כלם אמרו  
בפה אחד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד וכשפתח יואב בן  
צרויה את שערי המדינה עלה לגג המגדל כדי שיראו אותו בני  
ישראל שהיו חוץ למדינה והרים קולו ואמר כי לא ימוש ה' את  
עמו בעבור שמו הגדול ואתם מה תעשו שגרו למלך ותכנסו כלכם  
למדינה ולבשו כלי זין ושלפו חרביכם החזיר יואב את ראשו וראה  
על רגלו הימנית פסוקים כתובים יענך ה' ביום צרה וכו' עד ה'  
הושיעה המלך יעננו ביום קראנו ואמר דוד ליואב מה עשית הרגת  
כל העמלקים שבמדינה כלה כמו שכתוב תמחה את זכר עמלק  
אמר לו יואב כך עשיתי לא נשתייר מהם אלא המלך לבדו והלך  
יואב והביא את המלך לפני דוד והרגו דוד בידו ולקח יואב את  
כתרו ונתנו בראש המלך דוד והכתר ההוא היה מזהב טהור והיה  
בו אבן יקרה דכתיב אבן יקרה כו'. והוציא את כל הרכוש וכל  
הטף וכלי כסף וכלי זהב ושללו וכזו כל אשר במדינה ושרפו כל  
בית ע"א שלהם כדכתיב כי את מזבחותיו תתוצון ושמח ה'  
בשמחתם והושיעם ויצאו בשמחה גדולה ושרפו כל העירות



שכאדום ולא היתה להם תקומה כמו שכתוב ויהי אדום עובדים  
לדוד ובאו ישראל לירושלים בשמחה גדולה ומחללים ומשבחים  
לחי עולם הם והמלך דוד ונפל פחד ורעדה על כל העמים אשר  
סביבותיהם ואימתו של דוד שנתן לו ה' דכתיב ויהי דוד בכל  
דרכיו משכיל וה' עמו. כן יהי ה' אלהינו עמנו ועם כל ישראל.  
(ב) מעשה ברבי שמעון הגדול אשר ישב בעיר מנצ'א  
היושבת על יד הנהר רינוס, ולו היו שלשה גליוני ראי תלויים  
בתוך ביתו, אשר בהם ראה את כל אשר היה ואשר עתיד להיות.  
ואחרי מותו יצא מעין נובע ממראשותי קברו.

ר' שמעון הזה היה איש גדול מאד, ויהי לו בן קטן ושמו אלחנן.  
ויהי היום ושבת היה, והנכריה באה להסק את התנור כמשפט  
בכל שבת ושבת ותרא כי אין ר' שמעון ואשתו בבית, כי כבר  
הלכו לבית ה' להתפלל, ורק האמה לבדה נשארה את הנער,  
ותשא את הנער בורעותיה ותצא עמו. האמה ראתה את אשר  
הנכריה עושה, אך לא עלה על לבו לחשוב כי רעה בלב הנכריה,  
ותאמר אך משחקת היא את הקטן ומחר תשוב ותשיב אותו הבית.  
אולם לא שבה הבונדה כי אם נשאה את הנער מזה והלאה  
ותכניסו בכרית החדשה, ותתברך בלבה כי קרבן טוב הביאה  
לרצון לפני אלהיה כמחשבת כל הנוצרים בימים ההם, ובשוב ר'  
שמעון ואשתו מבית ה' לא מצאו גם את האמה בבית, כי ראתה  
הנכריה בוששת לשוב את הנער ותצא לבקשה ולרדוף אחריה,  
אבל לא מצאה אותה עוד. ותשב אל בית ר' שמעון בפחי נפש  
ותזעק ותיליל עד למאד. ויאמר לה ר' שמעון: מה היללה הזאת?  
הנידי מה היה! ותען האמה: אדוני רבי! הנכריה המסקת את  
התנור ביום השבת באה ותננוב את בנך ותנס ולא ידעתי אנה  
נחבאה להסתתר עמו. וימחר ר' שמעון ויצא הוא ואשתו והאמה  
לבקש ולדרוש, אך לשוא כי לא נמצא הנער ואיננו. אז נתנו  
האבות קולם בבכי ומספד מר ויצעקו ויועקו מכאב לבם נורא  
מאד. אחרי כן צם ר' שמעון לענות נפשו יומם ולילה ויתפלל  
לה' להשיב לו את בנו, אך תפלתו שבה ריקס, כי מאן ה' לגלות  
לו את מקום הנער באשר הוא שם.

והנער הובא אל הנלחים ויגדלוהו וילמדוהו ויהי למלמד גדול  
כי לבו רחב כלב אביו ר' שמעון. וילך הנער ויעלה מבית מדרש  
החכמה האחד אל השני וכה עלה למעלה למעלה עד כי גדלה



חכמתו מאד ויבא לרומא. שם הוסיף ללמוד לשונות רבות ויעש לו שם ויגדל מיום אל יום הלוך וגדול עד כי נשא לקארדינאל. שמו יצא בכל הארץ וכלם אמרו כבוד לו וינשאוהו בפיהם עד מאד, בלמודיו ביפיו ובקִּהנתו.

בעת ההיא מת האפיפיור, ולא נמצא קארדינאל חכם ומלמד כקארדינאל החדש הזה למלא את מקום האפיפיור המת. ויבחרו בו ויושיבוהו על כס האפיפיורים.

האפיפיור החדש הזה ידע היטב מכבר כי ממעי יהודה הוא יצא ואביו ר' שמעון הגדול במגנצ"א, ורק שבע כל טוב וחשוב גדול בין הגוים, לא נתנו לבו לעזוב את כל הכבוד הזה ולשוב אל אביו אל עמו ואל אלהיו, ועתה כאשר התנשא לכל הנוצרים לראש נכסף נכסף לראות את פני אביו ויתן אל לבו להביאהו אליו רומא בערמה, ויכתוב ספר אל ההגמון אישר במגנצ"א, כי כל ההגמונים סרים למשמעתו, ויצוהו אישר לא יתן את היהודים לשמור את שבת קדשם, ולא ימולו בשר ערלת בניהם, והנשים לא תטבולנה במים להטהר מטמאת נדתן. והאפיפיור ראה על ככה לאמר: אם כזאת ישמעו היהודים ותפול עליהם אימתה ופחה, אז ימחרו לשלוח אלי גדוליהם מקרבם להתחנן אלי לבטל מעליהם גזרתי הקשה, ואין ספק כי את אבי ישלחו בראש שלוחיהם. כן חשב מראש וכן היתה אחרית הדבר. בכא ספר האפיפיור אל ההגמון קרא אליו את היהודים ויצום מטעם האפיפיור על כל הדברים אשר גזר עליהם ואין להשיב. ויבחרו היהודים מאד ויתחננו אל ההגמון להסיר מעליהם את הרעה הזאת, אך הוא ענה ואמר: אל נא תעתירו עלי תחנוניכם, כי אין בידי להועיל לכם, הא לכם ספר האפיפיור קראו בו ודעו כי קצרה ידי מהושיעכם, ואולם אם יש את נפשכם לבקש תקנה, זאת עצתי לכם אישה, תעשו, שלחו מכם אנשים חכמים ונשואי פנים להאפיפיור רומא, ויפילו לפניו תחנונם, אולי יעתר לכם ויעביר מעליכם את הגזרה הזאת. אז קדמו יהודי מגנצ"א את פניה' בתשובה תפלה וצדקה ואחרי כן בחרו בשני רבנים ובר' שמעון הגדול לראש עליהם לשלחם לרומא, באמרם אולי יעשה ה' גם לנו ויטה את לב האפיפיור עלינו לטובה. רק בין כה וכה מלו את בניהם ולא עשו מדבר הגזרה, כי כן נאות להם ההגמון לעשות כן בסתר ובמחשך עד שוב השלוחים, וישאו השלשה הנבחרים רגליהם ויבואו רומא.



ויתיעצו שמה את היהודים מה לעשות בדבר הגדול והרע הזה.  
וכאשר שמעו יהודי רומא את השמועה הזאת כן תמהו מאד.  
ויאמרו: מי האמין לזאת! מעולם לא היה אפיפיור טוב ליהודים  
כהאפיפיור הזה. הן תמיד הוא מתהלך את היהודים, מהם אנשי  
סודו ויועציו, וגם ישחקו עמו תמיד במשחק השאך ובלעדם לא  
יחיה, ואיך נהפך פתאום לכו לשנאה. ויאמרו עוד, כי לא יאמינו  
אשר מהאפיפיור יצאה הנזרה הזאת, כי אם ההגמון ברא אותה  
מלכו להרע ליהודי מננצ'א. אז הראם ר' שמעון הגדול את הספר  
אשר שלח האפיפיור ואת חותם ידו אשר עליו. ויראו יהודי רומא  
וידעו כי אמת הדבר ויענו: אין זה כי אם חרה בכם אף ה' ויסת  
את האפיפיור לגזור עליכם את הנזרה הזאת, ויקראו צום וירבו  
בתפלה וצדקה גם הם, ופרנסי עדת רומא הלכו אל הקארדינאל  
הרואה תמיד פני האפיפיור ויתחננו אליו בעד יהודי מננצ'א.  
ויאמר הקארדינאל: אתם ידעתם כי הספר ספר האפיפיור הוא אשר  
שלחו אל ההגמון ממננצ'א, ואני מה? מה אעשה לכם והועיל לא  
אוכל? — ואולם הבטיח להם להיות בתומכי תחנתם ולדבר עליהם  
טוב כמליץ ישר, ויצום להכין אגרת בקשה, והוא יביא את הבקשה  
הכתובה הזאת ליד האפיפיור, ויעשו כן.

ויהי בהגיע הבקשה אל יד האפיפיור ויקראה, וידע מי המה  
השלוחים הבאים ממננצ'א ויצו להביאם לפניו. ויבא ר' שמעון  
הגדול עם שני הרבנים הנלוים אליו אל הקארדינאל הראש, והוא  
הודיע להאפיפיור כי באו היהודים כמצותו עליהם והם מבקשים  
לקרוא את פניו ולדבר עמו פה אל פה. ויען האפיפיור: יבא  
האחד הראש בשלשה ויעמוד לפני הוא לכרו, ובכן בא ר' שמעון  
הראש והזקן משני רגליו ומראהו כמלאך ה' צבאות, ובהראותו את  
פני האפיפיור כרע ר' שמעון על ברכיו וישתחוה. והאפיפיור ישב  
אז וישחק במשחק השאך עם קארדינאל אחד אשר ישב למולו,  
ובהראותו את ר' שמעון הגדול, חרד מאד ויצוהו לקום מעל ברכיו,  
לשבת על כסא עד כלותו את המשחק, כי הכיר את אביו ברגע  
אשר נראה אליו, ואביו לא הכירו. ככלות האפיפיור את המשחק  
פנה לר' שמעון ויאמר לו: מה שאלתך? ויען ר' שמעון בכבי  
תמרורים ויגד לו את שאלתו ויואל להתנפל שנית לפני רגליו,  
ולא נתנו האפיפיור לעשות כן ויאמר לו: היטב שמעתי את  
בקשתך ותחנתך עלתה באוני, אבל דברי שטנה רבים באו אלי



ממנצ'א עליכם. על כן גזרתי עליכם את הגזרה הזאת. ומתוך הדברים האלה החל האפיפיור להתוכח עם ר' שמעון בפלפול גדול וכמעט אשר לא מצא ר' שמעון מענה להשיב לשואלו בחריפות גדולה. וישתומם מאד לראות רחב לב איש נכרי אשר לא יאמן כי יספר. חצי היום ישבו ויפלפלו עד אשר אמר האפיפיור: ידידי הנני רואה כי מלמד גדול אתה. ואחיק אשר שלחך לא יבושו מתקותם אשר שמוה בפיך. והנה מדי יום ויום יבואו אלי יהודים לשחק עמי במשחק השא"ך. ועתה גם אתה שב נא עמי בזה ונשחק פעם אחד. ובקשתך לא תשאאר מעל. ור' שמעון היה אמן נפלא במשחק הזה אשר לא נמצא כמוהו בכל הארץ. ובכל זה נצחו האפיפיור הפעם. ויתמה ר' שמעון מאד. ועוד שבו וידברו מהאמונות ור' שמעון ישמע מפי האפיפיור גדולות ונפלאות ויהי לפלא בעיניו. באחרית הדברים שנה ר' שמעון את בקשתו ויבך בכי גדול. ויאמר האפיפיור: יצאו כל העומדים לפני מעלי! ויצאו. אז נפל על צוארי ר' שמעון ויבך ויאמר לו: אבי ידידי, האם לא תכירני? ולא הבין ר' שמעון מה ירמוז דברי האפיפיור ויען: אי מזה התכבדתי להכיר את כבודך הקדוש? ויוסף האפיפיור ויאמר: אבי ידידי! האם לא אבד ממך בנך עודנו נער בראשית ימך? ויבהל מאד ר' שמעון ויען: כן הוא כדברך. או התודע אליו האפיפיור ויקרא: אני אני הוא בנך הזה אשר גנבתו הנכריה ביום השבת. ואולם באיזה חטא באה עליך הצרה הזאת לא ידעתי שחרו, אך זאת ידעתי ונוכחתי כי מה יצא הדבר. ועתה בצאת נפשי לראות פניך ולגלות אונך כי גמרת בלבי לעזוב את אמונתי החדשה ולשוב אל אלהי אבותי. על כן בערמה גזרתי את הגזרה. בידעי מראש. כי אותך ישלחו היהודים לבקש מלפני להעביר את רוע הגזרה. ועתה הנני מכטל אותה ושלום יהיה לכם. ואולם אבי הלא תגיד לי. היש תקוה לאחריתי ותהי לי כפרה לפני האלהים? ויען ר' שמעון: בני יקרי! הסר הדאגה הזאת מלבך כי אנוס היית. ובעורך נער גנבת מאכותך ומאמונתך. אבל אבי! הוסיף הבן וישאל: אבל מכבר ידעתי מימים רבים כי יהודי נולדתי ובכל זה השתקעתי בגוים עד היום. והטוב הרב אשר היה לי עצרני מלשוב אל אלהי אמת. היאכה אלהים סלוח לי? [ויען ר' שמעון: אין דבר עומד בפני התשובה ומודה ועוזב ירָחם]. ועתה. אמר הבן: עתה שוב אל ביתך בשלום בשם אלהי ישראל והשב



את הספרים אשר אתן על ידך להגמון, וירף מכס. רק איש אל ידע מכל הדברים אשר דברנו, ובעוד ימים לא כבירים אנא אליך למנצ"א. אבל בסרם אעזוב את מקומי ואת משמתי אעשה דבר לזכרון ואותירנו אחרי לטוב ליהודים.

ר' שמעון שב אל רעיו ואל יהודי רוטא ויראם את ספר האפיפיור כי בטלה הגזרה וישמחו מאד. אחרי כן שב אל עירו ויטסור את הספר להגמון ותהי שמחה ויששון ליהודים בכל העיר. ואל אשתו נלה סודו כי בנם הנאבד הוא האפיפיור, ובשמעה כזאת עוררה יללה גדולה ותמאן להתנחם. אבל ר' שמעון אמר לה: חשקטי ואל תצטערי, כי עוד מעט ויהי בנגנו זה בתוך ביתנו. — והאפיפיור חבר ספר דובר סרה על האמונה ויניחה למשמרת, ויקם מצוה על כל האפיפיורים אחריו לקראת בו. ואחר כן אסף בידו הון רב ויקלט בסתר ויבא אל מנצ"א וישב אל אלהי ישראל באמת ובתמים ויהי לאיש יהודי חשוב מאוד בעיני כל העם. וברוטא לא ידע איש אנה בא ומה היה לו.

על המעשה הזה חבר ר' שמעון הגדול יוצר ליום שני של ר"ה ויאמר בו: אל חנן נחלתו בנועם להשפר. ולכן אל יאמינו הקוראים כי דברי הספור הזה המה שוא ותפל, אבל הם אמתים ונכוחים ואין שקר בהם.

ואולם רבים אומרים כי במשחק השא"ך הכיר בו ר' שמעון כי מזרע היהודים הוא. וגם רבים אומרים כי אמנם הכיר אשר הוא בנו, יען שחק האפיפיור כאשר למדהו אביו בעודנו נער בהחלו ללמוד את המשחק הזה.

ה' יסלח לנו לעונינו בזכות ר' שמעון הגדול אמן סלה:  
(ג) מעשה ברבי ראובן שהיה חכם וחסיד וישר עוסק בתורה כל ימיו ביום ובלילה וכל הנזירות שהיו באות על אותו הדור היה עומד ומתפלל לפני הקב"ה ומבטלם בתפלתו ולא היה לו כי אם בן אחד והגיע קצו שלזה חכן להפטר מן העולם בא מלאך המות לפני ר' ראובן אביו ואמר דבר אחד יש לי לומר לך א"ל אמור א"ל הגיע קץ של בנך להפטר מן העולם א"ל אם כך הוא גזר הקב"ה גזרה זו אין אנו יכולים לבטלה אלא בבקשה מסך שתתן לי זמן שלשים יום ואקח לו אישה ואעשה לו חופתו ואח"כ עשה שליחותו של מקום א"ל המלאך הרי הוא בידך כטיב בעיניך עשה והלך המלאך למקומו ור' ראובן הלך לביתו ולא הנוד הדבר לשום



אדם ונשא אשה ונתן ביד בנו עלי הדם וא"ל לך זמן כל בני העיר וכשהלך לזמן פגע בו אליהו ז"ל וא"ל היכן תלך א"ל אבי שלחני לזמן כל בני עירי א"ל יש לי דבר אחד לומר לך א"ל ומה הוא א"ל בני הניע קצך למות א"ל אם כך גזר הקב"ה אין מי יכול לעכב איני גדול מאברהם יצחק ויעקב א"ל בני אומר לך דבר אחד כשתזמין בני העיר ותשב בסעודה עם הזקנים אל תטעום כלום אלא יהיו עיניך בדלת והאדם שבא כעני וראשו פרוע ובגדיו פרועים שער ראשו מקולקלים דע כי הוא מלאך המות ועמוד על רגליך ותפול על רגליו והשתחוה והכניסוהו שיאכל עמך והישמר לך שלא תניחנהו אלא תפוש בו בחזקה שיאכל וישתה ואם לא ירצה לישב בסעודה קחהו בחופתך והאכילהו והשקהו הלך אליהו ז"ל לדרכו וגם הבן הלך לביתו ולא הגיד לא לאביו ולא לאמו ולא לארוסתו באו הזקנים וישבו בשלחן וישב גם החתן עמם והיו עיניו מסתכלים בדלת ומן הצער והדאגה לא אכל ולא שתה וכשהיו העם אוכלים ושותים בא מלאך המות ונדמה לו כעני וראשו פרוע ובגדיו פרועים ושערותיו מקולקלים כיון שראהו החתן עמד מן השלחן ונפל לפני רגליו ותפשו בחזקה וא"ל אדוני הכנס א"ל איני נכנס א"ל הכנס וישב עם הזקנים תפשו בחזקה והושיבו בין הזקנים בחופתו כהביאו לפניו כל מיני מעדנים ונראה לו כמו שאוכל ושותה כשאכל ושתה א"ל בני כשהיית בונה ביתך התבן שלו מהיכן לקחת א"ל מבעל הגורן א"ל בני בעל הגורן מבקש את תבנו א"ל לקח תבן אחר ונתן לו א"ל אינו רוצה כי אם תבנו א"ל אם כן אנו נותצים את הבית ומפרידים את המיט ומוציאין את התבן ונתן לו א"ל בני אין בעל התבן אלא הקב"ה והתבן אינו אלא נפשו הוא שלחני ליטול את נפשו ואני הוא מלאך המות א"ל אם כן הוא תן לי רשות שאצא ואראה את אבי ואת אמי ואת ארוסתי א"ל לך הלך לאביו ולאמו מיד עמד ר' ראובן אביו ונתעטף והיה מתפלל ובקש רחמים על בנו והיה הבן בוכה כנגדו ומחבקו ומנשקו ויצא ואמר למלאך המות תן לי רשות אפייסך מאד עד שאכנס לחופתי ואנשק לארוסתי אמר לו לך הלך אצל אשתו ונשקה וא"ל תהי יודע שבא מלאך המות ליטול את נפשי אמרה לו ומה אמרת לו א"ל לא אמרתי לו כלום אמרה לו עמוד כאן ואני אלך לדבר עמו יצאת וא"ל אדוני אתה באת לקחת את נפש בעלי א"ל הין אמרה לו כך כתיב בתורה כי יקח איש אשה



חדשה נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמה את אשתו אשר לקח  
א"ל המתני אלך להקב"ה אולי יעשה למען שמו וירחם עליו עלה  
לדקיע ומצא שם מיכאל וגבריאל ומלאכי השרת עומדים ומבקשים  
עליו רחמים ואומרים רבש"ע כל גזרות קשות הבאות לעולם רבי  
ראובן עומד לפניך ומתפלל ואתה מבטל אותם בעבורו ועכשיו  
כלנו מבקשים עליו רחמים ואין אתה שומע לנו עשה נא למען  
שםך הגדול ותרחם עליו ומלאך המות בא ואמר לפני הקב"ה כך  
וכך אמרה לי אשתו מיד נתמלא הקב"ה רחמים ונהפך נזר דינו  
לחיים והוסיף לו הקב"ה על שנותיו שבעים שנה כנגד שבעה ימי  
החופה לקיים מה שנאמר רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע  
ויישעם.

---



## לקוטי מדרשים

(א) רבי יהודה ור' נחמיה חולקין, ר' יהודה אומר לששת ימים נברא העולם שכתוב במעשה כל יום ויום ויהי כן. הכי שיטתו של ר' יהודה, ור' נחמיה אומר ביום הראשון נברא כל העולם. א"ל ר' יהודה א"כ מהו דכתיב במעשה כל יום ויום (ויהי כן). א"ר ברכיה כשיטתו של ר' נחמיה ויאמר אלהים תוצא הארץ אין נכון תוצא אלא בדבר שהיה מוכן מבראשית שנא' בראשית. מעשה ששאלה מטרוניתא אחת את ר' יוסי בן חלפתא לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו. אמר לה מיום הראשון, אמרה לו מנין אתה מלמדני, א"ל עשית מימך את (משקה) אריסתון, א"ל הן, וכמה מיסון (פי' מינין) היו לך, אמרה לו כך וכך, א"ל וכולם בבת אחת נתת לפניהם, א"ל לאו אלא בשלתי כל התבשילין כאחת אבל לא הכנסתי לפניהם אלא מיסון מיסון, וכולם ממקרא אחד שנא' כי יוצר הכל הוא. (מדרש ילמדנו כ"י פ' בראשית ועיין ילקוט שמעוני פ' בראשית סוף סי' ו' בשם מדרש תנחומא).

אמרו במדרש ר' תנחומא חלוקים רבי יהודה ורבי נחמיה בכריאת העולם ר' יהודה אומר בשישה ימים נברא העולם שהרי מעשה כל יום ויום כתוב ביומו ונאמר ויהי כן. ר' נחמיה אומר ביום ראשון נברא הכל כדאיתא התם. וצריך אתה לדעת מחלוקת אלו החכמים כי דעת ר' יהודה כי כל כח וכח נברא ביומו, ודעת רבי נחמיה כי כלם נבראו ביום ראשון מקובצים. (פירוש פלוני אלמוני כ"י לפי הרמב"ן על התורה).

(ב) יקוו המים בשעה שאמר הקב"ה יקוו המים ותראה היבשה היו מסבבין זה בזה ולא היו משניחין בקש הקב"ה להפוך את העולם לתוהו ובוהו, קרא הקב"ה לשר הפנים א"ל אני מודיעך למכרא עלמא סקח עיננהי ומלא אש אוכלה ועבין עמוקים וקרא להן לגזור ים סוף לגזורים מיד עמדו במקומם נטה עליהם הקב"ה והשקיען בהרים וענו פמליא של מעלה קדוש וברוך לשמו ומלאכים אמרו בשכמלו ובאותה שעה עמד מהלל שם המהלל בפמלייא ואמר לפניו רבש"ע עתיד אתה להשתבח בכריותך עד לאין קץ



ותתברך עד לאין תכלית ותתרום עד אין קצבה עתיד אתה  
שתכיר לאברהם יותר מכל בריה ותאמר לו קח נא את בנך ולאחד  
מבניו אחריו תקראהו בני בכורי ועתידין בניו לקבל עליהן את  
עול מלכותך בה' ימלוך לעולם ועד ועתיד אתה ליתן התורה  
בקדושה ובטהרה ולומר להם אנכי ה' אלהיך והם יאמרו כל אשר  
דבר ה' נעשה ונשמע בבקשה ממך תרחם על עולמך ואל תחריבנהו  
שאם תחריבנהו ה' מי יעשה רצונך באותה שעה נח הקב"ה ונתן  
רשות לאדם ליכנס בג'ע ומסר לו כל מעשה בראשית ותלאן  
כאצבע בפלגות אצבעא ועירא וקבילו עלייהו מילי דשמיא. (פירוש  
הרא"ש על התורה הנדפס בספר הדר זקנים דף א' עמוד א' וב').  
ג) איתא במדרש בשעה שנוף הקב"ה בלבנה ונפלה נפלו  
ניצוצים ממנה על פני כל הרקיע וככו המאורות ונקראו כוכבים  
על שם שככו מאור הלבנה (שם עמוד ב').

בשעה שנוף הקב"ה בלבנה נפלה ונפלו ניצוצים עמה על  
הרקיע ומזה נעשו הכוכבים. ולפי שנפלה מאורה נשארה חשוכה  
וגם הניצוצים שהם הכוכבים אינם מאירים כמו כשהיה חלק לבנה  
מאירה בשמש ולכן נקראו כוכבים לפי שככו. (ילקוט ראובני  
בשם מדרש תולדות יצחק).

ד) כי טובות הנה. ובמדרש טובת כתיב נערה בתולה צדקת  
היתה וכשירדו בני האלהים א"ל תשמעי לנו וא"ל לא אשמע לכם  
אם לא תעשו את הדבר הזה שתתנו לי כנפים שלכם כד"א שש  
כנפים לאחד. נתנו לה כנפיהם מיד פרחו לשמים ונמלטה מן  
העבירה ואחזה פני כסא והקב"ה פרש עליה עננו וקבלה וקבעה  
במזלות והיינו מזל בתולה והמלאכים נשארו בארץ ולא יכלו  
לעלות עד שמצאו סולם שיעקב אבינו חלם ועלו הה"ד והנה  
מלאכי אלהים עולים ויורדים בו (שם דף ג' ע"ב).

מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. אותם מלאכים שירדו כאשר  
ראו בנות האדם היפות לא עלו עד עתה כי כשירדו מצאו בתולה  
אחת אמרו לה שמעי לנו. אמרה להן ומה תתנו לי. אמרו לה  
כנפים שלנו ונלמדך שם המפורש. וילמדו לה שם המפורש ויתנו  
לה כנפים. מיד פרחו בשמים. אמר לה הקב"ה הואיל וברחת מן  
העבירה אקבע לך שם במזלות. והיינו מזל בתולה. והמלאכים  
שנתנו לה כנפיהם לא יכלו לעלות עד עתה שמצאו סולם לעלות  
(שם דף י"ב ע"א).



ה) במדרש אהר, כשנעקד יצחק בקש אברהם מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה ובכה ויתחנן לו שכל זמן שיזכרו ישראל לפניו את עקדת יצחק שתהא כפרה להם כאלו היה נשרף ע"ג המזבח אמר חסד הוא שאתה דורש מלפני שאלו היית אומר דורש ממני קודם אשר היית עוקד בנך היה תנאי אבל עתה מה שעשוי עשוי ומ"מ אישבע לך על בנך יעקב ואתן לו חותמי לעשות ולהזכיר את בנך את המעשה הזה אשר עשית כל זמן שיזעקו ויתפללו וזש"א הכתוב תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת כלומר תתן חותמך שהוא אמת שתקיים החסד אשר עשית לאברהם אשר נשבעת לקיים מה שאמרת לעשות לזרעו אחריו (שם דף ז' ע"ב ועיין ילקוט פ' וירא סי' ק"א פיסקא אברהם אברהם בשם פסיקתא).

ו) ויעקד את יצחק בנו, יש במדרש שהכניסו בתיבה עד שעה שרצה לשוחטו שהיה ירא מן השמן פן יפיל בו מום (פירוש התוספת על התורה בס' הדר זקנים דף ח' ע"א).

ז) והריב"א מצא מדרש שנשמע יצחק בג' עשתי שנים כדי לרפאותו מן החתך שחתך אביו כשהתחיל לשוחטו (שם דף י' עמוד ב').

ח) הנה אנכי הולך למות, המדרש אומר שפעם אחת הלך עשו לצוד חיות ועופות וראה צבי רץ לפניו וירץ אחריו ומצאו נמרוד וא"ל למה אתה צודה ביער שלי, אני רוצה להלחם עמך ולקח זמן להלחם עם עשו, בא עשו ונתייעץ עם יעקב, א"ל יעקב כל זמן שיש לנמרוד בגדי אדם הראשון לא תוכל לו אך תאמר לו שיסירם מעליו ותלחם עמו וכן עשה, וכשהפשיטם נמרוד בא עשו וילבשם במרמה וקם והרג נמרוד ולפיכך היה עשו עיף כדכתיב עיפה נפשי להורגים (שם, שם, שם, ועיין ב"ר פס"ד וס' הישר פ' תולדות ופדר"א פכ"ד).

ט) ויפשיטו את יוסף, יש במדרש שהיה לו קמיע בצוארו בא רפאל ועשה ממנו חלוק והלבישו וכשהעלוהו מן הכור למוכרו ליישמעאלים ראו שהיה לו חלוק התחילו אחיו להתקוטט ואמרו לא מכרנוהו כי אם ערום נתנו להם הישמעאלים מנעלים תחת חלוקו והוליכוהו בחלוקו (שם, שם דף ט"ז ע"ג).

י) בעשרים כסף, בפרקי ר"א פריך היאך נתנו יוסף בדבר מועט כזה, ומשני הוריקו פניו בעבור נחשים ועקרבים שהיו בכור



(שם, שם דף י"ז ע"ג ובפדר"א שלפנינו ליתא. עיין תנחומא פ' וישב פ"סקא וישראל אהב את יוסף ופדר"א פל"ח).  
יא) אחרי הודיע אלהים אותך, זה שבעים לשון שלמד לו גבריא"ל כל אותם הימים שהיה בבית הסוהר ולא היה יכול יוסף להבינם עד שהוסיף לו אות אחת על שמו מן שם של קב"ה כמו שספורש ע"י דוד ערות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים, מה עשה פרעה הרשע כשראה חכמתו התחיל לנסותו תקן סולם של ע' מעלות וכל מעלה ומעלה היה יוסף משנה לשונו כשהגיע למעלה העליונה התחיל לספר לשון הקדש, ופרעה היה יודע ע' לשונות אך לשון הקדש לא היה יודע, התחיל ליבוש, אמר ליוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת, כלומר מאחר שאתה יודע לשון הקדש שמעולה על כולם וכתוב בנימוסי מצרים כי אין להעמיד מלך כי אם היודע ע' לשון ופרעה לא היה יודע לשון הקדש, אמר ליוסף אשתבע לי דלא מגלית הא דלא ידענא לשון הקדש, נשבע לו וכשרצה יוסף לקבור את אביו א"ל אבי השביעני, ואם לא תניח לי לשמור שבועתי אף השבועה שנשבעתי לך אבטל, ענהו פרעה עלה וקבור את אביך כאשר השביעך (שם, שם דף י"ט ע"ג ועי' סוטה ל"ז וס' הישר פ' מקץ ופדר"א פל"ט ושם הלשון מנומנם).  
יב) ואחיו מת, א"ל ראית אותו מת אמר לו הן עמדת על קברו א"ל הן, השלכת עפר על עיניו א"ל לא, אמר ליה יוסף למה אתם מדברים דברים של כחשים, מנחש אני נגביע שהוא גדול מכם, והיו ראובן שמעון ולוי שותקים, אמר יודא אין אחד מכם חושש חוץ ממני מפני שערבתי לנער אמר יוסף אישאל לו מי נתן לו עצה לנגוב הנביע שמא נתתם לו עצה התחיל בנימין ואמר שלא נתנו לו עצה אלא נטלו שלא מדעתם, א"ל יוסף השבע לי, א"ל בפרישותו של יוסף אחי לא ננבתיו ולא פשעתי בו כמו שלא פשעתי ביריית חצים שנשתלחו לאחי ולא בפשיטת כתנתו שהפשיטוהו ולא בהשלכה שהשליכו אותו הבורה ולא בהמנלה שהטבילו כתנתו בדם, א"ל ומי יודע שאתה נשבע באחיך באמת, א"ל בשמותם של בני תבין ותדע שהייתי מחבבו שקראתי להם שמות על מה שאירע לו, א"ל ומה שמותם א"ל בלע ובכר אשבל גרא ונעמן אחי וראש מופים וחופים וארד וכולם נקראו על מקראות יוסף, בלע שנבלע בין האומות, בכר שהיה בכור,



אשכל שנשבה בין הגוים, גרא שגר בין האומות, נעמן שהיה נעים, אחי שהיה אחי, וראש שהיה ראש וגדול ממני, מופים שהיה יפה, חופים לא ראיתי חופתו ולא ראה חופתי, וארד שירד בין האומות. אמר להם אחיכם שאתם אומרים מכתם אותו לי וקניתי ואראהו לכם אם תרצו והיה קורא אותו יוסף בן יעקב והיו מסתכלים בד' דפנות הבית, א"ל הרי הוא בפניכם והיו מבוהלים מאד, אמר להם אני יוסף אחיכם אשר מכתם אותי מצרים ויבקשו להרגו כי נתכיישו מפניו ויראו ממנו והקב"ה פורם בד' רוחות הבית התחיל יוסף לדבר עמהם בלשון הקדש לשון רכה גשו נא אלי ויגשו. (שם, שם דף כ"א ע"א וב' זע"ן תנחומא פ' ויגש פ"סקא ד').

יג) בחרביו ובקשתו, לאחר שהרגו שמעון ולוי אנשי שכם נתקבצו כל סביבותיו להורגם בא יעקב וחגר חרבו וקשתו ועמו כל השכמים ונפתלי נשא את יהודה על כתפיו והרגו כל אויביהם. שאל יעקב לבניו לאחר מלחמתם מי עשה יותר במלחמה אני או אתם אמרו לו אבינו אתה זקן ומה יכולת לעשות, א"ל עתה תראו למי הכח, הולכים יעקב אצל שער אחד ונעל אותו דחפו כולם לנגדו ולא יכלו לפותחו מיד הודו לו שעל ידו נעשתה המלחמה והיינו הא דכתיב בחרביו ובקשתו, (שם, שם דף כ"ג).

יד) איתא במדרש בחנוכה שגזרו גזרות על שבט יהודה לכד לפי שקבלה היא בידם שהרג את עשו (שם).

טו) ויספר משה: אני ישנתי ואחלום חלום, והנה על ראש הר גבוה כסא רם אשר עד לשמים הניע, ועליו יושב איש, ותארו נשא ונעלה עד למאד, על ראשו כתר מלוכה, בשמאלו שרביט גדול ובימינו ירמו לי לגשת אליו, ואעמוד לפני הכסא ויושט לי את השרביט, ויצוני לעלות על הכסא אשר ירד מעליו לשבת תחתיו, וישם גם כתר מלכותו בראשי אשר חסיר מעל ראשו, אז נפקחו עיני וארא את כל כדור הארץ, את תחתיות הארץ ואת גבהי השמים, ופתאום נפל לפני רגלי כל צבאות הכוכבים, וכמו מניתי מספר לכלם, והם קמו עמדו מסביב לי כמחנות בני תמותה במערכות המלחמה, הקיצותי משנתי ותפעם רוחי ואירא מאד. ויען רעואל: האורח! האלהים הראך גדולות ונצורות! לו יאריכו ימי עד יקום עליך הדבר הזה, כי כסא גדול אתה תהפוך, תחלק שלל והיית נגיד ומצוה לאומים, ואשר ראית את כל



הארץ. אשר מתחת השמים ואשר ממעל להם. אות הוא כי לפניך  
נגלו תעלויות כל העתים. מה שכבר היה לעולמים. מה שהיה  
ואשר תבאנה באחרית הימים. האלהים הודיעך את כל. (שירים  
על יציאת מצרים ליחזקאל האלכסנדרוני).

טז) והמים להם חומה. חסר וא"ו לפי שמתחלה נתמלאו המה  
עד שבא נבריא אל שהיה מכריז ואמר למים שבימינם הזהרו  
בישראל שעתידים לקבל תורה שנתנה בימין. שנאמר מימינו אש  
דת. וחזור ואמר למים שכששאלם הזהרו בישראל שעתידים  
להניח תפילין בשמאלם. וחזר ואמר למים של אחריהם הזהרו  
בישראל לפי שעתידים להתעטף בציצית ומשליכים מאחוריהם  
וחזר ואמר למים מלפניהם הזהרו בישראל שעתידים להמול כי  
זהירים הם בכרית מילה כדכתיב ואתה את בריתי תשמור. ושמעו  
המים והיו חומות חומות ונחלקו לי"ב חלקים כנגד י"ב שבטים  
והיינו דכתיב והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. (תוספת על  
התורה דף ל"א ע"ב. ועיין פדר"א פט"ב ומדרש ויושע פוסקא  
וברוח אפיך נערמו מים).

יז) כמעשה לבנת הספיר. ויש במדרש כי כשהיו ישראל  
משועבדים במצרים. פעם אחת באה אשה אחת מעוברת לסייע  
את בעלה לנכל הטיט וללכון הלבנים והפילה המעוברת מסורח  
העבודה שפיר אחד שאינו מרוקם ונפל בטיט ונבלתו ועשתה  
לבנה ממנו בא נבריא אל והביא אותה לבנה לפני הקב"ה ואמר לו  
ראה כמה בניך מתמוטטים והם בשעבוד קשה. בא הקב"ה והניחה  
לפניו לזכרון וכל זמן שהיו ישראל במצרים היתה אותה לבנה לפניו  
לזכרון וכשנגאלו הניחה הקב"ה תחת רגליו ואור וחדרה לפניו והיינו  
דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. ובחרבן כהמ"ק השליכה  
לארץ והיינו דכתיב השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא זכר  
הדום רגליו (שם דף מ' ע"א. עיין תרגום יונתן שמות כ"ד י').

יח) לשמצה בקמיהם. שאומות העולם מלעיגים עלינו  
על מעשה העגל. ויש משל להשיב על זה שהם עושים פסילים  
תלי תלים והם מלעיגים עלינו בשביל אחד. משל לאדם אחד  
שהיה לו אשה יפת תואר ושפחותיו אומרות אדוננו המלך גרש  
אותה וקח אותנו לנשים והעולם אומרים להם למה והם אומרות  
אתמול כשבא אדוננו מן השוק ראה אותה מלוכלכת על ידה  
מפחם אחד שנגעה ונמאסה בעיניו כל כך. אמרו להן שומות מה



אתן אומרות מפני רושם הפחם יניח אשתו החשובה ויפת תואר  
ואתן המלוכלות במיטת ופחמים מן הקדרות והיורות שאתן שופתות  
עד שאין ניכר בכך לא פה ולא חוטם וישא אתכן לנשים. (שם  
דף מ"ד ע"א ועיין שה"ש רבה פ' אל תבאוני שאני שחרחרת).  
יט) בא וראה כמה חביב המשכן שהרי כנגד ברייתו של  
עולם. כיצד ביום א' כתיב בראשית ברא אלהים וכתיב נוטה שמים  
וכנגדן במשכן ועשית ידועות עוים. בשני יהי רקיע בתוך המים  
ויהי מבדיל בין מים למים ובמשכן והבדילה הפוכת לכם בין  
הקדש ובין קדש הקדשים. בשלישי יקוו המים ובמשכן ועשית  
כיוור נחשת ששם מים מכונסין. בד' יהי מאורות ברקיע השמים  
וכנגדן במשכן ועשית מגורת זהב מהור. בחמישי ישרצו המים  
שרץ נפש חיה ועוף יעופף ובמשכן (אתה הקרב) והיו הכרובים  
פורשים כנפים למעלה, ובששי נברא אדם ובמשכן ואתה הקרב  
את אהרן אחיך. בשבת ויכולו ובמשכן ותכל כל עבודה. ולשם  
כתיב ויברך אותם אלהים וכתיב במשכן ויברך אותם משה. ולשם  
כתיב וימשח אותו ויקדש אותו. שם שמים וכנגדן בית קדש  
הקדשים ששם שכינת הקב"ה. ולשם הארץ והכא העזרה. שם פרי  
הארץ והכא השלחן ושני מערכות של לחם הפנים שם המערכת  
כנגד ו' עתים זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף והירח כנגד הכיור  
והמאורות כנגד המנורה ושלמה המלך ע"ה עשה י' מגורות כנגד  
י' מאורות וכנגדן בירך קב"ה לאדם עשרה ברכות כראמרינן פרו  
ורבו וכו' וכנגדן י' נסיונות דאברהם וכנגדן בירך יצחק את יעקב  
דכתיב ויתן האלהים מטל השמים. וכנגדן התיר לחם קב"ה עשרה  
בהמות ואלו הם שור עוים כבשים ואיל וצבאי ויחמור ואקו ודישון  
ותאו וזמר וכו' מקומות נתברך יעקב ואלו הן ויאמר ה' לה שני  
גויים בבטנך וכו' ויתן לך האלהים מטל השמים. ואל שדי יברך  
אותך. וירא אלהים אל יעקב בבואו מפרן ארם ויברך אותו והם  
כנגד ז' פסוקים שנאמר בהם כי טוב במעשה בראשית וכן אברהם  
נתברך בז' ברכות ואעשך לגוי גדול וכנגדן ז' מועדות בשנה פסח  
שבועות ראש השנה יום כפור סוכות וחג ש"ע ושבעת כוכבים  
המשרתים שהם שצ"ם חנכ"ל וז' שאינם רועים ושטם כסיל וז'  
כוכבים של כיטה בעת שהיא שוקעת הגיע זמן הארץ לזרוע  
וכשהיא עולה הגיע זמן הקציר. (פ' הרא"ש שם דף מ"ו ע"א ועי.  
תנחומא פ' פקודי ומרש תדשא דף 164 ודף 168).



כ) אמרינן בילמדנו בפרשת כי תאמר בלבבך מעשה בעכו"ם אחד שהיה מחלק צדקה לעניים ובא לפני רבי עקיבא ואמר לו אני גדול ממך שאני מחבב הצדקה הקב"ה מחבב אותי ומרומם אותי, אמר לו רבי עקיבא אין הקב"ה חפץ אלא בישראל שנאמר ומי כעמך ישראל אבל העכו"ם שהם עושים אינו אלא תקלה להם שנא' וחסד לאומים חטאת. הלך לו, לאחר ימים הלך האסמטראטן לצחק בקומטפון והיה רבי עקיבא יושב ושונה והיה רואה אותן שוורים כל אחד ואחד וכל מי ששוור יותר מחבירו היה נוטל יותר ארנונא וראה רבי עקיבא לאותו עכו"ם יושב שם א"ל ר"ע למה הם עושים כך א"ל שכל מי שיש בו כח שוור יותר נוטל יתר ארנונא א"ל ר"ע ואני קופץ יותר מכולם תנו לי ארנונא א"ל אותו העכו"ם גדולן של ישראל אין אתה יודע שכל מי שאין זוני של המלך עליו אינו נוטל ארנונא א"ל ולא ישמעו אנך מה שפיך מדבר לא חיבב הקב"ה אלא המילה שהיא חותמו של קב"ה והוא זוני שלו והוא מחבבו אבל העכו"ם אינן חשוכים כלום שאין זוני של הקב"ה עליהם שכולם לגיהנם שנא' לכן הרחיבה שאול נפשה אמר הקב"ה אין העכו"ם חשוכין כלום לא תיראו מהם אף ע"פ שאתם רואים אותם רבים אבל בפני אינם רבים לא תיראו מהם כי ה' אלהיך עמך. (אור זרוע לר"י מווינא ח"א דף ג' עמוד ד').

כא) אמרינן במדרש שש כנפים לאחד מלאכי השרת משוורים כל ימות השבוע משוור בכנף את יומו דהיינו ששה כנפים לששה ימים, ביום השבת אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אין לנו כנף שמשוור לפניך תן לנו כנף שביעי ונשוור לפניך היום א"ל הקב"ה יש לי כנף אחד בארץ שמשוור לפני היום שנא' מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק. (שם ח"ב ט' ע"ג ותוס' סנהדרין דף ל"ז ע"ב ד"ה מכנף הארץ מביא המאמר הזה בשם תשובת הגאונים, ובפ"י מחזור מנהג אשכנז דפוס וויניציא ה' שכ"ח מצאתי: כסוד שיח שרפי קודש, על שם המדרש שאומר שש כנפים שש כנפים לאחד כל כנף אומר שירה ביומו ובשבת אומר הקב"ה עוד יש כנף בארץ שנא' מכנף הארץ זמירות שמענו).

כב) ולב כסילים לא כן, אלו ת"ח שהן מלמדין תורה לרבים, ד"א ולב כסילים לא כן אלו המשומדין ביותר ואין להם לחלוחית של תורה. אמר חזקיה אלו בני אדם שתורתן מבחוץ



ואינה מכפנים כהדין איסקרא בלגינא קיש קיש קריא. (מדרש תהלים כ"י מזמור א').

כג) וכיון שהגיע יום הושענא רבא נוטלין ערבי נחל ומקיסין שבע הקפות וחזן הכנסת עומד כמלאך אלהים וס'ת בזרועו זה עם מקיסין אותו דוגמת המזבח. (מדרש תהלים כ"י מזמור י"ז).

כד) כי עם עני תושיע, אלו ישראל שהם עניים בגלות ועינים רמות תשפיל אלו אדום וישמעאל שהולכין בנסות הרוח בעולם. (שם מזמור י"ח).

כה) תשימני לראש גוים, לפי שישראל סרבנין הן ואינן מודים על האמת אבל או"ה כיון שמתגייירין קרובי תשובה הן שנא' לשמע אוזן ישמעו לי. . . . מאיש חמסים תצילני מאדום ומישמעאל, על כן אודך בגוים ה' בקבוץ גלויות, ולשטך אזטר כביאת מלך המשיח שנא' ואמרת ביום ההוא הודו לה'. (שם שם).

כו) נפשי ישובב ינחני לעתיד לבא. ישובבני לא בזכותי אלא למען שמו גם כי אלך גיא צלמות זו דינה של גיהנם שהוא מצנן לי גיהנם, שבטך אלו יסורין שסבלתי בגלות למען קרושת שטך, ומשענתך בזכות התורה שעסקתי בגלות המה ינחמוני נחמו נחמו עמי תערוך לפני שלחן מן לויתן ובהמות וזו שדי, נגד צוררי שיהיו רשעים רואים מתוך גיהנם ומתביישין שנא' יחו ויבושו דשנת בשמן ראשי במלך המשיח שמשוח בשמן המשחה, כוסי רויח זה כוס ישועות שהוא כוס תנחומין, אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי אותן אלף שנים שעתיד הקב"ה לחדש עולמו, ושכתי בבית ה' בבית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן ואמן, לאורך ימים לעולם שכלו ארוך אלו חיי העולם הבא. (שם מזמור כ"ג).

כז) ותפשתי שם אלהי, מהן ותפשתי ועזבתי שכן בלשון זון עזוב אותו אפיסמון. (שם מזמור כ"ז).

כח) שלשה בריות משונות משאר בריות האישות ונחש וצפרדע, האישות אלמלא רואה אור אין כל בריה יכולה לעמוד לפניו, הנחש אלמלא היה לו רגלים היה רץ אחר הסוס במרוצה וחורגו, הצפרדע שאילו יש לו שיניים אין כל בריה נכנסת במים לפניו. (שם מזמור נ"ח).



כט) מי יובילני עיר מצור זו מלחמתה של רומי, מי נחני עד אדום זו מלחמתה של קונסטנטינה, באותה שעה ישארו ישראל בצרה גדולה ויאמרו הלא אתה אלהים ונחתנו וכשרואין נחמיה בן חושיאל מת לפני שערי ירושלים אומרים הבת לנו עזרת מצר ושוא תשועות אדם באלהים נעשה חיל. (שם מזמור ס').

ל) תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו, א"ר אבהו בר זעירא גדולה תשובה שקדמה לבריאת העולם, ומה היתה התשובה היתה בת קול שמכרות ואומרת שובו בני אדם. שבעה דברים קדמו לעולם אלפים שנה התורה וכסא הכבוד וכן עדן וגי'הגם ותשובה ובית המקדש של מעלה ושם משיח. ואנה היתה התורה כתובה באש על גבי אש לבנה ומונחת על ברכיו של הקב"ה והקב"ה יושב על כסא הכבוד וכסא הכבוד מתוקן בחסדו של הקב"ה על הרקיע שעל ראשי החיות אבל החיות לא היו באותה שעה. וכן עדן מימינו של הקב"ה וגי'הגם משמאלו ובית המקדש מתוקן לפניו ושם משיח חקוק על אבן יקרה ע"ג המזבח ובת קול מכרות ואומרת שובו בני אדם. (שם מזמור צ').

לא) בשעה שכרא הקב"ה את העולם מה כתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ה' לעולם סתחו כל הבריות ואמרו ישמח ה' במעשיו. ואימתי שמחתן של ישראל לעוה"ב שנא' ישמח ישראל בעושיו. (שם מזמור ק"ד).



## הגדת שמע ישראל

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. משה רבנו ע"ה אמר  
לישראל שמע ישראל הגוי כלו אני עליתי למרום וראיתי כל שרי  
מעלה. ראיתי קמואל השוער הקלאך הממונה על י"ב אלפים מלאכי  
חבלה עומדים על שערי רקיע. ראיתי הדרניאל שגבוה מקמואל  
ששים רבוא פרסאות וכל דבור היוצא מפיו י"ב אלפים ברקים של  
אש. ראיתי סנדלפון חשר גבוה מהדרניאל מהלך ת"ק שנה ועליו  
אמר יחזקאל והנה אופן אחד בארץ אצל החיות לד' פניו וזה  
סנדלפון שכותר (ס"א שקישר) כתרים לקונו ובשעה שהכתר יוצא  
על חיילי מרום כולם חלים וזעים וחיות הקדש דוממות ושרפי  
הקדש נוהמים כאריות ועונין ואומרים ק' ק"ק ה' צבאות מלא כל  
הארץ כבודו. וכאשר בא הכתר לכסא הכבוד מתגלגלים מיד גלגלי  
מרכבה ומתרעשים אדני שרפרף וכל הרקיעים כולם אחוזים חלחלה.  
וכאשר הכתר עובר על כסא הכבוד לישב במקומו כל חיילי מרום  
פוצחין פיהם לעומת שרפים ואומרי' ברוך כבוד ה' ממקומו. מפני שאין  
מכירין מקומו ממש. וכשמגיע הכתר לראשו מחזיק עצמו לקבל  
הכתר מעבדיו וכל חיות ושרפים וגלגלי מרכבה וכסא הכבוד וחיילי  
מעלה וחשמלים וכרוכים מתגדלים ומתנבחים מתנאים ונותנים הוד  
והדר לכבודא ית' וממליכין אותו עליהם ואומרים פה אחד ה' מלך  
ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד.

אני ראיתי רגיון נהר של אש שיוצא מלפני הקב"ה מתחת  
כסא הכבוד והוא עשוי מזיעת ד' חיות שסובלות הכסא ומזיעין  
אש מאימתו של הקדוש ב"ה ועליו מפורש נהר דינור נגיד ונפיק  
קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה וריבוא רבוון קדמוהי יקומון דינא  
יתיב וספרי פתיחין שהקב"ה יושב ודן מלאכי השרת וכשבאין  
לדון מתחדשין ומובלין באותו נהר של אש ואח"כ נמשך אותו  
נהר ומושך גחלים בוערות ומשליכים אותן על ראש רשעים  
בניהנם שנא' הנה סערת ה' חימה יוצאה וסער מתחולל על ראש  
רשעים יחול. אני ראיתי גליצור המכונה רזאל העומד אחורי  
הפרגוד ושומע מה שנגזר ומכריז. והכרוז מסר לאלהיו ואלהיו מכריז



לעולם על הר חורב וכנפי גליצור השר פרושות ועומדות לקבל  
הבל פיהם של חיות שאלמלא כן היו נשרפין כל מלאכי השרת  
מהבל פיהם של חיות. אני ראיתי מיכאל שר הגדול עומד מימין  
הכסא וגבריאל עומד משמאל ויסיפיה שר התורה עומד לפניו  
וממטרון שר הפנים עומד לפני פתח היכל של הקב"ה ויושב ודן  
כל חיילי מרום כרין העומד לפני המלך והקב"ה גוזר והוא עושה.  
אני ראיתי גדוד של מלאכי אימה שסובכים כסא הכבוד שהם  
גבורים ועצומים מכל המלאכים וכל אלו ישראיתי בקשו לשרפני  
בהבל פיהם ומפחדו של מטה"מ הקב"ה לא היה להם רשות להזיקני  
כי כולם נתייראו וחלים וזעים מאימתו. וגם אתם ראיתם כבינת לבבכם  
ושכלכם ונשמתכם איך נגלה על הים (כמאמר חז"ל ראתה שפחה  
על הים מה שלא ראו נביאים) ואיך הטת שמים העליונים וירד  
כבודו על הר סיני ברכב רבותיים אלפי שנאן וראיתם שכל צבא  
השמים מתיראים מדבר קדשו והארץ רעשה מפניו והשמים נמפו  
וההרים רקדו וכל בני אדם תמהו ופחדו מפניו וכל חית הארץ וכל  
עוף השמים דממו ורעדו מפחדו הים נקרע הארץ רעשה שמש  
וירח הדמימו. מעתה יש לך ישראל גוי הקדש כולו לשמוע להבין  
ולידע כי ה' הוא אלהינו ששמו נקרא עלינו ביחוד ה' אחד ואין לו  
שני או דמוי ומישול ושיתוף וחיבור לא בשמים ולא בארץ ולא  
בתהומות לא בעה"ז ולא בעולם הבא.



## הוספות להיכלות רבתי פרק ד' וה'

א"ר ישמעאל יום חמישי בשבת היה כשנאה השמועה קשה  
מכרך גדול של רומי לומר תפשו מאבירי ישראל ארבעה אנשים  
והם רשב"ג ורבי ישמעאל בן אלישע ורבי אלעזר בן דמה ורבי  
יהודה בן כבא ושמונת אלפים תלמידים מירושלים פדיון שלהם.  
וכיון שראה רבי נחוניא בן הקנה גזרה זו עמד והורידני למרכבה.  
ובקשתי מסוריא שר הפנים ואמר לי עשרה נכתבו ונתנו לסמאל  
הרשע שר של רומי ואמרו לך לך והכחד מאבירי ישראל כל נתח  
טוב ירך וכתף להשלים וגונב איש ומכרו וגמצא בידו מות יומת.  
ובני יעקב גנבו את יוסף אחיהם ומכרוהו מה תהא עליהם. לכך  
נתנה רשות לסמאל להכחיד עשרה אבירים תחתיהם להשלים  
גזרה זו ושמורה לו להנקם כשיגיע עת שנאמר יפקוד ה' על צבא  
מרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה ואז יהיה נשחט הוא וכל  
שרי המלכויות שבמרום. א"ר ישמעאל כל ההתראות הללו וכל  
תנאים אלו התנו בו וקבלם. רק יכחיד העשרה אדירים הללו. א"ר  
ישמעאל סח לי סגנסנאל שר הפנים ואמר לי ידידי שב בחיקי  
ואגיד לך מה תהא על ישראל. ישבתי בחיקו והיה מסתכל בי  
ובוכה והיו דמעיו יורדות מעיניו ונופלות על פני ואמרתי לו הדר  
זו מרום מפני מה אתה בוכה. אמר לי בא ואכניסך ואודיעך מה  
גנוז לישראל עם קדושי תפסני והכניסני לחדרי חדרים ולגנוזי  
גנוזים ונטל הפנקסים ופתח והראני אגרות כתובות צרות משונות  
זו מזו אמרתי לו הללו למאן אמר לי לישראל אמרתי לו ויכולין  
ישראל לעמוד בהן אמר לי למחר בא ואודיעך צרות משונות  
מאלו למחר הכניסני לחדרי חדרים והראני צרות קשות מן  
הראשונות אשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לביוזה  
לביוזה ואשר לשבי לשבי. אמרתי לו בהדר זו מרום ישראל בלבד  
חטאו. אמר לי בכל יום ויום מתחדשות צרות קשות מאלה וכיון  
שנכנסין לבהכנס"ם ועונין יהא שמיה רבא מכרך אין אנו מניחין  
אותם לצאת מחדרי חדרים. בשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול  
מדבר בלשון ארמי וכך היה אומר מקדשא קדישא לחורבא. והיכלא



לנוד דליק ודירתיה דמלכא תנמר צדיותא ובתולן ועולמין לביוה.  
ובני מלכא לקטלא ומדבחא דכיא למסתאבא, ופתורא דמתקן  
יכוזניה בעלי דבכא וירושלים לעיים וארעא דישראל לזיע, כיון  
ששמעתי קול חזק זה נבעתי ונדרמתי ונפלתי לאחוריי, עד שבא  
הדרני' אל השר ונתן בי כח ונשמה והעמידני על רגלי ואמר לי  
ידידי מה עלתה לך אמרתי לו הדר זיו מרום שמא אין לחם תקנה  
לישראל, אמר לי ידידי בא ואכניסך אל גנזי נחמות וישועות  
לישראל, הכניסני וראיתי כתות כתות של מלאכי השרת יושבין  
ואורגין בגדי ישועה ועושין כתרי חיים וקובעין בהן אבנים טובות  
ומרגליות ומרקחין אותם מכל מיני בשמים וכל מעדני עולם, אמרתי  
לו הללו למי, אמר לי לישראל, וראיתי כתר אחד משונה מכל  
הכתרים וחמה ולבנה ושנים עשר מזלות קבועים בו, אמרתי לו  
כתר זה המשובח למי, אמר לי לדוד מלך ישראל, אמרתי לו הדר  
זיו מרום הראני כבודו של דוד, אמר לו ידידי המתן שלש שעות  
עד שיבא דוד לכאן ותראהו בגדולתו, תפשוני והושיבני בחיקו.  
אמר לי מה אתה רואה, אמרתי לו רואה אני שבעה ברקים שהן  
רצים כאחד, אמר כבוש עיניך בני שלא תזדעזע, הללו הם יוצאים  
לקראת דוד, מיד רגשו כל אופנים ושרפים וחיות הקדש ואוצרות  
שלג וענני כבוד ומזלות וכוכבים ומלאכי השרת, ואומרים למנצח  
כו' השמים מספרים וכו', ושמעתי קול רעש גדול שבא מעדן  
ואומר ה' ימלוך לעולם ועד, והנה דוד מלך ישראל בראש וכל  
מלכי בית דוד אחריו וכל אחד ואחד כתרו בראשו וכתרו של דוד  
מובהק ומשובח מכל הכתרים וזיוו הולך מסוף העולם ועד סופו  
ועלה דוד לבית המקדש שברקיע ושם מוכן לו כסא של אש  
שהוא ארבעים פרסאות גובה וארכו כפלים ורחבו כפלים כיון שבא  
דוד וישב לו על אותו כסא שמוכן לו כנגד כסא של קינו וכל  
מלכי בית דוד יושבין לפניו ומלכי ישראל עומדין מאחוריו מיד  
עמד דוד ואמר שירות ותשבחות שלא שמעתם און מעולם, וכיון  
שפתח דוד ואמר ימלוך ה' לעולם וגו' פתח מטטרון וכל פמליא שלו  
ואמרו קדוש קדוש קדוש ה' צבאות וגו' וחיות הקדש משבחות  
ואומרות ברוך כבוד ה' ממקומו, ורקיעים אומרים ימלוך ה' לעולם  
והארץ אומרת ה' מלך ה' מלך, וכל מלכי בית דוד אומרים והיה  
ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, א"ד  
ישמעאל כשבאתי והודעתי שכל זה מלפני כסא כבודו שמחו כל



החברים ועשו אותו יום לפני רבי נחוניא בן הקנה יום משתה  
ושמחה. ולא עוד אלא שאמרו הנשיאים בשמחתם הכניסו כל  
מיני זמר ונישתה בשמחת כנור ועוגב. א"ר ישמעאל סח לי סוריא  
חסנים ידידי אל תתעצב במיתה זו שאתה נפטר בה שכבר מלא  
זהריאל ה' צבאות אלהי ישראל פיו שחוק ושחק על אותו רשע  
על מה שעתיד להיות לו בניהם על יד ר' חנינא בן תרדיון. א"ר  
ישמעאל כשבאתי העמדתי מיד והקהלתי כל סנהדרי גדולה וקטנה  
למבוי הגדול אשר בבית ה' וישכתי על ספסל של שיש מחור  
שנתן לי אלישע ובאו רשב"ג ורבי אלעזר בן דמה ור' אלעזר בן שמוע  
ויוחנן בן דהבאי וחנינא בן חכינאי ויונתן בן עוזיאל ורבי עקיבא  
ורבי יהודה בן בכא וישבו לפניו וכל שאר המון החברים עומדין  
על רגליהם ורואין כוביות של אש שהפסיקו ביניהם ובינינו ורבי  
נחוניא בן הקנה יושב ומסדר לפניהם כל דברי המרכבה ירידה  
ועליה. היאך יורד מי שיורד והיאך עולה מי שיעלה. (עין סדר רב  
עמרם גאון ז"ל דף ג' ע"ב ודף י"ב ע"ב ודף י"ג ע"א וספר יחוס  
הצדיקים דפוס מנטובה שנת שכ"א מדף מ"ז ע"ב עד דף מ"ט  
עמוד א').



# ספר היכלות

ונקרא גם כן  
ספר חנוך

(נוסחא אחרת)

ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח  
אותו אלהים:

אמר רבי ישמעאל\* כשעליתי למרום להסתכל בצפיית  
המרכבה הייתי נכנס בששה היכלות חדר בתוך חדר וכיון שהגעתי  
בפתח היכל שביעי עמדתי בתפלה לפני הקב"ה ונשאתי עיני  
אפי מעלה ואמרתי רבונו של עולם בבקשה מלפניך שתגרום לי  
בשעה הזאת זכות אהרן בן עמרם אוהב שלום ורודף שלום שקבל  
כתר כהונה מלפני כבודך בהר סיני שלא ישלמו בי קצפיה"ל השר  
ומלאכי שעמו [זעמו?] ואל ישלוט מן השמים, מיד זימן לי  
מטטרון עבדו מלאך שר הפנים ופרח בכנפיו ויצא כנגדי בשמחה  
רבה להצילני מידם ותפשני בידו לעיניהם ואמר לי בואך לשלום  
ישנרצית לפני מלך רם ונשא להסתכל בראות [במראות?] המרכבה.  
באותה שעה נכנסתי להיכל הרביעי והדריכני למראה שכינה  
והציגני לפני כסא הכבוד להסתכל במרכבה וכשראוני שרי המרכבה  
ושרפי להבה נתנו עיניהם בי נודעזעתי ונרתעתי ונפלתי ממעמדי  
ונרדמתי מפני זוהר ראות עיניהם וזיו מראה פניהם עד שנער בהם  
הקב"ה ואמר להם משרתי כרוכי ואופני כסו עיניכם מלפני ושמעו  
אל אוהבי חביבי וכבודי שלא ירתע ולא יודעזע, מיד בא מטטרון

\* לפי עדות של החכם מוסקאטו בעל קול יהודה דף קפ"ט ספר היכלות מתחיל  
כמו כן בנוסחא אחרת, והרב המפרש ספר כוזרי מביא שם ראש המדרש שלפנינו מן  
א"ר עד "עמדתי בתפלה לפני הקב"ה". ור' משה די ליאון בספר משכן העדות כ"י והרב  
ר' מנחם ריקנטי בפירושו על התורה ס' בראשית רוטזים על ס' היכלות הזה וקוראים אותו:  
ספר חנוך.



שר הפנים והחזיר לי נשמתו והציגני על רגלי ועדיין לא היה לי כח לומר שירה לפני כסא הכבוד של מלך הכבוד אדיר על כל המלכים זוהר [רוזן?] על כל הרוזנים עד שכלתה שעה, לאחר שעה פתח לי הקב"ה שערי שכינה [בינה?] שערי חכמה שערי שלום שערי כח שערי גבורה שערי רכור שערי שירה שערי קדושה שערי נעימה והאיר את עיני ואת לבי באמרה תהלה ושבח ורנה ותודה וזמרה פאר ונאוה הילול עז, וכשפתחתי פי ושכחתי שירה לפני כסא חיות הקדש מתחת כסא של מלך הכבוד ולמעלה מן הכסא עונין אחרי ואומרים ק"ק"ק וככ"ה.

אמר רבי ישמעאל באותה שעה היו נערי המרכבה ואופני להבה ושרפי אש אוכלה באין וישואלין מאיזה עם הוא מאיזה שבט הוא מה טיבו של זה, משיבם מטטרון ואומר להם מעם ישראל מובחר מהקב"ה להיות לו לעם, משבט לוי הוא מרום לשמו, מזרע אהרן הוא שבחר הקב"ה להיות לו משרת שקשר לו הקב"ה בעצמו כתר כהונה בסיני, מיד פתחו ואמרו בודאי ראוי זה להסתכל במרכבה דכתיב אשרי העם שככה לו.

אר"י באותה שעה שאלתי את מטטרון מלאך שר הפנים אמרתי לו מה שמך, אמר לי שבעים שמות יש לי כנגד שבעים לשונות שבעולם וכולם על שם של מלך מלכי המלכים אבל מלכי קורא אותי נער.

אר"י אמרתי למטטרון מפני מה אתה בשם קונך בשבעים שמות ואתה גדול מכל השרים וגבוה מכל המלאכים וחביב מכל המשרתים ונכבד מכל הצבאים ורב מכל האדירים במלוכה ובגדולה ובכבוד ומפני\* מה קורין אותך בשמי מרומים נער, השיב ואמר לי מפני שאני חנוך בן ירד, כשחטא דור המבול ואמר לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא הפצנו, הצילני הקב"ה מפניהם [ג"א העלני הקב"ה מביניהם] להיות ער עליהם בשמי מרום לכל באי העולם שלא יאמר רחמן אכזר הוא, מה חטאו כל אותן האוכלסין כשהיה [צ"ל כפי נוסחת ס' חכם הרזים: ואם הם חטאו] נשיהם בניהם ובנותיהם סוסייהם פרדיהם מקניהם [וכל] קנינם וכל עופות שבעולם שאבדן הקב"ה עמהם בימי דור המבול (חטאו בהמה) מה חטאו

\* מן "וטפני מה" עד "להיות עד" בסוף הפסקא נדפס בילקוט ראובני כ"ג ע"ד בשם ספר חכם הרזים.



שספו עליהם [שנאספו עמם], לפיכך העלוני בחייהם לעיניהם  
בשמי מרום להיות עד עליהם לעולם הבא וזיווגני הקב"ה במרום  
לשר ולנגיד בין מלאכי השרת.

עוז"א ועז"ל היו עלי משמי מרומים ממלאכי השרת ואמרו  
לפני הקב"ה רבוננו של עולם לא יפה אמרו הראשונים\* לפיכך  
לא תברא אדם עוד, משיב הקב"ה ואמר להם אני עשיתי ואני  
אישא ואני אסכול ואמלט, וכיון שראו אותי אמרו לפניו רבש"ע\*\*  
מה טיבו של זה שעלה למרום מרומים, לא מבניהם הללו שנאכדו  
בימי המבול, עוד משיב הקדוש ב"ה ואמר להם מה טיבכם שאתם  
נכנסים לדבר באשר חסצתי [בו] יותר מכולכם להיות לשר ולנגיד  
עליכם בשמי מרום, מיד עמדו כולם ויצאו לקראתי והשתחוו לפני  
ואמרו לי אשריך ואשרי הורך שרצה בהם קונך ומתוך שאני קטן  
בתוכם ונער ביניהם בימים ובחדשים ובשנים לפיכך קורין אותי נער.  
אר"י\*\*\* א"ל מטטרון שר הפנים מיום [שגרש] הקב"ה לאדם  
הראשון מגן ערן היתה שכינה שרויה על כרוב תחת עץ החיים  
ומלאכי השרת היו מקפצין וכאין ויורדין כתות וכתות מן השמים  
לשוט בכל העולם כולו ואדם הראשון וחוה יושבין על פתח  
להסתכל בדמות תוארו של זיו השכינה לפי שזיו השכינה היה  
מהלך מסוף העולם ועד סופו על אחת ששים וחמשה אלפים  
ובגלגל [ג"א שס"ה אלפים בגלגל חמה] שכל המסתכל בזיו אותה  
השכינה אין זכובין ויתושיין שורדין בו ואינו חולה ואין כל מוזקין  
[יכולין להזיק] אותה, ולא עוד אלא מלאכים אין שולטים בו והכ"ה  
היה הולך ושט מגן לעדן ומערן לגן וטן גן לרקיע ומרקיע לגן  
ערן והכל מסתכלין בזיו דמות שכינתו ואינן ניזוקין עד שבאו בני  
דורו של אנוש היו הולכים מסוף העולם ועד סופו ומביאין כל  
אחד ואחד כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות כהרי הרים וגבעות  
גבעות ועושים אותו ע"א בעולם כשיעור אלף פרסאות ומורדין  
חמה ולבנה כוכבים ומזלות למעמד לפניהם מימינם ומשמאלם

\* רמו על המלאכים שקטרנו בכריאת האדם.

\*\* סכאן עד "קורין אותי נער" נשנה בילקוט ראובני בשם ספר חכם הרזים  
כ"ג ע"ד.

\*\*\* סכאן עד "דורו של אנוש" נרשם בילקוט ראובני כ"ה ע"ג בשם ספר  
חכם הרזים.



לשמש בהם כדרך שהיו משמשין לפני הקב"ה שנאמר כל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו. והיאך היה בהם כח שהיו מורידין אותם ומשתמשין בהם. עו"א ועו"ל היו מלמדין להם כשפים שהיו מורידין אותן ומשתמשין שאלמלי כן לא היו יכולין להם להורידן. באותה שעה קראו מלאכי השרת קמיגור לפני הקב"ה ואמרו לפניו רבש"ע מה לך אצל בני אדם מה אנוש כי תזכרנו, מה אדם לא נאמר אלא מה אנוש שהוא ראש לע"ז מפני מה הנחת את שמי שמים העליונים מלון כבוד שלך וכסא רם ונשא שכמרום ערבות ובאת והלכת אצל בני אדם שעובדין ע"ז שהשוו בע"ז. עכשיו אתה בארץ וע"ז בארץ מה טיבך בין דיירי הארץ עובדי ע"ז, סילק הקב"ה שכינה מן הארץ מביניהם, באותה שעה באו מלאכי השרת מגדודי צבאות וחיילי ערבות ואלף וריבי צבאות ונטלו את החצוצרות ותפשו בידם את השופרות והקיפו את השכינה בשירים ובשירות לשמי מרום שנאמר עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר.

אמר רבי ישמעאל א"ל מטטרון מלאך שר הפנים כשבקש להעלות אותי במרום כתחילה שגר לי ענפיאל השר ונטלני מביניהם לעיניהם והדריכני בכבוד גדול על רכב אש וסוסי אש ומשרתי כבוד והעלני עד השכינה לשמי מרום, וכיון שהגעתי לשמי מרום והיו חיות הקדש ואופנים שרפים וכרובים ונגללי המרכבה ומשרתי אש אוכלה המריחין את רוחי ברחוק ישיש וחמשה אלפים רכבות ושלוש מאות פרסה ואמרו מה רוח ילוד אשה ומה מעם טיפת לבן שהוא עולה בשמי מרום וישמש בין חוצבי שלהבת, משיב הקב"ה ואמר להם משרתי צבאי וכרובי ואופני ושרפי אל ירע לבבכם בדבר זה שכל בני האדם כפרו בי ובמלכותי הגדולה והלכו ועבדו ע"ז וסלקו שכינה מביניהם והעלתי למרום וזה שנמלתי מביניהם מוכחר שבכולם הוא וזה שקול כנגד כולם באמונה ובצדקה ובכשרון מעש וזה שנמלתי שכרי בעולמי תחת השמים\*.)

ארי אמר לי מטטרון שר הפנים כשלקחוני מן בני דור המבול העלוני בכנפי רוח שכינה לרקיע העליון והכניסוני בתוך פלטרין גדולים שבמרום ערבות רקיע ששם כסא הכבוד שכינה ומרכבה גדודי של אש וחיילים של זעף ושנאנים של אש וכרובים של

(\*) עיין ציוני דף י"ג ע"ד ובהמ"ד ח"ב דף ט"ז וילקוט ראובני כ"ד ע"א בשם פרקי היכולות.



לפיד ואופנים של נחל ומשרתים של להב וחשמלים של בזק  
ושרפים של ברק והעמידוני לשמש בכל יום ויום את כסא הכבוד .  
אר"י\*) א"ל מטטרון מלאך שר הפנים קודם שהעמידני לשמש  
את כסא הכבוד פתח לי הקב"ה אלף ושלוש מאות אלפים שערי  
חכמה ושלוש מאות אלפים שערי בינה ושמ"א שערי ערמה ושמ"א  
שערי חיים ושמ"א שערי שלום ושמ"א שערי ישיבה ושמ"א שערי  
גבורה וחיל ושמ"א שערי כח ושמ"א שערי חן וחסד ושמ"א שערי  
אהבה ושמ"א שערי אהבה ושמ"א שערי ענוה ושמ"א שערי  
יראת חמא . באותה שעה הוסיף לי הקב"ה חכמה על חכמה בינה  
על בינה ערמה על ערמה דעת על דעת רחמים על רחמים תורה  
על תורה אהבה על אהבה חסד על חסד חמדה על חמדה ענוה על  
ענוה נכורה על נכורה כח על כח חיל על חיל זוהר על זוהר יופי  
על יופי תואר על תואר ונתכבדתי ונתפארתי בכל מדות טובות  
ומשובחות הללו יותר מן כל בני מרומים .

אר"י א"ל מטטרון מלאך שר הפנים אחר כל המדות הניח  
הקב"ה ידו עלי וברכני אלף ושלוש מאות ושישים וחמשת אלפים  
ברכות ורוממתני והנבחתני כשיעור ארכו ורחבו של עולם והעלו לי  
שבעים ושתים כנפים ל"ו כנפים מצד אחד ול"ו כנפים מצד אחד  
וכל כנף וכנף כמלוא עולם וקבע בי שלש מאות שישים וחמשת  
אלפים עינים וכל עין ועין כמאור הגדול ולא הניח מימין [מינין]  
של זיו ותואר ויופי ואורות שבעולם שלא קבע בי .

אר"י א"ל מטטרון מלאך שר הפנים כל זאת עשה לי הקב"ה  
עשה לי כסא מעין כסא הכבוד ופרש עלי פרש של זיו ושל זוהר  
ותואר וכבוד ויופי וחסד מעין פרש של כסא הכבוד שכל מיני זיו  
מאורות שבעולם קבועין בו ושמו על פתח היכל ישיבי והושיבני  
עליו והכרוז יצא יצא בכל רקיע ורקיע לאמר מטטרון עבדי  
שמתיו לשר ולנגיד על כל שרי מלכותי ועל כל בני ברומים חוץ  
משמונה שרים הנכבדים והנוראים שנקראו ה' בשמי של עולם  
וכל מלאך ומלאך שיש לו דבר לדבר לפני ילך לפניו וידבר אליו  
וכל דבר ודבר שהוא מדבר בשמי עליכם תנטרון ותפעלון מפני  
שער [ששר] חכמה ושר הבינה משרתין לו ללמדו חכמות עליונים  
ותחתונים חכמת עולם הזה ושר [יסוד] עוה"ב וגם אני מניתיו על

(\*) מכאן עד "מן כל בני מרומים" נדפס כילקוט ראובני כי ע"כ כשם ס' סודי רוא .



כל גנזי היכל ערבות ועל כל אוצרות חיים שיש בשמי מרום .  
אר"י\* א"ל מטטרון מלאך שר הפנים גילה לי הקב"ה מאז  
כל [צ"ל מעין של] סתרי תורה וכל רזי חכמה וכל עומקי [תורה]  
תטימה וכל מחשבות לבבות של בריות וכל רזי עולם וכל סתרי  
בראשית גלה [גלויים] לפני כדרך שגלויים לפני יוצר בראשית  
וצפיתי מאז להם תכל [צ"ל להסתכל] כרזי עמוקה ובסוד מופלאה  
קודם שחשך במרום ובעומק עולם נעלם ממני [צ"ל קודם שיחשוב  
אדם אני יודע קודם שיצפין במסתרים אני רואה וקודם שיעשה  
אדם אני יודע ואין במרום נעלם ועמוק ממני].

אר"י א"ל מטטרון מש"ה מתוך אהבה שאהב אותי הקב"ה  
יותר מכל בני מרומים עשה לי לבוש של גיאה שכל מיני מאורות  
קבועים בו והעסיפני ועשה לי כתר מלכות שקבועים בו ארבעים  
ותשע אבני בואר [בוער?] באור גלגל החמה שזיוו הולך בארבע  
ערבות רקיע ובשבעה רקיעים ובארבע רוחות העולם וקשרו על  
ראשי וקראני ה' הקטן בפני כל פמליא שבמרום שנא' שמי בקרבי.  
אר"י א"ל מטטרון מש"ה מתוך אהבה רכה וחמלה גדולה  
שאהבני וחכמני [וחכבני] הקב"ה יותר מכל בני מרומים כתב  
באצבעו בעט שלהבת על כתר שבראשי אותיות שנבראו בהן  
שמים וארץ. אותיות שנבראו בהן ימים ונהרות. אותיות שנבראו  
בהן הרים וגבעות. אותיות שנבראו בהן כוכבים ומזלות ברקים  
רוח ורעמים קולות שלג ברד סופה וסערה. אותיות שנבראו בהן  
צרכי עולם וכל סתרי בראשית וכל אות ואות מפרחת [זורחת?]  
פנים בפנים כמראה צאת השמש ולבנה בכוכבים.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה כשקשר לי הקב"ה כתר זה בראשי  
זעו ממני כל שרי מלכויות ברום ערבות רקיע וכל חיילי רקיע  
ורקיע ואפילו שרי אלים ושרי מפסרים ושרי אראלים שגדולים  
מכל מלאכי השרת המשמשים לפני כסא הכבוד זעין ונרתעין  
ממני [ואלה שמותן של שרים] ואפילו סמאל הרשע [ראש] לכל  
המשטינין שהוא גדול מכל מלכויות שבמרום ירא ומודעזע ואפילו  
מלאך האש מלאך הברד מלאך הרוח מלאך הכרק מלאך הזעם  
מלאך הרעם מלאך השלג מלאך המטר מלאך היום מלאך הלילה  
מלאך הכוכבים והמזלות שמנהיג את כל העולם מתוך ידיהן זייעין

(\*) מכאן עד "נעלם ועמוק ממני" נשנה בילקוט ראובני כי ע"ד בשם ס' סודי רוא



ונרתעין מלפני כשרואין אותי. ואלה שמותן של שרים המנהיגים את העולם: נכריאל מלאך האש, ברדיאל מלאך הכבוד, רוחיאל מלאך שהוא ממונה על הרוח, ברקיאל מלאך שהוא ממונה על הברקים, זעמיאל שהוא ממונה על הזעם, זקיאל שהוא ממונה על הזיקים, זועיאל שהוא ממונה על הזוועות, זעפיאל שהוא ממונה על הזעף, רעמיאל שהוא ממונה על הרעמים, רעשיאל שהוא ממונה על הרעש, שלניאל שהוא ממונה על השלג, מטריאל שהוא ממונה על המטר, שמיאל שהוא ממונה על היום, ליליאל שהוא ממונה על הלילה, גלגליאל שהוא ממונה על גלגל חמה, אוסניאל שהוא ממונה על אוסן לבנה, כוכביאל שהוא ממונה על הכוכבים, רהמיאל שהוא ממונה על המזלות, וכולן נוספלין על פניהם כשרואין אותי ואינן יכולין להסתכל בי מפני הוד וחדר זיו זוהר יופי תואר ונגה ואור כבוד שעל ראשי.

אר"י א"ל מטטרון מ"ה הדר מרום כל, כיון שלקחני הקב"ה (בשמשות) לשמש את כסא הכבוד ואת גלגלי המרכבה ואת כל צרכי השכינה מיד נהפך לי בשרי לשלהבת וגידי לאש ועצמותי לגחלי רתמים ואור עפעפי לזוהר רקיע וגלגלי עיני ללפיד אש ושער ראשי ללהט וללהבה וכל איברי לכנפי אש בוערת וגוף קומתי לאש יוקדת ומימיני חוצבי להבות אש ומשמאלי בוער לפיד אש וסביבותי מפורחות רוח סערה וסופה וקול רעש ברעש מלפניי ומלאחוריי\*).

### סדר רוהות

אמר רבי ישמעאל א"ל מטטרון מ"ה כמה רוחות מנשבות מתחת כנפי הכרובים: מנשבת רוח מרחפת שני' ורוח אלהים מרחפת, מנשבת רוח עזה שנא' ויולך ה' את הים כרוח קדים עזה, מנשבת רוח קדים שנא' ורוח הקדים נשא את הארבה, מנשבת רוחו של יום [ים] שנא' ורוח נסע מאת ה' ויגזו שלמים [מן הים], מנשבת רוח קנאה שנא' ועבר עליו רוח קנאה, מנשבת רוח רעש שנא'

(\*) עיין ציוני דף י"ג ע"ד ובחמ"ד ה"ב דף ט"ז וילקוט ראובני כ"ד ע"א כשם סרקי היכלות.



ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה', מנשבת רוח ה' [רעה?] שנאמר  
וסרה מעליו רוח הרעה, מנשבת רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה  
רוח דעת ויראה שנא' ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה  
וגבורה רוח דעת ויראת ה', מנשבת רוח גשמים שנא' רוח צפון  
תחולל גשם, מנשבת רוח ברקים שנא' ברקים למטר עשה מוצא  
רוח מאוצרותיו, מנשבת רוח משיכת [משיכת?] מים שנא' ויעבר  
אלהים רוח על הארץ וישכו המים, מנשבת רוח חימה ודאגה שנא'  
רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פינות הבית ויפול על  
הנעדים, מנשבת רוח סערה שנא' רוח סערה עושה דברו, והשטן  
עומד בין [כאן?] הרוחות הללו אין מנשבות אלא תחת כנפי  
הכרובים שנא' וירכב על כרוב ויעף וידא על [כנפי] רוח, ולהיכן  
הולכות הרוחות וכלות מלמד שמתחת [כנפי הכרובים] יוצאות  
ונופלות בגלגל חמה שני הולך אל דרום וסוכב אל צפון סוכב סוכב  
הולך הרוח ואל סביבותיו שב הרוח, ומגלגל חמה חוזרות ונופלות  
בנהרות ובימים (בנהרים) ובנבעות שנא' כי הנה (ה') יוצר הרים  
ובורא רוח, ומימים ונהרות חוזרים ביישוב ומיישוב חוזרות ונופלות  
בעיירות ובמדינות ומשם נופלות לגן ומגן נופלות לעדן שנאמר  
מתהלך בגן לרוח היום ובתוך גן עדן מתערבות ונושבות מצד זה  
לצד זה ומתבשמים מבשמי גן עדן וממרחי עדן עד שנפרדות  
ומתמלאות מריח בושם טהור ומביאות ריח מרחי ובשמי גן עדן לפני  
צדיקים וחסידים יורשי גן עדן ועין החיים לעתיד לבא שנא' עורי צפון  
ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמי יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו.  
ארי אל מטטרון מלאך ש"ה הדר מרום כל, כמה מרכבות יש  
להקב"ה יש לו מרכבות כרוב שנא' וירכב על כרוב ויעף, יל"מ  
רוח שנא' וידא על כנפי רוח, יל"מ עב קל שנא' הנה ה' רוכב על  
עב קל, יל"מ עננים שנא' הנה אנכי בא אליך בעב הענן, יל"מ  
מזבח שנא' ראיתי ה' נצב על המזבח, יל"מ רבותים שנאמר רכב  
אלהים רבותים אלפי שנאן, יל"מ אוהל מועד שנא' וידבר ה' אליו  
מאהל מועד, יל"מ כפורת שנא' וישמע את הקול מדבר אליו מעל  
הכפרת, יל"מ אבן ספיר שנא' ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר,  
יל"מ נשרים שנ' ואשא אתכם על כנפי נשרים, יל"מ תרועה שנא'  
עלה אלהים בתרועה, יל"מ ערבות שנא' סולו לרכב בערבות ביה  
שמו, יל"מ עבים שנא' השם עבים רכובו, יל"מ חיות שנא' והחיות  
רצוא ושוב רצים ברשות ושבים ברשות שהשכינה על רום



ראשיהם. יל"ט נלגל שנא' ויאמר אל פנת לנלגל [ויאמר בא אל בינות לנלגל (יחזקאל י' ב'')], יל"ט כרוב קל שנאמר רכב על כרוב קל, ובשעה שהוא רוכב על כרוב קל ומניח על גביו רגל אחת ועדיין לא הגיח רגלו שבייה [שנייה] סוקר שמונה עשר אלפים עולמות בסקרא ומבין ורואה באוכלסין ויודע בכל אלו ואלו עד שהגיח רגלו שנייה על גביו שנא' (ז) סוכב על שמונה עשר אלף, ומנין שהוא סוקר בכל אלו בכל יום שנאמ' אלהים משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלהים, יש ל"ט אופנים שנא' והאופנים מלאות [מלאים עינים] סביב, יל"ט כסא כבודו [קדושו] שנא' אלהים יושב על כסא קדשו, יל"ט כס יה שנא' כי יד על כס יה, יל"ט כסא כבוד שנא' כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, יל"ט כסא רם ונשא שנא' ואראה את [ה'] יושב על כסא רם ונשא.

אר"י א"ל ממטרון מלאך ש"ה למעלה מהן יש אחד שר גדול ונורא גבור ונכבד אלוף ונערץ ישיש ועוז, ואפסניא"ל ה' שמו שיש לו ששה עשר פנים ארבעה לכל צד וצד, ויש לו שמונת אלפים ושבע מאות וששים ותשע עינים כמנין ששת ימות השנה שני אלפים ומאה ותשעים ואחד\*], ושש עשרה לכל צד וצד, ואותן שתי עינים שבפניו בכל אחד ואחד ברקים מבריקות ומכל אחת לפידים בוערות ואין כל כריה יכולה להסתכל בהם שכל המסתכל בהם מיד נשרף, ורום קומתו מהלך שני אלפים וחמש מאות שנה שאין כל עין כריה יכולה לראות ואין כל פה יוכל לדבר כח גבורות עוזו אלא מלך מלכי המלכים הקב"ה בלבדו, ולמה נקרא שמו אפסניא"ל מפני שהוא ממונה על האופנים והם מסורים בידו והוא עומד בכל יום ויום ומשמש ומספד ומעדן אותם ומסדר ומסלסל את מרוצתם ומקחיל את דוכנם ומעדן את דירתם ומרוה את פנתם ומדישן את מושבם והוא משכים ומעריב עליהם לילה ויום לרבות את תפארתם ולהגדיל את גאונם ולעשותם מהירים בשבח קנייהם, והאופנים כולם מלאים עינים מלאים כנפים,

\* כפי של מסי היכלות (בהסיד ח"ב ה' 42) איתא: „ובכל היכל והיכל ח' אלפים ותשס"ו שער ברקים כמנין **שערת** של ימות השנה" ואולי צריך לגרוס כאן ג"כ ח' אלפים ותשס"ו עינים כמנין שערת של ימות השנה, ואיפשר ג"כ שהנידמא הנכונה היא „שמונת אלפים ותשס"ד עינים כמנין ימות ששת שנים" שהן די פעמים כי אלפים וקצ"א.



עינים כנגד כנפים, כנפים כנגד עינים, ומביניהם מכהיק אור  
כאור נוגה ושבעים ושתים אבני ספיר קבועין על כתר שכל אחד  
ואחד, זיוו הולך בארבע רוחות ערבות גלגל חמה שזיוו הולך  
בארבע רוחות העולם, ולמה נקרא שמו צדקאל מפני שזיוו דומה  
למראה צדק ומקיפים להם סוכות זיו סוכות זוהר סוכות אור ספיר  
וברקת מפני מראית דמות עינים.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה למעלה מהן יש צד אחד מופלא  
ואדיר יקר גבור ועריץ אלוף ונגיד הדור ונכבד ונחמד וכולו מלא זיו  
וכולו מלא שבח ונוגה וכולו מלא זוהר וכולו מלא אור וכולו מלא  
יופי חמדה גדולה דמותו כמלאכים וגופו כנשרים זיוו כברקים תוארו  
כלפידים ויפיו ככזקים והודו כנחלים הדרו כחשמלים נוגהו כאור ננה  
מראיתו כמאור הגדול גובתו כשבעה רקיעים ואור עפעפיו כאור  
שבעתים ואבן ספיר על ראשו כמלא עולם כזיו עצם השמים לטוהר  
וגופו מלא עינים ככוכבי השמים שאין להם חקר ואין להם . . . וכל  
עין ועין ככוכב הנוגה ויש מהן כמאור הקטן ויש מהן כמאור הגדול,  
מקרסוליו ועד ארכובותיו ככוכבי הכרק ומארכובותיו ועד ירכותיו  
ככוכבי הנוגה ומירכותיו ועד מתניו כמאור לבנה, וממתניו ועד  
צואריו כמאור החמה, ומצוארו ועד קדקד ראשו כאורו לא נעדר,  
וכתר שעל ראשו כזיו כסא הכבוד, שיעור של כתר מהלך חמש  
מאות ושתים שנים ואין מיני זיו ואין מיני זוהר ואין מיני נוגה ואין  
מיני מאור בעולם שאין קבועין באותו הכתר, ואותו השר שרפיא"ל  
ה' שמו מפני שהוא ממונה על השרפים ושרפי להבה מסורים  
בידו והוא עומד עליהם לילה ויום ומלמד להם שירה ותהלה פאר  
עזו נאווה לפאר למלכם בכל מיני שבח וקדושה, וכמה הם שרפים  
ארבע כנגד רוחות של עולם, וכמה כנפים יש להם שש  
כנגד ששת ימי בראשית, וכמה פנים יש להם שש עשרה פנים  
ארבע לכל רוח, ושיעורם של כנפים כל כנף וכנף כמלא רקיע,  
שיעורם של פנים כל פנים ופנים בפני פנים מרח (?) מאירים כל  
אחד ואחד כזיו כסא הכבוד שאפי' חיות הקדש ואופני הוד וכרובי  
הדר אין יכולין להסתכל בו שכל המסתכל בו עיניו כהות מזיו  
גדול שעליו, ולמה נקרא שמו שרפים מפני שהן שורפין פנקסאות  
של שטן, בכל יום ויום השטן יושב עם סמאל הרשע שר של



רומי ועם דמוא"ל שר של פרס וכותב עונותיהם של ישראל על פנקסאו ונותנים אותם לשרפים להכניס אותם לפני הקב"ה לאבר ישראל מן העולם והשרפים יודעין ברא יה [בראיה] הקב"ה אינו רוצה שתפול אומה זו של הקב"ה ישראל מה עושין שרפים בכל יום ויום נוטלין אותם מיד השמן ושורפים אותם באש יוקדת שכנגד כסא רם ונשא כדי שלא יכנסו לפני הקב"ה בשעה שהוא על הדין ודן כל העולם כולו כאחת.

אד"י א"ל מטטרון מש"ה למעלה מן השרפים יש שר אחד מעולה מכל השרים מופלא מכל המשרתים דריוא"ל [דבריא"ל?] ה' שמו שהוא על נגזי ספריו והוא מוציא ומביא דלוסקות והוא פותח ונוטל את הספרים ונותן אותם ליד הקב"ה והקב"ה נוטלם מידו ונותן אותם לפניו לידי הסופרים לקרות בכ"ד הגדול שברום ערבות רקיע בפני פמליא של מעלה. ולמה נקרא שמו דריוא"ל [דבריא"ל?] מפני שכל דבור ודבור יוצא ממנו מלאך ועומד בשירות של מלאכי השרת ואומרים שירה לפניו בשעת הגיע זמן לומר קדוש.

### סדר עיריין

אמר ר' ישמעאל א"ל מטטרון מש"ה למעלה מכל אלו יש ארבעה שרים הגדולים עיריין וקדישין שמם רמים ונכבדים נוראים ונחמדים נפלאים ואדיריין גדולים מכל בני עליונים ואין כמותן בכל שרי העליונים ואין כערבן בכל המשרתים כולם ישכל אחד ואחד שקול כנגד כולם ומחיצתן כנגד כסא הכבוד וזו דמותן מעין זיו השכינה והן מפארין מפאר השכינה ומשבחין בשבח השכינה ולא עוד אלא שהקב"ה [אין] עושה דבר בעולמו עד שנמלך עליהם תחלה ואחר כך עושה דבר בעולמו שנא' כגורת עיריין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא. עיריין שנים וקדישין שנים וכיצד הן אומרים לפני קב"ה מלמד שעיר אחר עומד לפני קב"ה מזה וקדיש אחד עומד מזה ולעולם הן מגביהין שפלים והם משפילים גאים עדי ארץ והן מגביהין שפלים עד מרום ובכל יום ויום כשקב"ה יושב על כסא דין ודן את כל העולם כולו וספרו



חיים וספרי מתים פתוחים לפניו כל בני עליונים עומדין לפניו  
כיראה בפחד ורעדה, באותה שעה הקב"ה יושב כד"ן על כסא  
הפנים, לבושו לבן כמו שלג ושער ראשו כמו צמר נקי ומעילו  
כולו כאור נגה וכולו מלא צדקה כשריון והן עירין וקדישין  
עומדין לפניו כשומרים לפני השופטים והם נושאין ונותנין בכל  
דבר ודבר וגומרים את הדבר שבא לפני הקב"ה בדין כענין שנא'  
בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא. מהם פוסקין הדברים  
ומהם גוזרין בב"ד הגדול שכערבות, מהם שואלין את השאלות  
מלפני הגבורה ומהם גומרים את הדברים כנגד למעלה. מהם  
מקימים את הגזרות בארץ מתחת כענין שנא' ואילון [ואלו] עיר  
וקדיש מן שמיא נחת קרא בחיל וכן אמר גודו אילנא וקציצו  
ענפיהו אתרו עפי' וכדרו אנבה. ולמה נקרא שמם עירין וקדישין  
שהן מקדישין את הגוף והנשמה בפולסאות שלא (?) ביום השלישי  
של דין שנא' יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה שבעים שמות יש לכל אחד ואחד  
מהם כנגד שבעים לשונות וכולם על שמו של הקב"ה וכל שם  
ושם כתוב בעט שלחבת על כתר נורא שעל ראשו של מלך רם  
ונשא ומן כל אחד ואחד זיקוקין וברקין יוצאין ממנו ומן כל אחד  
ואחד קרני זוהר מוקפין הימנו ומן כל אחד ואחד אורות מבריקות  
הימנו ומן כל אחד ואחד סוכות ואוהלות בינה מוקפים הימנו,  
שאפילו שרפים והחיות שהם גדולים מן כל בני העליונים אינם  
יכולין להסתכל.

### סדר דין

אמר רבי ישמעאל א"ל מטטרון מש"ה כל זמן ב"ד הגדול  
יושבין ברום ערבות רקיע השרים הגדולים שהם נקראים ה' בשמו  
של הקב"ה. וכמה הם השרים שבעים ושנים שרי מלכויות שבועולם  
חוץ משר העולם שהוא מדבר בשבחו של עולם לפני הקב"ה בכל  
יום בשעת פתיחת הספר שכל מעשה עולם כתובים בו כענין  
שנא' דינא יתיב וסיפרין פתיחו.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה כשהקב"ה יושב על כסא הדין עומד



צדק בימינו וחסד בשמאלו ואמת כנגד פניו. וכשעה שנא אדם  
רשע לדון לפניו יוצא מדין [מדת?] החסד כלפי פניו ועומד לנגדו  
מיד נופל אדם על פניו. טתיראין ומודעזעין כל מלאכי חבלה  
מימינו כענין שנא' והוכן בחסד כסאו ויושב עליו באמת.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה כשפותחין לפני הקב"ה את הספר  
חציו אש וחציו שלהבת יוצאין מלפניו בכל רגע ורגע לעשות  
בהן דין רשעים וחרבו משתלפת מנרתקה שזוהו מבהיק כברק  
והולך מסוף העולם ועד סופו וניצוצים יוצאים הימנו כשיעור  
כוכבי רקיע שנא' ברק חרבי.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה בשעה שהקב"ה יושב על כסא דין  
אמת מלאכי רחמים עומדין לימינו ומלאכי שלום עומדין משמאלו  
ומלאכי חבלה עומדין לקראתו סופר אחד למטה הימנו וסופר אחד  
למעלה הימנו ושרפי כבוד סוכבים בארבע רוחות כסא בחומות  
של ברקים ואופנים סוכבים להם בלפידים סביבות כסא הכבוד וענני  
אש וענני לפיד מוקפין להם מימין ומשמאל וחיות הקדש נושאות  
כסא הכבוד מתחתיהם כל אחד ואחד שמונת אלפים ושבע מאות  
וששת אלפים פרסאות. ומתחת רגלי החיות מושכות ויוצאות  
שבע נהרות אש וכל נהר ונהר ארכו שלש מאות וששים וחמשת  
אלפים פרסאות. ארכו אין חקר ואין מספר וכל אחד ואחד חוזר  
בהן כמין כיפה בארבע רוחות ערבות רקיע ונופל וכלה למעון  
ומטעון לזבול ומזבול לשחקים ומשחקים לרקיע ומרקיע לשמים  
ומשמים על ראש רשע שבניהגם שנא' הנה סערת ה' חמה יצאה  
וסער מתחולל ער"י.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה פרסות רגלי החיות מוקפין שבע  
ענני גחל, לפני ענני גחל מוקפין שבע חומות של להב ולפניהם  
מוקפין שבע חומות של לפיד ולפניהם שבע אבני אלגביש ולפני  
אבני אלגביש מוקפין סביבי שלהבות ולפני סביבי שלהבות  
עליות סערה ולפני עליות סערה מוקפין חומות אש ומים. ולפני  
אותם מוקפים אומרים קדוש ולפניהם אומרים כרוך. ולפני אותם  
ערפלי טוהר מוקפין גחלי רתמים. ולפניהם מוקפים אלף מחנות  
אש וריכי צבאות להכה. ובין מחנה למחנה ובין צבא לצבא ערפל  
מוקף ביניהם כדי שלא ישרפו באש.



## סדר מחנות

אר"י א"ל מטטרון מש"ה ארבע מאות ותשעים וששת אלפים  
רבבות מחנות יש להקב"ה ברום ערבות רקיע וכל מחנה ומחנה ארבע  
מאות ותשעים וששת אלפים מלאכים וכל מלאך ומלאך רום קומתו  
כיס הגדול ומראה דמותו כמראה ברק ועיניהם כלפידי אש וזרועותיהן  
ומרגלותן בעין נחושת קללל. ושרי החיל עומדים בראש כל שורה  
ושורה. ויש מהם אומרים קדוש ויש מהם אומרים ברוך. ויש  
מהם רצים בשליחות. ויש מהם עומדים בשמשות כענין שנאמר  
אלף אלפין ישמשוניה ורבוא רבוון קדמוהי יקומון דינא יתיב  
וספרין פתיחו. ובשעה שהגיע זמן לומר קדוש בתחילה רוח סערה  
יוצא מלפני הקב"ה ונופלת במחנה שכינה ויהי סער גדול ביניהם  
שנאמר הנה סערת ה' חימה יצאה וסער מתחוללל. באותה שעה  
אלף אלפים מהם נעשים לפידיים אומרין אמן לוחשים א"א להבים  
א"אמן זכרים א"אמן נקבות א"אמן אש דולק א"אמן שלהבת  
א"אמן זיקוקין זוקקין א"אמן חשמלי אור א"אמן שמקבלין עול  
מלכות רם וגשא יוצר כולם ביראה ברתת בזיע בזעם וחלחלה  
בפחד ורעד ואח"כ מחזירין למידתן הראשונה להיות יראת מלכם  
לפניהם וכל שעה ושעה כדי שיכוננו לבם לומר שירה בכל שעה  
שנא' וקרא זה אל זה ואמר.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה בשעה שמלאכי השרת מבקשין  
לומר שירה עולה נהר דינור בכמה אלף אלפים וריבי רבבות כח  
נבורות אש ומושך ועובר מתחת כסא הכבוד בין מחנות מלאכי  
השרת וגדודי ערבות וכל מלאכי השרת יורדין תחילה [בנהר]  
דינור וטובלין את עצמם באש של נהר דינור ומטבילין את לשונם  
ואת פיהם שבעה פעמים בנהר דינור ואח"כ עולין ולובשין לבוש  
(מחזיקי סמל ועטופי ספל) חשמל ועומדין בארבע שורות כנגד  
כסא הכבוד בכל רקיע ורקיע.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה בשבעה היכלות עומדים ארבע  
מרכבות שכינה ולפני כל אחד ואחד עומדים ארבע מחנות שכינה.  
ובין מחנה למחנה מושך ועובר נהר של אש ובין נהר לנהר



מוקפים ערפלי טוהר ובין כל אחד ואחד עומדים עמודי גפרית ובין  
עמוד לעמוד מקיפין ועומדין גלגלי שלחבת ובין גלגל לגלגל  
מרכבים [מקיפין] שביבי לפיד ובין שביב לשביב מקיפין אוצרי  
ברקים אחרי אוצרי ברקים מקיפים כנפי סופה גנזי סערה רוחות  
קולות רעמים זיקים אחר זיקים מקיפין זועות.

אמר ר"י א"ל מטטרון מש"ה בשעה שמלאכי השרת אומרים  
קדוש כל עמודי רקיעים ואדניה מרופפים ושערי היכלות וערבות  
רקיע מתרעשין ויסודי תבל ושחקים מזדעזעין וחדרי מעון והיכלי  
מכון מתחוללים וכל סתרי רקיע מזולת וכוכבים נבהלים וגלגל  
חמה וגלגל לבנה נחפזין ונסים ממסילתם ורצין לאחוריהם שנים  
עשר אלפים פרסאות ומבקשות להשליך עצמם מן השמים מפני  
רעמת קולם ורעש רוטמותם וזיקוקים שיוצאים מפייהם שנא' קול  
רעמך בגלגל האירו וגו' עד שקורא להם שר העולם ואומר להם  
שתקו במקומכם ואל תתראו שמלאכי השרת אומרים שירה לפני  
הקב"ה שנאמר ברוך יחד כוכבי בוקר ויריעו על בני אלהים.

אמר ר"י א"ל מטטרון מש"ה כשמלאכי השרת אומרים קדוש כל  
שמות המפורשות חקוקות בעט שלחבת על כסא הכבוד מפריחות  
כנשרים בשש עשרה כנפים ומקיפות וסובבות את הקב"ה בארבע  
רוחות מקום שכינתו ומלאכי הצבא ומשרתי להכה ואופני גבורה  
וכרובי שכינה וחיות הקדש ושרפים ואראלים ומפסרי וגדודי [איש]  
אוכלה ומערכות לפיד וצבאות להט ושרי קדושים ושרי כתרים  
לבושי מלכות עשמי כבוד אביר [עוטפי כבוד יקר?] ותפארת  
אזורי אדרת חוגרי גיאות נופלים על פניהם שלשה פעמים ואומרים  
בשכמל"ו.

אמר ר"י א"ל מטטרון מש"ה בשעה שמלאכי השרת אומרים  
קדוש כתיקונו לפני הקב"ה הוא יוצאין משרתי כסאו בשמחה רבה  
מתחת כסא הכבוד וכל אחד ואחד בידוהם אלף אלפים וריבי  
רבבות כתרים של כוכבים מעין מראה זיו כוכב נוגה וקושרין  
אותן למלאכי השרת ולשרים הגדולים אותן שאומרים קדוש  
שלשה כתרים, אחד על שם שאומרים קדוש ואחד על שם  
שאומרים קדוש קדוש ואחד על שם שאומרים קדוש קדוש קדוש  
ה' צבאות, ובזמן שאין אומרים ק' כתיקונו איש אוכלת יוצאת מלפני  
אצבעו קטנה של הקב"ה הוא ונופלת בתוך מערכותיו ומתחלקת  
לארבע מאות תשעים וששה אלפים ריבות חלקים כנגד ארבע



מחנות מלאכי השרת ואוכלת אותן בכת אחת שנא' אש לפניו  
תלך ותלהט סביב צריו ואח"כ פותח הקב"ה את פיו ודובר דבר  
אחד ובורא תחתיהם כמותם חדשים ועומדים כל אחד ואחד  
בשירה לפני כסא כבודו ואומרים קדוש שנאמר חדשים לבקרים  
רבה אמונתך .

אר"י א"ל מטטרון מש"ה בא ואראך אותיות שנבראו בהן  
שמים וארץ. אותיות שנבראו בהן ימים ונהרות, אותיות שנבראו  
בהן כוכבים ומזלות אופן הלבנה וגלגל החמה כסיל וכימה וכל  
מיני מאורות רקיע, אותיות שנבראו בהן מלאכי השרת, אותיות  
ש"ב שרפים וחיות, אש"ב כסא הכבוד וגלגלי המרכבה, אש"ב  
כל צרכי עולם, אש"ב חכמה ובינה דעה והשכל ענוה וישרות  
שבהן מתקיימין כל העולם כולו, והלכתי אצלו ותפשני בידו  
והעלני בכנפיו והראני אותם האותיות כולן שהן חקוקים בעט  
שלהבת על כסא הכבוד וזיקין וברקים יוצאים מהן ומכסין את כל  
חדרי הערבות .

אר"י א"ל מטטרון מש"ה בא ואראך איפה תלויים ברום המים  
ואיפה אש לזהמת בתוך אבני אלגביש ואיפה רעמים מרעימים  
בתוך מרומי עליון ואיפה להבה תלהט בתוך אש יוקדת ואיפה  
קול משמיע ברעם וברעש והלכתי ותפשני בידו והעלני בכנפיו  
והראני את כולם וראיתי מים תלויים ברום ערבות רקיע בשם י"ה  
אח"ה אש"ר אח"ה מהם יורדין גשמים ומרוים פני תבל שנאמר  
מפרי מעשיך תשבע הארץ, וראיתי אש ושלג ואבני מתלקחות  
אלו בתוך אלו ואינן ניווקין בשם אש אוכל"ה שנאמר כי ה'  
אלהיך אש אוכלה ונו', וראיתי ברקים שהם מבריקים בתוך להבי  
אש ואינן ניווקים בשם י"ה יהו"ה צור עולמי"ם שנא' כי ביה ה' צור  
עולמי"ם, וראיתי רעמים וקולות שמרעישים בתוך להבי אש ואינן  
ניווקין בשם י"ד ע"ל כ"ס י"ה שנא' כי יד על כס יה, וראיתי נהרי  
אש בתוך נהרי מים ונהרי מים בתוך נהרי אש ואינן ניווקין בשם  
עושה"ה שלו"ם במרומי"ו שהוא עושה שלום בין אש למים ובין רוח  
לענן ובין זעם לזיקים .

אר"י א"ל מטטרון מש"ה בא ואראך נשמתן של צדיקים  
שנבראו וחזרו ונשמתן של צדיקים שעדיין לא נבראו והעלני  
אצלו ותפשני בידו והוליכני אצל כסא הכבוד והראני אותן  
הנשמות שנבראו וחזרו להם שהן מפורחות [מרחפות?] למעלה



מכסא הכבוד לפני הקב"ה ואח"כ הלכתי ודרשתי את הפסוק הזה ומצאתי בענין כי הוה ה' מלפני יעטרף ונשמות אני עשיתי אלו נשמות של צדיקים שעדיין לא נבראו בנוף\*).

אר"י א"ל מטטרון מ"ש"ה בוא ואראך נשמתן של רשעים היאך הן עומדין [יורדין] ונשמתן של בינונים היאך הן עומדין, ואמר נשמתן של רשעים יורדות לשאול על ידי שני מלאכי חבלה ואלו הן זעפ"א"ל וסמכ"א"ל, סמכ"א"ל שהוא על נשמתן של בינונים כדי לסומכן ולטהרן מחטא ברוב רחמיו של מקום, זעפ"א"ל שהוא על נשמתן של בינונים [רשעים] כדי להורידן לפני הקב"ה מדין השכינה לשאול לדונן באש בניהגם במקלות של נחלים, והלכתי אצלו ותפשני בידו והראני את כל באצבעות ידיו וראיתי דמות מראה פניהם כבני אדם וגופן כנשרים ולא עוד אלא שזו דמות של בינונים דומין כירקות מפני מעשיהם שיש בהן דופי עד שיטהרו מעונם באש, וזו דמות נשמתן של רשעים בשולי קדירה מפני רוב מעשיהם הרעים, וראיתי נשמתן של אבות העולם אברהם יצחק ויעקב ושאר צדיקים כשמעמדין אותם מקבריהם ועולין לרקיע ומתפללין לפני הקב"ה ואומרים בתפלה רשב"ה עד סתי אתה יושב על כסא כאבל שהוא יושב בימי אבלו וימינדך לאחוריק ואי אתה גואל את בניך ומנלה את מלכותך בעולם ואי אתה מרחם על בניך שמשמשין כעבדים בין אוה"ע ועל ימינדך שהיא לאחוריק שבה נמית ומסחת שמים ושמי השמים אי אתה חומל, באותה שעה משיב הקב"ה לכל אחד ואחד מהם בלבד ואומר מפני רשעים הללו שחטאו לפני כך וכך כשעוו לפני כך וכך וכשפשעו לפני כך וכך והיאך אני יכול להושיע את בני מבין האומות ולגלות מלכותי בעולם לעיני הגוים להושיע את ימיני הגדולה נופלת ומפלת על ידם, באותה שעה קורא אותי ואומר לי מטטרון עבדי טול את הספרים וקורא את מעשיהם ונמצאים שלשים ושש כריתות שכל רשע ורשע עברן ועוד שעברו על כל אותיות של תורה וכל ישראל עברו תורתך, על תורתך לא נאמר אלא תורתך שעברו מאל"ף ועד תי"ו, על שלשים ושש כריתות בכל אות ואות, מיד בכה אברהם כפני עצמו יצחק כפני עצמו יעקב כפני עצמו ואח"כ אומר להם הקב"ה אברהם אוהבי יצחק כחירי יעקב בכורי

\* נוף הוא אוצר הנשמות.



עכשיו איני יכול להושיען מכין אומות העולם ומיד בא מיכאל  
שרם של ישראל צווח ובוכה בקול גדול כמה שנאמר למה ה'  
תעמוד ברחוק.

אר"י אל מטטרון בא ואראך פרנוד של מקום שהיא פרוסה  
לפני הקב"ה שכל דורי דורות העולם וכל מעשי דורות העולם בין  
שעשו ובין שעושין עד סוף כל הדורות חקוקין בו והלכתי והראני  
באצבעות ידיו כאב שהורה לבנו אותיות של תורה וראיתי דור  
ודור ורוזניהם דור ודור וראשיהם ורועיהם דור ודור ושומריהם  
ונגשיהם וסורקיהם ופקודותיהם ושופטיהם ושומריהם ומלמדיהם  
ועוזריהם וחסידיהם ונגידיהם והוריהם וחכמיהם וראשי מדרשיהם  
וראשי ישיבותיהם דור דור וקציניהם ונשיאיהם ואלופיהם דור  
ודור וזקניהם דור ודור ומנהיגיהם וראיתי אדם ודורו מחשבותיהם  
ומעשיהם מתושלח ודורו ומחשבותיהם ומעשיהם נח ודור המכול  
מחשבותיהם ומעשיהם שם ודורו מחשבותיהם ומעשיהם נמרוד  
ודור הפלגה אברהם ודורו ומחשבותיהם ומעשיהם יצחק ודורו  
ומחשבותיהם ומעשיהם יעקב ודורו ומחשבותיהם ומעשיהם יוסף  
ודורו ומחשבותיהם ומעשיהם שבטים ודורן ומחשבותיהם ומעשיהם  
עמרם ודורו מחשבותיהם ומעשיהם משה ודורו מחשבותיהם  
ומעשיהם אהרן ודורו מחשבותיהם ומעשיהם מרים ודורה וגו' עלי  
וגו' אלקנה וגו' שמואל וגו' שאול וגו' דוד וגו' שלמה וגו' מלכי  
יהודה וגו' מלכי ישראל וגו' מלכי אומות העולם וגו' רוזני ישראל  
וגו' אלופי ישראל וגו' אלופי אומות העולם וגו' עשירי ישראל  
וגו' עשירי אומות העולם וגו' חכמי ישראל וגו' חכמי אומות  
העולם וגו' נשיאי ישראל וגו' נשיאי אומות העולם וגו' ראשי  
ישיבות ישראל וגו' ראשי אומות העולם וגו' אנשי שם ישראל  
וגו' אנשי שם אומות העולם וגו' דייני ישראל וגו' דייני אומות  
העולם וגו' מלמדי תינוקות ישראל וגו' מלמדי תינוקות של אומות  
העולם וגו' מליצי ישראל וגו' מליצי אומות וגו' נביאי ישראל  
וגו' נביאי אומות וגו' וכל קרב ומלחמה שאומות העולם עושין  
עם ישראל בימי מלכותם, וראיתי משיח בן יוסף ודורו וכל  
מעשיהם שעושין שם אומות העולם, וראיתי משיח בן דוד  
ודורו וכל קרב ומלחמת מעשיהם ומפעלותיהם שהן עושין עם  
ישראל בין לטובה בין לרעה, וראיתי את כל קרבות ומלחמות  
שנוג ומנוג עושין לימות המשיח וכל מה שהקב"ה עושה עמהם



לעתיד לבא, ושם פרנסי הדור וכל מעשי הדור בין שבישראל בין שבאומות העולם בין שעשו בין שעושיין לעתיד לבא עד דורי דורות עד סוף חקוקין על פרנוד של מקום. ואני ראיתי בעיני את כולם ולבסוף יראתי פתחתי פי ואמרתי בשבחו של מקום באשר דבר המלך שלטון וגו' שומר מצוה לא ידע דבר רע וגו' ואומר מה רבו מעשיך ה' ואומר מה גדלו מעשיך ה'.

אר"י א"ל מטטרון רוחן של כוכבים שעמוקים ברקיע וכל לילה ולילה באמו(?) של מקום והיכן הם הולכין והיכן הם עומדים. הלכתי אצלו ותפשיני והראני את כולם באצבעות ידיו והן בניצוצי שלהבת מרכבותיו של מקום, מה עשה מטטרון משה באותה שעה הכה כפו על כפו והפריח את כולן ממקומן מיד פרחו ממקומן בכנפי שלהבת וגלו וכסו בארבע רוחות כסא המרכבה והניד לי כל אחת ואחת את שמותם ואת כנוים שנא' מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא מלמד שהניח הקב"ה לכל כוכב וכוכב שם וכולם נכנסין במנין על ידי רהט"א"ל המלאך ברקיע השמים לשמש את העולם ויוצאין במנין לקלם את הקדוש ב"ה בשירים ובתשכחות כענין שנאמר השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע, ולע"ל הקב"ה עוזר(?) שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך אין [וחן] פותחין את פיהם ואומרים שירה ומה שירה אומרים שנא' כי אראה שמיך וגו'.

אר"י א"ל מטטרון בא ואראך נשמתן ורוחן של משרתים שגופן נשרפים מאשו של מקום שהן יוצאין מאצבעו קמנה והם נעשים נחלים של אש בתוך [נהר] דינור ורוחן ונשמתן היו עומדין אחורי השכינה. כל זמן שמלאכי השרת אומרים שירה שלא בזמנה ושלא כראוי ושלא כהוגן הרי הן נשרפין ולוהטין באש של קוניהם ובלהב של בוראיהן במקומן ורוח סערה מנשבת עליהן ומשלכת אותן לנהר דינור ונעשין שם הרי הרים של גחלת ורוחן ונשמתן חוזרת לבוראן ועומדין כולם אחר קוניהם, והלכתי אצלו ותפשיני בידו והראני את כולם נשמתן של מלאכים ורוחן של משרתים שהן עומדות אחרי השכינה, מיד עברה סערה וחומות של אש מקיפות להם, באותה שעה פתח לי מטטרון שערי חומות של אש שהן עומדות בתוכן אחרי השכינה ומיד נשאתי את עיני וראיתי אותן של כל אחד ואחד דמותן של מלאכים וכנפיהם כעוף מעשה שלהבת מפעלות אש יוקדת.



באותה שעה פתחתי את פי בשבחו של מקום ואמרתי [גדולים]  
מעשי ה' וגו'.

ואר"י א"ל מטטרון בא וראה יד ימינו שהוא נשלחת לאחור  
מפני הרבן בהמ"ק שכל מיני זיו מאורות מובהקות ממנה שבה  
נבראו תשע מאות וחמשים וחמשה רקיעין שאפי' שרפים ואופנים  
אינן רשאיין להסתכל בה עד הגעת יום תשועה לכא, והלכתי  
אצלו ותפשני בידו והעלני בכנפיו והראני אותה וכל מיני שבה  
רנה ותהלה שאין פה יכול לומר שבחה ואין עין יכולה להסתכל  
מפני רבותה ותושבחתא ויקרא וכבודה ותפארתה אלא שכל  
נשמתן של צדיקים שהן זוכין ורואין בשמחתה של ירושלים הן  
עומדות אצלה ומקלסות לפניה ומבקשות רחמים מלפניה ואומרין  
שליש פעמים בכל יום עורי עורי לבשי עוז זרוע ה' עורי וגו'  
וכענין מוליך לימין משה זרוע תפארתו, באותה שעה היתה בוכה  
ימינו של הקדוש ב"ה ומושכות ויוצאות חמשה נהרות של דמעות  
מחמש אצבעותיה ונופלות לתוך ים הגדול ומרעישות את העולם  
כענין שנא' רוע התרועעה ארץ סור התפוררה ארץ נוע תנוע  
ארץ כשכור והתגודדה כמלונה, הרי חמש פעמים כנגד חמש  
אצבעותיה של ימינו הגדולה, וכשרואה הקב"ה כי אין צדיק בדור  
ואין חסיד בארץ ואין צדקה בידי אדם ואין איש כמשה ואין  
מפגיע כשמואל שבקש רחמים מלפני המקום על התשועה שיחזיר  
אותה לפניו לעשות בה תשועה לישראל מיד זוכר הקב"ה צדקתו  
וחסדו ורחמיו של עצמו ומושיע לעצמו את זרועו הגדולה ותסמוך  
לו כל צדקתו כענין שנא' וירא כי אין איש כמשה שהיה מבקש  
רחמים כמה פעמים במדבר על ישראל ובטל את הגזרות מעל  
ישראל, וכי אין מפגיע כשמואל שפגע בהקב"ה וקרא וענה לו  
ועשה לו הקב"ה רצונו שאפילו שלא כראוי כענין שנאמר הלא  
קציר חטים היום אקרא אל ה', ולא עוד אלא שנזדווג לו למשה  
שנא' משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' ואומר אם  
יעמוד משה ושמואל לפניו ותושע לו זרועו, אומר הקב"ה באותה  
שעה עד אימתי אצפה לבני לעשות כצדקתן תשועה לזרועי אני  
בשבילי ובשביל צדקתי וזכותי אושיע את זרועי ואציל את בני  
מבין אומות העולם שנאמר למעני אעשה כי איך איחל, באותה  
שעה מגלה הקדוש ב"ה בעולם זרועו הגדולה ומראה לה לאומות  
העולם שארבה בארצו של עולם מסוף העולם ועד סופו ורחבה



כרחבו של עולם ותואר זיוה כזוהר השמש בכבודתו בתקופת תמוז,  
מיד ישראל נגאלין מביניהן ונראה להם משיח שיעל אותן לירושלים  
בשמחה ולא עוד אלא אוכלין מלכות ישראל עם משיח מארבע  
רוחות העולם ואין אומות העולם אוכלין עמהם זה שנא' חשף ה'  
זרוע קדשו לעיני כל העמים וראו כל אפסי ארץ את ישועת  
אלהינו. ה' בדרך ינחנו ואין עמו אל נכר. ונאמר והיה ה' למלך  
על כל הארץ.

(אלו\*) שמותיו של הקב"ה שהם יוצאין בכמה כתרים של אש  
בכמה כתרים של צדק בכמה כתרים של שלהבת בכמה כתרים  
של חשמל בכמה כתרים של בוק ועמהם אלף מחנות שכינה וריכי  
צבאות גבורה נוחגין אותם כמלך בכבוד ביקר ובחוסן ברוב רנה  
ורגן ובעמודי אש ובעמודי להבה נותנין ככרקים אור וכמראה  
חשמל נותנין להם כבוד ועוז וקוראין לפניהם ק' ק' ק' שנ' וקרא  
זה אל זה ואמר ק' ק' ומלאין אותן בכל רקיע ורקיע שבמרום  
כבני מלאכים אדירים ונכבדים וכשמחזירין אותן אל מקום כסא  
הכבוד כל החיות שבמרכבה פותחין את פיהם בשבח בכבוד שמו  
של הקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואותם שמות של  
הקב"ה שלא בפירוש אין להם חקר ומספר ואלו הם אדירורין ק'  
ק' כתבתי במקום אחר, כפתבי"ב הוא יה שם הגדול במקום אחר  
כתובין, אלף אלפין אי"ב [א"יברתיו] ל"קחתיו פ"קדתיו למטטרון  
עבדי שהוא אחד מכל בני מרומים כדאיתא באלפא ביתא דרבי  
עקיבא).

(\*) טכאן עד סוף הספר הוספות הסופר והמעתיק מדרוש אלפא ביתא דר' עקיבא  
ועיין בהמ"ד ח"ב דף 114.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם



# לקח טוב לר' טוביה בר אליעזר ז"ל

על

## ברכת יעקב אבינו ע"ה

(א) ויקרא יעקב אל בניו, לאחר שנידך את יוסף ואת בניו קרא לשאר האחים ויאמר האספו ואגידה לכם, מהו האספו הטהרו כמו (במדבר י"ב ט"ו) תסגד שבעת ימים ואחר תאסף וכמו (ט"ב ה' י"א) ונשא ידו אל המקום ואסף המצורע. אמר להם הטהרו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. בקש לגלות להם את הקץ מיד נגלה עליו שכינה כיון שראה את השכינה התחיל מצווה אותם על ייחודו אמרו לו וכי כלום אנו חשודין לפניך על ייחוד השם שאתה מצווה אותנו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו' ד') כישראל אבינו מדבר, מיד ענה הוא בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: הם אמרו שלשה מלות בלחש ולא בקול, בלחש משום כבוד יעקב אבינו שאמרו, ולא בקול משום כבוד משה שלא אמרו (ועיקרו בפסחים) והוא ענה ששה מלות הכל שנים עשר כנגד השבטים לפיכך נהגו ישראל לומר בק"ש בשכמל"ו.

(ב) הקבצו ושמעו בני יעקב, ושמעו זו ברכת יעקב אבינו פרשה זו, ושמעו אל ישראל אביכם זאת ברכת משה רבינו פרשת וזאת הברכה שנאמר (דברים ל"ג א') וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו. אב יכם, שהסכים אביכם שבשמים על ברכת אביכם ישראל שהרי ברכת משה רבינו מעין ברכת יעקב אבינו. ד"א ושמעו ב' פעמים שמעו הקנטורנין שמעו הברכות.

(ג) ראובן בכורי אתה, בכור לנחלה בכור לכהונה. כחי וראשית אוני, כחי מתשמיש המטה וראשית אוני אפי' ממקרה לילה. ד"א ר' לוי בן שלום אומר בן שבעים שנה ושבע שנים היה יעקב אבינו ועדיין לא ראה קרי ללמדך שבחן של אבותינו כי לא על חנם בחר בהם הקב"ה. יתר שאת ויתר עז, אמר לו ראוי



היה לך ליטול ג' חלקים יותר על אחיך הבכורה הכהונה והמלכות.  
יתר שאת זו בכורה שנוטל פי שנים, יתר עז זו הכהונה שנוטל  
כ"ד מתנות. ד"א יתר שאת זו כהונה שנאמר ואתה נתן לכם  
לשאת [בכ"ד ובתנחומא מביא ראיה מן הפסוק וישא אהרן את  
ידיו (ויקרא ט')], יתר עז זו מלכות שנאמר (ש"א ב' י') ויתן עז  
למלכו ועתה ניתנה בכורה ליוסף וכהונה ללוי ומלכות ליהודה.  
(ד) פחו כמים אל תותר, וכל כך למה שניטלו ממך ג'  
כתרים לפי שפחות כמו (איוב ט' יז) במקרא שלפנינו יחסין  
תמורת יחסו) יחסו זנבו כמו ארו כלומר נתקשה ולא נכנע.  
וכמים הנגדים ארצה בזריוות שהרי שאר משקין יורדין בנחת כמו  
היין החלב והדבש וריח נשאר בכלי שהן נשפכין ממנו ונראין  
אבל המים אל הנחר אינם נשארים בכלי שנשפכין ממנו כך כל  
כעסק הבערת. כי עלית משכבי אביך, כדי לכלכל יצועי  
שביון שמתה רחל הביא יעקב אבינו את בלהה והושיבה על יצועה  
אמר ראובן לא דיי שאחות אמי היתה צרה לאמי אלא גם שפחתה  
תהא צרה לאמי עמד ובלבל יצועה, לפיכך אמר לו אז הללת שלשה  
כתרים הללו על עסקי יצועה עלה, עלית לא נאמר אלא עלה  
ואין לו רפואה עד שיבא משה רבינו שכתוב בו (שמות י"ט ג')  
ומשה עלה אל האלהים שביון שכתוב (דברים כ"ז י"ג) אלה יעמדו  
על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר ואמרו (שם שם כ') ארור  
שוכב עם אשת אביו ידעו הכל כי ראובן אביהם של שבט לא  
שכב את בלהה פילגש אביו, וישמע (ישורון) ישראל ולא עשה  
בו נקודות כדרך כל הפסוקים אלא צירף הענין עם ויהיו בני  
יעקב שנים עשר ללמדך שנקי היה אותו צדיק מאותו עון, כיוצא  
בדבר אתה אומר (ש"א ב' כ"ב) אשר ישכבון הנשים הצובאות  
אפשר לפני ופנחס שוכבין את נשי ישראל והן שותקין אלא  
ששהו את קניהן והיו מתאחרות לישכב עם בעליהן ומעלה  
עליהן הכתוב כאילו שכבום, להודיעך שהתורה לא ניתנה  
לטיפשין ולא מסרה הכתוב אלא לחכמים לדרוש ולאון  
ולחקור אותן ולתקן מדרשות נאות דברים דבורים על אופניהם  
לקיים מה שנא' (תהלים י"ט י') משפטי ה' אמת צדקו יחדו ואין  
מקרא עוקר מקרא. ד"א פחו כמים לשון נוטריקון פחדת מן החטא  
חיליתה זרחה תפילתך, כמים אל תותר, שלא נותר כך חטאת  
ואע"פ שעלית משכבי אביך אז הללת יצועי עלה עלה שבחך



בהצלת אחיך שנא' (שמות ל"ז כ"א) וישמע ראובן ויצילהו מידם.  
ה) שמעון ולוי אחים, מאב ומאם, אחים בעצה אחים ככעם.  
כלי חמס מכירותיהם, שכן קורין בלשון יוני לסכין מכורין.  
ד"א מכירותיהם מגורותיהם כ' וג' משמשין כמו גנתו כנתו וכנה  
אשר נמעה ימינך (תהלים פ' ט"ז) פי' וגנה כלומר בארץ מגורותי  
עשו חמס להרוג בעלי שכם שאם חטא שכם בן חמור כל העיר  
מה חטאת.

ו) בסודם אל תבא נפשי, זה מעשה קרח דכתיב ויקח קרח  
בן יצהר בן קהת בן לוי ולא יחסו הכתוב ליעקב לומר בן יעקב.  
ובקהלם אל תחד כבודי כמו (ישעיה י"ד כ') ובמקרא שלפנינו  
לא) אל תחד אתם בקבורה שהרי במעשה זמרי נשיא בית אב  
לשמעוני ולא נתייחס ליעקב, כי באפס הרגו איש, אלו יושבי  
שכם, וברצונם עקרו שור, זה חומת העיר שהרי חומת בלשון  
ארמי שור, ד"א עקרו שור זה יוסף שנא' (בראשית ל"ו י"ט)  
ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא אלו שמעון  
ולוי שנקראו אחים וראיה לדבר שהרי במצרים לא לקח יוסף לאסור  
אותו אלא לשמעון שנא' (שם מ"ב כ"ד) ויקח מאתם את שמעון  
ויאסור אותו לעיניהם, וכתיב (שם שם כ"ז) ויפתח האחד את שקו  
זה לוי שנשאר יחיד כי נותר לשם שמעון וישמו לו כספו בפי  
אמתחתו כדי לבלול.

ז) ארור אפס כי עז, שלא נמלו עצה מאביהם שהלכו  
להרוג את שכם בן חמור, ועברתם פי קשתה, וארור כעסם  
כי קשתה ואם יהיו שני השבטים אלו יהדיו אין העולם מתקיים  
אלא אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל שיהיו משבט שמעון ולוי  
מלמדים ומשכימים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שיהו עוסקין  
בתורה אולי יתכבשון, ד"א ארור אפס כי עז כמו (תהלים פ' י"ג)  
וארוה כל עוברי דרך כלומר תתכצר אפס ותתמעט עברתם תקטן.  
אחלקם ביעקב, שהרי לשמעון נתנו לו חלק כב' מקומות בא"י  
וכן לוי אין לו נחלה אלא מ"ח עיר נפוצים בישראל.

ח) יהודה אתה יודוך אחיך, יהודה שמו הודאה על שהודת  
לאה אמו שנא' (בראשית כ"ט ל"ה) הפעם אודה את ה' על כן  
קראה שמו יהודה והוא בעצמו הודה במעשה תמר ולא בוש  
לפיכך אתה יודוך כלומר אתה הודית על האמת והצלת את תמר  
מלישרוף ולפי' יודוך אחיך שאתה מלך עליהם, וכן היה שעמדו



ממנו שלשים מלכים ונשיאים כמנין יהוד"ה הרי שלשים. מן  
אברהם עד שלמה מ"ו דורות ואברהם אבינו נשיא היה שנא' (שם  
כ"ב ה') נשיא אלהים אתה בתוכנו. אברהם יצחק ויעקב יהודה  
פרץ הצרון רם עמינדב נחשון שלמון כועז עובד ישי דוד ושלמה.  
הרי מ"ו. ומן שלמה עד גלות יכניה מ"ו רחבעם אביה אסא  
יהושפט יהורם יואש ואמציה עזריה יותם אחז יחזקיהו מנשה  
אמון יאשיהו יכניה לכך נמשלה מלכות בירח שנא' (תהלים פ"ט  
ל"ח) כירח יכון עולם כשם שהוא עולה ומתגבר עד מ"ו יום ועוד  
חוזר ומתכסה מעט מעט עד מ"ו יום כך מן אברהם עד שלמה מ"ו  
ומיכן ואילך מ"ו עד הגלות הראשון בימי יהויכין מלך יהודה.  
ולכך עולה חשבון יהודה שלשים ויהודה רביעי לבטן והמאורות  
ביום הרביעי נבראו לפיכך נמשלה מלכות יהודה במאורות שנא'  
(שם שם ל"ז) וכסאו כשמש נגדי כשם שאי אפשר לעולם בלא  
מאורות כך אי אפשר לעולם בלא זרע דוד כי ברית עולם שם  
לו ערוכה בכל ושמורה. ואומר (שם שם כ"ט) לעולם אשמר לו  
חסדי ובריתי נאמנת לו. ואומר (שם פ"ט ל"ז) אחת נשבעתי  
לדוד דויד על שם עשרים וד' ספרים דוד תחלת שמו ד' וסופו  
ד' לפי שהיה יהודה רביעי לבטן לכך נקרא יהודה אתה יורוך  
אחיך שכל ישראל מודים שה' בחר למלכות בית דוד ושידי דוד  
המעולים וחסדי דוד הנאמנים ולפיכך לקח אהרן קדוש ה' את  
אלישבע בת עמינדב אחות נחשון שהוא ראש לנשיאים דכתיב  
(במדבר ז' י"ב) ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון בן  
עמינדב למטה יהודה ואומר (דה"א ה' כ') כי יהודה גבר באחיו  
וכשם שנכרתה ברית לכהונה כך נכרתה ברית למלכות בית דוד.  
ודגל יהודה נוסע בראשונה. וכן אחרי מות יהושע כתיב (שופטים  
א' א') מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה ויאמר ה' יהודה יעלה ולא  
בחר ה' לבנות לו בית בירושלים כי אם בשלמה בן דוד לכך  
נאמר יהודה אתה יורוך אחיך. יהודה הציל את יוסף מן הכור  
שנא' (בראשית ל"ז כ"ז) ויאמר יהודה אל אחיו. וגם הציל את תמר  
ושני בניה פרץ וזרח מן האש שהיתה מעוברת תאומים והיא בת  
ג' חדשים וכבר נמרה צורת הוולדות במעיה ואומר (שם ל"ח כ"ד)  
הוציאוה ותשרף לולא שהורה יהודה היתה נשרפת היא ושני בניה  
לפיכך הציל הב"ה את דניאל מנוב אריות תחת יוסף שהציל מן הכור  
וניצלו הנביא מישאל ועזריה מכבשן מאש תחת תמר ופרץ וזרח.



ישתבח שם אלהינו שאינו מקפח שכר נוצר חסד לאלפים.  
וזרובכל בן שאלתיאל ייסד בית שני לכך נאמר יהודה אתה יודוך  
אחיק. וגם לע"ל (ישעיה י"א א') ויצא חטר מנוע ישי (שם שם י"ט)  
אשר עומד לנס עמים אליו גוים ידרשו זה מלך המשיח ואומר (ירמיה  
כ"ג ח') והקימותי לדוד צמח צדיק ואומר (ירמיה ל' ט') ועבדו את  
ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם זה מלך המשיח שהוא  
מזרע יהודה לכך נאמר יהודה אתה יודוך אחיק. ד"א יהודה אתה  
יודוך אחיק שכיון שראה יהודה שהיה יעקב אבינו מוכיח את אחיו  
ראובן על מעשה בלחה שמעון ולוי על מעשה שכם ועל מעשה  
יוסף שהרי ראובן ביקש להצילו ויהודה הצילו בני השפחות כתיב  
כהן והוא נער את בני בלחה ואת בני זלפה אלא שמעון ולוי  
בעצה להורגו מיד נתכרכמו פני יהודה אמר שמא יוכיחני על  
מעשה תמר כיון שראה יעקב אבינו שנתכרכמו פני יהודה התחיל  
לפייסו אמר לו יהודה אתה יודוך אחיק גלוי וידוע לפני הקב"ה  
שאתה הצלת את יוסף משפיכות דמים ושלא נטרדו אחיק לגיהנם  
לפיכך יודוך אחיק שכל ישראל יקראו על שם יהודה יהודים  
ידך בעורף אויבך. זה הקשת שהיא יד כנגד העורף וכח"א  
כדוד (ש"ב א' י"ח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת הלא היא כתובה  
על ספר הישר והיכן היא כתובה בספר בראשית ספר שכתוב בו  
מעשה הישרים מעשה אברהם ויצחק ויעקב וכן בלעם אמר (כמדבר  
כ"ג י') תמות נפשי מות ישרים והיכן רמזו ידך בעורף אויבך  
איוה הוא מלחמה שהיא יד כנגד העורף הוי אומר זה קשת.

ט) גור אריה יהודה. שלא יורא מפני כל. אריה שאג מי  
לא יירא (עמוס ג' ח') זה מלך המשיח. או מי יחיה משומו אל  
(כמדבר כ"ד כ"ג) כי גדול יום ה' ונורא מאוד ומי יכילנו (יואל ב'  
י"א). מטרף בני עליית, מסולק אתה מאותו עון שאמרת מטרף  
מטרף יוסף. כרע רבין כארי מי יקימנו לעתיד לבא שנא'  
(דברים ל"ב י"ב) ה' בדר ינחנו ואין עמו אל נכר. (כמדבר כ"ג כ"ד)  
הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא. בימי מלך המשיח ישתחוו לו  
גוים, וכתוב (זכריה י"ב ח') והיה הנכשל ביום ההוא כדוד ובית דוד  
כאלהים, כמלאך ה' לפניהם, וכתוב (מיכה ב' י"ג) ויעבור מלכם  
לפניהם וה' בראשם.

י) לא יסור שבט מיהודה. אלו סופרים שביהודה כמו  
מושכים (כספר) בשבט סופר. ומחוקק מביין רגליו, אלו יושבי



יעבץ שמורין הלכות לישראל. עד כי יבא שילה. פי' שי לו  
שעתידין אומות העולם להביא דורונות למשיח בן דוד שנאמר  
(ישעיה י"ח ז') בעת ההוא יובל שני ואומר (תהלים ע"ב י') מלכי  
תרשיש ואיים מנחה ישיבו וגו'. ולו יקחת עמים, שעתיד  
להקחות שיניהם של אוה"ע שנא' (תהלים ע"ב י"א) וישתחוו לו  
כל מלכים כל גוים ואשרוהו [במקרא שלפנינו יעבדוהו]. ואומר  
(ישעיה י"א ד') והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע.  
ואומר (שם שם י"ב) ונשא נס לגוים ואסף גרחי ישראל. עד כי  
יבא שילה עד כי יבא בנו כמו ובשילתה. ע"א שילה זש"ה (דניאל  
י"ב י"ב) אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות ושלשים  
וחמישה רמזו יעקב אבינו בכרכתו אלף והוא הכלל והפרט הוא  
שלה וכן רמזו משה רבינו (דברים ל"א י') ואנכי הסתר אסתיר  
פני ביום ההוא אלף שלש מאות ושלשים וחמש כי א' דאסתיר  
טפל כי הסתירה עיקר ובא דניאל ופירשהו אשרי המחכה ויגיע  
לימים אלף ושלש מאות ול"ה והם עידן עידנין ופלג עידן מועד  
מועדים וחצי מספרים יהיו שלש שנים ומחצה שבהם יהיו ימי הצרה  
וממנו יושע אבל התחלתם איני יודע אימתי ועל זה נאמר (מלאכי  
ג' א') פתאום יבוא אל היכלו זש"ה כי יבא שילה פתאום יבוא.  
ויש לומר יקחת לשון יקהל כענין להקת נביאים וכה"א (צפניה ג'  
ט') כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו  
שכם אחד.

יא) אסרי לגפן עירה\* אסרי כמו יקבץ כענין שנא' (שיר  
השירים ז' ו') מלך אסור ברהמים, עירה קרו פי' גפן זה ישראל  
גפן ממצרים תסיע (תהלים פ' ט') יקבץ אותם לעירו בירושלים  
שנקראה עיר ה' צבאות, ולשורקה בני אתונו אלו ישראל שני  
(ירמיה ב' כ"א) ואנכי נטעתך שורק, בני אתונו המה יבנו בית  
קדשו שכן כתוב ביוזקאל (ט' י"ד) שער האיתון לשון ביאה הוא  
שיבואו ישראל לירושלים ויבנו אותה לימות המשיח. כבס ביין

(\*) אסר אהרן: אחיה דעתי כמי' הספוק הזה. הגה הסופר היוני פיואניאס מספר  
בספר שלו ב' ל"ח שתמונת המור הקוקה בסלע בניסלוא לאות ולוכדון שפעם אחת המור  
אכל מעלי ומענפי גפן והריבה הגפן הזה אח"כ לעשות פירות ומה המעשה שהיה למדו העמים  
למור הגפנים במזמרות להרבות פירותיהם. אסרית המור לגפן ולשורקה חתה כמו  
שנראה משל ומלצה על צמיחת הגפן ועשיית חין בשפע נוול ולכך אמר יעקב אבינו ע"ה  
אסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתונו בלומר שליוודרה יין רב בחלקו.



לבושו, יכנס כל צאתם שנא' (יחזקאל ל"ו כ"ט) והושעתי אתכם  
מכל טומאותיכם, ביין רמו לתורה שנקראת יין שנא' (שה"ש ב'  
ד') הביאני אל בית היין, לבושו תתלבש ירושלים שנא' (ישעיה  
מ"ט יח) חי אני ה' צבאות כי כולם כעדי תלבשי ותקשרם כנלה.  
ד"א כנס ביין לבושו אלו נקמות שעתיד הקב"ה לעשות באדום  
שנא' (ישעיה ס"ג א') מי זה בא מאדום וגו', ובדס ענבים  
סותה כמו כסותה אלו נקמות שעתיד הקב"ה לעשות בגוים שנ'  
(ישעיה ס"ג ג') פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי וגו' ויז  
נצחם על כנדי וכל מלבושי אנאלתי לכך נקראת אדום ע"ש שיבוא  
צח ואדום ויעשה נקמה באדום ונקראת בצרה שעתיד הקדוש ב"ה  
לכצור אותה כאשר יבצרו הענבים וידרכום כנת.

יב) חכלילי עינים מייך, יתאדמו הרי ישראל מרוב כרמיהם  
בימות המשיח, ולבן שינים מחלב והגבעות יתלבנו מן הצאן  
וכה"א (יואל ד' י"ח) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסם והגבעות  
תלכנה (הרים) חלב ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השיטים.  
ד"א חכלילי עינים ישמח את ישראל לשון ארמי הוא מצחק מחאיך  
בזמן שיראו ישראל את השכינה שנא' (ישעיה נ"ב ח') עין בעין  
יראו כשוכ ה' ציון, וכתוב (שם מ' ה') וראו כל בשר יחדו כי פי ה'  
דבר, ולבן שינים מחלב שימלא שחוק פינו שכל השוחק בפה  
מלא שיניו נראות, אותו הזמן הוא אומר (תהלים קכ"ו ב') או ימלא  
שחוק פינו ולשונו רנה או יאמרו בנוים הגדיל ה' לעשות עם  
אלה.

יג) זבולון לחוף ימים ישכון, שיהא תגר ויורד בספינה  
ומביא סחורה לפי שהיה מביא ונותן לתוך פיו של ישישכר שהיה  
עוסק בתורה לפיכך הקדימו יעקב קודם לייששכר ישאלמלא זבולון  
אין ישישכר עוסק בתורה וכן משה רבינו אמר (דברים ל"ג י"ח)  
שמח זבולון בצאתך וייששכר באוהלך שמעין ברכתו של יעקב  
הוא ברכתו של משה רבינו לפיכך אמר שלמה בחכמתו (קהלת  
ז' י"ב) כי בצל החכמה בצל הכסף ואומר (משלי ג' י"ח) עין  
חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר, וירכתו על צידוין,  
כמו עד צידון, למה זכר צידון שיהא צד המזונות ונותן לייששכר.  
יד) ישישכר חמור גרם, כמו (איוב מ' י"ח) עצמיו אפיקי  
נחושה גרמיו כמטיל ברזל, כשם שהחמור שובר את העצם כך  
שבטו של ישישכר שיכר כל ישראל בהלכה שנא' (דה"א י"ב ל"ב)



ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל אחיהם  
מאתים אלו מאתים ראשי מנהדראות של שכמו של יששכר.  
רובץ בין המשפתיים. שהרביצו תורה בישראל שנא' בהם  
(תהלים ס"ח י"ד) אם תשכבון בין שפתים וגו'.

טו) וירא מנוחה כי טוב. זו תורה שנא' (משלי ג' י"ד) כי  
טוב סחרה מסחר כסף. ואת הארץ כי נעמה. זו שכחו שלהן  
שנ' (תהלים קל"ה ג') זמרו לשמו כי נעים. ויט שכמו לסבול;  
אלופינו מסובלים (תהלים קט"ד י"ד) אלופים בתורה ומסובלים  
במצות מסובלין ביסורין. ויהי למס עובד. למס זה סיני חשבון  
זה כזה ק"ל. עובד. (משלי י"ב י"א) עובד אדמתו ישבע לחם זו  
תורה ואומר (קהלת ה' י"א) מתוקה שנת העובד.

טז) דן ידן עמו. זה שמשון בן מנוח ששפט את ישראל  
והושיעם מיד פלשתים. כאחד שכמי ישראל. ששפט שכמי  
ישראל כאחד שהקדוש ב"ה נקרא אחד. כשם שהקב"ה אינו  
מטריח על ישראל יותר מדאי כך שמשון היה שופט את  
ישראל ולא היה מטריח עליהם וכן אמרו רבותינו במס' סוטה מאי  
דכתיב (שופטים ט"ז כ"ח) ה' אלהים זכרני נא ופקדני נא אמר  
שמשון לפני הקב"ה רבש"ע זכור לי עשרים שנה שהייתי שופט  
את ישראל וכא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום.  
יז) יהי דן נחש עלי דרך. זה שמשון מה נחש זה נוקם  
ונטר אף שמשון נוקם ונוטר לפלשתים (לפיכך). שפיפון עלי  
ארה. מה היפיפון מלא כעס אף שמשון מלא חימה על פלשתים.  
הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אהור. זש"ה (שופטים ט"ו  
ח') ויד אותם שוק על ירך מכה רבה ופי' שוק על ירך הפרשים  
עם הרגלים.

יח) לישועתך קויתי ה'. כיון שראה יעקב גבורתו של  
שמשון אמר לישועתך קויתי ה' לפי שמשון החל להושיע את  
ישראל מיד פלשתים שנא' (שופטים י"ג ה') והוא יחל להושיע  
את ישראל מיד פלשתים. לישועתך קויתי שתים עשרה אותיות  
כנגד שנים עשר שבטים. זשאה"כ (תהלים קב"ב ד') ששם עלו  
שבטים שכמי יה עדות לישראל.

יט) גד גדוד יגודנו. אלו שעברו את הירדן בימי יהושע  
שנא' (יהושע ד' י"ג). כארבעים אלף חלוצי הצבא עברו וגו' אל  
ערבות יריחו בכתוב שלפנינו) כארבעים אלף חלוצי צבא



עברו את הירדן. והוא יגד עקב, שאחרי כן בירכס יהושע וחזרו שנא' (יהושע כ"ב ו') ויברכס יהושע וגו' (שם שם ח') ויאמר אליהם בנכסים רבים שובו לאחליכם ובמקנה רב מאוד בכסף בזהב ובנחשת ובכרזל ובשמלות רבות חלקו שלל אויביכם עם אחיכם. ד"א גר גדוד יגודנו זה היה בימי יהושע והוא יגד עקב בימי דוד שכן כתוב בדברי הימים (ד"ה א' י"ב א') ואלה הכאים אל דוד לצקלג וגו' ומן הנדי נבדלו אל דוד למצד מדברה נבורי החיל אנשי הצבא למלחמה ערכי צנה ורומח ופני אריה סניהם וכצבאים על ההרים למחר אלה מבני גר ראשי הצבא אחד למאה הקטן והגדול לאלף אלה הם אשר עברו את הירדן בחודש הראשון והוא ממלא על כל גדותיו ויבדיו את כל הענקים למורח ולמערב. (ב) מאשר שמנה לחמו, שהיו מספיקין שמן המשחה שהכרמל בשכט אשר היה ולכן כתוב מאשר ולא כל אשר. והוא יתן מעדני מלך, שהיו בנבול נחלתו היה אלמלך על שם מעדני מלך דכתיב (יהושע י"ט כ"ד) ויצא הגורל החמישי למטה בני אשר.

(כא) נפתלי אילה שלוחה, שהיו קלים כאילה לרוץ. הנותן אמרי ישראל, שהיה לשונם של שבט נפתלי מתוקים כדבש. דברי הגדה: אמרו ז"ל על נפתלי ממש כשבאו לקבור את יעקב במערה עמד עשו לעכב שהיה אוטר לו אתה קברת את לאה במערה, לאשתך אין לך חלק בה כי אם חלקי נשאר וכבר יעקב אבינו קנה חלקו ממנו שנ' (בראשית נ' ה') אשר כרתי לי בארץ כנען ואין כריה זו אלא מכירה עד שקפין נפתלי להביא השטר של מערה ממצרים. הושם בן דן היה חריש וכשראה מונע מלקבור את יעקב ומיד דקרו בידיו על צואריו והתיו את ראשו ונפלו שתי עיניו על מטתו של יעקב אבינו ופתח עיניו וראה נקמה ושמח שנא' (תהלים נ"ח י"א) ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע, באותה שעה נתקיימה נבואת רבקה שאמרה (בראשית כ"ז מ"ה) למה אשכל גם שניכם יום אחד שאע"פ שלא מתו שניהם ביום אחד נקברו שניהם ביום אחד.

(כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, אמר שני פעמים בן פורת על שם מנשה ואפרים, עלי עין מלמד שאין עין הרע שולט בזרעו של יוסף, אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. ד"א עלי עין שיהא שכטו פרה ורבה כמעין הנובע שנאמר (יהושע י"ז ה')



ויפלו חבלי מנשה עשרה וכתוב (שם שם י"ד ט"ו) וידברו בני יוסף  
את יהושע לאמר מדוע נתת לי חלק אחד וגורל אחד עם רב אני  
עד אשר כה ברכני ה' ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה  
לך היערה אמר להם החביאו עצמיכם ביערים כדי שלא ישלום  
בכם עין הרע אמרו לו אין עין הרע שולט בזרעו של יוסף שנא'  
בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. כנות צעדה עלי שור, שהיו  
בנות מלכים צוערות על החושה לראות את יוסף בשעה שהרכיבו  
אותו במרכבת המשנה ולא נתן עיניו באחת מהן.

כג) וימרדוהו ורובו, אלו אחיו, וישטמוהו בעלי חצים  
אלו שמעון ולוי דכתיב (בראשית ל"ז י"ח) ויתנכלו אותו להמיתו.  
כד) ותשב באיתן קשתו, זש"ה (בראשית ל"ט י"א) ויהי  
כחיום הזה ויבא יוסף הביתה לעשות מלאכתו ואין איש, באותה  
שעה נתגבר יצרו עליו ונראתה דמות יעקב אביו כחלון אמר לו  
יוסף עתידין אחיך שיחקקו על אבני השהם ואתה עמהם רצונך  
שתמחה מהם מיד ותשב באיתן קשתו מלמד שישב קשתו לאיתנה.  
ויפוזו זרועי ידיו, מלמד שנתפורו זרעו מכין צפרניו, מידי  
אביר יעקב מאביר תוכחת יעקב, משם רועה אבן ישראל,  
כדי שיחא חקוק באבן ישראל דכתיב (שמות כ"ח י') ששה משמותם  
על האבן האחת, ד"א ותשב באיתן קשתו זה זכותו של יוסף  
ויפוזו כמו (תהלים י"ט י"א) מפז רב, מידי אביר יעקב שעמדה לו  
זכות של יעקב שכשם שיעקב אביו לא יכלו לו אחיו כך יוסף  
לא יוכלו לו אחיו, משם רועה אבן ישראל, אב בן שהרי יוסף  
כלכל אביו ואת אחיו ואת בית אביו.

כה) מאל אביך ויעזורך, כלומר מאל אביך היתה עזרתך  
ויעזורך גם מעתה ואת שדי מי שאמר די לצרותי ואמר די  
לצרותיך ויברכך, וכה"א (יהושע י"ז י"ד) עד אשר כה ברכני ה'.  
ברכת שמים מעל היא ברכה שבירך יצחק את יעקב שנאמר  
(בראשית כ"ז כ"ח) ויתן לך האלהים מטל השמים, ברכות שדים  
ורחם, שדים אלו מזונות ורחם אלו בנים, ד"א שדים זו זכות אבות  
וכה"א (שה"ש ח' י') אני חומה ושדי כנדגלות ורחם זו זכות אמהות  
כו) ברכות אביך, זה יעקב, נברו על ברכות הוריו, זה  
יצחק, עד תאות גבעות עולם, זה עומדת לעולם, תהיין  
לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו, שמשעה שנמכר יוסף הזיר  
עצמו מן היין שנאמר (בראשית מ"ג ל"ג) וישתו וישכרו עמו עד  
אותו הזמן לא שתו יין ולא הוא.



כז) בנימין זאב יטרף, שבט גדול וחזק מה הזאב חוטף כך בני בנימין היו חוטפים נשים מפני השבועה אשר נשבעו בני ישראל ארור נותן אשה לבנימין וכתוב (שופטים כ"א כ"א) וחטפתם לכם. בבקר יאכל עד, זה שאול בן קיש שהכה את עמלק ולערב יחלק שלל, זה מרדכי שנא' (אסתר ח' ב') ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. ד"א בבקר יאכל עד זה תמיד של שחר ולערב יחלק שלל זה תמיד של בין הערבים, שהרי המזבח היה בחלקו של בנימין וכן משה רבינו אמר לבנימין (דברים ל"ג י"ב) ידיד ה' ישכון לבטח עליו.

כח) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, לא פחות ולא יותר כשם שהיו חקוקים על אבני האפוד ועל אבני השהם. וזאת אשר דבר להם אביהם, אמר להם אימתי הברכות האלו מגיעות לכם בזמן שיבא משה ויברך אתכם בזה הענין שנא' (דברים ל"ג א') וזאת הברכה אשר ברך משה. ויברך אותם איש אשר כבר כתו בירך אותם מה ת"ל שבירך את יהודה בגבורתו של אריה ואת יוסף בכחו של שור ואת נפתלי בקלותה של אילה תאמר שזה גדול מזה ת"ל ויברך אותם כולם שווים ולפי שחלק להם את הארץ ונתן ליהודה שעורים ולנפתלי חטים יכול לא יהו אוכלים אלו משל אלו ת"ל איש אשר כסרכתו ברך אותם הכליל הברכה לכולם.



## הערות ותקונים

חלום מרדכי והוספות למגלה אסתר

צד 10 פרק י"ב פסוק ו' צ"ל ויכתב בספר הזכרונות תמורת  
"והכתב" בספר הזכרונות.

צד 11 פסוק ד': "המסכמת כבוד כל הנזים" העתקה מנומגמת  
היא.

צד 13 פסוק י"ג צריך להוסיף אחר "אשר יאבד המסית" מלת  
הנסכמים והיא העתקה מלות caeteri qui ei consentiant והרב  
החכם מורמארה (עיין הערה 1) קרא בטעות "והנס כמים".  
שם פסוק י"ז: הסגרת מלת [נסכס] תמורת "מקחם" והיא  
העתקה *vinum libaminum*.

צד 14 פסוק י': "וכאשר נשא עיניו באימת לבו" העתקה  
מנומגמת היא ואולי צ"ל באימת כבודו ועיין פסוק ט"ז: מפני  
דמות אימת כבודך.

צד 15 פסוק י': "ונול הרחמים" בכ"י "וגדל הרחלים" דבורים  
אשר אין להם שחר.

שם פסוק י"ט: "שיעזבו היהודים להחזיק בדת" שנג  
המעתיק בהשתמשו באן במלת "שיעזבו" ועזב אביו ואמו ודבק  
בלישון רומי.

צד 16 פסוק כ"ב: "עובדי פרסיים" בכ"י "עובדי פסילים".

## ספר אלדר הדני

צד 17 שורה 9 מלמטה: "בנהר פישון". בנוסחא א' בכה"מ  
ח"ב צד 102 הגירסא עד נחל קישון והיא מוטעת.  
שם שורה 1 מלמטה וצד 18 שורה 1 מלמעלה: "כנויים ובקונים  
ובעזורים (?)". בנוסחא א' בכה"מ שם צד 103: "וכטחו בקונם  
ועזורים", ובנוסחא ב' בכה"מ ח"ג צד 9: אשר שם הזהב והם  
מקומות טובים וקיימים במלכות פרויים ממשלת הורינו"ם  
ובוטחים בקונם תחלה והאל בעזרם.  
שם צד 20 שורה 17 מלמטה: "ששמה אמרנו"ם". בנוסחא



א' דף 105: ושמה רומרום, ובנוסחא ב' צד 6: ששמה רומרום.

שם צד 21: סוף הספר: "שגר אינרות הללו מר אלדר זה לספרד שנת ארבעים ושלש וכו'" אינו נמצא בנוסחא א' וב' ולפי דעתי אינו מתוך גוף הספר אלא נוסף ע"י מעתיק וסופר אחד ועיין מה שכתב וחקר הרב ש"ר ז"ל במכתבו בראש ס' פרחון אות ד'.

### מדרש רבותינו על הפסוק והוא עבר לפניהם

צד 52 שורה 1 מלמעלה: "כרחום אב על בנים" הוא טעות הסופר וצ"ל כרהם אב על בנים (תהלים ק"ג ג').

### אגדת תפלת י"ח

עיין פרקי דר"א סוף פרק כ"ז דרוש על ברכת מגן אברהם וסוף פל"א על תחית המתים וסוף פל"ה על האל הקדוש וסוף פ"ט על חונן הדעת וסוף פט"ג על הרוצה בתשובה. וכתב הרב רד"ל ז"ל במבואו לפדר"א דף י"ג ע"ב שברכת הנזן המרכה לסלוח צ"ל אחר פט"ו הטסים בסליחה דיהב"פ כלוחות שניות. וגואל ישראל אחר פט"ח בנאולת מצרים. ורופא חולים בפניד כרפואת מרים וכ"ה שם במפתחות הספר, ועיין ג"פ להחכם הכולל צונץ צד 272 הערה ע'.

### מדרש ה' בחכמה יסד ארץ

צד 63 שורה 13 מלמעלה: ונשמות של צדיקים הגנוזים תחת כסא הכבוד. עיין מדרש אלה אוכרה (בה"ט ח"ב) צד 66 ששם נאמר ג"כ שמיכאל מקריב נפשות של צדיקים בכל יום על המזבח שסמוך לכסא הכבוד.

שם שורה 2 מלמטה צ"ל: ונשמותן של צדיקים.

צד 64 שורה 1 מלמעלה צ"ל: עד שלא נברא העולם.

שם שורה 8 מלמעלה צ"ל: ויש בזכותך.

צד 65 שורה 3 ושורה 4 מלמעלה: ומקטרגין שרי אומות



העולם. במדרש כונן (בה"ט ח"ב) צד 37 הגירסא שרי המזלות  
מחמת הצענוור ברוס'א, כי מדרש כונן אשר היה לפני בשעת  
דפוס ח"ב של בה"ט נדפס כווילנא. וכדפוס ויניציאה איתא  
שרי או"ה עכו"ם.

צד 66 שורה 6 מלמטה צ"ל: "מבקש" תמורת "ומבקש".

צד 68 שורה 11 מלמעלה: אמר [רשב"ל] שמות של מלאכים  
וכו'. עיין פסיקתא בחדש השלישי דף ק"ח ע"ב: ה' בס א"ר לקיש  
מבלא יש לו על לבו של כל מלאך ומלאך ושמו של הקב"ה  
משותף בשמו של מלאך מיכאל גבריאל רפאל. ועיין שם הערה  
קס"א להחכם ר' שלמה באכער

### מדרש שוחר טוב

צד 73 שורה 15 מלמטה: "במימיהם (?) צ"ל במומיהם פי'  
כשכועתם ועיין פסיקתא בחדש השלישי ק"ז ע"ב הערה קט"ה  
להחכם ר' שלמה באכער. ובילקוט תהלים איתא במומיהם בשם  
פסיקתא רבתי.

שם שורה 6 מלמטה: "וכולן ירדו שטנין". בפסיקתא בחדש  
השלישי ק"ה ע"א ובילקוט הגירסא וכולן ירדו שטנין.  
צד 77 שורה 17 מלמטה: "היה לי לצור מעוז בגלות", בכתוב  
שלפנינו מזמור ע"א פסוק ג' היה לי לצור מעוז בנון תמורת  
ו"ן.

צד 80 סוף מזמור צ"ט: אמר ר' ברכיה כו' מקרא מלא הוא  
שנא' ובני עמרם משה ואהרן וגו'. לשון הכתוב שלפנינו דהי"א  
כ"ג י"ג וי"ד הוא: בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו  
קדש קדשים וגו' ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבת הלוי.  
וגירסת מדרש שוחר טוב שמקדים משה לאהרן היא נכונה ונאמנת  
והא לך כלל גדול ויקר להכנת המקרא: ברוב מקומות בתנ"ך אם  
מונה שני דברים זה אחר זה מפרש ומבאר הדבר האחרון ואח"כ  
הראשון היפך דרך חוונים והרומים, למשל: בראשית ברא אלהים  
את השמים ואת הארץ, והארץ היתה תהו וגו' ויקרא לרקיע  
שמים וגו' וכל סדר ספור הכריאה עד יום ו' הוא על דרך זה.  
ויקחו להם איש שיה לבית אבות שיה לבית, ואם ימעט הבית וגו'  
שה תמים וגו'; את תכנית המשכן ותכנית כל כליו ומפרש



אח"כ עשיית הכלים ארון שלחן ומנורה וחזור בסוף אל המשכן.  
בפסוק שלפנינו בדה"י מקדים לפי נוסחת מדרש שוחר טוב משה  
לאהרן ומספר מיד ענינו של אהרן וחזור אח"כ למשה.  
צד 81 שורה 8 מלמעלה: ומכתיבין (?) בילקוט זכריה עי"ב  
הגירסא ומת ייראין מהן.

### מדרש הלל

צד 87 בעשר לשונות של שבח וכו' ועשרה נביאים אמרוהו  
וכו' עיין פסחים קי"ז וב"כ י"ד. וצ"ל במשכיל תמורת בהשכיל.  
שם: ויש בה לשעבר ולע"ל וכו' עיין פסיקתא ולקחתם לכם  
וירושלמי פ"ב דברכות וו"ר פ"ל.  
שם י"ח [ימים] ולילה אחת וכו' עיין ירושלמי סוכה פ"ד הלכה  
ה' תניא י"ח יום ולילה אחד קורין בהן את ההלל בכל שנה וכו'.  
שם: אפשר שהיו אוכלין פסחיהן בלא הלל וכו' עיין פסחים  
קי"ז.

צד 91: המגביהי לשבת. צ"ל הנבחהתי השפלתי השפלתתי  
הנבחהתי ועיין וו"ר פ"א.

צד 102 שורה 14 מלמעלה: "המקדיש... כאן צריך להוסיף  
עפ"י ספרי דברים פ"י: לחטה וללכנה שנא' יפה כלכנה ברה כחמה.  
צד 104 שורה 4 מלמעלה: ר' מאיר אומר וכו' עיין בבלי  
נדרים ט' א' ושם דברי ר' מאיר ור' יהודה כמו במדרש שלפנינו  
היפך מדרש שוחר טוב וירושלמי נדרים פ"א וו"ר פ"ז. ובקה"ר  
פסוק טוב אשר לא תדור מביא אחר דברי ר' מאיר מעשה באחד  
שנדר ולא שלם ומת.

צד 105 שורה 8 מלמעלה: משל למלך וכו' מי יתן לי קילסון  
אחד וכו' בא אסטרתיון אחד וכו' שנתתי אליך קילוסין  
במדבר וכו'. במדרש שוחר טוב הגירסא: משל למלך שיצא הוא  
וחיילותיו במדבר וכלה אריסטיון שבידו בא אחד ונתן לו  
גלוסקא אחד וקדמהו במאכל ובמשתה כשהגיע ליישוב  
שבח אותו לימים בא אותו בעל אריסטיון ועמד לפני המלך  
א"ל המלך מה סיבך א"ל אני הוא שנתתי לך גלוסקין במדבר.  
ועיין ילקוט תהלים שם.



שם שורה 14 מלמטה: „מי אמר [מתמר?]“, מתמר היא הנירסא הנכונה ועיין ש"ט ויבמות דף ע"ו.

צד 108 שורה 11 ושורה 12 מלמעלה: „שהוא עתיד לפרוש רשתו ויכנס לכל המדינות“, בש"ט שהוא עתיד לפרוש דוגמניות על כל המדינות.

שם שורה 13 מלמטה: שנא' ואמרו אלופי יהודה. עיין ילקוט זכריה פ"ב.

צד 109 שורה 8 מלמעלה: בששה אותיות. בש"ט כחמשה ואינו נכון כי י"ה יחו"ה הם ששה אותיות.

צד 110 שורה 16 מלמעלה: אחר „ובענני כבוד“ צריך להוסיף עפ"י מדרש שוחר טוב: והיו המצריים תמחים עליהם ואומרים עד עכשיו הייתם משועבדין בכל עבודה קשה ועכשיו אתם מתנשאים בכל כבוד וישראל משיבין וכו'.

#### מעשיות.

מעשה א) דף 131 מובא במעשיות דפוס וויניציא משנת ד"ש צד ט' ע"א ובס' חבור יפה מהישועה דפוס אמסטרדם דף ג' ע"ב.

מעשה ב) צד 133 בחבור יפה הג"ל דף ד' ע"ב ובס' מעיל צדקה סי' תל"ט בנוסחא אחרת. צד 134 שורה 2 מלמטה צריך לתקן שבו ראשים „רבים“ כמו שנמצא בס' מעיל צדקה. צד 135 שורה 3 מלמעלה צ"ל לפיגורסת"ט צוכן אמר בן סירא באהדמגין וכו'.

מעשה ג) צד 135 במעשיות ד"ו מ"ח ע"ב ובה"י י"ב ע"ב.

מעשה ד) צד 136 במעשיות ד"ו דף נ"ט ע"ב ובה"י כ' א' ובס' מעיל צדקה סי' תמ"א בנוסחא אחרת ומתחיל שם בזה"ל: מעשה בר' יהושע בן אלם שהגידו לו כחלום שמה בלבך שאתה ונגם קצב מושבך ומושבו בג"ע וחלקו וחלקך שרויין כאחד. ומסיים: אמר לו אדוני קצב אני ויש לי אב ואם זקנים ואינן יכולין לעמוד על רגליהם ובכל יום ויום אני מלבישם ומאכילם ומרחיצם בידי מיד עמד ר' יהושע ונשקו על ראשו ואמר לו בני אשריך ואשרי גורלך מה טוב ומה נעים ואשרי חלקי שזכיתי להיות חבירך בג"ע. ועיין רשימת ספרי אוקספורד להחכם מש"ש דף 589 נו' 3752.



- מעשה ה) צד 138 במעשיות ד"ו ס"ה א' ובח"י כ"ג ב'  
מעשה ו) צד 140 במעשיות ד"ו ס"ה ע"א ובח"י כ"ד ע"א.  
מעשה ז) צד 141 במעשיות ס"ט ב' ובח"י כ"ז ב'.  
מעשה ח) צד 142 במעשיות ע"א ב' ובח"י כ"ט ב' וצ"ל נתן  
דציצותא כדל"ת תמורת רי"ש.  
מעשה ט) צד 144 מוכא במעשיות י' הדברות דפוס שאלוניקי  
משנת באש"ר דבור לא תרצה ועיין רשימת ספרי אוקספורד  
שם.  
מעשה י) צד 145 במעשיות י' הדברות דבור לא תענה ועיין  
רשימת ספרי אוקספורד שם.  
מעשה י"א) צד 146 במעשיות דפוס שאלוניקי דף י"ז ועיין  
רשימת ספרי אוקספורד להחכם מש"ש דף 606 נו' 3870 ושם נרשם  
שם מדינתא קינסרי.  
מעשה י"ב) צד 148 הועתק ע"י אברהם כהן קאפלאן  
מתוך מעשים בוך סי קפ"ח.  
מעשה י"ג) צד 152 מוכא בס' מעיל צדקה סי' תל"ד ובמעשים -  
בוך סי' קצ"ה ועיין מדרש י' הדברות דבור ו' בכה"מצד ח"א 83  
ורשימת ספרי אוקספורד להחכם מש"ש שם.  
ואעיר כאן שלפי עדות של הרשב"ץ בפירושו למס' אבות ד' ב'  
מעשה של ר' מתתאי בן חריש אשר כרוב חסידותו לקח מסמרים של  
ברזל והעבירם באש וסימא את עיניו מפני השטן שרצה להחטיאו  
באשת איש (מדרש י' הדברות דבור לא תנאף בכה"מ ח"א דף  
79) היה נמצא במדרש תנחומא שלו פ' חקת.

### לקוטי מדרשים

דף 164: אוסיף כאן לקט ל"ב) ר' אלעזר הקסר אומר נתן  
אלהים כח בקולו (של בלעם) והיה עולה מסוף העולם ועד סופו  
בשביל שהיה צופה וראה האומות שמשתחוין לשמש לירח  
ולכוכבים ולעץ ולאבן וצפה וראה שיש אדם בן אשה שעתיד  
לעמוד שמבקש לעשות עצמו אלוה ולהטעות כל העולם כלו לפי



נתן כח בקולו שישמעו כל אומות העולם וכן היה אומר תנו דעתכם  
שלא למעות אחרי אותו האיש שנא' לא איש אל ויכזב ואם  
אומר שהוא אל הוא מכזב והוא עתיד להטעות ולומר שהוא  
מסתלק ובא לקיצים שהוא אמר ולא יעשה ראה מה כתיב וישא  
משלו ויאמר אוי מי יחיה משומו אל אמר בלעם אוי מי יחיה  
מאותה אומה ששמעה אחרי אותו האיש שעשה עצמו אלוה ,  
באיוב לפני רמז ר"ב . (ילקוט בלק סוף סי' תשס"ה [נדפוסים  
האחרים ראש סי' תשס"ו] בשם מדרש ילמדנו דפוס שאלוניקי  
אשר יש באוצר הספרים שלי וחסר בילקוט דפוס ויניציאה ובכל  
הדפוסים האחרים).

---



Druck von Ad. della Torre (A. Dorfmeister) in Wien.